12. BASKI

Mehmet Ali BİRAND

30 SICAK GÜN

Milliyet YAYINLARI

eskikitaplarim.com

MİLLİYET YAYINLARI : 36

●

Yayın Hakkı (Copyright) - Milliyet
Yayın A.Ş. - Mehmet Ali BİRAND

●

Sekizinci Baskı: Temmuz 1984
Dokuzuncu Baskı: Aralık 1984
Onuncu Baskı: Nisan 1985
Onbirinci Baskı: Ekim 1985
Onikinci Baskı: Eylül 1986

Bu kitap, Teknografik Matbaacılık, Tic. ve San. A.Ş.'de
dizilip Milliyet Yayın A.Ş. Ayazağa Tesislerinde basılmıştır.

Mehmet Ali Birand

30 Sıcak Gün

Milliyet
YAYINLARI

«SEVGİLİ MÜRVET'ÇİĞİMİN ANISINA...»

M.A.B.

KİTAPTA NELER VAR?

I'inci BÖLÜM

15 Temmuz Pazartesi — 19 Temmuz Cuma

1'inci kısım : Makarios'a karşı bir darbe yapıldığı haberi Ankara'da telaş ve kuşku yaratıyor. Kimse gerçekçi bir değerlendirme yapamıyor. Afyon gezisini kesip hemen dönen Başbakan Ecevit aynı akşam topladığı Güvenlik Kurulu ve Bakanlar Kurulundan «Müdahale» kararını aldırıyor... Bakanlar dahil çok az yetkili, müdahalenin gerçekleşeceğine inanıyor... Türk Genelkurmay heyetinin de kuşkuları var. Buna rağmen hazırlıklara başlıyorlar ve tüm planlar bir günde değiştiriliyor.

2'nci kısım : Müdahale emri Ecevit tarafından imzalanıp Genelkurmay'a verilmiştir. Ecevit, vakit kazanarak hazırlık devresini değerlendirmek ve olanakların tamamını denemek üzere Londra'ya gidiyor.

Wilson ve Callaghan, Ecevit'in önerilerini kesinlikle reddediyorlar... Beklenmediği halde, Sisco devreye giriveriyor ve oldukça sert şekilde Ecevit'i müdahaleden vazgeçirmeye çalışıyor... Bu arada Muhalefet li-

derleri görüşlerini hükûmete açıklıyorlar. Destekleyenler de var, karşı çıkanlar da.

3'üncü kısım : Her şey hazırdır. Sadece Sisco'nun Atina'dan gelip «Son görüşmeyi yapması» bekleniyor. Kissinger'in yardımcısı, saatler süren çabalarına şu cevabı alıyor: Hayır Mr. Sisco artık çok geç.

II'nci BÖLÜM

20 Temmuz Cumartesi — 24 Temmuz Çarşamba

1'inci kısım : Harekât başlamıştır. Sadece Türkiye değil, dünya şaşkınlık içindedir. Yunan Büyükelçisi H. E. Kozmadopulos, istifa edip Beyrut'a geçeceğini Güneş'e bildiriyor ve bir manga Türk askeri tarafından sınır kapısında selamlanışını görünce heyecanlanıyor... Yunanistan susarken, Türkiye kaynıyordu.

2'nci kısım : Ada'ya çıkan Türk birlikleri gece büyük bir baskına uğruyorlar. Yunan alayı ve Rumların amacı gün doğmadan Türk birliklerini denize dökmek. Ankara heyecanlı saatler geçiriyor.

3'üncü kısım : Ege'de, Kıbrıs'a doğru yol alan bir Yunan konvoyu tesbit edilmişti... Vurulması kararlaştırıldı ve uçaklar kaldırıldı: Kocatepe battı.

4'üncü kısım : Ateş-kes çabaları ve baskıları arttı. Kissinger tehdit şeklinde nitelendirilen sözler sarfediyordu. Kabinede ise MSP ile görüş ayrılığı çıkmıştı. Sonunda Genelkurmay'ın görüşü alındı ve ateşin kesilmesi kararlaştırıldı.

III'üncü BÖLÜM

23 Temmuz Salı — 24 Temmuz Çarşamba

1'inci kısım : Yunan cuntası bölünmüştü. Makarios'a darbeyi düzenleyen Yuannides yalnız kaldı. Türkiye'ye savaş açma kararı, Kuvvet Komutanları tarafından reddedilince hükûmetin politikacılara bırakılmasından başka çıkar yol kalmamıştı. Saatlerce süren toplantı sonunda Karamanlis'in çağırılması kararlaştırıldı.

2'nci kısım : Türk birlikleri, Lefkoşe Havaalanına girmeye kalkınca, İngiltere büyük bir baskı kampanyası açtı. Birleşmiş Milletler, Türk askerlerine ateş açılacağını bildirdi. B. M. Genel Sekreteri Walldheim ile Türk Büyükelçisi Olcay arasında sert bir tartışma çıktı. Türkiye, B. M. barış gücü ile savaş eşiğine gelmişti.

IV'üncü BÖLÜM

25 Temmuz Perşembe — 7 Ağustos Çarşamba

1'nci kısım : Cenevre Konferansı açıldı ve Kıbrıs' daki Türk birliklerinin ilerledikleri gerekçesiyle, Mavros Konferansı terkedeceğini açıkladı. Krizler dizisi başlamıştı.

2'nci kısım : İlk tıkanıklık çözülmüş ve bildiri üzerinde çalışmalar yapılıyordu. Ada'daki kuvvetlerin çekilmesiyle ilgili madde üzerinde anlaşmaya varılmıştı. Ancak Ecevit'in telefonu her şeyi değiştiriverdi: Askerlerin geri çekilmesiyle ilgili kelime görmek istemiyorum. Girne'ye çektirdiğim bayrağı kendi elimle indirt-

mem, diyordu Başbakan. Büyük kriz patladı... Callaghan çok sinirlenmişti. Güneş'e çok ağır sözler söyledi ve ültimatomunu verdi: Ya kabul edersiniz veya ben gidiyorum. Güneş ültimatomu reddederken, istifasını da Ankara'ya yolladı. MSP'nin temsilcisi Müftüoğlu, Güneş'i istifadan geri çevirmek için «intihar edeceğini» ileri sürüyordu. Anlaşmazlığı Kissinger'in aracılığı çözdü ve 1'inci Cenevre Deklarasyonu imzalandı.

3'üncü kısım : Cenevre'de kim kazandı? Dünya basını olayları nasıl yorumladı? İkinci Cenevre'ye kadarki devrede Yunanistan ne karar aldı? İkinci harekât nasıl hazırlandı? Kıbrıs'ta neler oldu?

V'inci BÖLÜM

8 Ağustos Perşembe — 14 Ağustos Çarşamba

1'inci kısım : Konferansın doğmadan öleceği belli oluverdi. Yunan heyeti hiçbir anlaşmaya yanaşmak istemiyordu.

2'nci kısım : Saatlerce süren tabela kavgası... Denktaş ve Klerides'in gizli sohbetleri, Cenevre Konferansının hiçbir sonuç vermeyeceğini gösterdi. Bir sabah Ecevit parolayı yolladı: Hazırlıkları tamam, Ayşe tatile çıkabilir.

Ancak, Kissinger araya girdi ve Türkiye'nin çok kantonlu önerisiyle «son bir deneme» yapmasını istedi. Kıbrıs'da Türk ordusu çok tehlikeli bir durumdaydı, her an hücuma uğrayabilir ve büyük kayıp verebilirdi. Beklemeye imkân yoktu.

3'üncü kısım : Ecevit bütün riskleri göze alıp, es-

nekliğini göstermek için yeni öneride bulundu. Cenevre'deki Türk heyeti memnun değildi. Kaygıları bu öneriyi Yunanlıların kabul etmesiydi. Ancak Klerides ve Mavros öneriye 36 saat süre istemekle cevap verdiler. Türkiye bir adım daha atıp önerisini biraz yumuşattı.

CEVAP : HAYIR

Artık Türk Dışişleri Bakanına bir görev düşüyordu: Konferansı saat 01.00'de kesmek.

Heyetler B. M. Sarayından çıkarken, sabahın ilk ışıklarıyla «ZAFER PAROLASI» uyarınca tanklar yürümeye başlıyordu.

EPİLOĞ : Müftüoğlu, siyasi suikastten korktuğu için yanına aldığı tabanca ile saraydan çıktı...

... VE KONFERANS İLE İLGİLİ DÖKÜMANLAR, EKLER.

BİNLERCE KELİME

Gazeteciler genellikle, günlük gazeteler gibi, olayları 24 saatliğine yaşarlar. 24 saat daha dolmadan okuyucuların gazeteyi atıvermesi gibi, onlar da yeni olaylara dalarlar.

1974 Kıbrıs krizinin başından sonuna kadar içinde yaşadım. Müdahale devresini Türkiye'nin en büyük gazetelerinden birinin yazı işlerinde, Cenevre konferanslarını da yerinde izledim.

Türkiye Cumhuriyet tarihinin bu en büyüklerinden biri sayılan «olay» sırasında, herkes gibi zaman zaman heyecanlandım, üzüldüm, sevindim... Ardı ardına demeçlerle, birbirini iyi niyetli olduğuna inandırmaya çalışan, haklılığını savunan liderleri, Ottawa'daki Türk - Yunan Dışişleri bakanlarını, sonra Brüksel'deki Türk - Yunan başbakanlarının birbirlerini ikna etmeye çalışışlarını yakından gördüm. Dağlarda bir amaç için çarpışan asker ile sabahlara kadar uyumadan didişen diplomat arasındaki garip ilişkiyi hissettim... Gerçeklere tamamen aykırı resmi açıklamaları duydum, uluslararası baskı metodlarını, tehditlerini izledim.

Bütün bu olayları anlatabilmek için gazeteme binlerce kelime yazı yazdım. Ancak hepsi belirli devrelerde, belirli koşullar altında yapılmış, belirli değerlendir-

meleri yansıtıyordu. 24 saat yaşadılar ve ertesi gün hepsi bir kenara atıldı... Oysa bir amaç için çarpışan, didişen insanların çabaları, hesapları, gözden kaçmış gerçekler, önemli olaylar ve gizli tutulan gelişmeler vardı... Türk'ünün de Yunanlısının da, başka ülkelerin başka insanlarının da...

Boyutları hepimizi birkaç defa aşan Kıbrıs olaylarının «EN SICAK 30 GÜNÜNÜ» daha unutulmadan, çeşitli nedenlerle açığa çıkmamış yönleriyle toplu halde anlatmak istedim. Türk'ün, Yunanlının, askerin, diplomatın, sokaktaki insanların aynı anlarda neler düşündüklerini, olaya hangi açıdan baktıklarını araştırdım. Bunu yaparken, yazdığım her satırı görgü tanıklarının anlattıklarına, resmi belgelere ve yapılmış açıklamalara dayandırdım. Bir tarafın söylediğine gösterilen tepkiyi, diğerinlen karşılaştırdım. Kesin kararlar alan kişilerin yanında, onlara yakın çalışanlarla da konuştum. Amacım ne akademik bir değerlendirme yapmak, ne de abartılmış bir «Kıbrıs Zafernamesi» yazmaktı. Sağlam belge ve tanıklara dayanarak, olaylarda rol almış kişilerin amaçları, hisleri, heyecanları ve karşılıklı duydukları kuşkularla yoğunlaşan anlaşmazlıklar dizisini, iyiniyet ve sorumluluk duygusu içinde anlatabilmekti... Herkesce bilinen, ancak eksik bilgiden doğan yanlış «değerlendirmeleri -abartmaları» önlemekti...

Kitabı, Türkiye, Amerika, Yunanistan ve İngiltere' de bulunan ilgili kişilerle yaptığım konuşmalar ve araştırmalarla altı ayda tamamlayabildim. Olaylar sırasında birinci derecede yer almış olanlardan, tanıklık etmiş olanlara kadar toplam 95 kişiyle konuştum. Bazıları bilgi verdiler, bazıları sadece şahsi görüşlerini, bazıları değerlendirmelerini anlattılar, bazıları da benim

için son derece önemli herhangi küçük bir detayı aydınlatmakla yardımcı oldular. Verdikleri bilgi, kişisel görüş ve değerlendirmelerin sıcaklığını henüz kaybetmemiş olaylar sırasında spekülasyona kaçılmadan, sorumluluk duygusu içinde değerlendirileceği konusunda gösterdikleri güven ve dostluğa teşekkür ederim.

Kıbrıs olayları sırasındaki görevleriyle:

TÜRKİYE'den Başbakan Bülent **Ecevit**, Dışişleri Bakanı Turan **Güneş**, Savunma Bakanı Hasan Esat **Işık**, Maliye Bakanı Deniz **Baykal**, Adalet Bakanı **Kazan**, AP Genel Başkanı Süleyman **Demirel**, DP Genel Başkanı Ferruh **Bozbeyli**, CHP Milletvekili Haluk **Ülman**, MSP Genelbaşkan Yardımcısı İsmail **Müftüoğlu**, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal **Kayacan**, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Emin **Alpkaya**, Korgeneral Musa **Öğün**, Türk Genelkurmay yetkilileri, Büyükelçi Orhan **Eralp**, Büyükelçi Coşkun **Kırca**, Büyükelçi Kamran **Gürün**, Büyükelçi Osman **Olcay**, Orta Elçi Ecmel **Barutçu**, Orta Elçi Turgut **Tülümen** ve son derece önemli noktalarda bilgi verip yol göstermelerine rağmen, isimlerinin özellikle yazılmamasını isteyen Dışişleri Bakanlığı mensupları, harekâta fiilen katılmış veya kumanda mevkiinde bulunmuş Türk Hava, Kara ve Deniz Kuvvetleri mensupları.

YUNANİSTAN'dan, Dışişleri Bakanı G. **Mavros**, Dışişleri Bakanlığı Siyasi Planlama Genel Müdürü D. **Bitsios**, Dışişleri Bakanlığı genel sekreteri M. **Vlahos**, Dışişleri Bakanının özel danışmanı **Kyriazidis**, Ankara'da Büyükelçi **Kozmodopulos**.

İNGİLTERE'den, Ankara'da İngiliz Büyükelçisi Sir Horace **Philips**, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon dairesi

genel Md.ü Tom **MacCaffrey**, Dışişleri Bakanlığı Türkiye ile ilgili daire yöneticilerinden Bayan **Wright** ve Bayan **Fort**, Atina'daki İngiliz Büyükelçiliğinin isimlerini açıklamak istemeyen diplomatları.

AMERİKA'dan, Dışişleri Bakanlığı Türkiye - Yunanistan - Kıbrıs - Malta ile ilgili daire müdürü W. **Fagleton**, Dışişleri Bakanlığı Türkiye dairesinden Mr. H. **Kirby** ve Mr. **Hishorn**, ABD.nin Ankara Büyükelçisi M **Macomber**, USIS (ABD Haberler Merkezi) İstanbul ve Ankara büroları yetkilileri ve isimlerinin hiçbir şekilde hiçbir yerde gösterilmesini istemeyen ABD Dışişleri yetkilileri.

KIBRIS'dan, New York'da görüştüğüm Başpiskopos **Makarios**, Kıbrıs Rum Devlet Başkanı G. **Klerides**, Kıbrıs Türk Toplumu Başkanı Rauf **Denktaş**, Türk yönetimi Ticaret Bakanı Vedat **Özçelik**, Başpiskopos Makarios'un özel danışmanı M. **Kyprianou**.

VE Atina Milliyet muhabiri Cem **Başar**, UPI büro şefi BBC - Guardian Atina muhabiri David **Tonge**, To Vima gazetesi diplomatik muhabiri H. **Bousbourellis**, Akropolis gazetesi diplomatik muhabiri **Kamvisis**, Le Monde gazetesi muhabirleri Eric **Rouleau** ve Marc **Marceau**, harekâtı Kıbrıs'ta izleyen UPI muhabiri John **Harris**, Guardian'dan P. **Keatly**, London Times'den **Randall**, Daily Mail'den J. **Dickie**, New York Times'dan Flora **Lewis**, ile dokümanların bulunmasında yardımcı olan İngiliz, Amerikan, Türk meslekdaşlarım, Milliyet Gazetesi Ankara bürosundan Orhan **Tokatlı**, Orhan **Duru**, Nilüfer **Yalçın**,

... Ve bana bu kitap fikrini verip destekleyen eşim CEMRE BİRAND'a teşekkür ederim.

Mehmet Ali BİRAND

OLAYLARIN KRONOLOJİK GELİŞMESİ

(Türk basını ve Uluslararası ajansların verdikleri şekilde...)

15 TEMMUZ PAZARTESİ

— Başpiskopos Makarios'a karşı darbe. Sampson'un iktidarı ele geçirişi.

— Türk Başbakanı Ecevit'in Afyon gezisini yarıda kesip geri dönüşü ve derhal Güvenlik Kurulu, arkasından da Bakanlar Kurulu toplantıları.

16 TEMMUZ SALI

— Makarios'un sağ olduğu ve bir İngiliz helikopteriyle Malta'ya kaçırıldığı öğrenildi.

— Ankara'da Başbakan Ecevit, parti liderleriyle görüştü. Askeri tedbirlerin alınmaya başlandığı bildirilirken, Meclis perşembe için olağanüstü toplantıya davet edildi.

— Yunanistan'da genel seferberlik açıklandı.

17 TEMMUZ ÇARŞAMBA

— Makarios Birleşmiş Milletleri, Yunanistan'ı kınamaya çağırırken, NATO da cunta aleyhinde olduğu anlamı çıkarılan bir bildiri yayınladı.

— Başbakan Ecevit ve beraberindeki heyet aniden Londra'ya hareket etti.

— Kıbrıs'ta Sampson'un duruma hâkim olmaya başladığı, ancak çatışmaların genişlediği bildiriliyor.

— Tüm Devlet başkanları «soğukkanlılık mesajları» yayınlamaya başladılar.

18 TEMMUZ PERŞEMBE

— Ankara'da, Başbakan yardımcısı Erbakan ve Maliye Bakanı Baykal ile parti liderleri toplantısı yapıldı. Meclisin cumartesiye ertelenmesi kararlaştırıldı.

— Turan Güneş, Pekin'den döndü.

— Ecevit, Dr. Kissinger'in temsilcisi Sisco ile görüştü. Savunma Bakanı Işık da, İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan'ı son defa gördü.

— Türk heyeti geri döndü.

19 TEMMUZ CUMA

— Sisco Atina'dan gecikerek Ankara'ya hareket etti.

— Mersin'den (11.30'da) gemiler denize açıldılar.

— Sisco, sabaha kadar süren bir görüşme için Başbakanlığa geldi.

— Türk ordusunun alarm durumu ve hazırlıklarının tamamlandığı, asker kaydırmalarının arttığı dikkati çekiyor.

— Yunanistan Trakya sınırındaki köyleri boşaltıyor ve Atina radyosu «Bir günde Costantinople'dayız» diyor.

20 TEMMUZ CUMARTESİ

— 05.00'de uçaklar kalktı.

— 06.10'da Ecevit radyodan, çıkartmanın başladığını açıkladı.

— 08.30 civarında ilk Türk askeri Kıbrıs'a ayak bastı.

— NATO ve Birleşmiş Milletler derhal toplanıyor. Ancak karar yok.

— TBMM toplandı.

— Çıkartmadan çok kısa bir süre önce Atina'ya hareket eden Sisco, akşam Ankara'ya döndü.

21 TEMMUZ PAZAR

— Birleşmiş Milletler 353 nolu kararla «Ateş-kes» çağrısında bulunuyor.

— Yunan konvoyunun Kıbrıs'a gitmesi halinde vurulacağı bildiriliyor.

— Ecevit, sabah gördüğü Sisco'ya «... hedeflere varılmadan durulmayacağını» söylüyor.

— Yunan cuntasındaki büyük bölünmeler başlıyor ve Sisco Atina'da konuşacak kimseyi bulamamaktan şikâyet ediyor.

— Türk hava ve deniz kuvvetlerinin, 15.00'de yapılan uyarılara rağmen durmayan Yunan konvoyuna hücum ettiğini, Baf ve Baf'ın açıklarında, hava ve deniz savaşı olduğu, Türk Genelkurmay Halkla İlişkiler Bürosu tarafından açıklanıyor.

— Kıbrıs'da genişlemenin büyük bir hızla ilerlediği ve dalga dalga yeni askerin çıkartıldığı bildiriliyor.

22 TEMMUZ PAZARTESİ

— Yunan Cunta'sının düşmek üzere olduğu söylentileri çıktı. Ancak Atina yalanladı.

— Birleşmiş Milletlerin ateş kes çağrısına uyuldu. 17.00'de harekât durdu.

23 TEMMUZ SALI

— Yabancı ajanslar, bazı gemilerin Akdeniz'den Türk denizcilerini topladıklarını bildiriyor.

— Yunan cuntası, iktidarı Karamanlis'e bırakmayı kararlaştırdı. Klerides de Sampson'un yerine geçti.

— TBMM'inde Türk ordusu, başarılarından dolayı tebrik edildi.

— Cenevre konferansı bir gün ertelendi.

24 TEMMUZ ÇARŞAMBA

— Ecevit, yeni Yunan Başbakanı Karamanlis'i tebrik etti.

— B. M. 354 sayılı kararıyla, Kıbrıs'da ateş - kes'e uyulmasını istedi.

25 TEMMUZ PERŞEMBE

— Cenevre'de üçlü konferans akşamüstü başladı; Yunanistan ateş - kes'in görüşülmesi, Türkiye ise Ada'ya verilecek yeni statü için toplanıldığını iddia ediyor. Birinci oturumda kısa bir deklarasyon yayınlandı.

— Mavros'un haritalar çıkararak, Türk Ordusunun genişlemesini durdurup 22 Temmuz hatlarına geri çekilmesini isteyince, konferansa ara verildi. İkili görüşmeler başladı.

— Güneş - Buffum (Dr. Kissinger'in özel temsilcisi), Güneş - Callaghan ikili temasları yapıldı. Konferansın kopacağından söz ediliyor.

— Callaghan'ın, Kissinger'i yardımcı olmaya çağırdığı açıklandı.

27 TEMMUZ CUMARTESİ

— Kissinger'in müdahalesiyle Atina'nın konferansı terk etmekten vazgeçtiği bildirildi.

— Güneş - Callaghan, Güneş - Mavros, sonra da Callaghan - Mavros ve Güneş arasında üçlü toplantılar yapıldı. Eksperlerin akşama kadar birer «görüş hazırlamaları» ertesi güne kadar da, bakanların önüne, kabul edilecek bir metin getirmeleri kararlaştırıldı.

28 TEMMUZ PAZAR

— Eksperler toplantısı bu sabah 07.00'ye kadar devam etti.

— Güneş toplantı yapılan B. M. Sarayına girerken gazetecilere «Hükümetten yetki aldım. Eğer isteklerimiz kabul edilmezse çekileceğim» dedi.

— Ecevit Ankara'da «ateş - kes ile Güvenlik sorunları birbirlerinden ayrılmaz» diye demeç verdi.

— 16.00'da üç bakan, beraberlerinde üçer kişilik eksper ile gayri resmi şekilde toplantıya başladılar.

— Gece yarısına doğru Ecevit'in «Türk Birliklerinin çekilme maddesine» itiraz ettiği bildirildi.

— Ecevit, Karamanlis'e Ege'de buluşma teklifi yaptı.

29 TEMMUZ PAZARTESİ

— Sabaha karşı 03.00 civarında, saraydan ayrılan Mavros «Artık her şey Ankara'ya bağlı. Kabine toplantısı var. Kabul veya reddedecekler» dedi.

— Ecevit'in «Çekilme» maddesiyle ilgili tüm teklifleri reddetmesi üzerine, İngiliz Dışişleri Bakanı «bir an önce konferansın sonuca bağlanması gerektiğini, Cenevre'de günlerce bekleyemeyeceğini» açıkladı.

— Bugün sadce Callaghan - Güneş görüşmesi ve bir de teknik seviyede kısa bir toplantıyla yetinildi.

— Kriz durumundaki konferans Ankara'nın cevabını bekliyor.

30 TEMMUZ SALI

— Çekilme maddesinde anlaşma oldu ve akşam «Cenevre deklarasyonu» törenle imzalandı.

1 - 7 AĞUSTOS

— Mavros, Türkiye'nin Cenevre anlaşmasını ihlal ettiğini ve Kıbrıs'da ilerlemeler yaptığını açıkladıktan sonra «İkinci konferansa gitmeyeceğini» söyledi. Yunan hükümeti, radyo ve TV'si, Türkiye'ye karşı sert suçlamalara girişti (Karamanlis'in dönüşünden sonra azalmıştı bu suçlamalar.)

— Güneş, Yunanistan'ı sert bir şekilde suçladı ve Türk köylerindeki işgallerin devam ettiğini ve bu durumda İkinci Cenevre'ye gidemeyeceğini açıkladı.

8 AĞUSTOS PERŞEMBE

— İkinci Cenevre konferansı, tarafların gelir gelmez yaptıkları basın toplantılarında birbirlerini sert şekilde suçlamalarından sonra akşam 19.00'da (Cenevre saatiyle) başladı.

— Yunanistan'ın ve Türkiye'nin konferansı terketme tehditleri üzerine, çözüm bekleyen sorunların eksperler seviyesinde ele alınması için üç ayrı komite kuruldu.

9 AĞUSTOS CUMA

— Toplantı görüş ayrılıklarının devamı nedeniyle yapılamadı.

— Güneş - Hartman (Kissinger'in temsilcisi), Güneş - Callaghan, Callaghan - Mavros ikili görüşmeleriyle geçti gün.

— Klerides ve Denktaş Cenevre'ye geldiler.

10 AĞUSTOS CUMARTESİ

— Toplantı yedi saat süren «levha kavgası» nedeniyle, ancak akşam 17.30'da beşli başlayabildi.

— Klerides «Bu konferans anayasal sorunları ele almaya yetkili değildir» derken, Denktaş «Türkiye'nin teklif ettiği coğrafi federasyon tek çıkar yoldur» şeklinde konuştu.

— Konferansta tam bir sıkışma var.

11 AĞUSTOS PAZAR

— Callaghan'ın isteği üzerine Denktaş ve Klerides bir çözüm aramak için buluştular. Sonuç yok.

— Güneş - Hartman ile buluştu.

— Üç dışişleri bakanının baş başa yedikleri akşam yemeğinden de bir sonuç çıkmadı.

— Konferansta ve başkentlerdeki hava elektrikleşiyor.

12 AĞUSTOS PAZARTESİ

— Türkiye iki plan açıkladı. Altı kantonlu ve iki bölgeli tekliflerini, Klerides ile Yunan heyetine yolladı.

— Kıbrıs'taki Türk Birliklerinin takviyesinin arttığı haberleri geliyor.

— Güneş - Callaghan ve Güneş - Hartman görüşmeleri yapıldı.

— Klerides ile Mavros'un 36 ile 48 saat arası süre istedikleri, Başkentlerinde görüşmeler yaptıktan sonra

Türk tekliflerini cevaplayabilecekleri açıklandı. Mavros «silah gölgesinde anlaşma imzalanmaz» dedi.

13 AĞUSTOS SALI

— İkinci Cenevre konferansı, Yunanistan'ın Türk tekliflerine hiçbir cevap vermek istememesi, Türkiye'nin de karşı tarafça istenen süreyi tanımaması üzerine koptu...

14 AĞUSTOS ÇARŞAMBA

— Sabaha karşı Türkiye'nin, Kıbrıs'taki ikinci harekâtı başladı.

— Yunanistan, iki müttefiği arasındaki çatışmayı durduramadığı gerekçesiyle, NATO'dan ayrıldığını açıkladı.

15 AĞUSTOS PERŞEMBE

— Yunan Başbakanı Karamanlis, ülkesinin Kıbrıslıların yardımına gidemeyeceğini açıkladı ve olayların sorumlusu olarak Cunta ile Türkiye'yi sert şekilde suçladı.

NEREDEN NEREYE GELDİK...

15 Kasım 1983 akşamüstü Kıbrıs'ın Türk bölgesinin dış dünya ile tüm ilişkisi birdenbire kesiliverdi. Ne telefon, ne teleks. Sadece Başkanlık binasındaki özel telefon işliyordu. Çoğu kimse «arızadır» demekle yetindi.

Rauf Denktaş makamına muhalefet liderleri başta, tüm parti ileri gelenlerini toplamıştı. Gözleri parlıyordu:

— Arkadaşlar bu gece yarısından sonra bağımsızlığımızı ilan ediyoruz... Bundan böyle adımız KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ olacak.

Salonda derin bir sessizlik oldu.

Denktaş devam etti:

— Yıllardır önerdik, tekrar önerdik adeta yalvardık, gelin birlikte olalım diye. Ancak Rumlar sürekli sırtlarını çevirdiler. Üzerimize ekonomik ve siyasi ambargo koydular. Yapmadıkları baskı kalmadı. Artık kendi başımızın çaresine bakmaktan başka çaremiz yok.

Muhalifi muvafığı birbirine sarıldı.

Türk toplumu için yeni bir dönem başlıyordu.

*
* *

Türkiye için Kıbrıs harekâtı tarihinin en önemli

olaylarından biridir. Kıbrıs harekâtından sonradır ki, Türkiye birdenbire dışa açılmış, dış dünyanın hem farkına varmış, hem de dış dünyanın büyük baskıları altına girmiştir.

1975 yılından başlayıp 1978'e kadar süren, ABD Kongresinin silah ambargosu Türk ordusunun belini büktüğü gibi, Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizinin yaşandığı bir dönemde ülkeyi büyük baskı altında tutmuştur.

Birleşmiş Milletlerden, Avrupa Konseyine, Avrupa Parlamentosundan, Bağlantısızlar konferansına kadar Türkiye, hem doğu hem de batının büyük siyasi baskısı altına alınmıştır.

Bütün bunlara rağmen, Ankara kıpırdamamış ve hiçbir ödün vermemiştir.

***

KIBRIS TÜRK TOPLUMU da, özellikle ilk başlardaki güçlükleri atlatmayı başarmış ve ayakları üzerinde durabilen bir devlet olabilmiştir.

Eylül 1975 tarihinde önce, Güney'de kalan Türklerin Kuzeye geçişleriyle tam yerleşme sağlandıktan sonra, Haziran 1976 tarihinde seçimlerini yapıp parlamentosunu kurmuş ve model bir demokrasi işletmeye başlamıştır.

12 Şubat 1977 günü Denktaş - Makarios arasındaki tarihi zirve toplantısında Kıbrıs'ın iki bölgeli ve iki toplumlu bir Federasyon olacağı saptanmasına, 19 Mayıs 1979 günkü Denktaş-Klerides zirvesinde bu noktanın yeniden vurgulanmasına rağmen, Rum toplumu hiçbir zaman anlaşmaya yanaşmamıştır. Sürekli biçimde ekonomik ve siyasi ambargo altında tutulan Kıbrıs Türk toplumunun, Türkiye üzerindeki baskıların bir gün so-

nuç vereceği, dolayısiyle toplumun teslim olacağı varsayımından hareket ederek sürekli tribünlere oynamışlardır.

BUGÜN, Kıbrıs harekâtının 10 uncu yıldönümünde, belki her şey istenildiği gibi değildir ancak, artık ayakları üzerinde durmayı başarmış, gelişme yolunda taptaze bir devlet karşımızda durmaktadır.

Bu sonuç, 1974 Temmuzundan başlayarak yıllar süren askeri ve siyasi bir mücadelenin meyvesidir. 30 SICAK GÜN'de işte o ilk ateşli günlerin hikâyesini okuyacaksınız... Ve nereden nereye gelindiğini çok daha iyi anımsayacaksınız.

TEMMUZ 1984

BİRİNCİ BÖLÜM

15 TEMMUZ PAZARTESİ - 19 TEMMUZ CUMA

DARBE / KARAR

15 Temmuz Pazartesi

KIBRIS - Yunan Dairesi Genel Müdürü Ecmel Barutçu'yu tanısanız, o günkü halini daha iyi anlayabilirsiniz. Sinirlenince yanından uzaklaşılmasında çok fayda görülen insanlardan biridir... Tam Karadenizlilere özgü bir yaklaşımı vardır olaylara.

Aslında son derece normal bir gün başlıyordu Türkiye için... Başbakan Ecevit sabah Afyon'a hareket edecek ve Amerikan kongresinin büyük tepki gösterdiği «afyon ekimini başlatma» konusunda konuşacak, oradan da Denizli'ye devam edecekti. Amacı, bölge köylüsüne kaçakçılıkla yapılacak mücadeleyi anlatıp yardımcı olmalarını istemekti. Böylece dünyaya da, Türkiye'nin uygunsuz işlemleri kontrol edeceğine dair verdiği sözü tutacağını bir defa daha göstermekti. Yani hem içe, hem de Amerika'ya dönük bir geziydi bu... Etimesgut Havaalanı her zamanki hazırlıkları içindeydi. Başbakanı ayaküstü görmek isteyen partililerden tutun, ellerindeki telsizlerle güvenlikten çok âmirlerinin gidiş gelişlerini takip eden sivil polislere kadar herkes yerini almış ve Ecevit beklenmeye başlanmıştı.

15 temmuz pazartesi

Ecmel Barutçu sakin şekilde odasına çıkarken Dışişleri koridorlarındaki konuşmalar, tayinlerin gecikmesinden, Karakas'ta toplanan «Deniz Hukuku Konferansına» katılan dışişleri heyetinin ödenek yetersizliğinden toplu halde kuru fasulye pilav yiyip Türkiye'nin görüşünü savunmaya çalıştığı dedikodularına kadar değişiyordu.

Her şey son derece normaldi... Çorum Savcısı Milliyet Sanat dergisini, kapağında ünlü bir ressamın tablosunu müstehçen bulduğu için MSP'li Adalet Bakanı Kazan'ın emriyle toplatıyor... Demirel, Anayasa Mahkemesinin Anayasa'yı ihlâl ettiğini iddia ediyor... Erbakan, Fetih'ten fetihe koşan Türkiye'nin beş ayrı tip motor yapacağını açıklıyor, Ankara Belediye Başkanı Dalokay süt meselesinin hallini inek ithalinde bulduğunu söylüyor... Türkiye sıcaktan kavruluyor ve gazeteler «halk yoldan bile kendini denize attı» — sanki denize girecek başka yer kalmış gibi — başlıklı haberler veriyordu.

Ankara'nın altı aylık garip CHP - MSP Koalisyonu, haşhaş ekiminin başlaması, Kıt'a sahanlığı ve Türk - Yunan ilişkilerinin düzenlenmesi için bir dizi önemli kararlar aldıktan sonra, Senato'daki muhalefet çoğunluğuna çarpmış ve sıcakların da artışıyla duralamıştı... Hükümetin duralaması demek de, gazeteler için (yaz aylarına özgü bir gelişmedir bu...) biraz nefes almak anlamına gelir. İzinler başlar, matbaalar az da olsa boşalır.

Ben de bu boşalma devresinde, üç yıla yakındır uzak kaldığım Yazı İşlerinde, tatile çıkana kadar bataryalarımı doldurmak ve unutmaya başladığım «havayı» alabilmek için çalışmaya hazırlanıyordum. Arkadaşlar «yahu işin mi yok, git denize gir» diyorlardı. Be-

nim istediğim, Brüksel'de yağmurlu hava altında Ortak Pazar zirvesini yorumlamak yerine, sıcak İstanbul güneşi altında matbaada çalışmaktı. Bizim odacı Bekir bile sıcağın tesirinden olacak, ilk defa hayat pahalılığından şikâyet etmeden, koridorlardaki mermer duvara yapışmış, Meksikalılar gibi hafifçe kestiriyordu...

İşte böylesine sakin, güzel ve sessiz başlayan gün, birdenbire değişiverdi. Yarım dakika içinde telekslerden çıkan iki satırlık haber, 30 sıcak günün başlangıcı oldu...

Kırmızı bir kâğıdın üzerinde — çok gizli — damgasıyla Barutçu'ya uzatılan kâğıtta şunlar yazılıydı: **«Bugün 8.30 civarında Makarios'a karşı bir darbe olduğu öğrenilmiştir. Başpiskoposun sarayının etrafından ateş sesleri gelmektedir. - T.C. Lefkoşa Büyükelçiliği».**

Saat tam 10.25 idi. Barutçu koltuğundan fırladı. Şüpheleniyor, ancak bunu beklemiyordu. Dışişleri Bakanı Turan Güneş o sırada Pekin gezisine çıkmıştı... Hemen Bakan vekili Hasan Işık'ı (Savunma Bakanı) aramasını istedi sekreterinden. Işık'ın özel kalemi meşguldü... Bir daha... bir daha... Kendi de öbür taraftan Işık'ın direkt telefonunu çevirdi. Bu defa da cevap yok. Kıpkırmızı oldu sinirinden. Savunma Bakanlığı santralinden özel kalemi uyarmalarını ve telefonu kapattırmalarını istedi. Dört defa hat düşmedi. Sekreterler ve Barutçu neredeyse telefonları kıracaklardı... Birden Başbakanın gidişi aklına geldi. Hemen havaalanını aradı. Orası Bakanlıktan beter, hiç düşmüyor.

Genelkurmay İstihbarat Başkanı Recai Engin paşayı buldurttu ve durumu anlattıktan sonra «sizin direkt hattınız varsa, lütfen söyleyin Başbakanın uçağını durdursunlar» dedi. Genelkurmay'ın olaydan henüz haberi yoktu... Başbakanın uçağı 11.00'de kalkacaktı. An-

kara telefonları sonunda direnmeyi bıraktı ve Etimesgut'un şeref salonundaki telefon düştü. Son derece cılız bir ses:

— Alo... Kimsiniz?

— Bana hemen sayın Hasan Işık'ı buldurun çok önemlidir.

— Kimsiniz kardeşim? Şimdi Başbakan uçağa binmek üzere, çağıramayız.

Barutçu kendini tuttu... Başbakanın Özel Kalem Müdürü Kemal Bey'i, onun aracılığıyla da Işık'ı bulduabildi. Eğer münakaşa uzasa, Ecevit her şeyden habersiz yoluna devam edecekti... O sırada ikinci telgraf da gelmiş ve Makarios'un öldüğünün, ancak doğrulanamadığının söylentileri veriliyordu. Barutçu, Işık ile beraber telefona gelen Ecevit'e telgrafları okudu.

ETİMESGUT'TA ŞOK

Etimesgut'un şeref salonunda bulunanlar birdenbire sarsıldılar. Olay adeta şok tesiri yapmıştı. O ana kadar kimse böyle bir gelişme beklemiyordu. Kıbrıs'tan istihbarat raporları geliyordu, ancak gazetelerdeki haberler bile onlardan daha değerliydi. Hatta birkaç gün önce alınan rapor baştan aşağıya Türk toplumu içindeki sol-sağ çekişmesiyle doluydu. Hiçbir anormallikten söz edilmiyordu. Zaten MİT'ciler bir süredir, Rumların askeri hazırlıklarıyla ilgilerini bile kesmişlerdi.

Dışişleri Bakanlığı ise «birşeyler olabileceğinden» şüpheleniyordu. O kadar. Makarios'un 2 Temmuzda Yunan Devlet Başkanı Gizikis'e yolladığı ve basına açıkladığı mektup ilgi uyandırmış ve «bir şeylerin koktuğunu» göstermişti. Makarios, Cuntayı deliye döndüren mektubunda, Ada'daki Yunan subaylarının kendisini de-

virmek üzere bir darbe hazırladıklarını ve derhal geri çekilmelerini istiyordu.

Makarios ilk defa Cunta ile açık bir savaşa girmişti.

Bu mektup, bir süre önce Turan Güneş'i ziyaret eden Sovyet Büyükelçisi Grubyakov'un söylediklerini adeta tamamlıyordu. Grubyakov, Güneş'e «Atina'ya bir nota verdik. Kıbrıs'ta bazı komplolar hissediyoruz. Kendilerini uyardık» demişti. Sovyetler Birliği resmen Türkiye'yi de uyarıyor ve «dikkatli olun, bir şeyler dönüyor» diyordu.

Makarios'un mektubu kuşkuları artırmış, ancak fazla ciddiye alınmamıştı. «Rumlar birbirlerine düşüyorlar, ne iyi» yorumundan fazla ileri gidilmemişti. Ecevit dahi Makarios'un «idam fermanı» sayılacak bu çıkışının «caydırıcı bir unsur» olabileceğini düşünmüştü. Türkiye gelişmeleri sağlıklı bir şekilde değerlendirememiş ve açıkça atlamıştı.

Dışişleri Bakanı Güneş, Pekin gezisine başlıyor, Atina Büyükelçisi Kâmran Gürün Akdeniz'de yat gezisine çıkıyor, Genelkurmay Başkanı İstanbul'da, Deniz Kuvvetleri Komutanı Akdeniz'de teftişe çıkıyordu. Dışişleri Bakanlığından, gidişin ciddiyetiyle ilgili tek uyarıyı, Türk - Yunan Dairesi ve eskiden beri konuyla ilgilenmiş birkaç kişi yapmıştı.

Barutçu, 1 Temmuz günü «Üç K» diye bilinen, Kıbrıs Koordinasyon Komitesinde «Kıbrıs'ta önemli gelişmeler olduğunu, bir darbe halinde bunun gizli Enosis sayılacağını ve Türkiye için de direkt müdahaleden başka çare bulunmadığını» açıkça söylemiş, ancak konuşması o çerçeve içinde kalmıştı. Daha ileri gidememişti... Varsayımlar karşısında nasıl hareket edileceği detaylı şekilde saptanmıştı, ancak bunların kâğıt üzerinde kalması mümkündü.

Etimesgut Havaalanı işte bundan dolayı birden sarsıldı.

Derhal danışma konuşmaları başladı. Afyon ve Denizli gezilerini hazırlayan partililer, gidilmesi konusunda ısrar ediyorlardı. Ecevit, Bakan vekili Işık'a «Ben hareket ediyorum. Bu aradaki gelişmeleri bana bildirin. Afyon'dan sonraki bölümü iptal eder geri dönerim. Zaten şu andaki haberler yetersiz. O zamana kadar yeni veriler alabiliriz. Akşam Bakanlar Kurulunu toplantıya çağıralım» dedi ve uçağa bindi.

Son zamanlarda belirli olmaya başlayan tikleri artı. Müthiş dalgındı.

Ben Afyon gezisinde yoktum. Etrafındakilerle ve uçağa birlikte binen gazetecilerle yaptığım konuşmalar ve Ecevit'in söyledikleri, müdahale kararının prensip yönünden o gezi sırasında alındığını ortaya koyuyor.

«Ecevit, darbenin Enosis anlamına geldiği yolundaki değerlendirmesini yolda yaptı. Sonra kıpır kıpır kıvranmaya başladı. Vaktin bir an önce geçmesini ve geri dönmeyi bekleyen bir hali vardı. Onu yakından tanıyanlar, bu halinin kararını verdiği anlamına geldiğini bilirler» diyen yakın bir yardımcısının sözlerini Ecevit şöyle doğruladı bana: «Darbenin Enosis olduğuna kararımı vermiştim. Müdahalemizin gerektiği kanısındaydım. En büyük kaygım gereksiz vakit kaybına uğramaktı.»

Başbakan, Afyon'dayken havaalanındaki birkaç Bakan ve hemen bulunabilenler Başbakanlıkta toplandılar. Dışişleri Bakan vekili Hasan Işık, Önder Sav, Birler, Deniz Baykal... v.s. Erbakan «önemsiz» diye nitelendirilen bir toplantısını kesip gelmek lüzumunu dahi duymamıştı. Buna Bakanlar Kurulu dememek daha

doğru olur. Bir değerlendirme toplantısıydı. Kimse gelişmenin önemini tam kavrayamamıştı.

İLK TEPKİLER

Türk - Yunan Dairesi Müdürü Ecmel Barutçu da çağrıldı. Barutçu hiç tereddütsüz müdahale edilmesinden yanaydı. Durum önceden yapılan çalışmalara uygundu ve darbe gizli Enosis'ten başka bir şey değildi. Ancak bazı Bakanlar tamamen aksi görüşü ileri sürüyor ve bunu gören Ecmel de sinirinden ve üzüntüsünden âdeta eriyordu.

O toplantıda bulunan bir Bakan bana genel havayı şöyle anlattı: Ecmel geldi ve bunun tamamen Enosis anlamına geldiğini, derhal müdahale edilmesi gerektiğini, hem de hiç tereddütsüz söyledi. Doğrusu Barutçu'nun sözlerinin o anda büyük önemi vardı. Eğer tereddüt etse, bazı diplomatlar veya Bakanlar gibi, «canım ne olacak biri gitti diğeri geliyor, birbirlerini yesinler bizim daha lehimizedir» deseydi bu kararı almamız güçleşebilirdi. Ecmel o anda tarihi bir rol oynadı diyebilirim.

Barutçu'yu derhal destekleyen Maliye Bakanı Bay kal ile Devlet Bakanı Birler oldu. Onlar da durumun kritik olduğunun farkına varmışlar, Barutçu'nun sözleriyle yanılmadıkları hususundaki kanıları kuvvetlenmişti... Diğerleri, Atatürk - İnönü çizgisindeki barışsal yolun dışına çıkılmasının çelişkiden başka bir şey olmadığını belirtiyorlar ve enerjik bir diplomasinin yararlarına inandıklarını söylüyorlardı. Üstelik büyük devletler ne derdi? Müdahale sanki kolay bir şey miydi? Ordu bu işin altından kalkabilir miydi?

Biri sokaktan geçenleri seyrediyor, diğeri «canım

olur mu, Türkiye barışçı ülkedir» diye görüşünü açıklıyordu.

GÖZLER ANKARA'DA

Darbe haberinden hemen sonra, tüm dünyanın gözleri Ankara'ya çevrilivermişti. Dışişleri Bakanlığına telgraf, telefon ve elçi ziyaretleriyle mesaj yağmuru yağmaya başladı. B.M. Genel Sekreteri Waldheim ve NATO Genel Sekreteri Luns başta olmak üzere, İngiltere, Amerika, Fransa tüm müttefikler, yıllardan beri bilinen senaryoyu tekrarlıyorlardı: «Aman soğukkanlı hareket ediniz.»

Dünya basın ve radyoları ise olaya hemen damgayı vurmuştu: «Darbeyi Yunan Cuntası düzenlemiştir.»

Atina sert şekilde eleştiriliyordu.

Resmi tepkiler de aynı yöndeydi. Sovyetler Birliği ilk ve en sert tepkiyi göstererek, «Cunta elini Kıbrıs'a da attı» derken, Amerika henüz yoruma yanaşmıyor, Kissinger'in uykudan uyandırılıp haberin verildiğini açıklamakla yetiniyor, diğerleri ise Atina'ya veryansın ediyorlardı.

YUNANİSTAN'dan ise hiç ses çıkmıyordu. Ne Atina radyosu, ne de ajanslar darbeyle ilgili tek bir haber vermiyorlar ve Atina sokaklarında yabancı radyoları dinleyenlerin kümelenip «fısıltı gazetesini» dolaştırdıkları görülüyordu... O kadar.

KIBRIS'ta karışık durum öğleden sonra açılmaya başladı.

Sampson yemin ederek göreve başlıyor ve Makarios'un ölmeyip radyodan halkına çağırıda bulunduğu haberleri doğrulanıyordu. Cunta'nın başa getirmek için seçebileceği en son kişi olan Sampson (ki Türk ve İngiliz-

leri öldürmesiyle açıkça övünen, katıksız Enosisciliği ile iftihar ettiğini daima söyleyen bir insandır), ilk basın toplantısında bir Türk müdahalesine karşı tedbirini alıyor ve «Bu hareket Türklere karşı değil, katil Makarios'a karşıdır. Türkler güvenliklerinden korkmamalıdırlar. Onlarla müzakereler devam edecek ve bir yıl içinde de seçimlere gidilecektir. BU KIBRIS'IN İÇ İŞİDİR» diyordu.

Saatler ilerledikçe Ankara'daki telaş ve karışıklık havası da artıyordu. Her kafadan bir ses çıkıyor, birbirini tutmayan görüşler öneriliyordu. Dışişleri Bakanlığında, Makarios'un direnme savaşına başlayacağı, gelişmelerden Türklerin kârlı çıkacaklarını ileri sürenlerden tutun, olayları önemsemeyenlere kadar bir dizi «değerlendirme» hataları yapılıyordu.

Başbakan beklenirken (Denizli gezisi derhal iptal edilmişti), Güneş'e Pekin'den geri dönmesi için telgraf çekiliyor, Işık vekâleten baktığı Dışişlerinde gelen haberleri değerlendiriyor, kimsenin Ankara'dan ayrılmaması gerektiği haberi Bakanlara ulaştırılıyor, muhtemel bir Güvenlik Kurulu için Genel Sekreter Nahit Özgür Paşa İzmir'den çağırtılıyor, Genelkurmay Başkanı Sancar İstanbul'dan, Deniz Kuvvetleri Komutanı Kayacan da teftişini kesip Mersin'den uçakla Ankara'ya hareket ediyorlardı. Savunma Bakanlığı ve Ordu da ne yapılabileceği hakkında kesin bir kanıya henüz sahip değildi.

KARAR

Türkiye'de çok az kimse kesin müdahale kararının hangi gün alındığını bilir. Herkes, geniş ve uzun tartışmalardan sonra saptandığını zanneder. Hatta Bakanlar

arasında önemli bir bölümü dahi, kesin müdahale kararının o tarihi gece alındığının, ancak 10 Temmuz Cuma günü Ecevit'in Londra dönüşünde farkına varabilmiştir.

Toplantıya katılan ve o geceyi yaşayanlarla konuşmalarım sonunda ben de gerçeğin farkına, geç de olsa yeni varabildim.

16.15 de Başbakan Ecevit, Ankara'ya döner dönmez etrafındakilerin kararsız ve telaşlı halinin hemen farkına vardı. İstanbul'dan gelen ve alanda kendini bekleyen Genelkurmay Başkanı Sancar'ın arabasına binerken, İçişleri Bakanı MSP'li Asiltürk'ün de Genelkurmay Başkanlığına gelmesini istedi. Önemli gelişmelerde MSP'den mutlaka birinin yanında olmasını istiyordu. Savunma Bakanı Işık ile beraber gelen konvoyu Komutanlar, Genelkurmay'ın kapısında karşıladılar. Hemen toplantıya geçildi.

Ecevit konuşmasına kesin bir değerlendirmeyle girdi:

— «Bu darbe, Yunan Cuntası tarafından düzenlenmiş ve ileride açıkça Enosis'i hedef alan bir harekettir. Durum son derece ciddidir ve hafife alındığı takdirde Türkiye bundan çok zararlı çıkar. Enerjik hareket etmekten başka çıkar yolumuz yoktur. Ben Türk ordusunun yeteneklerine inanıyorum. Derhal gerekli hazırlıklara başlamamız, hem de vakit kaybetmeden yürütmemiz şarttır.»

Bu konuşmaya, komutanları ikna etmek - gelişmelerin değerlendirmesini kendi açısından yapıp durumun önemini anlatmak, da denilebilir.

Askerler hiçbir açık tereddüt göstermediler. Ellerinde üç ana plan vardı... 24 veya 48 saat içinde müdahale veya iki SAFHALI GENİŞ MÜDAHALE plânı...

«Ecevit'in değerlendirmesi hepimizi etkiledi. Derhal gerekli ön hazırlık ve çalışmaları yapıp durumu kendisine bildireceğimizi, görev verildiği takdirde yapabileceğimizi söyledik. Aslında ordunun gücünden Ecevit öylesine emindi ki... Bir defa dahi şüphe kanısı yaratan soru sormadı» diye o günkü konuşmaları anlatan yüksek rütbeli bir komutan, o anda kimsenin açıkça bir müdahaleye gidileceği izlenimini elde etmediğini, Ecevit'in gerçek niyetini akşamki toplantıda anladıklarını söyledi.

TARİHİ TOPLANTI : TÜRKİYE'NİN KRİZ POLİTİKASI

Cumhurbaşkanı Korutürk'ün de katıldığı ve 19.30 da toplanan Bakanlar Kuruluna ara verilip 20.00 de başlayan Güvenlik Kurulunda, (1) başrolü Deniz Baykal oynadı. Hükümetin dış politikadaki yeni anlayışını ve yaklaşımını anlatarak söze başladı:

— «... Dünyada nükleer silah dengesinin sonucu beliren yumuşama, Uluslararası krizlere karşı tepkileri de değiştirmiştir. Artık direkt müdahale yerine, krizleri durdurma, doğrunun ve haklının aranması yerine, bölge krizlerini yatıştırma dönemi başlamıştır. Dolayısiyle krizi başlatan ülke daima avantajlı bir duruma girmektedir. Bunun birçok örneği vardır. Rumlar şimdiye kadar bu politikayla devamlı ileri adımlar atmışlardır. Kıbrıs'taki darbe de bunun yeni bir örneğidir. İki yol vardır. Ya krize dolayısiyle oldu - bitti'ye göz yumup,

(1) MGK'daki konuşmalar, toplantıya katılmış olanlarla ayrı ayrı yapılan görüşmeler sonucu yazılmıştır. Resmî zabıt niteliği yoktur.

arkasından sert demeçler ve diplomatik yollara baş vurmakla yetinmek (ki hiçbir zaman sonuç verdiği görülmemiştir), veya krize krizle cevap vermek... Bugünkü darbenin asıl önemli yönü başa Türk ve İngiliz katili Sampson'un gelmesi değil, YUNANİSTAN'IN BİR SÜRE SONRA GÜNEYİMİZE İNMESİDİR. Kıbrıs'ta Yunanistan'ın izlediği politika son adımını atmak üzeredir... Bu yara mutlaka kesilmelidir.»

Deniz Baykal, hükümetçe izlenmeye başlanan yeni KRİZ DİPLOMASİSİ'ni uzun boylu anlattı... Aslında çok kimsenin gözünden kaçan bir değişiklik getirmişti yeni hükümet dış politikaya. Olayları ardından izlemek yerine, ülkenin çıkarlarına aykırı olan ancak uzlaşma ile çözülemeyen sorunlarda hakkını fiilen kullanmakta tereddüt göstermemek ve olayların önüne geçmek, diye özetlenebilir... Hükümete gelir gelmez bu politikanın ilk ortaya çıkışı Kıt'a Sahanlığı ile oldu. Yunanistan'ın Ege'ye gemi çıkarıp petrol bulması, Ecevit hükümetini uyandırıvermişti. Derhal Dışişleri, Savunma ve Genelkurmay'da bir dizi toplantı yapılıp, genel bir strateji saptanmış, kaybolmak üzere olan Kıt'a Sahanlığındaki haklarımız için son derece enerjik bir politika izleneceğinden, tüm askeri olanaklar da gözden geçirilmiş ve yeni tedbirler planlanmıştı. Kıbrıs da aynı stratejik toplantıda, varsayımlara dayanılarak ele alınmıştı. Haklı olunan konularda fiili durum yaratılacak, ancak dünya kamuoyunca haklı bulunacak ölçüler içinde tutulmasına dikkat gösterilecekti. Buna göre de askeri gücün önemi büyüktü... İşte bu toplantılarda Ecevit Ordunun gücünü iyice incelemiş ve neyi nereye kadar götürebileceğini öğrenmişti...

Ege'de Yunanistan'ın uzlaşmaya yanaşmadığı ke-

sinlik kazanınca (Ottawa ve Brüksel toplantılarından sonra) haziran ayında Çandarlı gemisi Deniz Kuvvetleri eşliğinde ihtilaflı bölgeye çıkarılmış, Türk ve Yunan muhripleri günlerce silahlara mermi sürülmüş şekilde karşı karşıya seyretmişlerdi... İşte bu toplantılardan ve yeni diplomasi anlayışının kabulünden sonradır ki, Yunan Cuntası önce Ottawa'da Dışişleri Bakanları, sonra da Brüksel'deki Başbakanlar seviyesindeki toplantılarda köşeye sıkıştırılıp, müzakere masasına oturtulmaya çalışılmıştı. Eğer Kıbrıs krizi patlamasaydı, Ege'deki menfaatleri elde edebilmek için, Ecevit hükümeti araştırmalara devam etmekte kararlıydı. Ülkeyi bir maceraya ve sonucu belli olmayan bir savaşa itmeden yürütülen REAL - POLİTİK buydu... Türkiye bugüne kadar devamlı «demeçli diplomasiyle» olayları geriden izlemek durumunda kalmıştı. Şimdi, bunun tam tersini yapmak istiyordu... (1)

Bülent Ecevit, Hükümete gelir gelmez yapılan çalışmaları sonradan şöyle anlattı: (2)

«Biz Hükümet kurar kurmaz, Yunanistan'la aramızdaki sorunları çözebilmenin, iki ülke arasında karşılıklı güven ve işbirliği ortamı yaratabilmenin, ama, tabiî, bunları yaparken de, Türkiye'nin haklarını koruyabilmenin veya sağlayabilmenin yolları üzerinde ciddi olarak durmaya başlamıştık. Kıbrıs, Ege Kıt'a Sahanlı-

(1) Ecevit, bu yeni diplomasi yaklaşımında en dikkat ettiği noktayı 17.7.1974 TV konuşmasında işlemiştir. Atatürk'ten aldığı dersi hatırlatarak, nereye kadar gidilmesinin önceden bilinmesine değinmiştir. Kıbrıs müdahalesinde de hiç tereddüt göstermeden, baştaki yumuşak tutum sonuç vermeyince harekete geçmiştir.

(2) Yazarın özel görüşmesinden aktarılmıştır.

ğı, Ege'de Hava trafiği ve azınlıklar sorunlarını birtakım sağlam verilere dayanarak ve tutarlı bir politika izleyerek çözmeye başlayabilmenin yollarını araştırdık. Sivil-asker, konuyla ilgili bütün kuruluşları, bütün yetkilileri dinledik, birçok teknik ayrıntıları inceledik. Bu çalışmalar ve incelemeler sırasında, ben, Türkiye'nin stratejik olanaklarını ve askerî gücünü de yakından öğrenme olanağını bulmuşum. Gerçi o sıralarda herhangi bir askerî hareket sözkonusu değildi. Ama her ihtimale hazırlıklı bulunmak zorundaydık. Özellikle Yunanistan'da, o sırada Türkiye'ye karşı çok katı ve genellikle maceracı olma, sorumsuz davranma eğilimi gösteren bir dikta rejimi bulunduğu için, Yunanistan'dan gelebilecek bir çılgınlığa karşı ne kadar tedbirli ve hazır olduğumuzu ve daha ne gibi tedbirler almamız, hazırlıklar yapmamız gerektiğini ölçme, bilme zorunluğunu duymuştum. Aylarca süren inceleme ve çalışmalarımız, işte o günlerde işe yaradı.»

ASIL GEREKÇE : YUNANİSTAN AKDENİZ'E İNMEMELİDİR

Dönelim Güvenlik Kuruluna (1).

Baykal'ın bu konuşmasından sonra, Ecevit Sampson darbesinin Türkiye'nin güvenliği yönünden önemi üzerinde yeniden durdu. Ege'deki durum ortadaydı. Birkaç yıl sonra, hatta resmî seçim ile Kıbrıs'ta Enosis'in

(1) **NOT** : Sözü geçen Güvenlik Kurulu ve bundan sonra toplanan Bakanlar Kurulundaki gelişmeleri ve konuşmaları anlatan yüksek seviyeli yetkililer bu bilgileri verirken, eksik bırakılması gereken SIR niteliğindeki noktalara çok dikkat sarfetmişlerdir.

(Türk bölgesi dışarda bırakılarak tabii) ilanı son derece basit bir olaydı. Böylece Akdeniz'de Türkiye'nin sıcak karnında bir Yunan adası ve bir Yunan üssü doğacaktı. Orta ve Güneydoğu Anadolu, Yunan uçaklarının menziline girecekti. Ecevit'in her şeyden çok üstünde durduğu nokta işte buydu... Sonuna kadar da bu tezinde ısrar etti... Yoksa Sampson'un *kişiliği*, veya Makarios'u getirip eskiye dönüşü sağlamak değildi amacı. Şimdi tepki gösterilmediği takdirde Kıbrıs ileride Türkiye için büyük bir tehlike olabilecekti. Cuntanın kendini saklamaya dahi lüzum görmeden darbeyi gerçekleştirmesi, ileride Enosis'i ilan etmekte göstereceği diğer adımları hakkında kesin fikir vermiyor muydu?

Diğer bir kaygısı da Türk toplumuna karşı baskı ve katliama girişilmesiydi. Konuşmasında bu nokta üzerinde de durdu: «Mecbur kalacaklardır. Sampson rejimi bir terör havası yaratmak zorunda kalacak ve ilk hedef olarak da Rum polisi ile Milli Muhafızlar arasındaki Makarios taraftarlarını seçeceklerdir. Bunlar da kurtulabilmek için, daha emin görecekleri Türk köylerine sığınacaklar ve çatışma gerekçesi doğacaktır. Hatta şimdiden bu olayların haberi geliyor. Sampson belki hemen yapmayacak ve bir süre bekleyecektir, ancak biz bu durumu önlemezsek, birkaç ay sonra her şey yatışınca sözle bu saldırıları durduramayız. Geç kalmış oluruz.»

Bu konuşmalardan sonra, Türkiye'nin bu tip hareketlere ne kadar hazırlıksız olduğunu gösteren sorular başladı...

Tamam, hepsi kabul ediyorlardı ki, darbe Cuntanın işidir, Sampson Enosisçi bir Türk katilidir, Türkiye için endişeli bir durumdur... vs... vs... AMMA? Amma... amma... amma?

Amma'ların altında yatan, «... bu yaranın... nasıl kesileceği idi. Rusya'nın tepkisi ne olur? Mermimiz yeter mi? Amerika yine Johnson gibi tepki gösterirse ne olur? Sonra Ordu? Acaba yapabilir mi? Kahraman ordumuzun gücünden hiç şüphe yok, ancak ya bir kaza oluverirse? Petrolümüzü kesiverirlerse?

ÇIKARTMADAN açıkça kimse söz etmiyordu. Fakat hep etrafında dönülüyordu kelimenin.. Üstelik olaylar henüz yeteri kadar aydınlanmamıştı. Bakalım Makarios ne yapacaktı? Sampson Türklere bir hücumda bulunacak mıydı? Yunanistan ne yapacaktı? Nereden hücum edebilirdi? Buna karşı bir tedbir var mıydı?

Elde 50 yıldır savaş tecrübesi geçirmemiş bir ordu vardı. Bir ufak başarısızlık Türkiye'de büyük olaylara yol açabilirdi. Öylesine kolay kolay verilecek bir karar değildi...

Ordu ile ilgili sorular karşısında Sancar dayanamadı:

— Biz hazırız, ancak acaba siz hazır mısınız?

Onu Deniz Kuvvetleri Komutanı Kayacan takip etti:

— Beyler, ben kayıkla dahi olsa çıkarım. Önemli olan işin bu tarafı değil. Siz siyasî olarak Türkiye'nin haklılığını anlatabilecek ve bizi destekleyebilecek misiniz?

DEVLET MEKANİZMASI HAZIR DEĞİL

Aslında Devlet mekanizması böyle bir durum için hazır değildi. Çok az Bakanlık bir savaş halinde ne yapacağını, nasıl tedbirler alabileceğini biliyordu. Eksperlerin dahi bir şeyden haberi yoktu... Askerlerin hiç değilse yıllardır hazırlanmış bir planları vardı ortada. Di-

ğer tarafın, yıllardan beri gelen bir laçaklık içinde hiçbir planı yoktu.

Dört saat süren bu tartışmanın sonunda Ecevit, sorulara cevaplar vererek etrafını iknaya çalıştı... Dünya kamuoyu toplu halde Yunanistan'ın karşısındaydı ve darbenin Atina tarafından planlandığı hakkında hiçbir şüphe yoktu. Böylece Türkiye'nin haklılığını savunmak çok daha iyi koşullarda yapılabilecekti. Ordu bir müdahaleyi gerçekleştirebilecek güçteydi. Ada'ya çıkartmanın, üstelik direnme gücü hakkında hiçbir bilgiye sahip olunmayan Kıbrıs Adasına çıkartmanın, güçlüğü büyüktü. Ancak yine de aylardan temmuz olması ve kendi içlerinde savaşmaları, lehte faktörlerdi.

Şartların hemen hemen tamamı Türkiye'nin lehindeydi. Bu iş yapılacaksa, şimdi yapılmalıydı. Bir daha böyle bir durum ile karşılaşılamazdı ve çok geç olurdu. Şimdi olaylara göz yummak, Türkiye'nin ileride büyük tehlikelere düşmesiyle sonuçlanabilirdi...

Ecevit tartışmaları şöyle bağladı:

— Kıbrıs'ın bağımsızlığı için hazırlanmış olan Garanti anlaşmasının 4. maddesinin işletilmesi (1) ve Sampson düzeninin değiştirilmesi için, adada bir Türk askeri mevcudiyetinin bulundurulması gerekmektedir. Böylece, hem Türkiye'nin, hem de Kıbrıs Türklerinin güvenliğini koruyabiliriz. Hazırlıklar başlamalıdır. Bu arada diğer Garantör ülke İngiltere'yle de temas edip, amaçlarımıza kansız varmaya çalışacağız. İngiltere'den sonuç alınmazsa biz hakkımızı fiilen kullanabilmek için hazırlıklarımızı tamamlamış oluruz.

Arkasından, planlar üzerinde görüşmeler başladı. Gelişmeler karşısında, önce 24 ve 48 saatlik müdaha-

(1) Bak: Ek - 1.

le planları üzerinde tartışıldı. Yetersiz bulundu ve iki safhalı büyük plan kaldı ortada. İlk iki plan bombardıman ile yetiniyordu. Oysa, kesin sayıları bilinmemekle birlikte, Ada'da binlerce Yunan subayının bulunduğu tahmin ediliyordu.

Ecevit komutanlara kilit sorusunu sordu:

— Kaç günde hazırlanabilirsiniz?

Cevap son derece kesindi:

— Cumartesi sabahı çıkartmayı başlatabiliriz.

Son olarak da, tedbirler ele alındı. Nerede ne zaman Sıkıyönetim ilan edileceği, harekât için ne kadar vakit ve malzemeye ihtiyaç olduğu, bunların ne şekilde bulunacağı görüşüldü...

Ve nihayet, aşağı katta bekleyen Bakanlar Kurulu'na şu tavsiye kararının yollanması önerildi:

«... Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin ve güvenliğinin korunması için gereken tüm hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınması...»

Bu, adı kısmen konulmayan kesin MÜDAHALE kararı idi. Ancak gerçekleşebileceğine o anda çok az kişi inanmıştı... DUR diyene kadar yürüyecek mekanizma harekete geçiriliyor, hem çıkartma, hem de bir Yunan hücumuna karşı alınacak tedbirleri kapsıyordu bu karar.

Korutürk, genellikle dinlemekle geçirdiği toplantının sonunda, kararı onayladığını söylemekle yetindi.

BAKANLARI İKNA

Güvenlik Kurulunun sonuçlanmasını saatlerdir bekleyen Bakanlar, getirdikleri TV'den Humpprey Bogarts'ın «Ümitsiz Saatler» filmini seyrediyorlardı. Bazı-

ları için gerçekten ümitsiz saatlerdi. Altı ay önce oturdukları koltukta, birdenbire nereye gideceği ve ne şekilde sonuçlanacağı bilinmeyen bir kriz ile karşılaşıvermişlerdi. Aslında birkaçı hariç, kimse gelişmeleri doğru dürüst değerlendiremiyordu.

01.00 de Bakanlara, Güvenlik Kurulunun tavsiye kararı okununca, itirazlar duyuldu: «Kardeşim yukarıda karar alıyor ve bize tebliğ ediyorsunuz, olur mu bu?»

Bu defa Bakanları «ikna etme» durumun ciddiyetini anlatma çalışmaları başladı.

Kimse «Müdahale»yi yakıştıramıyordu. Önce tüm diplomatik yolların denenmesi, sonuna kadar harcanması gerekliydi.

Genel eğilim buydu.

Cumhurbaşkanı Korutürk, bu toplantıda yarım saat kaldıktan sonra ayrıldı ve Köşk, Türk ordusu kesinlikle Ada'ya yerleşene kadar (2'nci gün) bir daha resmi bir açıklama yapmadı.

Ecevit, o gece Bakanlarına Yunanistan'ın artık garantör bir ülke sayılamayacağını, dolayısıyle İngiltere ile görüşmeler yapacağını söylemişti. Yolun ucunda bir müdahale olduğunu anlayanların dahi sayısız soruları vardı... Yunan tepkisi ne olur? Ya bir Türk - Yunan savaşı çıkarsa? vs... vs... vs.

Bakanlar sabaha karşı 02.30 civarında Başbakana «tam yetki» verdiler. Bu yetki İngiltere ve diğer ülkelerle diplomatik temasları yürütmek, hem de Güvenlik Kurulunun tavsiyelerine uymayı kapsıyordu.

Bakanların bazıları durumun ciddiyetini ya anlamamış, veya yeterince değerlendirememişlerdi. Belki bir formül bulunabilir ve Sampson gider, müdahaleye lüzum kalmayabilirdi. Türkiye'nin askeri harekâttan baş-

ka çıkış yolu olmadığını sadece birkaç kişi görebilmişti o anda (1).

Bakanlar Kurulundan çıkan Ecevit, kesin kararını vermişti: Müdahale yapılacaktı.

İngiltere'nin, Türk önerilerini kabul edeceğine pek ihtimal vermiyordu. Onlar kabul etseler veya etmeseler de, müdahale yapılacaktı. Londra'nın beklenmedik bir şekilde, bu askerî harekete katıkda bulunmayı kabul etmesi, sadece taktik değişikliğine yol açacaktı. Yani kan dökülmeden ve daha yumuşak bir hareketle sonuç alınacaktı. Bundan dolayı **CUMARTESİ** günü, kesin ÇI-

---

(1) CHP - MSP koalisyonunun dağılacağı günlerde ise 15 temmuzdaki Bakanlar Kurulu toplantısı için türlü söylentiler çıkmış ve hatta MSP'liler birçok CHP'li bakanın karara «HAYIR» dediği ileri sürülmüştü. Bu hayırcıların avı sırasında Erbakan, Cahit Kayra'nın tuttuğu notların açıklanmasını istiyor ve bazı bakanların, «Amerika bizi mahveder, ne yapıyorsunuz?» dediğini ileri sürüyordu.
Tüm araştırmalarımda müdahaleye prensip yönünden hayır diyen hiçbir bakana rastlamadım. Ancak bazılarının şüpheleri - endişeleri olmuş, yeteri kadar diplomatik çaba sarfedilmesi önerilmiş hatta 50 yıldır savaşmamış ordunun olanakları üzerinde durulmuştu. Ancak hiç kimse hayır deyip salonu terk etmemişti...
Erbakan'ın Kıbrıs harekâtına yaklaşımı ise, Müslümanların fetih hakkı olduğunu ileri sürüp, sonuçlarını düşünmeden, değerlendirmeden, **«derhal çıkılması»** şeklindeydi. Hatta MSP'nin o tarihteki Genel Başkan Yardımcısı İsmail Müftüoğlu bu konuda benimle yaptığı bir konuşmada, Ecevit'in Londra'ya hareket ettiği gün Esenboğa'da Erbakan'ın komutanları etrafına toplayıp, **«hazırlıkların hızlandırılmasını»** istediğini, bu sayede Ada'ya çıkılabildiğini ileri sürmüştür. Ancak olayı doğrulatabilmek için konuştuğum Kuvvet Komutanları bana, küçük bir «gülümsemeden» başka cevap vermediler.

KARTMA günüydü. Hazırlıkların o güne kadar tamamlanması şarttı.

Türkiye'de, Dışişleri dahil herkes uykuya daldığı bir sırada, (kimse farkına varmamıştır) Ecevit Genelkurmay'a gidiyordu.

03,30 Komutanlara yazılı EMİR imzalanıp verildi.

«... Türk askerî varlığı Ada'ya etkin ve ölçülü şekilde çıkarılacaktır...»

ORDUNUN TUTUMU

Ordu'nun tutumu neydi?

Bizim böyle bir noktaya başarıyla ulaşabilmemiz durumunda Yunanistan'daki rejimin dayanamayacağına içimden inanıyordum. Nitekim, 20 temmuz günü, harekât başladığı gün, bu inancımı açıkladım.

Yunanistan'daki rejim yıkılırsa, o zaman Ada'daki askerî gücümüz soruna barışçı yollardan çözüm aranıp bulunmasını kolaylaştırır, hızlandırırdı. Yunanistan'daki ve Kıbrıs'taki dikta rejimlerinin devamı halinde veya devam etmese bile Türkiye'ye ve Kıbrıs Türklerine karşı Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının katı tutumlarını değiştirmeleri halinde ise, Kıbrıs'ta askerî gücümüzün varlığı, Kıbrıs sorununu kesin çözüme ulaştırabilme olanağını bize sağlamış olacaktı.

İçerde bazı çevrelerde ve özellikle dışardaki kanının aksine, müdahale konusunda askerlerin hükümete hiçbir baskısı olmadı... Göstermemelerine rağmen, onlar da kuşku duyuyorlardı. Gemilere binip, sonra geri dönmek istemiyorlardı. Hükümetin gerçek niyetini iyice bilmek arzusu idi. Daha önceki denemelerin tekrarından çekiniyorlardı.

Yüksek rütbeli bir Komutan bu konuda şöyle konuştu:

«Savaşta ne olacak bilinmez. Müdahale edilmeyecek gösteri yapılacak denseydi, durumu açıkça bilmekten dolayı memnun olabilirdik. Aslında hazırlıkları yapmaya başladığımız gün, Genelkurmay dahil, çok azımız bu defa gerçekten çıkacağımıza inanmamıştık. Hâlâ içimizde gösteri yapıp dönebileceğimiz hissi vardı. Dolayısıyle ikili bir çıkmaz gibiydi. Büyük sorumluluk ve demir gibi sinir isteyen bir şey, kararı vermek. Aynı durumdan Demirel de geçmişti ve nasıl ter döktüğünü biliriz. Kolay değildir. İnsan canıyla, bir ülkenin mukadderatı ile oynayabilecek kararı vermek için çok güçlü olmak gerekir» (1).

---

(1) Kararın alındığı 15 temmuz gecesi neler konuşuldu? Ecevit ileri sürülen hükümet tutumunu şöyle anlattı: — «Milli Güvenlik ve Bakanlar Kurulunda, hiç kimse harekâta karşı olma gibi bir tavır takınmadı. Bu aşamada etkin ve kararlı davranmazsak çok ağır sonuçlara yol açılmış olacağını görüyorduk. Ordunun böyle bir harekâttan başarıyla çıkabilecek durumda olduğuna güveniyordum.

O gece karşı karşıya bulunduğumuz durum, serinkanlılık ve sorumluluk duygusuyla incelendi. Türkiye'nin garantör devlet olarak askerî gücünü Kıbrıs'ta bulundurması zorunlu idi. Artık ancak öyle bir askerî varlığın sağlayacağı güvenlik duygusu içinde, Kıbrıs sorununa barışçı bir çözüm aranabilir, Ada'daki Türklerin durumu nisbî güvenceye bağlanabilir ve fiilî bir Enosis önlenebilirdi. Yunanistan'daki rejimin, Türkiye ile Yunanistan arasındaki hiçbir sorunu müzakere yoluyla çözmeye yanaşmayacağını görmüştük. Bu yönde bütün iyiniyetli yaklaşımlarımızı kaba bir şekilde geri çevirmişlerdi. O zihniyetteki bir rejim karşısında hakkımızı ancak güçle koruyabilirdik. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ancak Ada'da Türkiye'nin askerî gücünün etkin biçimde ve ölçüde bulunmasıyla önleyebilirdik.

CUNTA SIKIŞIYOR

16 Temmuz Salı

Türkiye birbirine giriyordu. Hürriyet gazetesinde «Babalarına sorsunlar!» başlıklı yazılar yazılıyor, diğer gazeteler de Yunanistan'ı suçluyor ve birinci günkü şaşkınlık, yerini kararlılığa bırakıyordu. Kararlılık darbenin niteliği hakkındaydı. Kimse bir gece önceki toplantılardan haberdar değildi.

Makarios ölmediğini, Baf Metropolitinin özel radyosundan yaptığı çağrılarla dünyaya duyurmuştu. Önceleri Makarios'un radyo konuşmasına ilk güvenilir yargıyı «Evet, onun sesi» diyerek Denktaş koydu.

Başpiskopos gece, Birleşmiş Milletlerin araya girmesinden sonra İngilizlerin istemeye istemeye ve son dakikada olumlu cevap vermeleri üzerine, bir RAF helikopteriyle Malta'ya uçuruluyordu. Başpiskopos'un kaçtığı Baf şehri, Sampson'un eline düşmek üzereyken, B. M. araya girmiş ve İngiltere de Makarios'un üs'te kalması yerine adadan çıkmasını daha yararlı görmüştü... Makarios'un kurtuluşu, Türk halkının garip bir yönünü de ortaya çıkarıyordu. Yıllardır hakaret edilen ve nefret duyulan bu insanın ölümden kaçabilmesi garip bir sempati yaratmıştı. En sert gazeteler bile Baş-

piskopos'dan yumuşak kelimelerle söz etmeye başlamışlardı.

Makarios'un çok yakınlarına göre Başpiskopos'un Malta'ya varır varmaz söylediği söz şu olmuş:

— Kurtuldum ya, mutlaka Ada'ya tekrar döneceğim!

Oysa BBC radyosunda aynı gün olayları yorumlayan John Dickie, «Başpiskopos ülkesini terk ederek her şeyi kaybetmiştir. Kaçanların kaçı geri dönebildi?» diyordu.

Kafasına koyduğunu yapmasıyla ünlü olan bu insanın en büyük korkusu Türkiye'nin müdahalesiydi. İlk iş olarak Londra'ya, oradan da Birleşmiş Milletlere gitmeyi kararlaştırdı. Aslında durumunun hiç iç açıcı olmadığını yakınlarına söylüyor, fakat özellikle Amerika'daki zengin Rumlara ve kiliseye güveniyordu. Basın toplantısında, en sert kelimelerle Yunanistan'ı suçladı: Cunta olayların tek sorumlusudur.

O günkü stratejisi, Sampson'un hiçbir ülke tarafından tanınmaması, böylece bir ambargo altında bırakılmasıydı. Makarios ile Türk halkı ve Türk devleti arasındaki balayı havası, o gün başladı ve ancak dört gün sürebildi.

ATİNA da tutumunu açıkça belli etmişti. Olayların tamamen Kıbrıs'ın «iç işi olduğunu, gaddar diktatör Makarios'un milliyetçi güçler tarafından devrildiğini »resmî bildiriyle açıklıyordu. Sampson da durmadan «Yunanistan'la birleşmeyeceğiz, Türklerin güvenliği sağlanmaktadır» diye radyo mesajları yayınlıyordu. Bir taraftan da, Makarios'cu olarak bilinen polis kuvvetlerinde bir günde 1200 tutuklama yapılıyor ve şehir şehir «Makarioscu avı» devam ediyordu.

İngiltere başta olmak üzere, her başkent Cuntayı

suçlamaya ve Sampson rejiminin tanınmadığını bildirmeye başlamıştı. NATO Konseyinde bile Yunanistan açıkça eleştiriliyordu.

Ama kim değiştirebilirdi Sampson yönetimini? NATO asker mi yollayacaktı? Rusya istila mı edecekti?

Sovyet Büyükelçisi Grubyakov, Cumhurbaşkanı Korutürk'e Moskova'nın tutumunu açıkça belirten bir nota verip yanından çıkarken «İsyan dış kuvvetlerce hazırlanmıştır. Sovyet Hükümeti isyancılarla mücadele edenlerin yanındadır.» diye hiç beklenmedik bir açıklama yapıyor, B. M. deki Rus delegesi de «Yunanistan Kıbrıs'ı yutuyor» diyordu. Sovyetler Birliği her yönden harekete geçmişti. Aynı gün Bulgaristan ve Yugoslavya, Yunan sınırına kuvvet yığmaya başlıyor ve bu hareket Türk Genelkurmayı tarafından büyük bir ilgiyle karşılanıyordu. Savaş halinde, demek Yunanistan'ın kuvvetleri bölünecekti...

Dışişlerine yabancı başkentlerdeki elçilerden gelen kriptolarda ortak bir tek nokta vardı: **Yunanistan darbenin sorumlusudur.** Ya Amerika?

Amerika'nın hiçbir kesin tutumu yoktu. Washington'da basın sözcüsü Anderson, ilk açıklamasında (1) «bu Kıbrıs'ın bir iç işidir» demiş, arkasından Ecevit'e Kissinger'in bir mesaj yolladığını ve «Adanın Anayasa, düzen ve statükosunun değiştirilemeyeceğini, Kıbrıs'ın bağımsızlık ve egemenliğine saygı gösterilmesini istediğini, bunları bozacak her türlü harekete karşı olduğunu» kesin kelimelerle bildirdiğini söylemişti. Kissinger'in tutumu, kesin olarak «bekle gör» politikasıydı. Kissinger, diğer ülkelerin aksine, Makarios hükümetinden

(1) 16.7.1979 Washington basın toplantısında.

hiç söz etmiyor ve resmen Sampson'un yerleşmesini bekliyordu. Amerika'nın bu bekleme politikası Ecevit'in hemen dikkatini çekti. Çok vakit geçirildiği takdirde, Amerika Sampson'u tanıyacaktı.

Amerikalı diplomatlar sonradan o günlerin analizini yaparken, sık sık «Kissinger kararını vermeden ve taraf tutmadan kimin hâkim olacağını tartıyordu. Bundan dolayı Makarios'u hemen kabul etmedi» diyerek bu görüşü doğruladılar.

ECEVİT'İN KUŞKUSU

Ecevit, darbe haberini alır almaz CIA'nın parmağından kuşkulanmıştı. Sonradan konuştuğum yakınları da bu noktaya dikkati çektiler.

Başbakana göre, Sovyetler Birliği, CHP'nin federasyon tezini başından beri olumlu karşıladığını göstermişti. Üstelik Makarios'un devrilmesi ve başa Sampson gibi eski katil ve and içmiş Enosisci olmasıyla övünen birinin getirilmesinden en çok rahatsız olacak ülke Rusya idi. Zira Ada'nın bir Cunta eline geçmesi ve ilerde bir NATO üssü olanağının belirmesi en fazla Moskova'yı rahatsız ederdi. Sovyetler bu değişmeyi katiyen kabul etmez ve Türkiye'yi desteklerlerdi. Zaten, Korutürk'e gelen «Sovyet notası» Moskova'nın Sampson'a karşı kesin tutumunu gösteren en önemli işaretti.

Ama Amerika? O ne yapacaktı?

Ecevit hükümeti aslında Amerika'yı açıkça rahatsız etmişti. Gelir gelmez ABD'nin can damarından vurmuş ve afyon ekimini kısıtlı şekilde dahi olsa başlatma kararı almıştı. Arkasından yıllardır uyuyan Ege'deki Kıt'a sahanlığı meselesini ortaya atmış, Yunanistan'la ilişkiler gerginleşmiş, Ortak Pazar ile anlaşmasının ye-

niden düzenlenmesini istemişti. Tutucu çevrelere göre Ecevit, bir anda çok toz kaldırmıştı.

Her ne kadar Brüksel'deki NATO Devlet Başkanları toplantısında iktidarı hakkındaki şüpheleri dağıtıcı bir konuşma yaptıysa da, Amerika'nın tutumu açıklıkla ortada görünmüyordu. Etrafındaki yakın arkadaşları, Kıbrıs darbesindeki «Kissinger oyununun» varsayımları arasında «Ecevit'in müdahale edemeyerek Türkiye politik çevrelerinden silinmesinin» de bulunduğunu bugün dahi söylerler.

Allende'nin CIA tarafından devrilişi ve ABD'nin, menfaatlerini zedeleyen hükümetlere karşı tutumu CHP ekibini için için şüphelendiriyordu. Afyon ekimi kararına gelen tepkilerden sonra Ecevit'in CIA hakkında kitapları incelemeye başladığı dahi bilinir. Acaba Kissinger bir tecrübeye mi giriyordu? Zira CIA'nın haberi olmadan Yunan Cuntası bir darbe düzenleyemezdi.

Amerika Ecevit için böylesine önemliydi. Geriye kimse kalmıyordu. Ne İngiltere, ne AET ülkeleri.. Zaten dünya kamuoyu Cunta'nın karşısındaydı.

DENKTAŞ MÜDAHALE BEKLEMİYOR

Artık darbenin nereden geldiği hakkındaki dünya kamuoyunun kanısı kesinlik kazanmış, gözler «Türkiye'nin tepkisi» üzerine dönüşmüştü. Dışişlerine durmadan telefonlar, telgraflar geliyor ve herkes aynı şeyi söylüyordu:

«Aman soğukkanlı olun. Durumu değiştirmeye çalışıyoruz. Bakın B. M. - NATO toplantı halinde...»

Kıbrıs'taki çatışmalar tüm gücüyle devam ediyor, ancak Sampson, direnme yuvalarını yavaş yavaş temizlemeye başlamıştı.

Bu arada Ankara ile Kıbrıs Türk Toplumu arasında küçük bir «düzeltme telgrafı» gidip geldi. Buna sebep de, Denktaş'ın o gün Bayrak radyosuna verdiği demeçte: «... Bu mücadele bugünkü safhada doğrudan doğruya Rumları ilgilendirir. Bundan doğacak sonuçları ve Kıbrıs'ı sarma temayülündeki çatışmaları Türk tarafına sıçratmamak önemlidir. Karşımıza çıkan yeni problemleri barışçı yollardan halletmek için elimizden geleni yapmaktayız.» Yani Ankara'nın o andaki düşüncesinin tam aksiydi bu sözler.

Hemen Dışişlerinden kriptolar yollandı ve gelişmelerin Kıbrıs'ın iç işi olmadığını, dış müdahale bulunduğu, Türkiye'nin sert tepki göstereceği belirtildi. Aslında Denktaş, karışıklıkları önceden Ankara'ya bildirmiş, ancak böylesine bir darbe ve buna Ankara'nın kesin ve ciddi tepki gösterebileceğini (eski tecrübelerinden dolayı) hesaplamamıştı. Türkiye'nin müdahale edebileceğini aklından dahi geçirmemişti. Dışişleri Bakanlığı da hâlâ kararsızlık içindeydi. Makarios'un mutlaka bir direnme örgütü kurup mücadeleye başlayacağını ve arkasına B.M.'yi alıp Sampson'a karşı savaş açacağını ileri sürenler bile vardı. O günü anlatan bir yüksek yetkilinin tüm servislerle konuştuktan sonraki değerlendirmesi aynen şöyle: «Brüksel toplantısından, Makarios'un mektubuna kadarki devrede, biz olayları işimize geldiği şekilde yorumluyorduk. Darbeden sonraki fikirler de içler acısıdır.»

Olayların kesinlik kazanmasına rağmen, Bakanlar Kurulunun bir bölümü de hâlâ «Müdahale»nin gerektiği fikrini anlayamamıştı. Ancak gidişin de bu yönde olduğunu bazıları çok iyi görebiliyordu. Kaçınılmaz bir şekilde Türkiye «Müdahale»ye kayıyordu.

Başbakan ise tamamen ayrı düşünüyordu. Onun problemi bambaşkaydı...

Ecevit'in önünde cumartesiye kadar bir hazırlık devresi vardı. Bu devre içinde hem dünyaya gerçek niyetini göstermemesi, hem de tüm diplomatik olanakları denemesi gerekiyordu. Diğerleri varsayımları gözden geçirirken, Başbakan, Sampson rejiminin, ne B.M. ne de NATO baskısı ile oradan uzaklaştırılamayacağına kesinlikle inanmıştı. Hareket etmekte bir gecikme, gereksiz vakit kaybı Akdeniz'de bir Yunan mevcudiyetine göz yummak, tarihî ve tâmiri imkânsız bir hata ile sonuçlanırdı.

Şöyle bir strateji saptadı: İngiltere'ye garanti anlaşması mekanizmasını işletme çağrısı yapacak, ilgili temaslarını yürütecek, gerekirse Londra'ya gidecek ve «tüm yolları denediğini» gösterecekti.

Gerçek niyetini dünyaya göstermemek için, bundan önceki gibi, orduyu harekete geçirmek veya gemilere indirip bindirmenin de hiçbir etkili yönü yoktu. Bu senaryoyu birkaç defa gördüğünden, âdeta kanıksanmıştı.

Bakanlar Kurulu toplantısı sonunda, derhal İngiltere'ye müracaat edilmesi kararlaştırılmış ve İngiliz Elçisi o sırada yaz tatilinde bulunduğundan, Müsteşara, 24 saat içinde cevap verilmesi isteğiyle kendisine bir nota verildi. Notada «Garanti anlaşmasının işletilmesi için derhal görüşmeler yapılması» resmen isteniyordu (1).

---

(1) Garanti anlaşmasının ilgili maddeleri. **EK: 1**

16 temmuz salı

LİDERLERLE İLK KARŞILAŞMA (1)

16 Temmuz salı sabahı erkenden Ecevit liderleri davet etti. Amacı, muhalefetin gelişmelerden haberi olması ve onların da tepkilerini almasıydı. Sırasıyla, Özdilek, Erim, Demirel ve Bozbeyli, Başbakanlığa geldiler. Ecevit ve Işık (Dışişleri Bakanı yerine bakıyordu) da hükümet tarafından girmişti.

Ecevit «bilgi vermek istediğini» belirtti ve sözü Hasan Işkı'a verdi.

— Makarios'a karşı yapılan darbenin dışardan yönetildiği hakkında, dünyada genel bir kanı belirmiştir. Amerika'nın tepkisi geç alındı. Büyükelçi burada değil. Maslahatgüzar ile temas ettik. Sadece şahsî görüşlerini belirtmekle yetindi ve Makarios'un komünist tesirine kapıldığına dikkati çekerek, Yunanistan bunu durdurmak için harekete geçmişse sevindirici olur, dedi. Ancak darbe hareketinin Enosis'i amaçlayabileceğinden de şüphesi var ve kaygı yaratabileceğini, düşünüyor. Bu arada Dr. Kissinger'den bir mesaj aldık. Yeni olayların çıkmaması gereği üzerinde durmakla yetiniyor. Sovyet Büyükelçisi ile de temas halindeyiz. Kanada, İtalya ve özellikle Yugoslavya'nın endişeleri var. B. M. ve NATO Genel Sekreterlerinin mesajları da aynı yönde: İki ülke arasında bir çatışma çıkmamasını istiyorlar.

Gazete haberlerini geçmeyen bir bilgi sunuş idi bu. Ecevit, bir gece önceki toplantıları da anlattı ve niyetini ortaya koydu:

---

(1) Kitapta bulacağınız üç liderler toplantısı da, Hükümet tarafından davet edilen liderlerden birinin özel olarak tuttuğu notlardan alınmıştır. Konuşmaların tamamı değil özetidir. Bu konuşmaların özünün doğruluğu, taraflarla sonradan yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır.

— Yunan değiştirme birliği, tarihinden bir gün önce yola çıkarıldı. Teşebbüste bulunduk ve durdurulmasını istedik... Garanti anlaşmasının ilgili maddelerini harekete geçirmeyi düşündük. Garantörler arasında önce görüşme yapılması gerekli. Yunanistan'ı bu darbenin sorumlusu olarak gördüğümüzden, taraf saymıyoruz. Bu nedenle İngiltere'ye başvurduk. Mesaj yollandı. Millî Güvenlik Kurulu ile toplantıda, Ada'daki Türk halkını ve Türkiye'nin haklarını koruma yolunda tavsiye kararı alındı ve hükümete bu tavsiye ile geldik. Hükümet T.B.M.M.'ni birleşik toplantıya çağırması için Cumhurbaşkanına istekte bulunuyor. Hükümet, gereksiz müdahalede bulunmama, gerektiğinde ise müdahale etme kararı verdi.

Ecevit'in sözleri içinde en ilgi çekici nokta «Cumhurbaşkanının birleşik toplantıya çağırılması istemi» idi. İçtüzüğü Bozbeyli'den başkası iyi bilmediğinden farkına varmadı bunun. Birleşik toplantı Sıkıyönetim, yurt dışına asker gönderme gibi kısıtlı birkaç konu için yapılabilirdi. Bugüne kadar da hükümetler, birleşik toplantı davetlerini Meclis Başkanları vasıtasiyle yaptırmışlardı. Bu defa yüksek seviyede bir girişim olacaktı ilk defa. Oysa Ecevit işin önemini bu yolla anlatmayı seçmişti. Kimse dikkat etmedi.

İlk sözü Özdilek aldı. Meseleye daha çok teknik açıdan bakıyordu. Daha önceki müdahale devrelerinde karşılaşılan zorluklar, aksaklıklar ve karışıklıkları biliyor ve bunların tekrarlanmaması için hükümeti uyarmak istiyordu.

— ... Bundan önce de kıtalar çıkarıldı, tedbirler alındı ve geri dönüldü. Amaç müdahale ise iyice hazırlıklı olmak gerekir. Çıkış yerleri iyi seçilmeli.

Bozbeyli'nin tutumu ise son derece açıktı.

— Bu olay, bazı çevrelerin ileri sürdüğü gibi Rumlar arası bir iç iş değildir. Yunanistan'ın açıkça müdahalesi var ortada. Bence durum çok kritiktir. Londra - Zürih anlaşmaları tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Ecevit özellikle Demirel'in tepkisini merak ediyordu. Demirel ise Ecevit'in açış konuşmasındaki niyetlerini tereddütlü bulmuştu. Hükümetin açıkça «evet müdahale edeceğiz veya etmeyeceğiz» demesini istiyordu. Buna göre tepki gösterecekti. Karşılıklı deneme havası belirdi...

— Acaba Yunanlılar bu adımı atarken ne hesap yaptılar. Sakıncası yoksa bilmek isteriz. İhtilaf anında bir Türk - Yunan savaşı çıkabilir ve Yunanistan en müsait yer neresiyse oradan savaşı başlatabilir. Benim bazı endişelerim var. Kıbrıs'taki Türk alayı ve soydaşlarımızın bir katliam tehlikesi karşısında Genelkurmay'ın planları olmalı... Yunanlıların istekleri sadece Makarios'u değiştirmek değildir. Emelleri için bir yeri kaşımak mı istiyorlar acaba? Cunta orada hâkimiyetini kurduktan sonra ikinci adımları ne olabilir? Hükümetin bu konuda ne düşündüğünü bilmek isteriz.

Ecevit: — Bu darbeyi tek başına bir olay olarak görmüyorum. Çok önemli sonuçlar verebilir. Yunanistan'ın emelleri konusunda bir kanı sahibi olmak güç, zira, Atina'dan haber alınamıyor.

Demirel: — Hükümetin, Yunanistan ne yaparsa, biz de şunu yaparız diye sarih bir görüşü var mıdır? Kamuoyuna bir açıklamada bulunabilir misiniz?

Ecevit: — Hükümetin şu anıdaki tutumunu size belirttim. NATO'yu uyardık. Nazını daha fazla çekemeyeceğimizi anlatmak istiyoruz. Ege'deki manevralarımızdan gocunarak, turizm mevsimi olduğunu ve yapma-

mamız gerektiğini söylediler. Çıkarlarımızı korumak için devam ettik.

Demirel: — Rusya ile Amerika arasında bu konuda bir anlaşma var mı? Ben Uluslararası forumlardan bir sonuç alınabileceğine inanmıyorum.

Ecevit; Demirel'in meseleyi benimseyip görüşünü vermek yerine, sorular sorarak sorumluluktan kaçınmak istediğini hissetti. Demirel, Ecevit'in Amerikan baskısına dayanamayacağını ve eski diplomatik protestolarla veya B. M. kararlarıyla yetineceğini düşünüyor olmalıydı. Ecevit de mümkün olduğu kadar açık şekilde, meselenin basit bir darbe sınırlarını aştığını anlatmaya çalışıyordu.

Ecevit: — Kıbrıs işi sadece Kıbrıs'ta halledilmez. Sovyetler Birliği, Amerika'yı Akdeniz'de karşısına almak istemiyor. Yani bir denge var ortada. Ruslar ağırlıklarını koyup ABD ile anlaşırsa varsayımından hareket edip bir şey yapmamak olmaz. Bugün Yunanistan'ın darbedeki sorumluluğunu daha belirgin hale getirmeye çalışıyoruz. Zaten giderek yalnız kalmaya başladılar.

Feyzioğlu da «askerî müdahale» yerine, diplomatik girişimlere ağırlık verdi.

— Kıbrıs'ı Avrupa Konseyinden çıkartmak için harekete geçilebilir. Cunta hükümetinin (Sampson) tanınmaması için de baskı yapabiliriz. Genel bir diplomatik taarruz ile diğer ülkelere de görüşümüzü anlatalım. NATO'da bunu daha kolaylıkla yapabiliriz.

Nihat Erim ise çok daha dikkatliydi.

— Bu darbenin arkasından Amerika çıkabilir. Henüz kesinlik kazanmamış olsa dahi, Washington'un Sampson'a sempati beslediğini hissediyorum. Hükümetin, Sovyetler Birliği ve Amerika'nın tutumlarını iyice

tespit etmesi gerekir. Vladivostok'daki son Rus - ABD zirvesinde Kıbrıs konusunda da bir görüşme yapılmış.

Son konuşmayı Bozbeyli yaptı. Türkiye'nin yıllardan beri, pasif bir diplomasi sonucunda girdiği eziklik havasından kurtarılması gereğine değindi. Son derece haklı olunduğu bir devrede kararsızlık yapılmamasını istedi. Kesin müdahaleden başka çıkış yolu olmadığını söyleyen tek lider idi. Toplantı, Bozbeyli'nin şu iki sorusuyla kapandı :

— Bugünkü tecavüz karşısında biz ne istiyoruz? Hedefimiz nedir?

Liderlerin izlenimi, hükümetin kararsızlıklar içinde bulunduğu ve Londra'ya gidip vakit harcadığı yönündeydi. Kimse Ecevit'in hazırlıklar için süre kazanmaya çalıştığını anlayamamıştı. Demirel kuşku ve tereddüt içindeydi. Ne kesin bir tutum, ne de kesin bir görüş getirmişti. Sorularla yetinmişti. Erim ise «İsmet paşa bana, bu millete her şeyi kabul ettiririm, ancak mağlubiyeti kabul ettiremem derdi. Bundan dolayı çok dikkatli olmalı ve iyi hesap edilmelidir» şeklindeki yaklaşımı ile kaygılarını sık sık belli etti.

GENELKURMAY'DA PLANLAR DEĞİŞİYOR

O salı günü Genelkurmay'da dört saate yakın süren çalışma sonunda planlar değişti ve hem karadan, hem de havadan indirme kararlaştırıldı (1). Bu son derece güç bir operasyon idi ve uzun hazırlıklar gerektirirdi. Bir Kuvvet Komutanı o toplantıyı şöyle anlattı:

(1) Üç Kuvvet Koordinasyonunun böylesine kısa bir zamanda gerçekleştirilebilmesi, yabancı gözlemciler tarafından bile «başarı» diye nitelendirilmiştir.

«— İlk defa Türk ordusu açık bir savaş emri alıyordu. Ecevit bir kere bile nasıl yapacağımızı, kaç kişi çıkaracağımızı, nereden çıkaracağımızı sormadı. Masaya oturduğu ilk günden itibaren orduya güvendiği ve başaracağımıza emin olduğu hissini verdi. Planlara karışmadan sadece siyasî kararlarını bildirmekle yetindi. İşte 16 Temmuz günü biz planlarda değişiklik üzerinde uzun bir tartışmaya girdik. Planlar 1967'de yapılmış, sonra gözden geçirilmişti. Her mevsime, her duruma göre ayrı planlar yapılmıştı. Oysa şimdiki duruma göre, her şeyi yeniden gözden geçirmek gerekiyordu.

Ada harekâtının zorluğu da ortada. Küba'da Amerika'nın durumunu hatırlarsın. Ecevit'in bizden istediği tek şey, Ada'da Türk toplumuna denize çıkış verecek, kuvvet dengesini sağlayacak bir köprü başının tutulmasıydı. Bu ilk gelen görüştü. Başbakan, köprü başı tutulduktan sonraki gelişmelere göre hareketimizi çizebileceğimizi belirtti. Plan iki safhalıydı. Şahin ve Atilla hatları planlarda belirlenmiş, ancak müdahalenin o kadar uzatılmadan durdurulması ve gelişmelerin beklenmesi fikri hâkimdi. Başbakan, köprü başı tutmuş bir Türk gücünün, Rumları etkileyici bir unsur olacağını hesaplıyordu. Yani ister istemez, Rumların tutumuna göre hareket edilecek iki safhalı bir operasyondu. Çıkılıp durulacak, siyasî opsiyonlar denenecek. Olmazsa ikinci harekât yapılacaktı.

Bizim için Kıbrıs harekâtı ikinci derecede önemliydi. Zira Akdeniz'de tam üstünlük bizdeydi. Yunanlıların hiçbir şey yapamayacaklarını çok iyi biliyorduk. Ancak Ege'de inisiyatif Yunanlınındı. Ege'de bir yerden hücuma uğranabilirdi. Trakya'dan hiçbir şey beklemiyorduk. İki taraf da yıllardır NATO'dan aldığı yardımla Trakya'yı doldurmuştu. Yani Trakya'dan bir ilerleme

düşünülemezdi. Ne olacaksa Ege'den gelecekti. Bundan dolayı ana kuvveti yüzde 70'in üstündeki kuvvet ve aracı Ege'de bırakıp, örneğin deniz gücünün küçük bir bölümünü Kıbrıs'a kaydırdık. Yunanlılar belki bir yeri bombalayıp, bir iki gemimizi batırabilirlerdi, o kadar. Biz de ona karşı derhal belirli yerlerde istila, sürpriz hücum, hatta Yunanistan'ın içine kadar girebilecek alternatif planları uygulamaya sokabilirdik. Ancak yine de iki ülkenin savaşması, Genelkurmayın, sonuçlarının ne olacağı bilinemediğinden çok dikkatli davrandığı bir ihtimaldi. Türkiye derinliği olan bir ülke. Yunanistan hiçbir zaman bize zarar veremezdi. Kendimizden emindik. Türk - Yunan savaşı, herkesin meydan etrafında toplanıp seyrettiği güreş gibi değil ki... Öyle olsa zaten Türk ordusu hiç şüphesiz kazanır. Ama başlamasıyla bitmesi bir olur. Adamı 24 saatten fazla bırakmazlar... İşte bu gibi tartışmalar sonrasında, Yunan cephesini koruyacak önemli bir kuvvet ayrıldıktan sonra Kıbrıs'a geçildi.

«Baskın» niteliğinde bir hareket planladık. Daha önce tespit edilen ve Magosa'nın 36 km. kuzeyindeki Boğaz'a çıkış planından vazgeçildi. Allahtan da vazgeçilmiş, zira sonradan Rumların bu planları öğrendiklerini ve ona göre tedbir aldıklarını istihbar ettik. Üzerinde durduğumuz nokta, Ada'nın karakteristiği idi. Magosa civarından yapılacak bir çıkartma tehlikeliydi. Rumlar, çok geniş ve rahat olan, Magosa - Lefkoşa yolunun etrafını çeşitli birlikleriyle kapatmışlardı. Kontrol ellerindeydi. Üstelik temmuz ayı olduğundan o bölgede binlerce turist vardı. Nüfusu yüz bini aşkın bir şehir içinde, çıkartılacak birkaç bin Türk askeri kayboluverirdi. Bundan dolayı Girne'nin batısındaki küçük bir plajdan çıkılması ve son derece dar, virajlı (bir kamyo-

nun yolda kalması tüm trafiği durdurabiliyordu) ve yüksek Beşparmak dağlarının güç geçit vermesine rağmen Girne-Lefkoşa yolunu seçtik. Dağlarda Rumların takviye yaptıklarını biliyorduk, ancak St. Hilerion kalesini tutan mücahitler ve Serdarlı bölgesindeki Türkler bu yolun bir bölümünü kontrolleri altında bulunduruyorlardı. Çıkartma için eldeki olanaklar belliydi. Çıkartma gemilerine, ilk gidecek dalgada kamyon ve tank yerine sadece asker doldurduk. Akdeniz'e ayırdığımız tüm kuvvetleri ve gemileri yığsak, tabii ki başka olurdu. İşte Genelkurmay'daki o toplantıda ilk defa denizden çıkartma ve havadan indirme kararlaştırıldı. Çeşitli planların, çeşitli yönleri birleştirildi. Denizden birlikler çıkarken, Gönyeli ile Ortaköy arasında paraşütle hava indirme tugayı, Boğaz mevkiine de (çıkartma haritasına bakın) helikopterlerle 39. Komando birliği, aynı anda bazı Türk bölgelerine de ani katliamı önleyebilmek için yiyecek ve cephane indirilecekti. Başından itibaren üzerinde durduğumuz en önemli nokta, çıkartmanın olaysız geçip birliklerin karaya atılabilmesi, havadan indirilecek olanların kayba uğramaması ve o bölgede bulunan Rum ve Yunan birliklerinin hücuma geçerek bu öncülere zayiat verdirmemesiydi. Planlar bu tehlikeler düşünülerek hazırlanmıştı... Ada'daki Türk alayı, Yunan alayının muhtemel bir müdahalesine karşı koyacaktı. Alayın diğer bir bölümü, paraşütle indirilen Tugay ve Boğaz mevkiindeki Komanda birliği ile birleşip, Boğaz - Gönyeli - Lefkoşa üçgenini son erine kadar dahi olsa savunacaklardı. Zira Rumların birinci geceki gibi bir taarruzu bekleniyordu. Bu birlikler, sayıları 9 - 10 bin arasındaki Mücahit (ki yaklaşık 6 bini bu üçgen civarındaydılar) ile muhtemel saldırıları defettikten sonra, bu yolun tam güvenliğini sağlayacaklar ve

denizden çıkanlar Beşparmak dağlarından geçip, kıskacı kapatabilecekler, 1-2 gün içinde de Serdarlı ile birleşeceklerdi. Hava ve Deniz Kuvvetleri de, gerektikçe havadan destek atışı yapacaklardı... Bizim içimizde yatan son hedef, Şahin hattıydı. Başbakan bize hiçbir sınır göstermedi. Başından sonuna kadar söylediği aynı idi: «Sizden Kıbrıs Türklerine denize çıkış sağlayacak, birliklerin güvenlik içinde durabileceği bir köprü başı tutmanızı istiyorum.» Biz de kendisine anormal bir gelişme olmadığı takdirde birinci safhanın 3 günde, ikinci harekât ile Şahin hattına da 3-4 günde varabileceğimizi söyledik. Yani toplam 6-7 gün. Söylenilen sürelerde de varıldı zaten. Birinci safhada nerede durulacağı kesinlikle aramızda tespit edilmemişti, ancak birliklere ne kadar bir sahanın güvenlik sağlayacağı hakkında bilgimiz vardı. (Haritada gösterilmiştir) Her şey gelişmelere göre ayarlanacaktı. Gerekli görülen, sahilde 18 km.lik bir şerit, Girne'den Lefkoşa'ya kadar giden ve derinliği de 22 km.'lik bir üçgen sağlanmasıydı... Planların altüst edilmesine hatta beklenmedik birçok olayla karşılaşılmasına rağmen, yine de uygulamadaki başarı bizi memnun etti. Bunun nedeni de, Ordudaki disiplinden başka birşey değildi.»

ÇALKANTI DEVAM EDİYOR

Ankara'da çalkantı ise berdevam... Kıbrıs'taki «oldu bitti» karşısında Hükümetin tutumu dünyaca büyülteç altında inceleniyor ve Dışişlerine bir gün içinde 20'yi aşkın elçi gelip «görüş» soruyor, arkasından da «Aman soğukkanlı olun» sözlerini sarfediyordu... Sovyet ve Amerikan filolarının bölgeye doğru hareket ettikleri bildiriliyor, B. M. - NATO ikilisi toplantı üstüne top-

lantı yapıyor, ancak Sampson yerleşmesine devam ediyordu...

Genel kamuoyunda da bir kanıksama vardı. Bugüne kadar alışılagelmiş kuvvet gösterileri, arkasından sert demeçler ve nihayet meseleye B. M.'nin elkoyma senaryosu bekleniyordu. Ve bu genel kanıyı Ankara'da 15 veya 20 kişi dışında, bütün yetkililer de paylaşıyordu.

Bir gazeteci olarak ben de katiyen Türkiye'nin bir müdahalede bulunacağına inanmıyordum. Gazetede de arkadaşlar arasında olan bitene alışkın bir hava esiyordu. Ottawa ve Brüksel'de gelişmelerin içinde yaşamış olmama rağmen Türkiye'nin böylesine alışılmamış, tüm ölçüleri aşan bir karar verebileceğine inanamıyordum. Hantal bir politika ile adeta beynimiz yıkanmıştı.

Dışişleri Bakanı Turan Güneş ise hemen hemen aynı saatlerde, Pekin'de resmî misafirhanede adeta saçını başını yoluyordu. Karşısında oturan ve önündeki sayısız uçak tarifelerini çözmeye çalışan Özel Kalem Müdürü Tugay Özçeri'nin ağzından çıkacak sözü bekliyordu. Özçeri, «hiç ümit yok» dedi, «Ancak perşembe günü Ankara'da olabiliriz.» Gerçekten Pekin'den hiçbir bağlantı bulunamamıştı. Güneş'in o günkü durumunu hatırlayanlar «En aşağı birkaç yılını Pekin'de bırakıp döndü.» derler.

17 Temmuz Çarşamba

İNGİLTERE'YE DAVETSİZ ZİYARET

Artık ilgili çevrelerde ok yayından çıkmıştı. Ulaştırma, Enerji ve diğer Genel Müdürler toplantı üstüne toplantı yapıyorlar, ordular bir yandan öbür yana götürülüyor, donanma Mersin'de toplanıyor... Jet yakıtı stokları hesaplanıyor, fakat gerçekte dünya bunları fazla ciddiye almıyordu.

ORTAK PAZAR ülkeleri politik işbirliği çerçevesinde galiba ilk defa tek bir görüş etrafında toplanıp darbeyi kınarlarken, NATO'nun olağanüstü toplantılarında, Büyükelçi Eralp tatilde olduğu için Daimî Delege Yardımcısı Turgut Tülümen, Yunan Büyükelçisi Horafas'ı hırpalıyordu. Zor durumda kalan Yunan Elçisi en sonunda Belçika Büyükelçisi Staercke'nin «Times gazetesinde Sampson'un hayat hikâyesini okudum, tüylerim ürperdi» şeklindeki sözlerine itiraz edip çok şanssız bir çıkış yapıyordu:

— «Her kahramana önceleri haydut muamelesi yapılır. Ne istiyorsunuz yani, kuvvet çıkarıp Makarios'u eski yerine mi getirelim? Konseyin Makarios'u destekleyen tutumunu esefle karşılıyorum. Unutulmaması gereken, her ihtilalin kendi meşruluğunu yarattığıdır.»

Horafas çabalarına rağmen, NATO Konseyi'nin bu

örgütten beklenmeyen gerçekçilikteki kararını durduramadı: NATO Yunan subaylarının çekilmesini ve Makarios düzenine dönülmesini istiyordu.

AMERİKA'dan hâlâ bir ses yoktu. Sadece «Adanın bağımsızlığı ve statüsü değişmemeli, çözüm yolu aranıyor. Yakından olayları takip ediyoruz» diyen Kissinger'in mesajını bir gece önce tatilini yarıda kesip Ankara'ya dönen Büyükelçi Macomber, Ecevit'e veriyordu. Oysa herkesin beklediği derhal Kissinger'in Ankara ve Atina'ya gelmesiydi. ABD'nin seyirciliği garip yorumlara yol açıyordu.

İngiltere ise o gün kalıplaşmış politikasıyla NATO'yu da harekete geçirip, son derece ilginç bir yatıştırma taktiğine başvurdu:

Ankara'dan gelen mesaja derhal, hem de 24 saat geçmeden «görüşmeyi kabul ediyoruz» şeklindeki notayla cevap verilmişti. Bu kadar... Durumun ağırlığı, Türkiye'nin endişeleri kabul ediliyor ve genel sözler söyleniyordu.

Londra arada da Atina'ya baskı yapıyordu.

Aynı günlerde 650 kişilik Yunan kuvvetlerinin değiştirilmesi için Pire'den bir gemi yola çıkmıştı. Londra, bu değişimde, darbeyi yaptığı ileri sürülen Yunanlı subayların geri çekilmesini istiyordu. Böylece, suçlu aradan alınacak ve Türkiye tatmin olacaktı (1). İngiltere eski bir taktiği deniyordu.

---

(1) 1967 krizinde de aynı şekilde Cyrus Vance (ABD arabulucu) müdahale etmiş ve Demirel hükümetine, olayların düzenleyicisi Grivas ile Yunan subaylarının geri çekilmesi teklifini kabul ettirerek bir Türk müdahalesini önlemişti. Aynı subaylar ve Grivas aradan kısa bir süre sonra tekrar Ada'ya çıkmışlar, ancak bu defa Türk hükümeti hiçbir harekette bulunamamıştı.

İngiltere'nin genel «Görüşelim» mesajı Dışişlerinde son derece olumsuz karşılandı. Ne kesin bir buluşma tarihi, ne de kesin bir öneri... Sadece «görüşelim» deniyordu. Zaten Callaghan bir gün önce Avam Kamarasında bir konuşma yapmış ve İngiltere'nin garanti anlaşması uyarınca taraflarla temas ve müzakereden başka hakkı olmadığını açıklayarak, kendini aradan sıyırmıştı. Ecevit'in «İngiltere'den hiçbir şey beklenemez» demesi haklı çıkıyordu (1).

(1) İngiltere'ye hangi koşullarda gidildiğini, Ecevit sonradan şöyle anlattı bana :
«İki kurulda da (Güvenlik ve Bakanlar Kurulu) bir yandan askerî harekât için gerekli hazırlığa derhal başlanırken, bir yandan da İngiltere ile temas olanağı aranması kararlaştırılmıştı. Kıbrıs'ın garantörleri olan üç devletin (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere), bu gibi durumlarda etkin tedbir alma hakkı, hatta görevi vardır. Yunanistan Kıbrıs'ın bağımsızlığına yönelmiş bir darbeyi düzenleyen devlet olarak garantörlük hakkını yitirmişti. Kendi başımıza bir şey yapmadan önce, öteki garantör devletle, yani İngiltere ile istişare etmemiz ve birlikte hareket etme olanağını aramamız gerekli idi. Bu gereği yerine getirmeye büyük önem veriyorduk. Askerî harekâttan önce, yapılması gereken her şeyi yapmış, her hukukî yükümlülüğü yerine getirmiş olmalıydık. Bu arada da hazırlıkların yürümesi zorunluydu. Çünkü, İngiltere'den olumlu bir cevap alamazsak, garantörlüğümüzün gereğini kendi başımıza yerine getirmeye hazır olmalıydık; derhal yerine getirebilecek durumda bulunmalıydık. Ben Londra'dan dönünceye kadar gerekli kuvvet kaydırmaları yapılmış olmalıydı. Bunların da kaç gün süreceği belliydi. Kaldı ki İngiltere ile, birlikte hareket için anlaşmamız halinde bile, bizim bu hazırlıkları önceden yapmış olmamızda büyük yarar vardı. 15 temmuzu 16 temmuza bağlayan gecenin sabahında, erken saatlerde, biz bütün bu askerî hazırlıklar için gerekli kararları aldık. Ben de bu kararlara uygun olarak verilmesi gereken talimatı verdim. Londra'ya bu talimat verilmiş ve gereği yapılmaya başlamış olarak gittim.»

Saat 13'deki Köşk brifinginden sonra, Başbakan doğruca Dışişlerine geçti ve Bakanın odasına girdi. Işık, Barutçu ile birlikte çalışıyordu.

— Görüşelim diyorlar. Öyleyse hemen bildirelim ve Londra'ya gidelim.

Yetkililer «Aman nasıl olur, davet edilmedik, protokolü var bu işin. Üstelik hazırlık gerekir» dediyse de, Ecevit'i tatmin edemediler. Sadece «THY'dan ve ordudan bir uçak rica edelim. Hemen harekete geçelim» demekle yetindi. Aksi halde görüşmelerin uzayacağını, ortaya bin bir türlü yeni oldubittilerin çıkacağını ve aradan da vakit geçince düzenin bir daha değiştirilemeyecek şekilde Ada'ya yerleşeceğini hissediyordu. Üstelik Londra'ya gidişinin dünya kamuoyu üzerindeki etkisi ve oradan dünyaya seslenişinin etkileri çok daha büyüktü. Cumartesiye kadar da vakti vardı.

Hemen İngiliz maslahatgüzarına haber verildi ve Londra'daki Türk Büyükelçiliğine mesaj yollandı. Ecevit'in Londra gezisi işte böyle başladı.

Dört saat içinde heyetler yapıldı. Kıbrıs ile yakından uzaktan ilgili herkes alındı. O sırada «Ben hemen Brüksel'e dönüyorum» diyen Büyükelçi Orhan Eralp, «Hayır sen de bizimle geleceksin» diye uçağa sürükleniyor, Bayülkem, Yavuzalp listeye konuyordu.

15,30 da Türk heyeti, Ecevit başkanlığında, az dahi olsa «son ümitle» Londra'ya hareket etti.

Başbakan kararlıydı... Heyetin diğer üyeleri gelişmeleri nasıl değerlendiriyordu?

Londra'ya gidişte kimsenin «müdahaleye yaklaşıldığı» konusunda bir bilgisi veya başka çare kalmadığı yolunda değerlendirmesi yoktu. İşte bir diplomatın uçak hareket ettiği sıradaki hisleri: «Başbakan o sırada ne

düşünüyordu bilmiyorum, ancak biz İngiltere gezisiyle Uluslararası diplomatik bir taarruzun başlatılacağını sanıyorduk. Kimsenin müdahale konusunda fikri yoktu. Hükümetin böyle bir cesareti gösterebileceğine doğrusu inanamıyorduk.»

İşte aradaki fark.

ECEVİT LONDRA'DA

Gezi o kadar acele olmuştu ki, bazıları Londra Elçiliğine telgraf çekip gömlek ve çorap tedarik edilmesini istemişlerdi. Uçakta da harıl harıl çalışılıyor ve etrafa direktifler yollanıyordu. Bunların içinde en ilginci, B. M. nezdindeki Büyükelçi Osman Olcay'a gönderileniydi... Makarios'un temsilcisi Rossides (70'ini aşkın olmasına rağmen son derece enerjik ve tecrübeli bir diplomat), Sampson tarafından azledilmiş ve yerine yenisinin atanacağı Genel Sekreter Waldheim'a bildirilmişti. Makarios ise ertesi gün B. M. Genel Kurulunda bir konuşma yapmak üzere New York'a uçacaktı. Olcay'a, Rossides'i desteklemesi öneriliyordu mesajda. Olcay, toplantılarda sert bir şekilde mücadele ettiği, ancak özel konuşmalarında saygı duyduğunu söylediği Rossides'i, 20 Temmuz sabahına kadar resmen destekledi. Rossides'in azli halinde, 1960 Anayasasına göre tek meşru yönetim olarak kalan Türk yönetiminin Kıbrıs'ı temsil etmesi gerekeceği tehdidini öne sürdü. Makarios'un aracılarla Olcay'ın el sıkışırken resimleri gazetelerde boy boy çıkmıştı. Makarios'u desteklemek Ankara'nın o anda işine gelmişti. Hiç değilse bir süre...

Ecevit havaalanına iner inmez, sıkı bir polis kordonu arkasına adeta hapsedilmiş İngiliz TV ve gazeteci-

lerini görünce, eliyle «Gelin» diye işaret etti. Görüşlerini iyice anlatmak istiyordu. Londra'ya, garantör ülke olarak hangi amaçla geldiğini, üzerine basa basa açıkladı...

Londra birdenbire, Kıbrıs krizinin merkezi haline dönüşüvermişti. NATO Genel Sekreteri Luns, Brüksel' den hareket ediyor, Başpiskopos Makarios da aynı gün Grosvenor House'daki dairesine yerleşiyor ve Ecevit'le görüşme olanağı aradığı dedikoduları etrafa yayılıyordu.

Tamamen özel bir ziyaret olduğundan, Başbakan Wilson ve Dışişleri Bakanı Callaghan, Türk heyetini havaalanı yerine 10 Downing Sokağındaki Başbakanlık evinde karşıladılar. Birkaç yüz Türk'ün alkışları arasında içeri girildi. Önce ayaküstü bir içki ve sohbet, arkasından da «Yolda yorulmuşsunuzdur, hemen yemeğe geçelim» dendi.

Yemekte Wilson'un bir uyarısı diplomatların ağzını açık bırakmaya yetti:

— Tuvalete gitmek ister misiniz? (İngilizce «loo» kelimesi kenef anlamına gelir.)

Ecevit teşekkürle cevap verebildi... Ancak yemek ilerledikçe İngiliz heyetinin tuvalete gitme merakı ortaya çıktı.

Toplantıya katılan yetkililerin birinden dinleyelim:

— Tam konuşuyoruz. Callaghan kalkıyor ve «Bir dakika tuvalete gidip geleyim» diyor. Arkasından Wilson... Bir ara ikisi de kayboldular ve 15 dakika gelmediler. Meğer tuvalete deyip Kissinger ile telefonla konuşurlarmış. Çok sonra söylediler.

Ecevit, İngilizlerle ciddi bir müzakere yapılacağını

sanıyordu (1) Oysa Wilson, yemek sırasında bir ölçüde Kıbrıs olaylarından, fakat daha çok bambaşka konulardan söz ediyordu. İngiltere'de Bakanlar Kurulunun çalışma yöntemleri, konuların Kurula nasıl rapor edildiği hakkında esprili hikâyeler anlatılıyordu... Bu hikâyeler uzadıkça Türk heyeti gerginleşiyordu. Artık tatlıların yenmesi ve kahvelerin içilmesine sıra gelince, Wilson konuya girdi:

— Mr. Ecevit ne söylemek istiyorsanız, buyrun sizi dinliyorum.

Ecevit adeta rahatsız olmuştu. Kahveler ve konyaklar arasında tartışılacak bir konu gibi görmüyordu Kıbrıs'taki darbeyi. Uçakta neler söyleyeceğini hazırlamıştı. Hemen küçük kâğıtlara yazdığı notlarını çıkardı:

— Notlara bakarak konuşacağım.

Wilson çok neşeliydi:

— Ben de eskiden sizin gibi not tutardım.

Başbakan oldukça uzun bir konuşma yaptı. Sampson'un yerleşmesi halinde hiçbir kuruluşun veya ülkenin Kıbrıs'ta bir değişiklik yapamayacağını, oysa böyle bir durumun Türkiye ve oradaki Türk toplumu bakımından kabul edilemeyeceğini söyledi. Wilson dikkatle dinliyordu. Darbe olayına Türkiye'nin seyirci kalamayacağını açıkça belirtti ve önerisini ortaya attı:

— Kan dökülmesini ve NATO'da tamir edilmeyecek bir yara açılmasını istemiyorsanız harekâtı birlikte yürütelim. Türk ordularının İngiliz üslerinden faydalanmasını kabul edin. Üslerinizden Ada'ya girersek, kansız olur. Sizi garanti anlaşması uyarınca göreve çağırıyorum.

---

(1) Londra görüşmelerindeki konuşmalar, toplantıya katılan Türk ve İngiliz yetkililerin verdikleri bilgilerden derlenmiştir.

Masada tam bir sessizlik oldu. İngiliz heyetinin suratı asılıverdi.

Wilson, Sampson'un nasıl bir insan olduğunu bildiklerini ve endişelerini paylaştıklarını söyledi:

— Eski düzenin kurulması için fırsat henüz kaçmış değildir.

— Her geçen saat, işleri biraz daha güçleştirmektedir. Sampson'un uzaklaştırılması ve Kıbrıs'ta yeni bir düzen kurulması şarttır. Denge tamamen bozulmuştur. Türk toplumunun güvenceliğini sağlamakta kararlıyız. Bunun için de, Türklere denize bir çıkış verilmesi gerekir.

— Yunanistan'ı da davet edelim ve burada üçlü bir toplantı yapalım. Kissinger de çabalarını devam ettiriyor. Birleşmiş Milletler toplantı halinde. Askeri bir girişime lüzum yok.

— Kıbrıs'taki denge bir daha geri gelmeyecek şekilde bozulmuştur. Bu platonik demeçlerle veya kararlarla düzelemez. Yunanistan darbenin sorumlusudur ve taraf olarak kabul edilemez.

Bu arada Callaghan tekrar «Tuvalete» çıktı. Döndüğünde, yerine oturur oturmaz. «Şimdi haber aldım, Sisco geliyor. Onunla da, üçlü bir toplantı yapalım. Eğer Yunanistan'la bir konferansı kabul etmezseniz, biz onlarla konuşuruz» dedi.

Türk heyeti Sisco'nun gelişini ilk defa duyuyordu. Masada bir dalgalanma oldu. Yepyeni bir gelişmeydi bu..

Konuşmalara devam edildi... Wilson işi müzakere yollarına dökmek istiyordu:

— Yunanistan'la temas halindeyiz. Darbeden sorumlu olan subayların değiştirilmesini istedik, cevap bekliyoruz.

— Ancak bu önemli bir gelişme sayılmaz...

Ecevit aşağıdan alıyor, tehdit etmiyordu. Toplantıdaki bir diplomatın deyimiyle, eskiden olduğu gibi, «bunu yapmazsanız ben gíderim» gibi büyük sözler kullanmıyordu.

— İnsancıl düşünmemiz lâzım. Bugünkü Sampson düzeni değişecektir. Türkiye mecbur kalırsa tek başına hareket durumunda kalır. Kan dökülür, oysa mümkün olduğu kadar az ihtilaf yaratarak halledebiliriz. Bunun tek çıkar yolu da üslerinizden faydalanmaktır.

Bu defa da Callaghan atıldı:

— Yunanistan ile savaş çıkar. Atina buna seyirci kalamaz. NATO sarsılır.

Ve Wilson kalktı:

— Biz aramızda 15 dakika konuşalım, siz de konuşun, sonra Bakanlar Kurulu odasında devam edelim.

Ecevit önerisinin kabul edilmeyeceğini anlamıştı. Hava son derece olumsuzdu.

SİSCO LONDRA'DA

Türk heyeti için beklenmedik gelişme, Sisco'nun Londra'ya gelişiydi.

Bazı diplomatlar «Sisco ile görüşülecek hiçbir şey yoktur. Neden geliyor buraya?» derken, bazıları da «Koskoca Amerika'nın temsilcisini geri mi çevireceğiz» diyorlardı.

Wilson'un 15 dakika dediği süre 40 dakikayı bulmuştu. Durmadan kahveler, konyaklar ve sigaralar getiriliyor ve Türk heyeti de bu defa kendi insiyatifiyle TUVALETE gidiyordu. Nihayet dayanamadılar ve görevliye benzeyen birini bulup «Bekliyoruz, hâlâ hazır değiller mi?» haberini yolladılar.

Biraz sonra Bakanlar Kurulu odasına çağırıldı Türk heyeti. Wilson, Ecevit'ten bir gün daha kalmasını ve Sisco'nun da katılacağı üçlü toplantının yapılmasını istedi.

Ecevit kesinlikle üçlü bir toplantıya karşıydı:

— Yarın dönüşü erteleyebilirim, ancak Mr. Sisco ile dost bir ülkenin temsilcisi olarak, Türk Büyükelçiliğinde görüşürüm. Burada garantör ülke olarak sizinle beraberiz. Amerika garantör değildir.

Wilson, Yunanistan'ın da garantör olduğunu ve anlaşmadaki «istişare» maddesinin yeteri kadar işletilmediğine dikkati çekti. Yunanlılarla da mutlaka konuşulmalıydı.

Ecevit ise bu konuda kesin bir tutum içine girmişti. Yunanistan garantörlük hakkını kaybetmiştir.

— Mr. Ecevit, Sovyetler Birliğinin bir harekete geçmesinin ne sonuçlar vereceğini düşünmüyor musunuz?

Wilson devamlı olarak gözdağı vermeye çalışıyordu. Aldığı cevap ise, Sovyetlerin böyle bir durumda müdahalesinin mantığa uymadığı yolunda oluyordu.

İngiliz Başbakanı, her yolu deneyip bir sonuç alamayınca konuşmaları kesti :

— Üslerin statüleri gayet açıklıkla tespit edilmiştir... Bunlardan Türk askeri çıkartmaya imkân yoktur... Garanti anlaşmasının, İngiltere'ye silahlı müdahale hakkı verdiği görüşünü de biz kabul etmiyoruz (1).

---

(1) İngiliz heyeti, Türk önerisini beklemediklerini sonradan yaptığımız uzun görüşme sırasında söylediler: «Ecevit kararlı görünüyordu, ancak tek başına böyle bir harekete girişebileceğine doğrusu pek ihtimal vermiyorduk. Blöf yaptığını sandık. Daha önceki krizleri hatırladığımızdan dolayı fazla önemsemedik ilk gece...»

— Yazık o zaman çok kan dökülecektir.

— Müdahale edecek misiniz?

— Kıbrıs'ta dengenin kurulması için her yolu denemekte kararlıyız. Türk toplumunun ve Türkiye'nin güvenliği mutlaka sağlanacaktır.

Wilson, ertesi gün Sisco ile görüştükten sonra, iki Dışişleri Bakanının yeniden buluşmalarını istedi. Kendisi AET toplantısı için Paris'e gidecekti. Ecevit'in ortak bildiri yayınlanacak mı, sorusuna da kuru bir şekilde cevap verdi :

— Anlaşamadık, açıklama yapamayız. Basına sadece konuları gözden geçirdiğimizi söyleyebiliriz.

Türk Başbakanının son sözleri, «önerilerimizi reddetmeniz ve garantör devlet olmanın size verdiği yükümlülükleri yerine getirmediğinizden doğacak sonuçlar yüzünden vicdan azabı çekmeyeceğinizi ümit ederim» oldu.

Eller sıkıldı... çıkıldı.

Saat 01,30'u bulmuştu. Kapıda bekleken gazetecilere, anlaştıkları şekilde sudan demeçler verildi ve Ecevit doğruca, Belgrave Souare'deki Türk elçiliği kançılaryasına gitti. Ankara'yı aradı ve «hazırlıkların durumunu» sordu. Planlarda hiçbir değişiklik yoktu. Genelkurmay'a haber idi bu... Öte yandan da Meclis toplantısının (perşembe olacaktı) cumartesiye ertelenmesini istedi. Şaşırtmaca taktiği idi bu erteleme. Türk hükümetinin Meclislerden yetki almasını bekleyecekti dünya... Gece karanlığı ağır bir örtüyle her şeyi kapatırken, binlerce kilometre uzakta, savaş makinesinin dişlileri yağlanıyordu. Ecevit haklı çıkıyordu. İngiltere

aradan sıyrılıveriyor ve yerini ABD'ye bırakıyordu. Türkiye tek başına kalmıştı.

Ecevit büyükelçilik konutuna yorgun dönerken kapıda Kıbrıslı Türklerle karşılaştı. Ellerine sarıldılar: Bizi kurtarın.

Gözlerindeki umutsuzluk ve kuşku, Başbakanı sarstı. Kafasından geçenleri söylemek geldi içinden, kendini güç tuttu.

18 Temmuz Perşembe

LONDRA'da Ecevit sabah 8.00'de BBC'yi açtı... Aaa bir önceki görüşmeler tam detayı ile radyodaydı. Gazeteler? Gazetelerde de aynı şekilde bilgi vardı ve «Türkler çıkartmaya kararlı» havası veriliyordu. Haberi Dışişleri veya Başbakanlık sızdırmıştı. İlginç bir basın - hükümet ilişkisiydi.

Türk heyetine göre, İngiliz Dışişleri servisleri bu sızdırmayla iki amaç gütmüşlerdi: Türkiye'ye uluslararası baskıyı artırmak; Rum ve Yunanlılara da gözdağı vermek.

Türk basını ise «İngilizlere ortak hareket teklif ettik» diyor ve hiçbir detay vermiyordu. Türk kamuoyu olayların çok gerisindeydi...

ANKARA'da müdahale fikrini «Fetih devresi açılıyor» yaklaşımıyla daha ilk gününden itibaren sonuçlarını ciddi şekilde hesaplamadan destekleyen Erbakan, Ecevit'in Genelkurmayından Deniz Baykal, Meclisin ertelenmesi ve diğer gelişmeler hakkında liderlerle oldukça tartışmalı bir toplantı yapıyor, aynı saatlerde bir Pan Amerikan uçağında Türkiye'ye dönmekte olan Turan Güneş de durmadan «Yahu bunlar deli mi, neden Londra'ya gidiyorlar? Yine işi diplomatik çabalara dönüştürdüler» diye söyleniyordu.

DEMİREL MÜDAHALEYE KARŞIT

O sabah, hemen hemen aynı saatlerde Başbakan yardımcısı Erbakan ve Maliye Bakanı Deniz Baykal liderlerle toplanmıştı. Bu toplantının gerçek yönleri basına doğru dürüst hiçbir zaman aksetmemiştir. Oysa, kriz anında kimin nasıl bir tutuma girdiğinin ortaya çıkması bakımından son derece ilginçti... (1)

Söze Erbakan girdi :

— Efendim, Başbakan İngiltere'de görüşmelerini sürdürüyor. Bilgi vermek için sizleri rica ettik.

Son gelişmeleri Deniz Baykal açıkladı.

— Ada'da Rum Millî Muhafız Gücü (RMM) bir adım daha attı. Duruma hâkim olma yönünde. Yunanistan hâlâ bunu Kıbrıs'ın iç işi olarak görüyor. Başbakan, İngilizlerle yürüteceği görüşmelerde işbirliği isteyecek ve İngiltere'nin, Kıbrıs'taki üslerinden asker çıkarmamızı önerecek, aynı zamanda Yunan subaylarının da geri çekilmesi istenecek.

Makarios ile de bir görüşme yapma olanağı var. Ancak henüz kesin karar verilmedi. Amerikan Büyükelçisi yeni bir tepki getirmedi. Sovyetler Birliği olayı kesinlikle Yunanistan'la ilişkili görüyor ve barışçı yolların denenmesini istiyor.

Bozbeyli, Baykal'ın sözünü keserek, bir gün önceki toplantıda kendisinin ve Demireli'n sorduğu sorulara hâlâ cevap verilmediğini belirtti ve «Makarios'u geri getirmeye mi çalışıyoruz, yoksa başka bir niyetimiz mi var? ENOSİS'i önlemeye mi çalışıyoruz? Ne yapmak istiyoruz?» dedi.

---

(1) Bu toplantının dökümü hükümetçe davet edilen liderlerden birinin özel notlarından derlenmiş ve özetlenmiştir.

18 temmuz perşembe

Deniz Baykal çok kişinin «Açık ve kararlı bir tutum» diye niteledikleri bir konuşmayla, Ecevit hükümetinin «Kriz diplomasisini» (Real politik) açıkladı ve müdahaleye gidildiğini kesinlikle liderlere anlattı.

— Olaylara hükümet ne gözle bakıyor? Londra ve Zürih anlaşmaları bize göre darbe öncesinde de geçerliliğini kaybetmişti. Fiili olarak devam ediyordu. Garanti anlaşması da etkinliğini yitiriyor ve Türkiye anlaşmalardan doğan hakkını koruyamıyordu. Son olayların temelinde yatan neden budur. Şimdi hakkımızı sadece anlatmak değil, daha ileri noktaya götürmek gerekmektedir. Bağımsız Kıbrıs tezinden hareketle hakkımızı arayacağız. Türk toplumunun en az bir limana kavuşmasını sağlamak ilk amacımızdır. Makarios'un geri getirilmesi için dünyada bir akım var. Ancak bizim hedefimiz bu değildir. Harekete geçtiğimiz takdirde Londra ve Zürih'ten daha ileri yollar önümüze açılabilir. Son gelişmeleri biz basit bir darbe hareketi olarak görmüyoruz... Genelkurmay Ada'da girişilecek katliam hareketlerine karşı tam tedbirini almıştır... Rusya ve ABD'nin tutumunun ne olacağı hâlâ kesin değil. Amerika darbeyi ne destekliyor ne de karşı çıkıyor. Bu tarafsız olacağı anlamına da gelmez. Amerika'nın bağımsız Kıbrıs tezini fazla sempatik bulmadığı ve bu tezin nelere gebe olabileceğine kuşku ile baktığı anlaşılıyor. Sovyetler Birliği ise tam tersine Makarios'un geri dönmesine ve Ada'nın bağımsızlığına büyük önem veriyor. Üslerden arınmış bir Kıbrıs için her varsayımı zorlayacak. İngiltere teklifimizi kabul etmezse tek başımıza hakkımızı kullanmaya kesinlikle kararlıyız.

Erbakan da Baykal'ı takip ederek, müdahalenin kaçınılmazlığını anlattı.

Nihat Erim, kişiliğinin, bir savaşı kabul edemeyeceği noktasından hareket ediyor, diplomatik yollara önem verilmesini ve en önemlisi, Amerika'ya iyice danışmakta yarar görüyordu.

— İngiltere olmazsa tek başımıza gideriz diyorsunuz. Bunu nasıl yapacağız. Darbeciler, «Biz Türklerin haklarına dokunmayacağız» diyorlar. Atina, «Bizim haberimiz yok» diyor. Amerika da bu havaya girmişse — fakat bu tarafını bilemiyoruz — sorun B.M.'de de böyle ele alınacak... Bir müdahale dünya kamuoyunda sempatik karşılanmaz. Yanımıza Amerika veya Rusya'yı almalıyız. Aksi halde durdururlar, hiçbir şey yapamayız. Tek başımıza nasıl müdahale ederiz? İndirme mi, çıkarma mı? Nereden girilir?... ABD ve Rusya'nın belirli bir tutuma girmemeleri anlamlıdır. İngiltere, Süveyş'i işgal edince, ABD Çekilin» dedi ve geri döndüler. Bu olay Eden'in de siyasî hayatına mal oldu.

Özdilek, meseleyi yine Silahlı Kuvvetler yönünden ele aldı ve kısaca şunu sordu:

— Şimdi soracağım soruya isterseniz cevap verir istemezseniz vermeyebilirsiniz: Millî Güvenlik Kurulu ve hükümetin isteğini yerine getirmek için Silahlı Kuvvetlerimizden tatminkâr bir cevap alınmış mıdır? İyi hazırlıklı olmak zorundayız ve devletin haysiyetini ayakta tutmak zorundayız.

Bozbeyli, Baykal'ın ne demek istediğini anlayan ve hemen destekleyen tek liderdi.

— Müdahaleden başka çıkar yol yoktur. Türkiye bu davasında bugünkü kadar haklı olmamıştı. Geç kalındığı takdirde, millî çıkarlarımız zedelenebilir. Derhal hareket edilmelidir.

Feyzioğlu'nun kaygıları daha değişikti. Enerjik davranılmasından yanaydı, ancak 50 yıldır savaşmamış

bir ordunun olanaklarından şüphe ediyordu. Yapılmasına yapılabilirdi, ama sonuç ne olurdu?

— Yunanlılar büyük bir adım attı ve Kıbrıs'ı genel vali ile kendine bağladı. Bugüne kadar her hükümet «Enosis'e karşıyız» dedi. Bugün en önemli nokta kararlılığımızı gösterebilmektir... Ancak bilinmeyen en önemli sorun ordumuzun sonuç alma gücüdür. Hiçbir şey yapamayacağımız kanısını uyandırırsak, büyük kayba uğrarız.

Bozbeyli hemen atıldı:

— Adamlar devamlı asker çıkartıyorlar. Bizim de fiili bir durum yaratmaktan başka bir çıkar yolumuz yoktur.

Feyzioğlu da müdahalenin gereğine inanıyordu, ancak

— Anlaşmalar yönünden haklıyız. Bugün Londra - Zürih anlaşmaları ölmüştür... Biz bir şey yapacaktık, ancak ABD önledi gibi bir tutuma girmek çok hatalı olur. Amerika'yı mutlaka ikna etmeliyiz.

SIRA DEMİREL'DE

Sıra Demirel'e gelmişti. AP Genel Başkanının başından 1967 olayları da geçmişti ve bu konuda tecrübeliydi. Müdahalenin lüzumsuzluğuna ve sonuçta bir Türk - Yunan savaşının kaçınılmazlığına inanmıştı. Kesinlikle karşı çıktı. Zaten daha önceki bir gizli Meclis konuşmasında, hükümetin kıt'a sahanlığı konusundaki tutumunu «maceracılık»la suçlamıştı. Görüp geçirmiş, tecrübeli bir insan gibi kelimelerini seçiyordu.

— «Müdahale edelim» mantığı hareket noktası olamaz. Bazen bela üzerimize gelirse o zaman da kaçınılmaz olur. Johnson «Savaşın sonu söylenmez, savaş

yapılır» diyor. 1967 de önce Bakanlar müdahale kararı aldı, askerlere tebliğ edildi. Komutanlardan biri «hedef nedir?» diye sordu. Müdahale yapalım diye yola çıkılmaz. Biz cihan devleti değiliz ki, üstelik yalnız başımıza da yapamıyoruz. Hükümetler «ne olursa olsun» diye iş yapamazlar. Basın veya kamuoyu tazyik yapıyor diye Balkan Harbine girdik, ne oldu?... Hedefimiz nedir? Makarios'u geri getirmek için savaşa girilmez. Bugün dünya kamuoyundaki yerde de Türkiye gözükmüyor, Makarios var. Neyin takipçisidir Türkiye? Dünya kamuoyu Makarios'u geri getirirse, dünkü duruma dönülür ve bizim söyleyecek sözümüz kalmaz. Biz neyin seçilmesi lâzımdır. Türk halkı ne savaş ister, ne de iszimizi bilmediği gibi, sempatiler de Makarios'a besleniyor... Savaş ve müdahale ne için? Neye azimliyiz, neye kararlıyız? Bunların iyi düşünülmesi ve zamanın iyi seçilmesi lâzımdır. Türk halkı ne savaş ister, ne de istemez. Hükümetlerin görevi vatandaşın yapamadığı hesabı yapabilmektir...

Sonunda durumun değişmediğini ortaya atıverdi:

...Bugün Kıbrıs'ta 4 bin mücahit bulunmaktadır. İnönü, bu kaynağın gereğinde kullanılmasını isterdi... Bugünkü darbe idaresinin Makarios'tan farkı nedir? Sanki Makarios iyiydi de bunlar mı kötü? Aralarında ne fark var? Anlaşmalar da artık kâğıt üzerinde kalmıştır. Bugüne kadar yaratılmış olan Türk toplumunun hakları önemlidir asıl. Türkiye'nin bir tez sahibi olması gerekmektedir. Amerika size «ne istiyorsunuz?» diye soruyor... Ne söyleyeceğimizi bilmeliyiz.

Bu arada Erbakan «namaz vaktinin» geldiğini söyledi ve çıktı. Tam yarım saat sonra döndü. Liderler de beklediler.

Kıbrıs'taki darbenin Türkiye açısından ne demek

olduğunun anlaşılamadığı ortadaydı. Darbe oradaki toplumun güvenliğinden çok, Türkiye'nin stratejik menfaatleriyle sıkı sıkıya ilişkiliydi. Ege'de sarılmış bir durumdaki Türkiye'nin, Akdeniz'de Yunanistan'a yeni bir üs kurmasına göz yumması tarihî bir hata olurdu.

Baykal gerçek hedefi tekrarladı :

— Hükümette belirsizlik olduğu kanısındasınız galiba. Yanlış bir kanı bence. Belirsizlik hükümette değil, olayın kendisindedir. 1967'de olay belliydi. Yunanistan asker yığmıştı ve biz ÇEK dedik, çekti. Bugün 650 subayı çek dersek hedefimiz belli olur, ancak meselenin temeli halledilmez. Yunanistan 1967'de askerini çekti, ancak zamanla yine asker yollayarak darbe düzenleyecek duruma geldi. Demek ki 1967'de biz sadece geçici bir değişikliği ortaya çıkarmışız. İşin temelini hallememişiz... Cuntayı çekin desek, o da hedef olamaz. Koşullar yatışınca yeniden getirebilirler. Makarios'un başa geçmesi için bu mücadeleye girilmez... Yunanistan kemirme politikası uyguluyor. İşte bizim de şimdi bir fiilî durum yaratmamız gerekiyor. Bir adım atıp, Türk toplumuna bir köprü başı sağlayalım, sonra da oturup konuşalım diyoruz. Bir köprü başı elde etmeden çözüme varılacağına artık inanmıyoruz. Yıllardan beri bunun sayısız deneylerini geçirdik. Artık şahsiyetli bir politikayla fiilî durum yaratmalıyız. Bugünkü kadar da elverişli koşullarla bir daha karşılaşamayabilir ve Türkiye'nin menfaatlerine ağır bir darbe indirmiş oluruz. İki noktaya dikkat etmek istiyoruz. 1) Ordumuz güçlüdür. Geçmişin deneyleri değerlendirilmiştir, 2) Amerika'yı hiç değilse karşımıza alnıamak...

Müdahalenin dışında bir istekle Kıbrıs konusunu lehimize çeviremeyiz. Olup bitenleri görmeyen bir Türkiye artık yoktur. Her yönden haklıyız. Sınırlı ve somut

hedefler gütmek uzun sürede bir Enosis'i önleyemeyecektir. Bu anlaşılmıştır.

Demirel hâlâ ısrar ediyordu:

— Pekâlâ ama hedefimiz ne olacak? Kıbrıs bizim olsun mu, diyeceksiniz?

Bu defa Bozbeyli müdahale etti:

— Önce fiilî durum yaratılır. Masaya güçlü şekilde oturulur. O zaman tespit edilecek hedef müzakere edilir. Bu millet artık olayları geriden takip etmekten bıkmıştır.

Demirel kabul etmiyordu :

— Türkiye'nin bir gücü varsa, bu güç adaya çıkılmadan da isteklerini yaptırır. Hele çıkalım, sonra düşünürüz görüşünü ben MACERA sayarım. Müdahaleye ne gerekçe vereceksiniz? «Makarios gitti» mi diyeceksiniz yani... Mademki öyle, biz de orada Türk Cumhuriyetini ilan edelim.

Baykal :

— Öyle bir hareketin de sonu müdahaledir. Savaş çıkar yine... Böylesine kritik bir noktaya gelinmiştir.

— Size ben gerekçeniz ne olacak diyorum.

Bozbeyli yerinden uzandı: «Süleyman Bey Yunanistan'ın adayı istilâsı olacaktır gerekçe» dedi. Adeta DP - CHP - MSP koalisyonu doğmuştu.

Demirel dayanamadı. Uyarısını yaptı :

— Böyle bir hareket Türk - Yunan savaşı anlamına gelir. Bunu iyi bilin. Böyle bir macerayı göze alabiliyor musunuz?

Demirel'in sorusu biterken, Erbakan atıldı, ve «Başbakan Meclis'in cumartesi gününe ertelenmesini istedi» dedi. Dünya kamuoyuna «işte Meclis kararını cumartesi alacak, o zamana kadar bir şey olmaz» kanısının yayılmasını istiyordu. Harekâtın «baskın» niteliği

için bu bir aldatmacaydı. Ancak liderlerin onayı alınmalıydı.

Hemen hepsi desteklediler. Bu defa da Bozbeyli karşı çıktı.

— Hiç değilse gizli yapalım. Meclis konuşmadan dağıldı havasını yaratmayalım.

Ancak Demirel ve diğerleri desteklediler ve erteleme bu sayede geçti.

Toplantı bittiği zaman Liderler hükümetin kararlılığına artık inanmışlardı.

AP Genel Başkanının yukarıda okunan uyarılarından bir gün sonra, Hükümet politikasını destekleyen ilk grup kararını alan parti yine AP oldu.

VE LONDRA'DA - SİSCO MESELESİ

LONDRA'da ise Asiltürk, Işık ve Ecevit birlikte Regents Park'da yürüyüşe çıktılar. Sisco ile yapılacak görüşmenin yüksek sesle ana hatlarını çiziyorlardı. Dikkat ettikleri nokta, Sovyetler Birliğine bir NATO parmağı olduğu hissini verdirmemekti. Zaten bunun için görüşmeyi Büyükelçiliğe almışlardı...

Sisco, sayısız «goril» ve gizli polisiyle birlikte öğleye doğru Türk Büyükelçiliğine geldi.. Herhalde Türkiye'nin yeni yönetimi ile Amerika arasındaki en önemli ve detayı şimdiye kadar yeterince bilinmeyen toplantılarından biri sayılır bu... Türkiye'nin bir dev ülke temsilcisi ile kesin bir «eşitlik» içinde konuştuğu, Amerika'nın Türkiye'nin kararlığını ilk defa anladığı bir buluşma denilebilir.

«Ecevit'in ileri sürdüğü görüşler ve kararlı tutumu, Sisco'nun, dolayısiyle Kissingerin politikasında önemli

değişiklikler yaptı. O günkü karşılaşma olmasaydı çok tehlikeli gelişmelerle karşılaşabilirdik» (1)

Ecevit, Wilson ve Callaghan'a söylediklerini tekrar ettikten hemen sonra Sisco sözü aldı ve oldukça kuvvetli bir şekilde Türkiye'yi caydırıcı bir konuşmaya başladı. Kissinger'in aynı yönde bir mesajını da getirmişti:

— Amerika yapılan darbeden dolayı, Türkiye'nin bir müdahalesine karşıdır. Biz bunun iki NATO üyesi arasında savaşa yol açabileceğini düşünüyoruz.

Ecevit, Türkiye'nin Yunanistan'a karşı bir savaşa niyeti olmadığını belirttikten sonra, Amerikan yönetiminin aklındaki endişeleri gidermeye çalıştı. Haşhaş ekimi kararından başlayarak, Türk - Amerikan ilişkilerine kadar. Bu ilişkilerin hangi devrelerden geçtiğine değindi. Hatta sağlam ve eşit temellere dayandığı sürece dostlukların yürüyebileceğini belirtti. 6. Filonun dahi bugün Türk limanlarına daha güvenlikle gelebileceğini, zira ilişkilerin sıhhatli temele oturduğunu söyledi :

— ... Ancak Türkiye'nin Kıbrıs'ta oldubittiye göz yumması imkânsızdır.

— Fakat Yunanistan'ın tepkisini düşünmüyorsunuz. Bunu karşılıksız bırakmazlar. Savaş çıkar ve bölge karışır. ABD ile ilişkilerinizin de bozulacağını bilmeniz gerekir.

— Bu onların bilecekleri bir şey.

Ecevit yeniden ikili ilişkilerin önemine değindi. Türkiye'ye mani olmanın büyük yaralar açabileceğine işaret etti. Kıbrıs konusunda Amerika bugüne kadar Türkiye'ye devamlı ayak bağı olmuştu... Bu nedenle ka-

---

(1) Toplantıya katılan Amerikalı bir diplomatın özel değerlendirmesidir.

muoyunda olumsuz bir hava esmekteydi. Bu defa da araya girip durdurmaları, Türkiye'de önü alınmayacak gelişmeler doğurabilirdi. Zaten Yunanistan Ege'deki adaları silahlandırmaya başlamıştı. Bir NATO müttefikinden beklenmeyen bir tutum değil miydi bu?

Sisco ile beraberinde gelen Savunma uzmanları «tek taraflı» hareketi kabul etmeyeceklerini ısrarla belirtiyor ve NATO içinde çöküntü olacağından söz ediyorlardı. Hatta bir ara caydırıcı nitelikte olacağını düşünüp uzun süredir ertelenen ve afyon nedeniyle kesilmesi sözkonusu olan silah yardımının eskiden kalan bölümlerinin yollanacağını dahi açıkladılar. Toplantıda bulunan Türk subayları memnun oldular.

— Sovyetler Birliğinin tepkisi olacaktır. Tüm bölge tehlikeye girer ve bunu Amerika kabul edemez.

Amerikalıların da durmadan tekrarladıkları, Sovyet tehdidi idi. Ecevit ise inanmıyordu buna:

— Sovyetler Birliğinin böyle bir müdahalede bulunacağını sanmıyorum.

Öğle vakti gelmişti. Birdenbire yemek sorunu çıktı. O kadar insana nereden yemek bulunabilirdi. Sisco'nun bir lokantaya gidişi ise (güvenlik tedbirleri saatlerce süreceğinden) imkânsız sayılırdı. İyi haberi Büyükelçi Turgut Menemencioğlu getirdi. Tedbirli davranmış ve yakınlardaki bir Kıbrıslı Türk'ün lokantasından bolca yemek getirtmişti.

Toplu halde yemek yendi.

Sisco, Callaghan ile görüşmek istiyordu :

— Öğleden sonra sizi tekrar görebilir miyim?

— Tabii beklerim.

Ayrıldılar.

Ecevit yorulmuştu. Özel Kalem Müdürü Kemal Gücüyener'i yanına aldı ve New Charing Cross Road'a çık-

tı. Takip etmek isteyen gazetecilere «yalnız kalmak istediğini» söyledi. Sonradan da pişman oldu. Zira yolda dolaşırken, TV'den kendini tanıyan Kıbrıslı Rumlar tarafından etrafı sarılıverdi :

— Türk Başbakanı siz misiniz?

— Evet.

Ellerine sarıldılar.

— Ümidimiz sizde bizi siz kurtarabilirsiniz.

İngilizler hayret içinde kalmışlardı.

Yemekten sonra ara verilen ve öğleden sonra yarım saatliğine yeniden devam edilen Sisco görüşmesinin sonu çok ilginç. Kissinger'in en yakın adamı olarak tanınan Sisco, Callaghan ile görüşüp tekrar Ecevit'e gelmişti. Tutumunda ısrarlıydı ve müdahale tehlikesinin tahmininden çok büyük olduğunu anlamış gibiydi. Tanıklık edenlerin anlattıklarına göre şöyle bir konuşma geçti :

— Mr. Ecevit, buradan Atina'ya gidiyorum. Şartlarınızı bana yazılı olarak verin. Yunanlılara götüreceğiz. Sonra Ankara'ya dönüp size cevaplarını bildiririm.

Ecevit teker teker yazdırdı :

— Bizim şartlarımız gayet açık. Dengenin kurulması ve Türk toplumunun güvenceliği için Türk askerinin Ada'da mevcudiyeti kabul edilmeli. Sampson derhal değiştirilmeli, Yunan subayları çekilmeli, Türk toplumuna denize çıkışı olan bir bölge tanınmalı ve Ada'ya giriş çıkışı kontrol altına alınacak bir sistem kurulmalıdır. Yani Yunanlıların bugün ellerinde tuttukları imkânlar, Türkiye'ye de tanınmalıdır.

— Atina'dan dönene kadar lütfen bir harekette bulunmayın.

— Ne zaman gelmeyi düşünüyorsunuz?

— Cumartesi sabahı.

— Çok geç olur. Gelişiniz cumartesiye kalmasın. Zira her geçen saat Yunanlılar Ada'ya yığınak yapıyorlar. Kaybedecek vaktimiz yok. Uzadıkça çözüm bulmak güçleşir. Cuma akşamı gelin ve mümkün olduğu kadar erken bekleyelim sizi. Cumartesi günü Meclis toplantısı var. O gün sizin Ankara'da bulunmanız, bazı çevrelerce Amerikan baskısı şeklinde yorumlanabilir.

Ecevit aslında müdahale sırasında Sisco'nun Ankara'da bulunmasını istemiyordu.

Sisco elçilikten sapsarı bir suratla çıkıp gitti ve derhal Atina'ya hareket etti. Amerika'nın temsilcisi, Türkiye'nin müdahalesine karşı çıkıyor ancak TEHDİT etmiyordu. Daha önceki denemelerde görülen «Sovyetlerin işe karışması halinde NATO'yu harekete geçirmemekle» veya 6. Filoyu araya sokmakla ağırlığını koymuyordu... Yine Amerikalı bir diplomatın değerlendirmesini dinleyelim :

«Ecevit Türkiye'ye mani olunması halinde, Amerika'nın ülke üzerindeki menfaatlerinden büyük kayıplara uğrayacağını açık şekilde, hatta tehdide varır biçimde ortaya koymuştu. Zaten bizim istediğimiz sadece, iki ülke arasında soruna çözüm bulabilmek için vakit kazanmak ve barışçı yolları denemekti. Kan dökülmesini ve NATO'nun zedelenmesini istemiyorduk. Türkiye'nin asker çıkartmasından çok bir bombardıman ile yetineceğini sanıyorduk...»

SON DENEME

Sisco'nun hareketinden sonra, akşamüstü Hasan Işık, Londra'daki Türk Büyükelçisi Menemencioğlu ve

İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan, Foreign Office'de (İngiliz Dışişleri Bakanlığı) buluştular. (1) Son deneme sayılırdı. Calaghan başladı :

— Sisco ile görüştünüz. Şimdi ne düşünüyorsunuz?

— Yunan işgali altındaki Kıbrıs'ta durumun düzeltilmesi konusunda ısrarımız devam ediyor. Türk toplumunun dış dünya ile ilişkisi kesilmiştir ve bir oldubitti havası vardır. Buna göz yumamayız. Yunanistan'dan askerlerini çekmesini istediniz hâlâ cevap alamadınız. Üstelik vakit de geçiyor.

— Türkiye'yi müdahaleden vazgeçirecek şart nedir? Mesela Klerides'in veya Makarios'un gelişi?..

— Orada fiziki mevcudiyetimiz tek şarttır.

— Yunanlılara, siz çekilin Türkler çıkacak denilebilir mi? Bulunacak bir çözüm halk için mi, yoksa Ankara için mi önemli olmalıdır?

— Yunanlılar rahatlıkla asker çıkarabiliyor, oysa bizim bu imkânımız yok. Bundan dolayı mevcutiyetimiz gerekli... Bulunacak formül Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye'nin güvenliğini sağlamalıdır.

— Sadece silah ve askerlerin geri alınması sizi tatmin eder mi?

— Hayır. Türk toplumuna ulaşabileceğimiz deniz ve hava teması gereklidir.

— Olaylarda cuntanın sorumluluğu belli. İstekleriniz konusunda Atina ile temas etmeliyim. Sisco da zaten aynı yönde çaba sarfediyor. Bu arada askerî harekâta geçmemenizi dilerim. Yunanlılarla konuşuyoruz. Havayı bozmayalım. Zaten yeterli danışma yapılamadı... Devam etmeliyiz.

— Biz de kuvvet kullanmayı en son tedbir olarak

---

(1) Konuşma, İngiliz ve Türk Dışişleri yetkililerinden alınmıştır. Konuşmalar zabıtlardan özetlenmiştir.

düşünüyoruz. Bunu yapmadan isteklerimizi gerçekleştirirsek memnun oluruz. Ancak toplumumuzu ne zaman korumamız gerekeceği hususu, bizim kontrolümüzün dışındaki olaylara bağlıdır. Endişemiz büyük. Çok acele tedbir bundan dolayı gereklidir. Oldubittiye rıza göstermeyeceğiz. Zorunlu olmadıkça kuvvete başvurmayacağımız hususunda size teminat verebilirim, ancak bu teminatım şartlara bağlıdır. Hiçbir şekilde kuvvet kullanmayacağımızı taahhüt edemem.

— Yunanlıları buraya davet edeceğiz. İsteklerinizin bir bölümünde anlaşma belki olabilir, ancak asker mevcudiyeti meselesini bilemem.

(Callaghan açıkça müzakereler yoluyla Sampson'un değiştirilip, Klerides'in getirilmesini ve 1967'deki gibi Yunan subayları ile silahların adadan çıkarılmasıyla yetinilmesini istemekteydi.)

— Zaman unsurunu unutmayın. Önümüzdeki günlerde Ada'da ne çıkacağını bilemem.

— Yunanlıları çağırdık, sonuç almamız onların temsilcisine bağlı. Uzun sürebilir görüşmeler.

— Türkiye ile Yunanistan'ı aynı sepete koymamaya dikkat edin.

— Bugüne kadar koymadık. Ancak askerî müdahale yaparsanız, tutumumuzun aynen devam edeceğini sanmam.

— Bu hareket hem İngiltere'nin, hem de Türkiye'nin lehinedir.

Callaghan birden Işık'ın suratına baktı. İlk defa ciddi şekilde şüphelenmişti:

— Ne kadar vaktiniz kaldı?

— Bu olayların gelişmesine bağlıdır... Anlaşamadığımıza üzgünüm, alınabilecek ortak tedbirler vardı...

— Üsleri kullanamayacağınızı ancak teyid edebiliriz.

17.50'de biten bu konuşmadan hemen sonra, Ecevit Türk elçiliğinde bir basın toplantısı yapıyor ve «Çözüm için vakit dardır. Beklemeye sabrımız yoktur. Yunan işgali gittikçe genişlemektedir.» diyordu. Müdahale sorularını atlatıyor ve Türkiye'nin kararlılığını devamlı tekrarlıyordu...

Türk heyeti için «son görev» de bitmişti artık... İngiltere hiçbir yardım yapmak istemiyordu. Savaş makinesini durdurmanın hiçbir nedeni kalmamıştı. Çıkabilecek engeller aşılmıştı. Başından itibaren yapılan hesaplar doğru çıkıyordu. Üstelik Amerika yeterli derecede uyarılmış ve en önemlisi Johnson mektubu gibi bir kaba yaklaşım görülmemişti. Baskıları büyüktü ancak tehdit yoktu... Sisco'nun geri gelişini beklemek bir nezaketten ileri gitmeyecekti. Zira Yunanlıların, Türk tekliflerini kabulü imkânsızdı.

Ecevit Büyükelçilikten Ankara'yı aradı. İngiltere ile görüşmesinden hiçbir sonuç alınmadığını, Sisco'nun tutumunun da daha açıklık kazandığını bildirdi... Bu telefon konuşması Ordu'ya yeşil ışığın tam yakıldığını işaret ediyordu. Cumartesi günü şafakla Türkiye'nin müdahalesi gerçekleşebilirdi...

Genelkurmaya gece 23.00'de Mersin'deki çıkartma birlikleri komutanlığına uyarı mesajını yolladı: Aksi emir gelmedikçe 19 sabahı 08.30'da harekete geçilecektir.

Aslında Türk tutumunun ciddiliğine İngiltere başta inanmamıştı. Kuşku duyuyor, ancak fazla ihtimal vermiyordu. Işık - Callaghan konuşmasının sonunda, Ingiliz Dışişleri Bakanının kuşkusu birden artmış, te-

laşlanıvermişti. Ancak çok geçti artık. Zaten İngiltere'nin yapabileceği fazla bir şey yoktu ki...

Ya Amerika? Amerika'nın kuşkusu da Sisco - Ecevit konuşmasından sonra birdenbire artıverdi. Washington'daki basın toplantılarının tonu aynı gün değişmeye başladı. Anderson, Sisco'nun Türkiye'yi müdahaleden vazgeçirmeye çalıştığını ilk defa resmen açıklıyordu. Ancak önemli anlarda Dışişleri Bakanının emrine giren «olağanüstü durum grubu» hâlâ toplantıya çağırılmamıştı.

Kissinger, Sisco'yu göndermekle ne yapmak istemişti?

Fazla ağırlığını (şahsen gelip) koymuyor, takdir etmiyordu.

Gelişmeleri serbest bırakmak ve Türkiye'nin genç Başbakanının ne yapabileceğini görmek mi istiyordu? Tek kabul edemeyeceği gelişme, Türk - Yunan savaşıydı. Süper K (Kissinger'in basın arasındaki adı), Amerika'yı sarsan Watergate'in en sıkışık anlarında zaten Washington'dan ayrılamazdı. Zira Nixon'un son saatlerinin geldiği belli olmuştu... Akdeniz'in sıcak sularındaki bilardo oyununda bir hamle yapmış, topun nereye gideceğini seyrediyordu adeta. Sisco ise, boşa gideceğini sezdiği çabalarını sürdürmeye ve gelişmeleri etkilemeye çalışıyordu. Oysa ümitsizdi ve bunu yanındakilere sık sık söylüyordu.

Türk heyetini alana götüren konvoy bir ara ışıklarda durdu. Başbakanın arabasının hemen yanında nefis bir araba ve içinde tipik bir İngiliz bayrağı görünce merakla uzandı ve gülümsedi. Ecevit'ten de gülüm-

seme alınca, camı açması için işaret etti. Cam açıldı...

— Türk Başbakanı mısınız?

— Evet.

— İstanbul benim için pazartesi günü rahatça gidebileceğimiz bir yer mi?

Tüm gazetecilerin öğrenmek için çıldırdıkları bir soru bundan sempatik şekilde sorulmazdı... Başbakan gülerek cevapladı: «Merak etmeyin gelebilirsiniz.»

THY'nin DC-9 uçağı Londra'dan 20.30 civarında kalkar kalkmaz herkes yorgunluktan uyumaya başladı. Sadece ön taraftan daktilo tıkırtıları geliyordu. Bir süre sonra Ecevit yerinden kalktı ve Büyükelçi Orhan Eralp'in yanına geldi: «Özür dilerim uyandırdım. Şunun İngilizcesi doğru mu?» Uzattığı kâğıda Eralp göz attı. Uykusu dağılıverdi :

— «Biz savaş için değil, barış için geliyoruz. Biz hem Türk, hem de Rum toplumlarını kurtarmaya geliyoruz.»

Barış harekâtının, bombalardan önce atacağı el kâğıtlarıydı bunlar...

Eralp bir daha da uyuyamadı.

Diplomatlar, müdahalenin geldiğini Londra'da anladılar... Görüşmelere en yakın olanlara göre, hiçbir şeyden haberleri yoktu: «Londra'da Eceviti'n İngilizlere ve Sisco'ya karşı kararlı tutumu bizi epey şüphelendirdi. Yani o gezi sırasında Başbakanın kafasında bir şeyler yattığını sezdik. Daima müdahaleden söz ediyordu, ancak biz eski örnekleri bildiğimizden doğrusu inanmıyorduk. Hazırlıkların fiilen gösteride kalacağını sanıyorduk. Aslında Başbakan herkese açıkça söylüyordu, ancak kimseye inandıramıyordu ki... Birkaç hükümet üyesi ile Genelkurmay inanmıştı sadece Başbakanın ka-

rarlılığına. Onların dahi son dakikaya kadar şüpheleri devam etti...» (1)

Herkes çeşitli oranlarda kuşkulu idi de, Ecevit hiç mi değildi? Karara doğru giderken, kendi kendine kaldığı zaman çok düşünmüştü.

— «Vicdan muhasebesini başında yaptım. Kararı alırken, «Ben barışçı bir insanım ama, gerçekçi olmalıyım» dedim kendi kendime. Bunda yumuşak davranmak, müteredditdavranmak, çok daha kanlı olaylara ve çok daha kötü durumlara yol açabilirdi. Yunanistan bir çılgınlık yapabilir, Türkiye'ye taarruza geçebilir. Tabii o taarruzu defedebilirdik ama harp harptir. Onun heyecanını çektim. Yani nihai sonuçlarından korkmuyordum. Korkmak için hiçbir gerek yoktu. Aradaki kuvvet farkını bir kenara bırakın, bizimki derinliği olan bir memleket. Ama ne de olsa tehlike vardı...» (2)

Vicdan muhasebesinin dışında Ecevit'in yaptığı bir başka hesap daha olmalıydı. O da harekâtın şu veya bu şekilde başarısızlığı veya istenileni vermemesi halinde ne olacağı idi. Sadece Ecevit'in siyasi hayatı sönmez, CHP bir daha geri gelmeyecek şekilde Türk politikasından siliniverirdi. Ayrıca bir başarısızlık halinde Türk ordusunun yüksek kademeleri ne olurdu? Tabandan gelecek tepki üzerine ordu içinde çıkabilecek sürtünme Türkiye'yi başka yönlere çekebilirdi.

Ecevit'in aldığı karar bu açılardan değerlendirildiği zaman ne derece riskli olduğu hemen anlaşılır.

18 Temmuz perşembe akşamı THY'nin DC-9'u Londra'dan Ankara'ya uçarken, iki uluslararası kuruluşta

(1) Bir Türk diplomatının sözleridir.
(2) Özel görüşmemizden alınmıştır.

sadece Kıbrıs lafı ediliyordu. Kimsenin olacaklardan haberi yoktu.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DE

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'de, dilinin sivriliği ve zekâsının kıvraklığı ile ün yapmış bir Büyükelçinin, Osman Olcay'ın bulunmasına Türkiye şükretmeli. Zira günlerce Ankara'dan bir tek direktif almadan işi dare edebildi.

Bir gün önce Olcay'a, Yunan Daimî Delege yardımcısı Panayotis telefon etmiş ve kişisel dostluğuna güvenerek, Makarios'un Konsey'deki konuşması ve Kıbrıs'ın kim tarafından temsil edileceği meselesini açmıştı. Konuşmasına «Makarios artık bitmiştir, ne iktidara, ne de adaya dönebilir. Zararlı bir insan haline gelmiştir. Yerine geçenlere bir şans tanınması gereklidir. Atina yeni rejimi tanıyacak, siz de yardımcı olun» diye başlayan Panayotis, Başpiskopos'un konuşturulmaması gerektiğini ileri sürüyordu. Oysa Olcay, Ankara'dan gelen talimat üzerine, bu konuşmadan önce B. M. Genel Sekreteri Walldheim'a resmen Rossides'i «tek temsilci olarak tanıdığını» bildirmiş ve Rossides'ten teşekkür cevabı bile almıştı (1).

New York'ta 15.30'da başlayan oturumda Makarios'un konuşturulabilmesi için Türkiye dahil tüm üyeler genel bir faaliyet gösteriyorlardı. Amerikan delegasyonunun hiç memnun kalmamakla birlikte göz yumar tutumu dikkati çekmişti.

Makarios tıklım tıklım dolu Konsey kürsüsüne ağır ağır yaklaştı ve dinleyenlere çok güven veren bir ton-

(1) Rossides, Makarios hükümetinin B. M. temsilcisidir.

la. herhalde bir daha Başpiskopos'tan duyulmayacak sözler etti: «Yunanlılar Kıbrıs'ı işgal etmişlerdir ve Türklerden çok daha tehlikelilerdir. Ada'da çatışmalar kanlı bir şekilde devam etmektedir. Büyük binalara Yunan bayrakları çekilmektedir. Devamlı hastanelere yaralılar taşınmaktadır. Sokaklarda tanklar dolaşmaktadır. Bu işgal hareketi, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tamamen ortadan kaldırmıştır. Bugün Türk toplumu da tehlike içindedir...»

Makarios, konuşmasının sonunda B. M.'yi, Yunanistan'ı kınaması ve subaylarını çekip eski düzene dönülmesi için yardımcı olmaya çağırdı... «size sığınıyorum» dedi. Konuşması büyük alkışlarla karşılandı.

Yunan Delegesi Panayotis de o gün, tarihin cilvesi, diye nitelendirilebilecek bir konuşmayla Makarios'u yeriyordu (1).

«... Başpiskopos Ada'da terör havasını yerleştirmiştir. Kendine muhalif olanları hapse attırmıştır... Artık Kıbrıs için yeni bir dönem başlamaktadır. Kendi kaderini kendi başına kararlaştırmayı amaçlayan Kıbrıs'ın iç işlerine Yunanistan karışmamıştır...»

Olcay, Rumların birbirlerine düştükleri bu sıralarda Ankara'dan aldığı «sen idare et» talimatına dayanıp, hiçbir şeyden haberi olmadan konuşma yapıyordu: «Birbirlerine düşen iki taraf arasında hiç Türk toplumunun güvenliğinden söz edilmedi. Türkiye anlaşmalardan doğan hakkını mahfuz tutmaktadır. Eski statüye dönüş için anlaşmalara uygun şekilde hakkımızı kullanmakta kararlıyız ve bunu bir sorumluluk olarak niteliyoruz» diyor ve etraftaki endişelerin artmaya başladığını görüyordu...

(1) Resmî Birleşmiş Milletler zabıtlarından.

Amerika, Güvenlik Konseyinde Yunanistan'ın kınanması yolundaki Sovyet önerisini Veto ediyor, ancak toplantıya «devam» kararı veriliyordu.

NATO'da

NATO Konseyi ise (1) devamlı gelişmeleri izliyordu. Türk Daimî Delege yardımcısı Turgut Tülümen, İngilizlerin son dakika çabalarını olumsuz karşılıyordu. Ecevit Londra'dayken ortaya attıkları ve «Yunanlılardan darbeye karışan subaylarını geri çekmeleriyle» ilgili isteklerine nihayet Atina cevap vermişti.

Yunan Büyükelçisi Horafas «İşte istediğiniz gibi subayları değiştiriyoruz» dedi. Konseyde hava birdenbire değişiverdi. Gerçekten böyle bir deklerasyon Batı'yı tatmin eder, gerginliği hemen düşürebilir, ancak asıl sorun yine ortada kalırdı. İngiliz Elçisi de «değiştirme» ile tatmin olacaklarını söyleyince herkes Tülümen'e döndü. NATO tüm gücüyle bir savaş tehlikesini atlatma yollarını arıyordu. Tülümen'in Ankara'dan bu konuda henüz bir talimatı yoktu ve orada ne olup bittiğini de bilemiyordu :

— Açıklama isterim. Bu rotasyon mudur? Geri mi çekilecekler, yoksa değiştirilecekler mi? İkisinin arasında çok büyük fark var.

Yunan Büyükelçisi «değiştirmeyle» yetiniyordu.

Tülümen resmî tutumunu ancak ertesi sabah bildirdi :

— Yunanistan'ın açıklaması hükümetimi tatmin etmemiştir. Ada'ya hâlâ takviye gitmektedir.

---

(1) Konsey toplantısına katılan İngiliz ve Fransız diplomatlarla yapılan görüşmelerden derlenmiştir.

Horafas itiraz etti:

— Yunan subayları Kıbrıs devletinin isteği ile oradalar.

Tabii etrafta hafif gülüşmeler oldu. Tülümen dayanamadı :

— Nasıl olur, sayın Büyükelçi, galiba hatırlamıyor, Makarios 650 subay çekilsin diye basın toplantıları düzenledi. Şimdi de siz «Kıbrıs istedi» diyorsunuz!

Konseydeki telaş da, B.M.'deki gibi yavaş yavaş artıyordu. Luns, yeni döndüğü Londra'da kendisine, Türkiye'nin tek taraflı bir harekâtının varsayım dışı olmadığını İngilizler açıkça söylemişlerdi. Amerikan başdelegesi Rumsfeld telâşlı şekilde dolaşıyor ve durmadan «İnşallah bir şey olmaz» diyordu.

İngilizler, Yunan Büyükelçisini yeniden sıkıştırmaya başladılar. Türkiye'nin tatmin olmaması üzerine, subayların değiştirilmek yerine, geri çekilmesi gerektiğini ileri sürüp Horafas'a soruyorlardı: «Yunan Dışişleri Bakanı Kiprios'dan, resmî bir beyanatla yeni rejimin ve Yunanistan'ın anlaşmalara saygılı olacaklarını açıklamalarını istedik. Atina'daki Büyükelçimiz saatlerdir bekliyor ve bir cevap alamıyor... Tutumunuzu neden belirlemiyorsunuz?»

Yunan Büyükelçisi herhalde hayatının birkaç yılını o devre içinde NATO Konseyinde harcamıştı. Devamlı suçlanıyor ve zorlanıyordu. Atina'dan ise hiç ses çıkmıyordu...

Atina'dan nasıl ses çıksın?... Kimin ne yaptığı ve darbe emrini gerçekten kimin uygulattığı Hükümet içinde dahi bilinmiyordu. Dışişleri Bakanı Tetenes başta olmak üzere, Türk Masası Müdürü ve en kıymetli diplomatlardan biri olan Cunis, Genel Sekreter Bitsios, «Maceracı» diye niteledikleri bu politikayı protesto için

kısa süre önce istifa etmişlerdi. Dışişleri çevreleri dedikoduyla çalkalanıyor, Cunta içinde dahi bölünmelerden söz ediliyordu. Askerî polis şefi ve Cuntanın kuvvetli adamı Yoannides'in tek başına yürüttüğü «Sampson projesi» diğer subaylar arasında allerji yaratmıştı. Kendilerine sorulmamasını, «Yoannides'in gücünü daha arttırma çabası» olarak değerlendiriyorlardı.

ANKARA'YA DÖNÜŞ

19 Temmuz Cuma

Türk heyetini Londra'dan getiren DC-9, Esenboğa Havaalanına, 02 00'de indi (1). Yorgunluk ve endişeden sapsarı suratlı Bakanlar, şeflerine kendilerini göstermek için telsizleriyle dünyanın en gereksiz emirlerini dağıtan polisler ve durumu merak eden komutanlar... Sorular, Başbakanın kararlılığını sezme ve inanma derecesine göre değişiyordu:

— Yahu ne olacak bu işin sonu?

İngiltere bakalım nasıl bir tepki gösterecek Yunanistan'a?

— Kardeşim Kissinger neden kendisi gelmiyor da, Sisco'yu yolluyor?

— Çıkartma planlarında acaba bir değişiklik olacak mı? Yoksa vaktinde miyiz?

— Kardeşim müdahale çocuk oyuncağı mı? Adamı durduruverirler vallahi...

— Eğer gerçekten müdahale yapılacaksa (ki bence artık kaçınılmaz olduğu meydana çıkmıştır) bu erteleme sürpriz niteliğini koruyacak. Rumlar, hükümetin

(1) 2 saat fark olduğundan dolayı.

hâlâ Meclisten savaş yetkisi alacağını zannediyor... Üstelik Sisco da geliyor.

— Su İşleri Genel Müdürlüğüne Halûk Ceyhan'ı atamamalıyız. Hem CHP'li, hem de eski planlamacılardan...

— Kardeşim deli misin? Günaydın'ı ne toplattırıyorsun? Üstümüze sıçratacaksın...

— Ordu ile ilgili resim yayınladı. Stratejik önemi olabilir. Üstelik çıplak kadın resmi de yayınlıyor durmadan, biraz ders olur heriflere...

— Bizdeki basın da yanii, düşman başına...

Pekin'den bir gün önce dönebilen Güneş, tam şeref salonuna girerken Ecmel Barutçu'yla karşılaştı:

— Ecmel hepiniz benden kalay yediniz. Londra'da ne işiniz var? Gidecek yer mi bulamadınız?

Ecmel daha cevabını veremeden Güneş, hızla Başbakanın yanına gitti... Zaten Londra'ya gidiş haberini duyunca fena halde üzülmüştü... İslamabad'da uçak değiştirmek için beklerken, bütün bir geceyi ayakta geçirmiş (tabii tüm elçilikte mecburen) durmadan «Yine gemilere indi bindi numarası ve diplomatik temaslara kayıyoruz» diyor ve hiçbir şeyden habersiz kendi kendini yiyordu... Gelir gelmez, doğruca Meclise gitmiş ve içeri girerken de «toplantının ertelenmesi» hakkında hükümet tezkeresinin okunduğunu duyunca telaşı daha da artmıştı... Hükümet sıralarına doğru «Yahu neden erteliyorsunuz?» diye seslenirken, aksi oy vermesi için arkadaşlarını uyarmaya başlamıştı. Deniz Baykal hemen kolundan tutup, ertelemenin Başbakan tarafından istendiğini söyleyip. Güneş'i yatıştırabilmişti.

İşte Başbakan Ankara'ya indiğinde, karşısındakilerin düşünceleri bunlardı... Müdahalenin olabileceğine inanç hâlâ parmakla sayılabilecek insanda vardı... Ka-

rarın altında yatan büyük sorumluluk ve cevabı, bilinmeyen sorular doluydu...

Herkes Başbakanın ağzına bakıyor, ne olacağı hakkındaki endişelerini giderecek bir açıklık bekliyordu... İşin şakadan çıkmaya başladığı hissediliyor, fakat yine de «diplomatik girişimler» en çok sözü edilen cümleydi... Bazı Bakanlar, biraz sonra Ecevit'ten alacakları haberden uzak, tayinleri konuşuyorlardı.

ECEVİT GENELKURMAY'DA

03.00. Ecevit, alandan doğruca Genelkurmay'a gitti. Hazırlıklar hakkında bilgi aldı ve İngiltere'nin tekliflerimizi kabul etmediğini, dolayısıyle tek başımıza hareketten başka çıkar yol kalmadığını söyledi. Sadece Sisco'nun Atina'dan dönüşü beklenecekti...

Başbakan oldukça heyecanlı bir havanın estiği bu toplantıda, yeniden harekâtın amacını tekrarladı ve adını açıkladı:

— Amacımız Ada'da bir köprübaşı, Türk toplumuna çıkış sağlayacak bir bölge tutmaktır... Ben buna bir barış harekâtı diyorum. Günahsız insanların ölmelerine karşıyım. Zaten kendi aralarında savaşıyorlar, üstelik turist sezonu. Çıkacağınız bölgede de çok sayıda turist var. Gereksiz ve ağır bombardıman yapılmasın. Karşıdan ateş edilmedikçe, ateş etmeyelim.

(Planlara göre, çıkartmadan önce Ada'nın çeşitli yerlerine dağılmış olan RMM (Rum Millî Muhafız Gücü) üsleriyle, saptanmış hedeflerin, hava ve deniz bombardımanıyla silinmesi öngörülüyordu. Başından itibaren Ecevit, böylesine ağır bir bombardımanın dünya kamuoyundaki haklılığımızı yok edeceğine inanmıştı. Üstelik RMM üsleri devamlı değiştirilebilirdi... Yanlış-

lıkla turist veya sivil halkla dolu bir yerin bombalanmasının, harekâtın insancıl yönünü gölgeleyeceğini düşünüyordu. İnsanlar maalesef ölecekti, ama hiç değilse günahsız kişilerin kaybının azaltılmasını istiyordu. Bombardımanın kısa kesilmesinin, ilk günlerdeki büyük sıkışmaya neden olduğu bugün hâlâ bazı çevrelerde tartışılır.)

Komutanlar Başbakanın önerisini kabul ettiler. Zaten hepsi büyük bir gerilim içindeydiler. 3 kuvvetin birden indirilmesinin gerektirdiği (insan üstü çabayla) hazırlıkları yetiştirmeye çalışıyorlardı...

Başbakan biraz sonra kabinesiyle toplanacağını ve onlara da son durumu anlatacağını söyledi. Komutanların ancak içlerinde yine de bir kuşku vardı: Ecevit'in bundan öncekiler gibi, karşı taraftan bir ödün koparıp harekâttan son dakikada vazgeçmesinden çekiniyorlardı. Onlar Dışişleri ve bazı Bakanlar gibi «boşverin canım gövde gösterisinden ileri gitmez bu hazırlıklar» kanısında olmamalarına rağmen, yine de emin olmak istiyorlardı.

1967'de ve daha önceki olaylarda gemilere binilmiş, Ada'nın etrafında günlerce dolaşılmıştı. «Çıktık, çıkacağız» tehditlerine rağmen geri dönülmüştü. Yunanlıların «bekledim de gelmedin» şarkısını radyodan çalmaları, dünya basınının alaycı yazıları ve kamuoyundaki tepkiler, Silahlı Kuvvetler içinde çok ters tepki yapmıştı. Bu onur kırıcı durumun tekrarını istemiyorlardı...

Kayacan konuya girdi :

— Sayın Başbakan, benim çıkartma teknelerim saatte 6 mil yaparlar. Planlara göre hareket edebilmek için benim «hareket emrini» bu sabah 8.30'da vermem gerekir. Planlara göre Ada'ya saatinde kapak atabilmek için, 20 saate ihtiyacım var.

Ecevit kabul etti... Bakanlar Kuruluna durumu o zamana kadar anlatabilirdi. Gemilerin Bakanlar Kurulu bitmeden açılması olmazdı.

Tam dışarı çıkarken komutanların ilk ve son uyarıları geldi... Kayacan paşa kaygılarını açıklayıverdi:

— Sayın Başbakan, eğer gerçekten Ada'ya çıkacaksak orduyu gemiye bindirelim. Eğer son dakikada geri döneceksek, ne biz komutan olarak, ne de siz Başbakan olarak kalabiliriz.

Ecevit ilk gününden beri kararını vermişti. Cevabı tereddütsüz oldu :

— «Merak etmeyin» dedi. «Oyalamalarla geçirecek vaktimiz yok.»

Artık gün ağarmaya başlamıştı. Bakanlar büyük bir dikkatle dinliyorlardı. Ecevit, İngiltere'nin aradan sıyrılışını, en ince ayrıntıya kadar anlattı ve «Tek başımıza hareket etmekten başka çıkar yolumuz kalmamıştır» dedi.

O ana kadar, çıkartma hazırlıklarının gösteriden ileri gitmeyeceğini zannedenler duruverdiler... Bazılarında şaşkınlık vardı.

İtiraz eden olmadı ancak kararın büyüklüğü ve sonuçlarının birden hesaplanamaması bazılarını telaşlandırmıştı... Başbakanlarının attığı adımları başından sonuna kadar açıklıkla görmüşler, ancak kararı yakıştıramamışlardı... Başbakana hak veriyorlar, ancak yine de bu ağır yükü kaldıramıyorlardı.

Binlerce soru, binlerce kuşku... Bir bölümü sevinçle kucaklaşıyor, bir bölümü düşünüyor... Bazıları ise donuk gözlerle etrafa bakınıyordu.

İYİ SAKLANAN SIR

O günkü gazetelerde sadece hazırlıklardan söz ediliyor, artık bilinen demeçler okunuyor ve Sisco'nun beklendiğinden bahsediliyordu. Müdahale kararı, Türkiye'de ilk defa, çok iyi gizlenen bir SIR olarak saklanıyordu. Aslında Türkiye bu tip çıkartma denemelerini daha önce de geçirdiğinden gerçek niyet herkesin gözünden daha kolaylıkla saklanabiliyordu: «Onlar biner ve iner.»

Adana - Mersin civarı asker, kamyon ve tank doluydu. İğne atsan yere düşmeyecek gibiydi. Bazı Yunan adalarının karşılarında ordu mevzileniyor, turistler çıkarılıyor, Trakya'daki birlikler devamlı takviye ediliyor, NATO'ya tahsisli kuvvetlerin önemli bir bölümü Millî konteınjana kaydırılıyordu.

Dikkati çeken bir diğer nokta sıkıyönetimin, askerî bölgelerde alışılmamış sert tutumu idi. Daha önceki olaylardaki gösterişli tutum yerine, son derece sert şekilde gazetecilerin fotoğraf makineleri alınıyor, gazetelere resmî olmayan bir sansür konuyordu.

Adana'da 6. Kolordu Merkezinde, Ankara'dan gelmiş olan Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Eşref Akıncı, 2. Ordu Komutanı Suat Atulga ve çıkartma birliklerinin komutanları da bekliyorlardı... Hükümet son anda kararını değiştirir miydi? (1) Diğer bir kuşku ise,

---

(1) 1973 Haziranında, aynı tip bir darbe ihbarı üzerine, Genelkurmay Dışişleri Bakanı Bayülkem'in bir yazısını geri çevirmiş ve koskoca Dışişleri Bakanlığı, orduyu alarma geçirmek için ikna dahi edememişti. O günleri hatırlayan bazı diplomatlar, komutanların bu defaki tutumları için şunları söylediler bana: Ecevit inandırıcı olmuştu. Üstelik iç işleri-

adaya çıkınca ne olacağı idi. Karşı tarafın gücü hakkında kesin hiçbir bilgi yoktu. Yaklaşık bir bazı rakam ve değerlendirmelerle yetiniliyordu. İlk defa denizaşırı bir göreve gönderilen ordu (ki bugüne kadar sadece savunmaya göre hazırlanmıştı) neyle karşılaşacaktı?

Kuşku «başarısızlık» kaygısından gelmiyordu... Zayiat veya bir kazaya uğramaktı... Bir de Yunanistan'ın tepkisi vardı ki, o başlıbaşına bir sorundu. Kıbrıs harekâtı, Yunan savaş ihtimali yanında küçük kalırdı. Çok geniş bir sahanın savunulması gerekecekti. Kendilerine ve orduya güveniyorlardı. Ancak onların da cevap bulamadıkları sorular vardı.

08.30'da, daha önceden verilen emir gereğince harp filosu demir aldı ve Mersin limanının dışına çıkmaya başladı... TRT'nin bölge radyosu bir gece önce şöyle bir haber vermişti: «20 temmuz cumartesi gecesi Adana - Mersin civarında elektrikler sönecektir...»

Halk mum alabilmek için dükkânlara koşar, sinemacı ve gazinocular programlarını değiştirmeye çalışırlarken, eski olayları hatırlayan subaylar hafif hafif gülümsüyorlardı. Aslında bu, o devrede de kullanılmış bir parolaydı... İşte bu hava içinde muhripler limanın dışına çıktıkları sırada, çıkartma teknelerinin yerlerinde durduklarını gördüler. Aynı anda da radyo «elektriklerin kesilmeyeceği» haberini veriyordu. Donanmada büyük bir hayal kırıklığı başladı; çok geçmeden de emir geldi: İkinci emre kadar, tekrar şamandıraya bağlanınız.

---

ne de karışmadı. Komutanlar, 1973'de «bize böyle yazı yazamaz bir Dışişleri Bakanı» derlerken, Hükümet inandırıcılıktan ve karar alma yeteneklerinden uzaktı. Bunu sezmişlerdi. Bu defa değişik bir yaklaşımla karşılaştıklarını sezdiler.

Subaylar gelişmeyi hemen aralarında yorumlamaya başladılar: «Ankara tereddüt ediyor», «Yok canım belki de parola değiştirildi ve biz farkında değiliz, gerçekten elektrikler kesilecektir», «Bakın göreceksiniz gidip geri döndürecekler bizi. Rezil olacağız dünyaya» gibi konuşmalarla durumu tahmin etmeye uğraşıyorlardı.

Aslında bu gecikmenin nedeni, gemilere bindirmenin tamamlanamamasından geliyordu. Ancak gerginlik öylesine artmıştı ki, her beklenmedik gelişme hassasiyet yaratıyordu. Saat 10.45'te emir çıkartma birliklerine ve harp filosuna ulaştı: Planlanan mevkilerinize doğru hareket ediniz.

5 muhrip, 31 çıkartma gemisi yaklaşık 3 bin asker, Mersin'i 11.30'da terk etmeye başladılar. 6 milden hızlı gidemeyen çıkartma gemilerinin etrafında muhripler tur atıyor ve mevkilerine doğru ilerliyorlardı. Gecikmeden dolayı beliren arayı kapatmaya çalışıyorlardı.

İlk çıkartma gemisi kapağını ertesi sabah 06.30'da atacak şekilde planlanmıştı her şey...

Türk birlikleri o gece garip bir olayla karşılaştılar. Girne açıklarında yabancı bir gemi dolaşıyordu. Bir muhrip yaklaştı ve durumu hemen Ankara'ya rapor etti: Sovyet bandıralı bir mayın tarama gemisi. Ne yapalım?

Gemi sakin sakin olduğu yerde (Uluslararası sularda) duruyordu. Üzerinde hiçbir olağanüstü durum göze çarpmıyordu.

Ankara'dan cevap kesindi: Yolunuzun üzerinde değilse gemiye dokunmayın.

Bu Sovyet gemisi, tüm harekâtı (birinci ve ikinci) yasak saha dışına çıkıp izledi. Moskova'nın «gözü ve kulağı» olduğunu denizciler anladılar, ancak hiç dokunmadılar.

19 temmuz cuma

SİSCO'NUN ÇABALARI

Aynı cuma günü (19 Temmuz) Türkiye ne yapacağı konusunda ne derece bilinçli ve kararlıysa, Rum ve Yunan tarafı aynı derecede karmakarışıktı (1). B. M.'de Makarios ile Yunanlılar açıkça birbirlerine hakaret ediyorlar, NATO içinde Yunan delegesi devamlı baskı altında tutuluyor, dünya kamuoyunda Atina devamlı suçlanıyordu. Özellikle Ecevit'in Londra konuşmaları ve basın toplantıları Yunanistan'ı köşeye sıkıştırmıştı...

Atina'ya sabah gelebilen Sisco Amerikan Büyükelçiliğinde, Büyükelçi Tasca ve diğer yetkililerle önce uzun bir toplantı yaptı. Arkasından Tasca-Sisco ikilisi, sadece Yuannides (Askerî polis şefi ve Cuntanın kuvvetli adamı) tarafından kabul edildi. Yuannides tüm baskılara rağmen inatla tutumunu devam ettiriyordu.

Sisco - Yuannides görüşmesi çok hareketli geçti.

«Yuannides Türkiye'nin bir müdahalesine kesinlikle inanmıyordu. Sisco'nun tüm çabalarına rağmen tutumunu değiştirmedi. Ecevit'in yolladığı şartları okuyunca da sinirlendi ve «bir de Atina'yı isteselerdi bari, o kadar kendilerine güveniyorlarsa çıkartma yapsınlar»

---

(1) Kitapta bulacağınız Yunanistan'daki iktidar değişikliği ve Sisco'nun temasları ve bu sırada Kıbrıs'taki gelişmeler Atina'daki araştırmaların, görgü tanıkları ve yüksek seviyedeki yetkililerle yaptığım konuşmalar ve aşağıdaki yayınlardan faydalanılarak düzenlenmiştir. Le Monde (26.7.1974), New York Times (5. 8. ve 8.8.1974), Sunday Times (28.7.1974); Der Spiegel (26.8.1974), Washington Post (15.9.1974). Observer (28.7.1974), Cunta devresinin Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis'in Haziran 1975'de yaptığı basın açıklamaları, Sisco ile görüşmeye katılan bir ABD yetkilisinin anlattıkları ve Yuannides'in mahkemede avukatı aracılığı ile okuttuğu savunmasından derlenmiştir.

dedi ve böyle bir durumda da mutlaka savaş çıkacağını ve Yunanistan'ın Türkiye'ye saldıracağını söyledi. Herhalde bu sözlere inanmak gerekiyordu. Yuannides durmadan Makarios'un ahlâksızlığından ve Ruslarla işbirliği yaptığından söz ediyordu. Sampson'un gelişiyle, Kıbrıs sorununun temelinden halledildiğini söylüyordu. Garip bir psikoloji içindeydi. Kimseyi dinlemek istemiyor ve Sisco'dan Türkleri durdurmasını, aksi halde NATO'nun çökeceğini söylüyordu.»

Yuannides gerçekten inanmamıştı Türk müdahalesine. Cunta arası toplantıda dahi «Neden çekiniyorsunuz? Göreceksiniz müdahale edemeyecekler ve biz kârlı çıkacağız» diyordu.

O devreyi yaşayanlar çok iyi hatırlıyorlar bu toplantıları: Yuannides'e karşı çıkanların başında güçlü Güney ordularının kumandanı Davos geliyordu. Bir Türk - Yunan savaşının felaketle sonuçlanabileceğini ve ülkenin böyle bir maceraya atılamayacağını söylüyordu. Etrafındaki subaylara «Delirdi galiba» diyerek Yuannides'i eleştiriyordu. Davos'un sinirliliği Yuannides'in kendisinden habersiz Kıbrıs'taki darbenin iplerini çektiğinden dolayı da geliyordu...

Bu hava sadece Cunta arasında değil, Enformasyon Başkanlığında dahi vardı. Atina'nın tanınmış muhabirlerinden biri olan David Tonge (BBC), cuma günü Türk donanmasının denize açıldığını duyunca Bakanlığa telefon etmişti. Karşısındaki çok rahat konuşuyordu: «Merak edecek bir şey yok. Türkler birkaç yılda bir böyle denize açılırlar ve Akdeniz havası alıp geri dönerler» dedi. Tonge, çıkartma sabahı aynı kişiyi aradığında telefonlara cevap alamamıştı.

Atina gerçekten maceracı ve sorumsuz kişilerin elindeydi. Sisco Yuannides'in yanından ayrıldıktan sonra

Büyükelçiliğe gitti ve gelişmeleri Kissinger'e telefonla anlattı. Yunanistan, Türk önerilerini kabul etmiyordu. Atina'daki Amerikan elçisi Tasca, Kissinger'e bu durumda mutlaka 6. Filonun Kıbrıs ile Türkiye arasına girip, bir müdahaleyi önlemesini önerdi. Başka bir çıkar yol yoktu. Kissinger'den gelen cevap kesindi:

— HAYIR. Histeriye kapılmayın (1).

Nedenlerinin başında da, Sovyetler Birliğinin işe karışma varsayımı geliyordu. Üstelik bu (ikinci bir Johnson mektubu) Türkiye'nin tamamen kaybı demekti.

Türkiye'nin hazırlıkları ile ilgili haberler, «müdahale»nin yaklaştığını gösteriyordu. Sisco Atina'daki görüşmelerini biraz daha uzattı. Son bir deneme daha yapmak istiyordu. Yunan Genelkurmay heyeti ve Cunta ayrı ayrı toplantı halindeydiler. Konu, Türkiye'ye savaş açmak idi.

Ortada, karşı hücuma geçmek için planlar vardı. Ancak henüz kesin bir tedbir alınmamıştı.

Yuannides mahkemeye sevkedildikten sonra hazırladığı resmi savunmasında, Türk müdahalesi hakkında gelen bilgileri şöyle anlatır: «Londra'daki ataşemiliterimiz Binbaşı Perdikiş, 15 - 19 Temmuz arasında devamlı olarak Türkiye'nin asker çıkaracağını bildiriyordu. Bu arada NATO Güney Avrupa Kuvvetlerinin Amerikalı bir Generali, İzmir'deki NATO Karargâhında görevli Yunan Tuğgenerali Satıryadis'e Ankara'nın niyetlerini anlatmış, o da derhal Atina'ya hareket edip durumu Genelkurmay Başkanı Bonanos'a bildirmişti. Kıbrıs'taki

(1) 24.5.1975 tarihli Athens News gazetesi, Tasca'nın AHEPA (ABD'deki Rum örgütü) tarafından düzenlenen yemekteki konuşmasını tam metin vermiştir. Bu açıklama orada yapılmıştır.

yüksek rütbeli bir İngiliz subayı da aynı şekilde Ulusal Muhafız Kuvvetleri Kurmay Başkanına duyurmuştu.»

Yuannides, bu verilere rağmen, ordu komutanlarının tedbir almadıklarını açıkladığı savunmasında «asıl suçlular onlardır» diyor.

Ancak ayın 19 Cuma günü Yuannides'in tutumunu, İngiliz Observer gazetesinin Atina muhabiri Michel Maning şu şekilde tamamlıyor: Yunanistan'ın Londra'daki ataşesinin telefonla yaptığı uyarıya, Yuannides'in cevabı «Mehmet böyle bir harekete cesaret edemez. Blöf yapıyorlar» idi.

Yuannides CIA'nın Atina'daki adamının sözlerine inanmıştı.

CIA, Yunanistan'ın haftalık ciddi dergisi EPİKERA'ya göre, o devrede olayların arkasındaydı. Bu konuda yayınladığı bilgilerin aynı Amerikan Newsweek dergisinde de doğrulandı: Yuannides CIA'nın Atina'da ilişki adamı olarak tuttuğu Peter Koromilas isimli Yunan asıllı Amerikalıyı yanından ayırmıyordu. Makarios'a karşı darbe olacağını 15 gün önce ona da söylemişti. O devrede Pire Polis Şefi olmasına rağmen Cunta içindeki gücünü gittikçe artıran Yuannides'in bu planının anlaşılması üzerine, Sisco, Büyükelçisi Tasca'dan Yuannides'i görmesini ve Sampson darbesinden vazgeçirmesini istedi. Tasca, protokole sığmayacak bu davranışı reddetti ve CIA'nın adamını Yuannides'e yollarken, kendisi Devlet Başkanı Gizikis'e gitti. Ancak sonuç alamadı. Genel inanç, CIA'nın Yuannides'i bu yola ittiği ve amaca vardıktan sonra aradan çekildiğidir.

Sisco, Genelkurmay Başkanı Bonanos ve artık kukla durumuna girmiş Başbakan Androçopulos ile yediği yemekte, CIA'dan ve Büyükelçi Tasca'dan gelen raporlarla, muhataplarının anlattıkları arasında çelişki oldu-

ğunu anladı. Darbeden bu yana Cumhurbaşkanı Gizikis, Genelkurmay Başkanı Bonanos, Hava Kuvvetleri Komutanı Papanikolau, Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapkis ve Selanik'te bulunan 3. Ordu Komutanı Davos'un, Yuannides'i sıkıştırmaya başladıklarını hissetti. Buna rağmen gizli Cunta hâlâ söz sahibiydi.

Bu arada Moskova Atina'ya resmen nota vermiş ve Makarios'un geri getirilmesini, Ada'daki tüm Yunan subaylarının geri çekilmesini istemişti...

İşte Yunanistan'ın o günkü durumu. Darbenin başka kımseye sorulmadan düzenlenmiş olmasının diğer Cunta üyeleri arasında yarattığı hava ve en önemlisi dünyadaki tepkilerin beklenenden fazla belirmesi, Yuannides'i güç durumda bırakıyordu. Tasca, o günleri Newsweek'e şöyle anlatır: «Hiçbir şeyden haberleri yoktu. Yuannides'e Türkiye'nin müdahalesini söylediğimiz zaman bize, Yunanistan'ın derhal NATO'dan çekileceğini ve Türkiyeye savaş ilan edeceğini, söylüyordu. Böyle bir savaşın taraflar için bir felaket olabileceğini anlamıyordu.»

KIBRIS'ta ise bir komedi oynanıyordu. Sampson bir basın toplantısı düzenlemiş, darbeyi tek başına hazırlayıp uyguladığını açıkladıktan sonra, Makarios'u kanlı katil diye tanıtan konuşmasını örneklerle süslemişti. Associated Press'in toplantıyla ilgili haberi aynen şöyleydi: «Salona girdiğimiz zaman kenarda bira içip gülen dört - beş asker, Sampson'un bir işaretiyle kameraların önüne geldiler. Ve birdenbire tutumları değişiverdi. Biri kolunu, öbürü midesini tutuyor, diğerleri ise sırtını açıp etrafa gösteriyordu. Sampson, «işte bu namuslu vatanseverleri Makarios işkence altında tutmuştur. Bu katı rejime karşı geldik ve O'nu devirdik», deyince

etraftan birkaç kahkaha duyuldu. Herhalde bundan komik bir gerekçe olamazdı...»

VE ANKARA BEKLİYOR

19 Temmuz Cuma günü Ankara'da aslında hiçbir şey olmadı. Deniz Kuvvetlerinin bir aldatmacası hariç: 6 sivil şilep, etrafında ufacık bir korumayla Magosa'ya doğru açıldı. Oysa 6 şilep Magosa limanına dahi yaklaşmadan açıkta çıkartma saatine kadar bekleyip döndüler. Böylece Rumlara çıkartmanın oraya yapılacağı hissi verilmiş ve o tarafa kuvvet yığmalarına çalışılmıştı.

Ecevit sabah 10,35'de Cumhurbaşkanına bilgi vermek üzere Köşk'e giderken, Bakanlar Kurulu Erbakan'ın başkanlığında toplanıyor, Baykal gerekli paranın nereden bulunacağını, Kayra Jet yakıtı durumunu ve alınan korunma tedbirleri gözden geçiriliyordu. Bu Bakanlar Kurulu küçük aralar verilerek akşama kadar sürdü... Türk Dışişlerine birbiri ardına Büyükelçiler geliyor ve «Yunan darbesini kınıyoruz, ancak Türkiye de müdahale etmesin» diyorlardı. Hiçbir ülke, Sampson düzeninin yenilenmesi konusunda kesin bir formül öneremiyordu. Başka ne yapabilirlerdi ki? Bir tek hareket edebilecek ülke Türkiye idi... Hiçbir ülke de Türk müdahalesine «sert şekilde karşı koyacağını» söylemiyordu. Göz kırpmak gibi bir tutum içindeydiler. Irak, Suudi Arabistan ve Libya elçileriyle petrol durumu görüşülüyor ve sürprizle karşılanmamasına çalışılıyordu.

Demirel, hükümetin desteklendiği kararının alındığı AP Grup toplantısında şunları söylüyordu: «1967 olayları sırasında derhal Meclise baş vurulup yetki alınmıştı. Bugün geç kalınmaktadır. Yarın kendilerine yet-

ki vereceğiz. Bundan sonra olsun Hükümet gerekli tedbirleri almalıdır» (Milliyet 29.3.1974) (1).

Aynı gün basında Çağlayangil'in de sözleri çıkıyordu: «Açıkça müdahalede geç kalınmıştır. Biz 1967'de 2 saat içinde bütün hazırlıklarımızı tamamlayıp savaş kararını çıkartmıştık. O zaman büyük devletler Ankara'ya kadar gelip, «Aman yapmayın» demişlerdi. Şimdi ise Ecevit Londra'ya gitti...»

Ana muhalefet partisi, Ecevit'e büyük toplarını çevirmişti ve sıkıştırıyordu.

Onlar da Ecevit ekibinin böyle bir karar verebileceğine inanmamışlardı. Haksız da değillerdi. 50 yaşındaki Türkiye'nin boyutlarını aşan, bölgedeki dengeyi değiştirebilecek ve her şeyi altüst edebilecek sonuçlarla karşılaşılabilecek bir karar idi. Bu gerçekten büyük siyasî cesaret, kendine ve orduya güven, çok sağlam ve ince hesap, bir de «gözü karalık» işiydi.

Sadece Liderler ters düşmemişlerdi; birçok ülkenin hesapları ve değerlendirmeleri de yanlış çıkıyordu...

SİSCO NASIL ATLATILACAK?

Cuma öğleden sonra Haluk Bayülkem büyük bir gizlilik içinde, dış temsilciliklere yollanacak «Türk müdahalesinin gerekçelerini» veren Hükümet tebliğini (kriptoları) hazırlamaya başlamıştı. Kripto diğer ülkelerdeki Büyükelçiliklere telsizle verilecekti. Dışişlerinin Kıbrıs Dairesi de hızla işliyordu. Yazıları makineye çeken sekreter dahi bir odaya kilitlendi. Sadece tuvalete girip çıkmasına izin veriliyordu. Haberin sızmaması için

(1) Demirel, müdahale kararının 19 gecesi alındığını ileri sürmüş ve görüşmemiz sırasında «geç kalınmak üzereydi» demiştir.

böylesine büyük çaba harcanıyordu. Askerler ve Bakanların dışında kalan kimseye bir şey söylenmiyor, hatta Ecevit'in Başbakanlığa getirdiği müşavirlerden Ahmet Yücekök bile tüm merakına rağmen kesin bir cevap alamıyordu. Arkadaşı Deniz Baykal'ı sıkıştırdıkça «Bunun psikolojik baskısına dayanamazsın» cevabını alıyordu.

Saat 17'de Dışişleri ve Başbakanlığın kapıları kapatıldı.

Herkes için en belirli işaret buydu. İçeride kim varsa kaldı. Dışarıdan birkaç kişi alındı sadece. Bunların içinde de tek gazeteci olarak Mehmet Barlas bulunuyordu.

Turan Güneş'in emriyle kapıların kapatılmasının nedeni, tüm elçiliklere yollanan şu mesaj idi:

«Bu gece bütün telsizler açık kalsın ve telsizciler devamlı nöbet tutsunlar.»

Başka bir odada da Ecmel Barutçu Kıbrıs'a yollanacak kriptoyu ertesi günkü, yani 20 Temmuz Cumartesinin «anahtarı» ile kapattırıyordu. Kripto çıkartmanın başlayacağını haber veren mesajdı:

«Şafakla birlikte Türk Ordusu Kıbrıs'a çıkarma yapacaktır. Hareket ile birlikte Bayrak radyosu durumu Türk toplumuna bildirsin ve devamlı TRT dinlenilerek halk gelişmelerden haberdar edilsin.»

Bu sırada Ecevit, Güneş'in odasına girdi ve Sisco'nun gece Ankara'da kalmaması için Amerikalılarla temas edilmesini istedi. Güneş, Büyükelçi Macomber'e telefon etti: «Sayın Sisco'nun bu gece kalmayacağını biliyoruz. Ancak tedbirli olmak ve yer ayırtabilmek için bir defa daha soralım dedim.»

Zemin arıyordu. Macomber hiç oralı olmadı.

— «Bu gece burada kalacak, ancak siz rahatsız olmayın Büyükelçilikte misafir edeceğiz.»

Herhalde Macomber kendi-kendine «ne misafirperver insanlar» demiştir o gün...

Güneş, sıkıntılı bir şekilde Ecevit'in yanına gitti:

— Adam başımıza kaldı. Geri dönmüyor.

Hakikaten sıkıntılı bir durumdu. Ecevit, Amerikan temsilcisinin bulunduğu bir sırada çıkartmanın başlamasını kesinlikle istemiyordu. Beklenmedik bir gelişmeden yanlış yorumlardan çekiniyordu.

Saat 18'e geldiğinde savaş kıskacı biraz daha sıkıldı. Meteoroloji tahmin raporunun yasaklandığı, Erdemli - Anamur arasının turistlere kapatıldığı ve Mersin - Silifke arasında karartma uygulanacağı ilgililere tebliğ edildi. Radyo «yasak saha» ile ilgili ilk yayınını yaptı.

Mersin ve Anamur'da çıt yoktu. Bölgeye yığılmış birlikler garip bir sessizlik içinde güneşin batışını seyrediyorlardı.

Türkiye'nin üzerine adeta fırtına öncesi durgunluğu çöküyordu. 2'nci dalgaya ait çıkartma birliklerinin komutanları «belki son defa oluyor» diyerek rakı içiyorlar, Mehmetçik ne olacağından habersiz yanık yanık türkü okuyordu. Akdeniz'de yaprak kıpırdamıyordu. Çarşaf gibi bir deniz, heyecanla tankları seyreden çocuklar ve yavaş yavaş batmaya başlayan kıpkırmızı bir güneş...

Türk tarihinin kendine özgü iyi ve kötü günleriyle dolu 50 sayfalık bir bölümünün, sonuncu yaprağı da kapanıyordu...

Aynı sıralarda Ankara'da bazı binalar arı kovanı gibi işliyordu. Seyir ve Hidrografi Dairesi ile dış temsilciliklere bildirilecek «yasak saha» ikazlarının tercüme-

leri tamamlanıyor, bu arada sağdan soldan gelen, ancak sayıları azalmaya başlayan resmi telefonlara cevap yetiştiriliyordu. Hiçbir ülke geride kalmak istemiyordu. Yetkililerden randevu alamayanlar, hiç değilse telefonla görüşlerini ve «soğukkanlılık» önerilerini tekrarlıyorlardı.

Sisco 18.45'te gelecekti. Büyükelçi Macomber, elçilik mensupları ve güvenlik ekipleri Etimesgut Havaalanında bekleşiyorlardı. Bu bekleyiş birer saat arayla Atina'dan bildirilen rötarlarla 22.05'e kadar devam etti. Macomber bir taraftan da, Türk Dışişlerinden gelen «Ne oldu? Ne zaman geliyor? Bekliyoruz. Vakit geçiyor. Geç kalınıyor.» diye sinirlilik gösteren telefonlara cevap yetiştirmeye çalışıyordu.

Ecevit, Sisco gecikince Hasan Işık, Turan Güneş ikilisini yanına alıp Genelkurmay Başkanına gitti. Genelkurmay kendinden çok emin görünüyordu. Bir kez daha hedefler gözden geçirildi. Başbakana ihtiyaçlar anlatıldı...

22.45'de Sisco, beraberindeki 4 kişiyle Amerikan Büyükelçiliğine girerken Genelkurmay'ın planlarının son durumu şöyleydi :

Havadan Lefkoşa'nın Boğaz mevkiine ve Lefkoşa'nın Türk kesimindeki alayın civarına paraşüt birliği, helikopterlerle de komando tugayı indirilecek, Girne'nin hemen yakınındaki küçük plaja da denizden çıkacak olan 6. Deniz Alayı ile 50. Piyade Alayı, Girne şehrini aldıktan sonra Beşparmak dağları ile Lefkoşa arasındaki yolu geçip birleşecekler. Bu sırada, 10 bin Türk'ün barındığı Serdarlı ile birleşecek. St. Hilerion kalesindeki mücahitler de bu BİRLEŞMEYE destek olacaklar. Beşparmak dağlarındaki yol daracık ve kötü, ancak mücahitler tarafından az da olsa korunma (% 70 oranında)

sadece bu yolda var. Bu arada Kıbrıs'taki Türk Alayına da Yunan Alayının bir müdahalesini durdurma ve iki kolun birleşmesini sağlama görevi verilmiş.

Bombardıman 05.00'de, havadan indirme ve denizden çıkartma da 06.30'da başlayacak...

Sisco, bu arada Ankara'ya gelmiş ve Büyükelçiliğe kapanmış, bir türlü çıkmıyordu. Dışişlerinde genel bir kuşku başladı. Acaba beklenmedik bir gelişme mi vardı?

Büyükelçiliğe yeniden telefon üstüne telefon edilmeye başlandı. Sonunda ABD Büyükelçisi Macomber, Ecevit'ten randevu istedi, ancak reddedildi: «İmkânsız, zira Başbakan çok meşgul.» Bu defa Güneş ile konuşma kararlaştırıldı.

Macomber, Sisco'nun Kissinger'den mesaj beklediğini söyledi ve Güneş'e bir isteğini iletti:

— «Sisco ile görüşene kadar bir harekete girişmeyin lütfen.»

Macomber çıkarken, kapıdan İngiliz Büyükelçisi Sir Horace Philips giriyordu. İki yıllık iznini alıp Monte Carlo'ya vardığı gün Kıbrıs olaylarının patlak vermesi üzerine hemen geri dönmek zorunda kaldığı için muhakkak ki hayatından memnun olamazdı. Yine de, Roma'dan İstanbul'a uçak beklerken yanabilmişti. Sıhhatli bir görünüşü vardı. Birkaç saat önce Londra'dan gelen mesajda, «Donanmanın Mersin'den hareket ettiğini öğrendik. Türkiye'yi harekete geçmemek konusunda uyarın» deniyordu.

Sir Horace Philips, Güneş'e «Gizli istihbaratları vasıtasıyle, Türk ordusunun harekete geçtiğini öğrendiklerini» söyledikten sonra «Bunun Kıbrıs'a müdahale anlamına gelmediğini ümit ederim.» dedi. Güneş, Büyükelçiye geniş şekilde izahat verdi: «Türkiye yıllardan

beri müttefikleri tarafından geri çevrilen ve en haklı olduğu anlarda dahi ters tutumlarla karşılaşmıştır. Dolayısıyle kamuoyu da müttefiklerinden soğumaya başlamıştır. Bu defa Türkiye'nin bir müdahalesi olur, bunu da önlemeye kalkarsanız, ittifaklar bozulur. Türk ordusu bu yönde emir almamıştır.»

Büyükelçi Büyük Britanya adına yaptığı bu «son uyarı» konuşmasında, müdahaleye karşıt tutumlarını kesinlikle tekrarlıyor, ancak mesela üslerdeki İngiliz askerlerinin veya B. M. Barış Gücü'nün (Callaghan'ın Cenevre'de ikinci harekât öncesinde yaptığı gibi) böyle bir hareketi önleyeceğini söylemiyordu. Açıkça, TEHDİT etmiyordu...

SİSCO BAŞBAKANLIKTA

Sisco Başbakanlığa geldiğinde, tüm ilgili Bakanlıklar, Daireler, hatta Genelkurmay da dahil olmak üzere, herkes resmen durmuştu. Adeta Sisco'nun bir an önce gitmesi bekleniyordu... Yorgunluk ve heyecan herkesi yormuştu. Toplantı için köşedeki pastaneden getirtilen canım börekler yumuşamış, çaylar soğumuştu. Yeniden değiştirildi.

01.45'te Amerika'nın temsilcisi Sisco, (ABD Savunma Bakanlığı Uluslararası Güvenlik İşleri Müsteşarı Ellsworth, Türk - Yunan masası Genel Müdürü Dillon, Kıbrıs Masası şefi Boyatt, Siyasi Planlamadan Oakley, özel müşavir Raphel, Büyükelçi Macomber, basın sözcüsü Hare ve birkaç uzman daha) heyetiyle beraber, Başbakanlık odasında bulunan sehpanın etrafındaki koltuklara oturdular. Karşısına da Bülent Ecevit, Turan Güneş, Hasan Işık, Halûk Bayülkem, Ecmel Barutçu, Genel Sekreter Erez, İçişleri Bakanı Asiltürk ve Güneş'in Özel Kalem Müdürü Ömer Akbal geçti.

Sisco tam bir işadamı gibi konuşmaya başladı : (1)

— Yunanlı yetkililerle görüştüm. Tutumlarında önemli değişiklikler var. Özellikle darbeye karışan subayları değiştirmeyi kabul ediyorlar. Üstelik belirli bir geçiş devresinden sonra, Sampson'un daha ılımlı birisiyle değişmesine de imkân görünüyor. Seçimleri vaat ediyorlar ve özellikle Türklerin güvenliğine hiçbir zarar gelmeyeceğini belirttiler. Sampson da bu yolda açıklamalar yaptı. Toplumlararası görüşmelerin de hemen başlatılacağını garanti ediyorlar.

Salonda buz gibi bir hava esiverdi. Atina, Türkiye'nin üzerinde durduğu (bazı önemli deniz ve hava limanlarının ortak bir yönetime verilmesi, Türk kuvvetlerinin oradaki mevcudiyetinin kabul edilmesi ve Yunanlılar gibi giriş çıkış imkânlarının sağlanması, bugünkü rejimin derhal değiştirilmesi ve Türk toplumuna denize çıkışı için bir imkân tanınması) noktalardan hepsini reddetmiş, sadece sözlü garantilerle yetiniyordu.

Ecevit :

— «Subayları değiştirmeyi nasıl kabul edebiliriz? Ölüleri alıp canlıları yerine getirecekler» dedi.

Aslında Sisco da getirdiklerinin az olduğunu biliyordu. Yine de konuşmaları birdenbire sertleşti ve Amerika, Türkiye'yi resmen tehdit etmeye başladı:

— Yunanistan sizinle savaş açmaya hazırdır. Bunun ne demek olduğunu da çok iyi biliyorsunuz. NATO'nun çökmesini ve bölgenin karışmasını kabul edemeyiz.

— Biz Yunanistan'la savaşmak niyetinde değiliz.

---

(1) ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in özel temsilcisi Sisco ile yapılan görüşmedeki konuşmalar, görgü tanıkları (Türk ve ABD Dışişleri yetkilileri) nin verdikleri bilgiyle düzenlenmiştir.

Ancak hücuma uğrarsak, cevap veririz.

— Bölgedeki Sovyet tehdidini unutuyorsunuz. Amerika'nın, bir Türk - Yunan savaşının sonuçlarından ne derece çekindiğini de biliyorsunuz.

— Bunu bizden çok Yunanlılara söylemeniz gerekirdi.

Sisco, Türkiye'nin bölgeyi karıştırması halinde yalnız kalabileceğini işlemeye başlamıştı.

— Biz elimizden geleni yaptık. Hatta Yunan yöneticilerine savaş halinde kendilerine verilmekte olan Amerikan yardımını keseceğimizi de bildirdik.

Bu sözler üzerine Turan Güneş fırladı :

— Ya bilmeyerek veya bilerek bize yanlış bilgi veriyorsunuz. Zira Yunanistan tam altı ay önce, Amerikan yardımına ihtiyacı kalmadığını belirtti ve istemediğini açıkladı.

— Ancak NATO ne olacak? NATO Türkiye'ye de güvenlik getiren bir örgüttür.

— NATO'nun karışması ancak Yunanistan'ın Türkiye ile savaşmasıyla gerçekleşir.

Türk heyeti, Sampson darbesinin Türkiye bakımından önemini bir defa daha anlatmaya başladı. Böyle bir oldubittiyi kabul etmek, Türkiye'nin stratejik bakımından büyük bir tehlike altına düşmesi demektir. Ege' deki durum, bu defa Akdeniz'de tekrarlanmış olacaktı.

— Enosis'e karşı nasıl bir tedbir sizi tatmin eder?

— Artık inancımız kalmamıştır ve hiçbir deklerasyon bizi tatmin etmez.

Ara verildi. Heyetler kendi aralarında görüştü. Sisco elçiliğe döndü. Kissinger ile görüştü. Başbakan da hava almak için kısa bir yürüyüşe çıktı makamına döndü.

Ecmel Barutçu bu gerginlik içinde Turan Güneş'e

yaklaştı ve elindeki zarfı gösterdi: Kripto hâlâ duruyordu.

Saat 03.00'e geliyor, geç kalınıyordu.

Odadan sessizce ayrıldı.

Türkiye, Sisco görüşmesinin sonunu beklemiyordu.

Başta Lefkoşa olmak üzere, tüm yabancı başkentlerdeki Türk Büyükelçiliklerine Ankara'dan 20 (yani çift gün) tarihli anahtarla kapatılmış telsiz mesajları yollanmaya başlandı... Dalga dalga ve sırasıyla frekanslara gelen elçiliklere şu haber gönderiliyordu:

KIBRIS'TAKİ DARBE SONUCUNDA ANAYASAL DÜZEN YIKILMIŞTIR. TÜRKİYE GARANTİ ANLAŞMASININ DANIŞMA MEKANİZMASINI İŞLETMİŞ, ANCAK BİR SONUÇ ALAMADIĞINDAN DOLAYI BU SABAH ŞAFAKLA BİRLİKTE KIBRIS'A TEK TARAFLI BİR ŞEKİLDE MÜDAHALE EDECEKTİR. STOP.

30 dakikalık aradan sonra Sisco telsizlerin yollandığından habersiz, ekibini yeniden masaya oturttu. Bir defa daha denemek gerekliydi. Kâh tehdit dolu, kâh kararlı, kâh da dramatik bir şekilde Ecevit'i durdurmaya çalışıyordu. Üzerinde ısrar ettiği nokta da, Yunanistan'ın savaş açması, bundan da hem Türkiye'nin, hem de Batı Dünya'sının büyük kayıplara uğraması idi. Sisco durmadan Akdeniz'de kan ve karışıklıkla dolu tablolar çiziyor; Türk heyeti de ısrarla aynı görüşlerini tekrarlıyordu.

Saat 03.30'da Türk heyeti kıpırdamaya başladı. Herkes saatlerine bakmaya, birbiriyle fısıldaşmaya, Turan Güneş sinirden, durmadan bir içeri bir dışarı girip çıkmaya başladı. Başbakan hemen Bakanlar Kuru-

lunun toplantıya çağırılmasını istemişti. Bakanlar aşağıda saatlerdir, Sisco'nun gitmesini bekliyorlardı. Onların hali yukarıdan biraz farklıydı tabii. Eyüboğlu odasına getirttiği yatağa uzanmış, tüm bağırış çağırışa rağmen kısa aralıklarla uykusunu gidermeye çalışıyor... Deniz Baykal «Yahu bu bombardımanı daha da kısa keselim günahsız insanlar ölecek. Üstelik dünya kamuoyunun tepkisi ne olur?» diye etrafta dolaşıyor. Korkut Özal «Kardeşim artık karar alındı bundan dönülmez» diyor, Tekel Bakanı Türkmenoğlu da, aşağıda gazetecilerle şakalaşıyordu.

— «Rakılar artık su döktün mü bembeyaz olacak.»

— Beyefendi filtrelilerden ne haber?

— Ne olacak yahu, bol bol çıkarıyoruz.

— Ama beyaz filtreli var, sarısı yok.

— Ne fark var arada?

— Beyazda hangi tarafın filtre, hangisinin ucu olduğunu bulamıyoruz...

Altı ay önce oturdukları koltuklarında birdenbire nereye gideceği, ne şekilde sonuçlanacağı bilinmeyen bir savaş içine düşmüşlerdi. Ya başarılamazsa, ya bir Yunan - Türk savaşında bir kaza bombası yedikten sonra, ABD araya girip işi durdurursa ne olurdu? Kıbrıs belli ama bir Türk - Yunan savaşı en fazla 24 saat sürerdi. Kimse devam etmesini bırakmazdı. Bırakın siyasi hayatlarının kapanmasını... Müthiş bir sorumluluktu.

AP devresindeki Kıbrıs olayları sırasında Demirel'in karar verme döneminde sicim gibi terlediğini hatırlayanlar «haklıymış» demekten kendilerini alamıyorlardı. Bir taraftan da enerjik davranmak gereğine inanıyorlardı. Birkaçı donuk gözlerle etrafı seyrediyor, bir bölümü durmadan dolaşıyor ve havada binlerce endişe

ve soru işaretleri uçuşuyordu... O an bazı Bakanları görenlerin «perişan» kelimesini kullanmakta hakları vardı sanırım...

Bakanlığın ışıklarını, polis arabalarını gören otuz - otuz beş kişilik bir halk topluluğu da tezahürat yapıyordu: Müdahale... Mü...da...ha...le...

«ARTIK ÇOK GEÇ MR. SİSCO»

Sisco sonunda bunalacak hale gelmişti. Sanki Ecevit'e değil de bir duvara konuşuyordu. Çok da yorgundu. Başarılı olamayacağını anlamıştı. Biraz daha vakit kazanmak istiyordu : (1)

— Mr. Ecevit daha sabırlı olmakla bir şey kaybetmezsiniz. Ancak çok hayat kurtarabilirsiniz.

— Atina'dan bana getirdikleriniz, beklememiz halinde elde edilecek başarıları doğrulamıyor.

Macomber araya girdi :

— İnanamıyorum Mr. Ecevit. Sizin gibi insancıl ve şair ruhlu bir insan böyle bir harekete nasıl kalkışır?

— Bu benim insancıl tarafımla hiç çelişmiyor. Zira biz şimdi harekete geçmezsek, ileride çok daha büyük savaşlar çıkabilecek ve çok daha fazla kan dökülecektir.

— Fakat Sayın Başbakan insanlar ölecek...

— Evet maalesef, ancak ilerideki çok daha acı olayları önlemenin tek yolu bu...

Salonda derin bir sessizlik oldu. Herkesin gözlerinin altı yorgunluktan mosmordu.. Günlerdir uyku nedir bilinmiyordu. Sisco kolay kolay kimsenin unutama-

(1) Heyetteki bir ABD diplomatının sözleridir.

yacağı en büyük ve en son kozunu ortaya çıkardı... Batı dünyasının her istediğini yaptırabilen lideri Birleşik Amerika Devletleri adına konuşuyordu:

— Mr. Ecevit bana 48 saat verin, size bir Amerikan formülü getireyim.

Susuldu. Duvar gibi yeni bir sessizlik.

Amerika Kıbrıs için bir çözüm planı teklif ediyordu.

Çok büyük bir teklifti bu... Sonucu ne olacağı belli olmayan bir savaştan daha iyi değil miydi? Prensipleri hemen burada tespit edilebilir ve buna göre, mesela en kötüsü Türklere daha geniş bir otonomi kazandırılamaz mıydı?

Ama Yunanistan'a güven? Onlara güven olur muydu? Yine gidiş gelişler başlayacaktı. Sonu nasıl çıkacaktı? Sözlü bir vaade inanıp her şeyi durdurmaya değer miydi? ABD'ye güvenilir miydi? Bir daha bugünkü şartlar doğar mıydı? Durum bugün düzeltilse bir yıl sonra aynı olaylar tekrarlanmaz mıydı?

Ecevit için herhalde bu soruyla cevap arasında saatler geçti. Ancak bekleyenler, tek kelimeyle, oldukları yerde mıhlanıverdiler.

— Hayır Mr. Sisco. Artık çok geç...

Ecevit devam etti:

— Bundan 10 yıl önce de bu odada aynı şekilde bir toplantı yapılmıştı. O zaman siz de, biz de hata ettik. Sizin hatanız elimizi kolumuzu bağlayarak bizi durdurmaktı. Bizim hatamız da size uymaktı. Tarih tekerrür edebilir, ancak tarihteki hataları tekrar etme mecburiyeti yoktur. 10 yıl önceki hatayı tekrar etmeyeceğiz. Sizi dinlemeyeceğiz. Umarım ki siz de 10 yıl önceki hatanızı tekrarlamazsınız. O hata yüzünden Türk - Amerikan ilişkileri 10 yıldır bozuk kaldı. Ancak biz ye-

ni yeni düzeltmeye başlayabildik. Yine 10 yıl önceki o hata yüzünden, Türk - Yunan ilişkileri ne hale geldi. Kıbrıs ne hale geldi, görüyorsunuz (1).

Ecevit bir daha saatine bakınca Sisco dayanamadı:

— Yani ben burada boşuna mı konuşuyorum?

— Evet.

— Yoksa harekât başladı mı?

— Başlamak üzere, uçaklar neredeyse hareket edecekler.

Sisco durumun tatsızlığını o zaman anladı:

— Aman öyleyse ben hemen uçağıma yetişeyim.

— İyi olur, zira alanlar kapanacak. Sizi böyle aceleyle göndermek istemezdik, ancak harekâtın başlangıcında bulunmamanız daha faydalı...

Hemen dosyalar kapandı, telaşla toplanıldı ve Sisco dışarıya adımını atmasıyla içeriye dönmesi bir oldu:

— Kapıda yüzlerce gazeteci var. Ne diyeyim ben şimdi? Sorular soracaklar.

Ecevit basının şu anda yapılacak isteklere uyacağını biliyordu.

— Merak etmeyin ben onlardan rica ederim. Size soru sormazlar.

Kemal Gücüyener'i çağırıp gazetecilere ricasını gönderirken, Sisco bir Başbakana yapılacak en lüzumsuz espriyi çıkardı ağzından :

— Eğer gerçekten böylesine büyük bir gücünüz varsa, sizi Beyaz Saraya sözcü tavsiye ederim (!).

Gazeteciler, Başbakanın sabah evden çıkarken «... bana bugün bir tek soru dahi sormayacaksınız» ricasına uydular. Kendilerini çok zorladılar, ancak bir tek soru dahi duyulmadı.

---

(1) Konuşmaların özüne dokunulmadan özetleme yapılmıştır.

Sisco'nun gitmesiyle birlikte her şey yeniden canlanıverdi. Telefonlar, telsizler, emirler... Ecevit büyük bir süratle önce Bakanlar Kuruluna inip bilgi verdi ve «çıkartmanın başlama saatine göre yapılacağını» açıkladı. 04.49'da Genelkurmaya geçti, son durumu dinledi... Komutanlar heyecandan kırık sesle o andaki haberi verdiler: Uçaklarımız yumuşatma bombardımanı için hedeflerine hareket etmek üzereler.

Hallûk Ülman heyecanından kenarda hüngür hüngür ağlıyor, Dışişleri koridorlarında sapsarı, yorgunluktan kararmış suratlı insanlar birbirlerine çarpışarak kucaklaşıyor, kenarda genç bir memur yüzünü örtmüş yaşlarını saklıyor, Bakanlar Kurulunda da kucaklaşanlar, düşünenler... Asiltürk, «Bugün» gazetesinde yayınlanan hamasi şiirleri yüksek sesle okuyor ve havayı daha da körüklüyordu.

Ecevit Komutanlara başarılar diledi. Hepsi karşısında heyecanla selam durdular. Türk Hükümeti siyasi tercihini kullanıp, Ordusuna emir veriyor ve Türk Ordusu ilk defa en yüksek generalinden en küçük erine kadar sadece verilen görevi düşünüyordu. Onların sorumlulukları büyüktü ve göstermemeye çalışmalarına rağmen, heyecandan suratları bembeyaz olmuştu.

Aynı anda emirler çıktı, sinyaller gönderildi ve üslerdeki diğer uçaklara, paraşütçülere hareket etmeleri için YEŞİL IŞIK yakıldı.

Savaş makinesinin çarkı 20 Temmuz Cumartesi gü nü sabahı 05.05'te kalkan ilk jet uçağıyla dönmeye başladı.

Yorgun bir Ecevit, artık sonuçlarını dahi bekleyemeyeceği hareketin başlangıcını zaman zaman boğulan

bir sesle tam 06.10'da radyodan dünyaya şu sözlerle açıkladı :

«Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a indirme ve çıkarma hareketi başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki, kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışma olmaz. Biz aslında savaş için değil, barış için yalnız Türklere değil, Rumlara da barışı getirmek için Ada'ya gidiyoruz. Bu karara ancak tüm politik ve diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost ülkelere, bu arada son zamanlarda yakın istişarelerde bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye meselenin müdahalesiz halledilebilmesi, diplomatik yollardan halledilebilmesi için gösterdikleri iyiniyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse, elbette sorumlusu, bu iyiniyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tekrar bu hareketin insanlığa, milletimize ve tüm Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim.

Allahın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim.»

İKİNCİ BÖLÜM

20 TEMMUZ CUMARTESİ
22 TEMMUZ PAZARTESİ

BİR PLAJIN ÖLÜMÜ

20 Temmuz Cumartesi

GİRNE'nin 10 kilometre kadar batısında küçücük bir plaj vardı bir zamanlar. Özellikle İngiliz turistler bulmuştu onu. Yumuşacık ve bembeyaz kumu, denizle kucaklaştığı yerin engelsizliği ve en önemlisi kuytuluğu bu plajı her tanıyana sevdirmişti. Derinliği 9 metre, uzunluğu da ancak 150 - 200 metrecikti. Yola çıkmak için yüksekçe bir setin aşılması gerektiğinden herkes kolaylıkla gelemezdi. Zaten etrafı bomboş bir arazinin kenarına sıkışıvermişti. Kırk yılda bir otomobil geçerdi.

İşte o plaj, cumartesi sabahı, her zamanki gibi gerine gerine uyandı. Güneş yavaş yavaş eteklerini ısıtmaya başlamış, dümdüz deniz de yumuşacık dalgalarıyla kumlarını okşuyordu... Güzelliğinden emin, gözlerini kırpıştırarak etrafına baktı, martılar tüm zerafetine yakışmayan sesleriyle etrafta süzülüyorlar, arka dağlardan da, birkaç koyun melemesiyle, horozların «sabah olduğunu bildiren» ötüşleri duyuluyordu.

Böylesine sakin ve sessiz bir yerde olmak ne mutluluktu... Yaşamak ne güzeldi... Birazdan, artık göre

göre tanıdığı çiftler doluşacaklar ve akşama kadar, yüzecekler, eğlenecekler, sevişeceklerdi... Plaj güzeli de onları seyretmekten çok memnun oluyordu... Tek şikâyeti şu arsız otlardı. O kadar... Onlar da kovulmalarına rağmen yeniden ortaya çıkmasalar ne güzel olurdu.

«Güzel ve sıcak bir gün daha başlıyor» diye mırıldandı kendi kendine...

O da nesi? Birkaç mil uzakta, hafif sisin içinde koca koca gemiler belirivermişti... Aa üzerinden de birçok uçak geçiyor ve dayanılmaz bir gürültü çıkarıyorlardı... Hiç tanımadığı bu gemiler yaklaştıkça, içlerinden de ilk defa gördüğü giysilere bürünmüş insanlar denize atlamaya başlamışlardı... Endişeyle kısılmış gözlerle etraflarına bakınıp, diğerlerini de çağırıyorlardı. Aaa yeter canını acıtmaya başlamışlar, sert ayakkabıları kumlarını bozmuştu... Daha yenileri, daha irileri, arkasından büyük büyük kamyonlar birbirlerini takip etmeye başladı... Artık dayanamaz hale gelmişti. Kumları darmadağın olmuş, taş ve toprağa bulanmıştı... Biraz daha direnmeye çalıştı, olmadı. Neydi istedikleri bu gelenlerin? Acı acı ağlamaya başladı... Sesini kimse duymuyordu... Ne yapmıştı ki sanki... Debelendi, yalvardı.

Bu küçücük plaj, 20 Temmuz sabahı hiçbir şeyin farkına varamadan öldü.

Şimdi yerinde blok halinde beton parçaları var.

HAREKÂT BAŞLIYOR

Şafakla birlikte Adana üssünden hareket eden jetler bombalarını, Beşparmak dağlarına, Lefkoşa civarına boşaltırken, çıkartma birlikleri rötarı kapatmaya çalışıyorlardı. Tepelerinden geçen hava kuvvetlerini, bir süre sonra da helikopterlerle, paraşütçü komandoları ta-

şıyan uçakları gördüler. Heyecan taşacak dereceye gelmişti. Daha çabuk... daha çabuk... Saat 06.30'u bulmuştu (1) Bu saatte ilk kapağın atılması gerekiyordu... Birden jandarma botu büyük bir hızla gruptan ayrıldı... Aynı filmlerdeki gibi... İçinde 30 kişilik bir astsubay grubu vardı. Başlarında da gencecik bir binbaşı. Balık adam giysilerini geçirmişler, tüplerini hazırlamışlardı... Sualtı ekibi görevinin başına gidiyordu.. Onlardan istenen, denizin altını ve sahili kontrol etmek, varsa mayınları ve deniz dibine çakılmış kazıkları temizleyip, gelecek çıkartma birliklerine yer hazırlamaktı.

J. Botu, sahile yaklaşmadan balık adamları suya bıraktı ve yine aynı süratle grubun yanına döndü... 30 ayrı yerden çıkan hava kabarcıkları, yavaş yavaş sahile yaklaşmaya başladılar. Tepeden durmadan jetler geçiyor ve uzaktan uzağa bomba sesleri duyuluyordu... Sahilden daha çıt çıkmıyordu... Balık adamlar heyecandan kalpleri çarparak plajın eteklerine kadar geldiler. Etrafı iyice taradılar, şüphelerini çeken Pepsi Cola şişelerine bile baktılar. Hiçbir şey bulamamışlardı... Tam 60 dakika süren kalp vuruşları yumuşadı... Denizden tek tek kafalarını çıkarıp birbirlerine ZAFER (Aynı zamanda hücum parolası anlamına da gelir) işareti yapıp yeniden açığa doğru, J. botunun geleceği yere doğru yüzmeye başladılar... Bir saatlik bekleme süresini bitiren jandarma botunun, tekrar gruptan ayrılıp balıkadamları almaya gidişi çıkardığı sesten anlaşıldı... Oysa çıkartma gemilerindekiler etrafı doğru dürüst göremiyorlardı. Bütün gece ayaz altında ve Akdeniz rutubetinde kalmışlardı. Ne olacağını ve neyle karşılaşacaklarını bi-

(1) Harekâtın havadan ve denizden başlangıç saatleri, Türkiye saatiyle verilmiştir.

lememenin yarattığı soru işaretleri suratlardan belli oluyordu... Bazı kara piyadelerinin midesi bulanmıştı fakat önemli değildi. Bundan önceki denemelerde karşılaşılan durum yoktu ortada, gerçekten çıkılacaktı bu defa. Kulaklar kirişte, sessiz ve heyecanlı bekleyiş jandarma botunu herkes, çıkardığı sesle takip ediyordu. Mazotun denizden gelen boğuk sesi bir süre sonra kesildi... Tamam sualtı ekibini buldu. Şimdi toplamaya başlamıştır. Birden seri bir makineli sesi: Tatatatatatatatatatatat... gemilerde hafif bir dalgalanma ve jandarma botunun geri dönüşünü anlatan motor boğultusu. Arkasından da Çakmak zırhlısının seri atışları...

Savaş sıcak yüzünü göstermeye başlamıştı artık... Çakmak'ın atışları susunca gemiler hareket etti... 08.30' da Alay Komutanı Deniz Yarbayı Neşet İkiz'in başkanlığındaki 6. Deniz Alayı, sıcak kumlara atlamaya başladılar...

Arkası zaten biliniyor... O bitince diğeri yanaşıyor, bir taraftan ilk çıkanlar pozisyonlarını alıyorlar... Tek tük gelen makineli sesleri... Gemilerin devamlı homurtuları... Bağırarak verilen emirler ve heyecan... Türk askeri Kıbrıs'a resmen ayak basıyordu...

Toz toprak ve bağırışlar, bir erin beraberinde getirip heyecandan geminin içinde unuttuğu sahipsiz bir transistordan çıkan Bülent Ecevit'in ikinci açıklamasına karışıyordu...

«... Türkiye'nin Kıbrıs'ta barış, kardeşlik ve özgürlük için giriştiği harekât bu sabahın erken saatlerinde başlamıştır. Çok sayıda Türk birlikleri şimdiden Kıbrıs'a esenlikle ulaşmışlardır. Kıbrıs topraklarındaki görevlerinin başındadırlar. Başka birliklerimiz de dalga dalga Kıbrıs'a doğru akmaktadırlar. Türk Silahlı Kuvvetleri ateş açılmadıkça, ateş etmeyeceklerdir. Savaş için

değil, barış için Kıbrıs'tadırlar. Kıbrıs'ı istilâ için değil, zorbaca bir istilaya son vermek için Kıbrıs'tadırlar... Kıbrıs'taki son Yunan harekâtı yalnız bir hükümet darbesi değildir onun ötesinde bağımsız Kıbrıs devletini temelinden yıkmayı amaçlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal dayanıklı niteliğindeki anlaşmaları çiğneyen bir harekettir.»

Saat 12.00'deki basın toplantısında da, Rumlara hitap ediyordu :

«... Kıbrıs'ta tedhişçiliğin ve diktatörlüğün bütün dehşetini yaşamış olan Rumlara hitap ediyorum... Bu tedhişçilerin ortaya çıkmasına sebep olmuş toplumlararası düşmanlıkları ve çekişmeleri geçmiş günlerin karanlığına gömünüz. Bu zaferi çabuklaştırmak için Türk kardeşlerinizle el ele veriniz. Onlarla birlikte yeni özgür ve mutlu bir Kıbrıs yaratınız. Biz oraya canınızı yakmaya değil, yardıma geldik. Biz oraya nefretle değil, sevgiyle geldik.. Biz orada sizinle dövüşmek için değil, sizin ıstırabınızı dindirmek için bulunuyoruz.»

6. Deniz Alayı, plajın hemen arkasındaki yolu tutarken, 50. Piyade Alayının erleri de, ileriye doğru yürümeye, teşkilâtlanmaya başlıyorlardı. Etraftan tek tük makineli ateşi hemen başlamış, ancak susturulması güç olmamıştı. Birbiri ardından 31 geminin küçücük plaja indirmesi kolay değildi. Filo, kara bombardımanı için mevzileṇmeye başlamıştı bile... Türk jetleri Girne ve Lefkoşa civarını tarıyor, ancak beklenenin çok altında bomba bırakıyorlardı. «Ateş gelmeden ateş edilmeyecek» emri hâlâ kulaklarındaydı... Karaya oturan iki çıkartma gemisi olduğu yerde bırakılıyor... Tek tük ateşe cevap veriliyordu.

20 temmuz cumartesi

Komando Tugayı paraşütle Boğaz mevkiindeki Türk mücahitlerin elindeki bölgeye inişlerini giderek artırıyorlar, tek tük silah sesiyle karşılaşmalarına rağmen, oldukça kolay bir iniş ve toparlanma yapıyorlardı. Başlarında General Ersin mücahitlerin telsizlerinden Adana'daki K.K.K. Akıncı'ya «Salimen vardık» mesajını verdi ve Adana'dan şu emir geldi: «Hiç vakit kaybetmeden denizden çıkan kuvvetlerle birleşin.»

Çıkartma işlemi yavaş yavaş tamamlanıyor, beklendiği kadar önemli bir direnme görülmüyor ve birlikler karaya atılıyordu... Genelkurmay ilk derin nefesini aldı. Çıkartma dertsiz yapılabilmişti...

Gece saat 03.00'de verilen mesajı, çıkartma saatine kadar nasıl saklayacağını bilemeyen ve heyecandan zaman zaman ağlayan Rauf Denktaş, Bayrak radyosundan «Kurtuluş günümüz gelmiştir. Bir asırlık hasretimizi gideriyoruz. Türk ordusu Kıbrıs'a çıkmıştır... Bağımsızlığımızın ortak koruyucusu olan Rum halkına karşı saldırıda bulunmayın. Bu hareket Rum halkına karşı değil, Cunta'ya karşı, sınırlı bir polis hareketidir. Huzur içinde evinizde bekleyin.. Bugünleri bize gösteren Tanrı'ya dua edin.» diye seslenirken, endişeli bakışlı Türk erleri ihtiyatla yolun iki yanından yavaş yavaş Girne'ye doğru ilerliyor ve bugüne kadar iki defa tüm ümitlerini bağlamışken geri dönen Türk donanmalarının arkasından yalvararak ağlayan Türkler de, sevinçten yerlerinden fırlamış gözlerle birbirlerine «müjde haberini» uçuruyorlardı... Yılların verdiği ezikliğin, baskının boşalmasıydı... Daha ne olduğunu ve neler olabileceğini düşünemiyorlardı bile... Sadece sevinç çığlıkları atıyorlar, birbirlerini kucaklıyorlar, havaya ateş ediyorlardı Türk kantonlarında delicesine bir sevinç başlamıştı Korku bitmişti... tehdit bitmişti...

ANKARA'DA

«Sis-co fiyas-ko!»

«Haaydi bastır-Karaoğlan!»

«Fincanı taştan oyarlar - Yunana böyle koyarlar!»

Başbakanlığın önünde toplanan yüzlerce insan bu tempoyla durmadan tezahürat yapıyordu. Birdenbire, futbol sahalarının hediyesi olan «Amigolar» da türeyivermiş ve abarttıkları hareketleriyle tempoyu idare ediyorlardı... Türkiye'nin her yerinde genel bir şaşkınlık, yavaş yavaş sevinçten çıldırasıya boşanma şekline dönüşecek bir taşkınlık vardı. Gazetelerin ikinci baskıları adeta yırtılırcasına kapışılıyordu... Ağlayanlar, birbirlerine sarılanlar; bir mahşer gününü andırıyordu.

Asırlardan beri en büyük övüncelerinden biri, «İyi asker» olan Türk halkı, son yıllarda sadece mitinglerde boğazını yırtıp geri dönmenin, sert tehditler yapıp sonradan «olmadı» konuşmalarını dinlemenin, dış dünyada küçük ve ezik görünmenin, ekonomik az gelişmişliğinin verdiği hislerini boşaltıyordu. Daima gözünde küçük gördüğü, ancak ekonomik ve sosyal yapısıyla Türkiye'yi uluslararası çeşitli alanlarda geçen Yunanlıya, sesini duyuramadığı tüm ülkelere karşı boşalıyordu.. Bu tip boşalmanın bir manası olmadığını o an kimse düşünmek dahi istemiyordu. Yıllardır değişik yer ve şekillerde ezilen köylüsünden, işçisinden, zenginine kadar, sokaktaki adam derinden gelen bir «Ooooh» çekiyordu ve hemen herkesin söylediği söz birkaç cümlede, birkaç histe birleşiyordu:

Demek biz ölmemişiz. Demek biz istediğimiz zaman, kim ne derse desin, yapabiliyormuşuz. Demek dünyada bizim de gücümüz varmış.. Artık bizim de sesimiz duyulacak, sözümüz dinlenecek...

Turan Güneş, sualtı ekipleri Kıbrıs'a yaklaştığı sırada, Yunan Büyükelçisi Kozmodopulos ile konuşmaya çalışıyordu. Sabahın 05.20'sinde, ilk defa Sisco'ya resmen harekât bildirilmiş (Tekrar davet edildiği Dışişleri Bakanlığında), arkasından da Yunan, İngiliz ve Sovyetler Birliği Büyükelçileri çağırılmıştı.

Yunan elçisi Kozmodopulos sapsarı bir suratla girdi odaya... Dışişleri Özel Kalem Müdürü Tugay Özçeri'nin telefonuyla uyanmıştı:

«Sizi Bakan rica ediyor efendim. Ben bir şey söylemeye yetkili değilim. Ne kadar çabuk gelirseniz, o kadar memnun oluruz.»

Büyükelçi, Brüksel'deki Başbakanlar toplantısından beri durumun iyi gitmediğini hissediyor, biliyordu. Makarios'a darbe haberini Tarabya'dan denize girerken duymuş ve hemen Ankara'ya dönmüştü. Türk - Yunan ilişkilerinin en tehlikeli devresini yaşadığına inanıyor ve Cunta'nın ülkeyi maceraya ittiğini etrafındakilere sık sık söylüyordu.. Bu nedenle askerî ataşesi ile tokatlaşmaya kadar giden son derece sert çatışmalarının olduğu, Ankara kulislerinde dedikodu şeklinde devamlı dolaşıyordu.

Turan Güneş ise bambaşka açıdan huzursuzdu o sırada. Nasıl söyleyecekti? Bir bakıma savaş deklerasyonu yapacaktı. Memurlarına sormuş ve doğru dürüst cevap alamamıştı:

«Her gün savaş etmiyoruz ki beyefendi bilelim.»

Ne yapması gerekirdi yani? Ayakta mı durmalı, yazılı mı söylemeliydi. 50 yıllık Türk tarihinin ilk savaş deklerasyonunu bildirmek Güneş'e düşüyordu. Büyükelçi odaya girdi. Güneş bıyıklarını çekiştirdi bir süre... Önündeki kâğıtlara baktı, sonra eliyle burnunu kavrayıp en kalın sesiyle karşılıklı bakışmayı bozdu:

— Ekselans size bir tebligat yapma durumundayım. Türk Silahlı Kuvvetleri şu anda, Garanti anlaşması uyarınca Kıbrıs'a müdahale etmişlerdir (1). Türkiye, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve her iki toplumun haklarını korumak için adaya çıkmaktadır.

Dramatik bir sessizlik...

Kozmodopulos'un sempatik gülüşü birdenbire gidivermişti:

— Böyle bir hareketi maalesef hissediyordum. Çok büyük olaylar beklenebilir bundan sonra...

Yine sessizlik...

— Yalnız kalabilir miyiz?

Güneş not tutan memura işaret etti.

Başbaşa kaldılar.

Kozmodopulos'un gözleri doldu. Dokunsanız boşalıp ağlayacak dereceye gelmişti. İlk defa kesin kararını Güneş'e açıkladı:

— Ekselans, bu şartlar altında artık Türkiye'de kalamam. Benim için istifa edip buradan ayrılmaktan başka bir yol yok.

Cunta ile çalışmasına imkân kalmamıştı. Devam etti:

«... İşlerin buraya gelmemesi için elimden geleni yaptım. Maalesef olmadı.»

Güneş, Kozmodopulos'un Ottawa ve Brüksel'deki toplantılarda samimi çabalarını gerçekten görmüştü. Meselelerin kontroldan çıkmaması için Hükümetini durmadan uyarmıştı. Ancak etkili olamamıştı. Son zamanlarda Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın en kıymetli dip-

(1) Garanti anlaşmasının tam metni için bak. Ek: I.

lomatları, (Cunis, Bitsios gibi) arka arkaya istifa etmişlerdi. Güneş, samimi şekilde Büyükelçiyi rahatlatmaya çalıştı:

— Sizin, Türk - Yunan dostluğunu nasıl candan istediğinizi en yakından ben biliyorum. Sizi temin ederim ki, bu iyiniyetli çabalarınızın en canlı şahidi olacağım... Bundan emin olunuz. Biz de bu duruma gelinmeden sorunların hallini isterdik.

Kozmodopulos ile Güneş arasındaki konuşma, tek kelimeyle dramatikti...

— ... **Bu arada size** nasıl yardımcı olabilirim? Türkiye'den rahatça çıkabilmeniz için tüm tedbirleri derhal aldırtabilirim.

Büyükelçi teşekkür etti: «Beyrut'a gitmek istiyorum.» **Savaş haline** rağmen, iki insan arasında garip bir «takdir hissi» vardı.

... **ve** Kozmodopulos Dışişleri'nden ayrıldı. Derhal özel eşyalarını topladı. Suriye yoluyla Beyrut'a geçmek istiyordu. Oradaki Büyükelçi yakın arkadaşıydı.

Güneş, hemen İçişleri Bakanını aradı: Yunan Büyükelçisi için Kilis sınır kapısı açtırılmalı ve Büyükelçi Türk topraklarından çıkana kadar güvenliği sıkı şekilde korunmalıydı.

Yunan Büyükelçisi, aynı gün sivil polis koruması altında sınıra kadar götürüldü. Ancak kapıya vardığı zaman gözlerine inanamadı... Bir manga asker dizilmiş ve selam durmuşlardı. Çok az ülkede (o günkü koşullar altında) böyle bir olay ile karşılaşılabilirdi.

Kozmodopulos, selama cevap verdi... Çok heyecanlanmıştı. Gözleri doldu.

Büyükelçinin istifası kısa sürdü. Cuntanın devrilmesiyle birlikte, hemen Atina'ya çağırıldı ve görevinin başına Ankara'ya geri gönderildi. Hem de Karaman-

lis'in Ecevit'e özel mesajıyla birlikte. Kozmodopulos o zor günleri hiç unutmadı ve sınır kapısındaki jest dahil, gösterilen yakınlıktan dolayı Güneş'e mektupla teşekkür etti.

Ecevit ve Güneş de, Kozmodopulos'un dönüşüne memnun olmuşlardı.

SOVYET BÜYÜKELÇİSİ SAHNEDE

Kozmodopulos çıktıktan bir süre sonra Sovyetler Birliği Büyükelçisi Grubyakov Güneş'in yanına giriyordu.

Rusya ne diyecekti? (1)

Tüm Dışişleri yetkililerine göre bu konuşma tarihi bir nitelik taşımaktadır. (Görüşme hakkında sadece 5 nüsha bastırılmış gizli bir not vardır) Grubyakov'a müdahalenin nedenlerini ayrıntılı şekilde anlatan Güneş, sonunda bir ay önceki konuşması sırasında söylediklerini tekrarladı. Özetle:

— Ekselans siz de, Amerika da Kıbrıs'ın kendi etki sahanıza girmesini istersiniz. Bunu gerçekleştiremezseniz, diğerinin kontroluna kaymaması için çalışırsınız. Sizin hükümetiniz Makarios ve Akel partisine önem veriyor... Makarios fanidir. Bir gün ortadan yok olacaktır. Geriye Akel kalacaktır. Ancak Akel partisi, Enosis için bir referandum yapıldığı gün azınlıkta kalır. Rum halkının çoğunluğu Yunanistan'la birleşelim derse ne yaparsınız? Asker mi göndereceksiniz? Hayır. Dolayısıyle Ada'nın tamamen Amerika'nın etki sahasına girmesini önleyemeyeceksiniz. Enosis'i kesin şekilde dur-

(1) Görüşmenin özeti ilgililerin anlattıkları kadarıyla aktarılmıştır.

duracak tek güç Türk toplumunun güvenliğini yüklenmiş olan Türkiye'dir. Türk toplumu orada olduğu sürece ve Ada'da Türk mevcudiyeti bulundukça bu önlenebilir... Türkiye'nin yeni toprağa ihtiyacı yoktur. Kendimize yetiyoruz. Emperyalist amaçlarımızın bulunmadığını da bugüne kadar ispat etmedik mi? Bulgaristan'daki Türklere el attık mı? Suriye'yi tehdit mi ettik? Selanik'i mi istedik? Size, Türkiye'nin müdahalesinin, sizin yönünüzden hiçbir sakıncası olmadığını, hatta istediğinizi elde ettirecek bir gelişme olabileceğini bilmem anlatabildim mi?

Grubyakov Bakanın yanından ayrılırken yüzü gülüyordu. Zaten içerde, üzerinde durduğu tek nokta, Ada'nın bağımsızlığı ve egemenliği idi. Bunların bozulmayacağı konusunda da yeteri kadar güvence almıştı.

Turan Güneş, Sovyetlere gerçek niyetini anlatmanın verdiği rahatlıkla, pencereden aşağı sarktı. Gazeteciler toplanmışlar bekleşiyorlardı... Keyifli olduğu her halinden belliydi. Ayaklarını da aşağıya sarkıttı, başladı sohbete: «Sisco mu? Bana gelmiyor ki zaten...»

Aşağıdan «durum vaziyeti nedir?» sorusu gelince dayanamadı :

«Son durum vaziyeti henüz nihai ve son açıklık ve vuzuha vasıl olup ulaşamadığı için bu sorunuzu sonraya saklayın..»

Taş, Demirel'in Türkçesineydi.

İLK HABER

«Sabahın erken saatlerindeydi, birden patlamalar duydum. Hemen kalkıp pencereyi açtım ve gökten birtakım paraşütçülerin indiğini ve jetlerin dolaştığını gör-

düm. Radyoyu açtım, Türk donanmasının bombardıman yaptığını veriyordu haberlerde. Bir süredir korktuğum başımıza gelmişti... Hemen giyinip dışarı fırladım ve bir hükümet yetkilisi, karar verebilecek birini aramaya başladım. Sampson tüm gösterişine rağmen idareyi tamamen ele alamamıştı ve işi yürütemeyeceğini de anlamıştı...»

(Klerides'in 10.8.1974 Cenevre'deki röportajı, 12.8. 1974 tarihli Milliyet'ten.)

(NATO Daimî Delege Yardımcısı Turgut Tülümen.)

«İlk haberi radyodan aldım.»

(Birleşmiş Milletler nezdinde Büyükelçi Osman Olcay.)

«03.00 idi. Büyükelçi çağırdı ve şafakla birlikte müdahalenin başlayacağını söyledi. Ancak gizli tutulması gerekiyordu. En yakın arkadaşlarımı topladım etrafıma ve heyecandan titreyerek beklemeye başladım. Saat 04.00 civarındaydı artık dayanamadım ve söyledim. Odanın halini görecektiniz.»

(Rauf Denktaş)

«... Kissinger Nixon ile görüşmek üzere gittiği San Clemente'de şerefine verilen bir davetteydi. 19.45'te (Türkiye saatiyle 02.45) koruyucularından biri yanına yaklaştı. Küçük bir kâğıt verdi eline. Süper K'nın kahkahalar atan yüzü birden ciddileşti ve davet sahiplerini dahi görmeden hemen ayrıldı. Arabasında giderken verdiği ilk emir, olağanüstü durumlarda toplanan grubunu çağırtmak ve Gromiko ile konuşabilmek için hazırlıklarının yapılmasını istemekti. Fransız ve İngiliz el-

çileriyle de görüşmek istiyordu. Kissinger'in işi ilk kez ciddiye aldığı kanısı o zaman geldi bize.» (1)

ATİNA'DA TÜRKİYE'YE SAVAŞ

Atina radyosu 20 Temmuz Cumartesi sabah 08.00 bülteninin başında şu haberi veriyordu:

«Kıbrıs'ta Makarios'un devrilmesinden sonra asayiş tamamen sağlanmış ve durum yatışmıştır. Bir yabancı müdahalesi sözkonusu değildir. Nikos Sampson'un başkanlığındaki Kıbrıs'ı yepyeni ve parlak bir gelecek beklemektedir.»

Oysa Türk müdahalesinin haberi, Hükümet ve Cuntaya çoktan ulaşmış ve yöneticilerde şok etkisi yapmıştı.

10.30'da Yunan Dışişleri Bakanı Kiprios, talihsiz Akdeniz gezisinden bir gün önce apar topar geri dönen Türk Büyükelçisi Gürün'ü çağırdı. Kiprios fazla telaşlı değildi. Oldukça kuvvetli kelimelerle Türkiye'ye ilk ültimatomunu verdi: (2)

«Derhal çıkartmayı durdurun ve askerlerinizi geri çekin. Size saat 16'ya kadar süre tanıyoruz. Bu gerçekleşmediği takdirde, sonuçlardan Yunanistan sorumlu olmayacaktır.»

Gürün, Türk Dışişlerinin tecrübeli diplomatlarındandır ve uzun yıllardan beri Atina'yı ve Yunanlıları tanımış bir insandır. Böyle bir ültimatoma Ankara'nın ne cevap vereceğini gayet iyi bilmekteydi:

— Artık çok geç. Bunu daha önce düşünmeniz ge-

---

(1) Bir Amerikalı yetkili ve Dr. Kissinger'in 20.7.1974 basın toplantısından.

(2) Kişisel görüşmelerimden.

rekirdi. İstekleriniz ne iki saat, ne de iki günde gerçekleştirilemez.

O sırada Sisco, Atina'ya inmiş ve Büyükelçiliğine gidip bir taraftan Kissinger'i, bir taraftan da Yunan Başbakanı Androçopulos'u arıyordu. Androçopulos ve Hükümet ortadan yok oluvermiş, Cunta şaşkınlıktan ikiye, hatta üçe ayrılmıştı.

Türk müdahalesinin haberleri yabancı radyolarla etrafa yayıldıkça yavaş yavaş Atina'nın ünlü Anayasa Meydanındaki dükkânların kepenkleri kapanmaya ve halk sessiz, ancak telaşlı adımlarla bankalara ve dükkânlara doğru koşuşmaya başlıyordu. Bu koşuşmalar ve fısıltılar öğleye doğru artık yiyecek dükkânlarının camlarının kırılmasına, bankalarda büyük kuyrukların meydana gelmesine dönüştü. Saklanacak bir şey kalmamıştı. Gazete başyazarları Dışişlerinde özel bir toplantıya davet edilip, «yıldırım baskı» hazırlığı yapılması isteniyor. Yüksek Askerî Kumanda Heyeti olağanüstü toplantıya başlıyor ve 11.45'te Cumhurbaşkanı Gizikis radyodan halka, genel seferberlik ilan edildiğini açıklıyordu:

«Yunanistan gerekli gördüğü anda menfaatlerini, kanunsuz bir genişleme politikası güden Türkiye'ye karşı koruyacaktır. Hepinizi soğukkanlılığa davet ediyorum.»

Acaba Yunanistan, Türkiye'ye savaş açacak mıydı? TV ve radyolar normal yayınlarını kesmelerine rağmen, Kıbrıs'taki gelişmelerden çok az söz ediyor, Atina'dan 12 Adalara kalkan uçaklar durduruluyor ve Ticaret Bakanı Anastapulos bir bildiriyle «aylarca yetecek gıda ürünü» olduğunu ve panik yaratılmamasını, stokçuluk yapılmamasını istiyordu.

Dışardan duruma hâkim gibi görünmesine rağmen, Yüksek Askerî Kumanda Heyeti birbirine giriyordu. Ha-

ni Amerika Türkiye'yi durduracaktı? Şimdi ne yapacağız?

O sırada Atina'da bulunan Sisco bu paniğin farkındaydı. Türkiye'yi durduramamıştı, ancak hiç değilse bir Türk - Yunan savaşını önlemeliydi. Kissinger'in, dolayısıyle Amerika'nın kesinlikle istemediği ve her türlü tehdidi kullanmaya hazır olduğu, iki NATO üyesinin savaşmasıydı.

Öğleye doğru Sisco, durumu artık tehlikeli şekilde sarsılmaya başlayan Yuannides, birkaç komutan, Başbakan Androçopulos ve Dışişleri Bakanı Kiprios ile buluşabildi.

Yuannides Sisco'ya sert şekilde bağırıyordu:

— Bizi aldattınız. Türkiye'ye taarruz edeceğim.

O toplantıya katılan bir yetkili, Sisco'nun Yunanistan'a son derece sert baskı yaptığını şöyle anlattı: Sisco Türkiye'ye saldırıldığı takdirde, Amerika'nın resmen müdahale edeceğini (müdahale şeklini belirtmeden), tüm askeri yardımın kesileceğini belirtti. Buna karşılık Androçopulos hâlâ işin ciddiyetini anlayamamış gibi görünüyordu. Durmadan Türkiye'nin derhal ateş kesmesini, askerlerini geri çekmesini, aksi halde Yunanistan'ın NATO'dan çekileceğini ve Türkiye ile savaşmak zorunda kalacağını söylüyordu. Karşılıklı tartışmaya dönüşen konuşmaların sonunda Sisco, Yunanlılara bazı prensipleri kabul ettirtebildi: 1) Darbeye katılmış Yunan askerleri, geri çekilecek, 2) Adaya çıkmış olan Türk askerleri, Türklerin yaşadıkları bölgelere sokulacak, 3) Şu anda tuttukları bölge de nihai çözüme kadar Türk kontrolünde kalacak, 4) Derhal bir konferans toplanacak.

Sisco'nun istediği, Türkiye'nin küçük bir köprü başıyla tatmin edilmesi ve işin uzamamasıydı.

Yunanlılara, Ankara'daki temaslarının sonuna kadar bir harekete geçmemeleri konusunda sert baskı yaptı, fakat garanti alamadı. İdaredeki görüş ayrılıkları, Hükümetin kontrolü tamamen kaybettiğini, Cuntanın da sarsıldığını gösteriyordu.

Akşamüstü, Cumhurbaşkanı Gizikis, Genelkurmay Başkanı Bonanos ve Yuannides toplandılar (1) Yuannides, Türk müdahalesinin cevapsız bırakılmasının vatana ihanet olacağını söylüyordu. Saatlerce süren tartışmalı oturumun sonunda kesin karar alındı: Türkiye'ye savaş açmak için tüm hazırlıklar tamamlansın.

Sisco'nun tüm baskılarına rağmen alınmış bir karardı bu...

AMERİKA'NIN TUTUMU DEĞİŞİYOR

Amerika, taktiğini, dolayısiyle tutumunu değiştirdi hemen. Ecevit'i durduramamıştı. Ancak Türkiye derhal ateşi kesmeliydi. Zira Yunanistan uzun süre tutulamayabilirdi. Bu gelişme Atina'da bazı iç çatışmalar yaratacak ve Amerika'ya sempatik olmaktan çok, çağdışı kalmaya başlayan Cuntanın içinden mutlaka bir yenisi çıkacaktı. Ancak bu nöbet değişimi sert olmamalıydı. Yani gelişmeler kontrol dışına çıkarılmamalıydı. Kissinger o gün hem Sovyet Büyükelçisi, hem de Dışişleri Bakanı Gromiko ile konuşmuş, bölgede iki DEV'

(1) Bu toplantı ve 20 Temmuz Pazartesi günkü gelişmeler, Atina daki diplomatik çevreler ve olayları yakından takip edenlerin bana anlattıkları, devrin Hava Kuvvetleri Komutanı Papanikolau'nun 22.6.1975 ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis'in 25.5.1975 tarihli To Vima gazetesinde yayınlanan «memorandumlarından» karşılaştırılarak derlenmiştir.

in menfaat çatışmasının sözkonusu olmadığı ve o yönden tehlikenin atlatıldığı açıklığa kavuşmuştu (1).

Kissinger, son günlerini yaşayan Başkan Nixon'a «son derece sert bir mektup» yazdırdı, arkasından da İngiltere, Ortak Pazar dönem Başkanlığını yapan Fransa ve Türkiye ile çok yakın ilişkileri olan Almanya'yı harekete geçirdi. Derhal ateş kesilmesi için Avrupa adına Ankara'ya baskı, İngiltere'ye «Londra'da üçlü bir konferans» teklifi yaptırdı. Arkasından, B. M. Güvenlik Konseyine, Sovyetlerin de destekleyecekleri bir ortak ateş - kes tasarısı yollattı... Türkiye durdurulmalıydı.

Her şey, başından sonuna kadar Kissinger'in kafasındaki senaryo dahilinde geçmişti. Zaman zaman beklemediği olaylarla da karşılaşmış, ancak hiçbir zaman kontrolü tamamen kaybetmemişti.

Kissinger'in düşünceleri şöyleydi: (2)

— «İki ülke Amerika'dan aldıkları silahlarla birbirleriyle savaşamazlar... Ne Yunanistan'ın, ne de Türkiye'nin uzun bir savaşa yetecek kadar malzemeleri zaten yok. Bu arada, bölgedeki hassas silahlarımızı (Türkiye ve Yunanistan'daki taktik nükleer bombalar) güvenlik altında tutacak tedbirlerimizi aldık. Amerika'nın amacı, savaşı başka yere sıçratmamak ve Adanın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunmasıdır. Diplomatik yollarla soruna bir çözüm bulunabilmesi için yeteri kadar vakit vermeden müdahaleye girmeleri nedeniyle, Türkiye'ye uğradığımız hayal kırıklığını bildirdik. Avrupalı müttefiklerimize danıştıktan sonra soruna çözüm için görüşmelerin şart olduğunu kararlaştırdık. Güvenlik Konseyine, İngiltere ve Fransa ile birlik-

(1) 20.7.1974 San Clemente basın toplantısından.
(2) 20.7.1974 San Clemente basın toplantısından.

te karar tasarısı verdik. Londra - Zürih anlaşmaları çerçevesinde, meselenin konferans masasına getirilmesi gerekiyor. Atina kabul etti. Ankara bu akşama doğru cevabını bildirecek.»

ABD, Sampson'u destekler miydi?

ABD'nin amacı neydi? Türk müdahalesi neleri değiştirecekti?

Eğer Türkiye birkaç gün daha bekleseydi, ABD Sampson'u tanıyacaktı.

«ABD'nin politikası de facto hükümetleri tanımaktır. Ancak bu kez mesele çok girift olduğundan bu politika gözden geçirilecek ve müzakere sonunda anlaşılacaktır.» (1)

Amerika'nın amacı, Makarios'tan kurtulmaktı. Onun etkisini azaltacak her harekete göz yummaya hazırdı. Geri dönüşüne kadar da bu yolda çaba harcadı. Ortadoğu gibi çok tehlikeli bir bölgede söz sahibi olabilecek Kıbrıs Adasında, tarafsızlığa özenen ve Sovyetlere doğru kayabilme ihtimali olan bir lider istemiyordu. Makarios'un, İngiliz üslerini çıkartma niyetleri ve tarafsızlarla sıkı ilişkileri Washington'u açıkça rahatsız ediyordu. Bundan dolayı Makarios'a karşı darbeyi, haberi olduğu halde önlemedi (2). Bir taşla birkaç kuş birden vurabilecekti: 1) Makarios'un yerine ABD çizgisine daha sadık bir kişi gelecekti, 2) ABD'yi zaman zaman rahatsız eden Ecevit de müdahale edemediği takdirde iç politikada hırpalanabilecekti. 3) Türkiye müdahale ettiği takdirde, Kıbrıs içindeki denge değişmiş ola-

(1) 22.7.1974 Washington basın toplantısından.

(2) Sampson darbesinde CIA'nın parmağı olduğu ve Kissinger'in de önceden bildiği tartışma konusudur ve özellikle Yunan gazeteleri bu konuda geniş yayın yapmışlardır.

caktı o kadar. Hatta Türkiye, Kıbrıs'ın Sovyet etki sahasına kaymaması için, daha da sağlam bir garanti sayılmaz mıydı?... Yunanistan'ın Türkiye'ye tepki gösterip saldırması ise mutlaka durdurulacaktı. 4) Artık ayak bağı haline gelen Cunta da belki değişecek, ancak yerine ya yeni bir Cunta ekibi veya ılımlı politikacılar oturacaklardı. 5) Cerahatlenmiş Kıbrıs yarası da böylece ameliyatla halledilmiş olacaktı.

Kissinger, Akdeniz'deki bilardo oyununa başlarken, her bakımdan kârlı çıkmayı garantilemişti.

SİSCO ANKARA'YA KABUL EDİLMİYOR

Turan Güneş kapıyı açtı ve Başbakanlık odasına girdi, etrafına bakındı. Aradığını bulamamış gibi dışarı çıkarken, karşı masada daktilo yazana, «Yahu kardeşim Başbakanı gördünüz mü?» dedi ve bir kahkaha ile uyandı. Bülent Ecevit daktilosu başında öğleden sonra Mecliste yapacağı konuşmayı yazıyordu.

— Bülent bey, Sisco Atina'dan mesaj yollamış, bugün gelmek istiyormuş. Söyleyecek bir şeyimiz kalmadı ki... Ben görmek istemiyorum.

— Artık harekât başladı. Bence de görüşülecek bir şey yok.

Güneş yardımcılarından, bölgenin çok tehlikeli olduğundan, Sisco'nun uçağı için Genelkurmayın iniş izni vermediğini, ABD Elçiliğine ulaştırmalarını istedi.

Harekât başlayalı daha birkaç saat olmuştu amma, akıl almadık yerlerden telefonlar yağıyordu: Aman ateş kesin!. B.M. Genel Sekreterinin mesajından NATO G. Sekreterinin telefonuna, Fransızların elçilik seviyesindeki baskılarından Almanların müdahalelerine kadar. Dışişleri ve Başbakanlık bir arı kovanı gibi, «Aman du-

run. Yunanistan'la savaş çıkabilir» mesajlarıyla inliyordu. Bu arada, İngiliz Başbakanı Wilson'un telefonu geldi... Londra'da bir konferans toplanmasını teklif ediyordu. Daha konferanstan söz etmek için vakit erken değil miydi?... Üstelik Londra İngilizlerin hakem rolü oynamalarını kolaylaştıracak bir yerdi... Biraz düşünülmesinde fayda vardı... Telefon kapandı.

NATO HEYECAN İÇİNDE

NATO büyük heyecan içinde. Daimî delegeler seviyesindeki Konsey devamlı gizli toplantı halinde. Önce Askerî Komite Başkanı Hill Norton'un verdiği istihbarat raporları dinlendi. Rusların herhangi bir şüphe çekici davranışları görülmediği saptandı, arkasından da konuşmalara geçildi:

İngiliz delegesi: «Her iki ülkeyi de konferansa çağırdık.» Amerikan delegesi, Başkan Nixon'un her iki devlet başkanına yolladığı mesajları okuyor. Yunan delegesi **Horafas:** «B. M. ve NATO konuyla ilgili toplantı halindeyken Türkiye'nin müdahalesi barbarlığını gösterir ve bugünkü medeniyete uymaz. Türkiye Makarios'u kurtarmaya çalışmaktan başka bir şey yapmıyor. Derhal bu saldırı durdurulmalıdır.» **Hollanda delegesi:** «Olaylar üzücüdür, ancak darbe karşısında Türkiye'nin tutumunu anlayışla karşılıyoruz.» **Kanada:** «Üzücü bir olay, Türkiye bunun işgal anlamına gelmeyeceğini açıklasın.» **Fransa:** «İttifak çökebilir. Paris'te 9'lar adına Türk maslahatgüzarı Bereket'e demarşta bulunduk ve derhal durmasını istedik.» **Belçika:** «Yunan askerleri derhal çıkarılsın. Yunan Büyükelçisinin söylediklerine en iyi cevap, Makarios'un Amerika'da verdiği demeçtir. Doküman olarak bunu dağıtalım.» Türk delege yar-

dımcısı **Tülümen**: «Yunan elçisinin sözlerine cevap dahi vermeyeceğim. Ancak asıl dikkatinizi çekmek istediğim nokta, Atina'nın seferberlik ilan etmiş olmasıdır. Asıl tehlike oradadır.» (1)

Kısa bir aradan sonra NATO sudan bir karar çıkartıyor ve Yunan elçisi, Türk saldırısının kınanmamış olmasının hayal kırıklığı yarattığını belirtiyordu.

Özet: Türkiye'nin müdahalesinin tepkileri, olumlu denecek kadar ılımlıydı.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'de de durum hemen hemen aynı. O ana kadar Makarios'u geri getirmek ve Yunanistan'ı kınamak için çırpınanlar, Başpiskopos'u unutmuşlar ve Türk müdahalesine dönmüşlerdi. Sovyetler, Makarios'un yeniden konuşması için toplantıyı erteletiyor, Türkiye de Denktaşın da gelmesinde ısrar ediyordu. Türk Daimî Delegesi Büyükelçi Osman Olcay için önemli olan, herhangi bir ateş - kes kararının çıkmaması, daha doğrusu, hiç değilse ertesi güne kaymasıydı. Sovyet Başdelegesi, Amerika, hatta Kıbrıs Başdelegesi Rossides, Olcay'a durumu anlayışla karşıladıklarını söylüyorlardı. Yunan başdelege yardımcısı Panayotis ise, hâlâ Makarios'a hakaretler yağdırıyor ve «Kıbrıs halkı istilacılara karşı yekvücut çarpışmaktadır. Makarios ve ekibinin artık sözü kalmamıştır.» diyordu. Sovyetler Birliği, sadece NATO ülkelerini ve Amerika'yı suçlamakla yetiniyor. Osman Olcay da, noktayı koyuyordu:

«11 yıllık bir sıkıntının bizleri buraya getirdiğini gördük. Eğer Yunan Cuntası Ankara ile arasındaki tüm köprüleri atmasa, bugünkü durum ile karşılaşılmazdı.

---

(1) Toplantıya katılan delegelerle yapılan çeşitli konuşmalar ve açıklamalardan alınmıştır.

Kıbrıs bir Yunan istilasından kurtarılmaya çalışılıyor... Üstelik Yunan istilası sözü bana ait değildir. Başpiskopos Makarios'un sizin önünüzde söylediği sözdür.» (1).

Toplantı halindeki Güvenlik Konseyinden hemen bir ateş - kes kararı çıkarılması için baskılar artmaya başlamıştı. Oysa bu gelişme Ankara'da hiç beklenmiyor ve istenmiyordu. Daha yeni başlamıştı her şey...

DÜNYA BASINI müdahaleyi «Türkler haklı» şeklinde yorumluyordu. Moskova radyosu ve Tass Ajansı, Türkiye'nin barışçı bir çözüm için yaptığı çabaların sonuç vermemesi üzerine müdahale ettiğini yorumsuz veriyor, arkasından da Yunan cuntasını sert şekilde suçluyordu... BBC «Yunan subayları sözü ayağa düşürmüştü», DPA «Makarios'a darbe yapanlar Türkiye'den cevap aldı», derken Le Monde «Yunanistan yeni bir başarısızlık aramıyorsa, Türkiye ile anlaşmalıdır» şeklinde yorumlar yayınlıyorlardı. Çeşitli ülke liderlerinin verdikleri demeçler ise sadece «Üzüntü duyduklarını» belirtmekten ileri gitmiyor ve «İki müttefik arasında savaş çıkmaması için çaba harcanması» etrafında dönüyordu.

Genellikle Türkiye'nin müdahalesi «haklı» görünüyordu.

TÜRK BASINI tam bir boşalma içindeydi. 20 Temmuz gününün gelişmelerini sekiz sütun manşetinde Hürriyet: ZAFER, ZAFER, Milliyet: KIBRIS TÜRK ORDUSUNUN DENETİMİNDE diye verirken gerçeklerle bağdaşmayan haritalar yayınlanıyor ve Ordunun Limasol, Magosa, Baf ve Girne'den (dört bir yandan) Kıbrıs'a

(1) Resmî B. M. zabıtlarından.

binlerce asker akıttığı gösteriliyordu... «Mehmetçik Limasol, Magosa ve Baf'dan adanın içine yürüyor», «Dalga dalga inen askerlerimize Rumlar beyaz bayrak çekerek teslim oluyorlar.»

LİDERLER NE DİYORDU?

Herkes orduyu yüceltme ve mümkün olduğu kadar da kararın politik etkisini azaltmaya çalışıyordu: (1)

ERBAKAN : «Tarihî bir görevimizi ifa etmenin bahtiyarlığı ve memnuniyeti içindeyim. Sulhane maksatlarla Bakanlar Kurulu olarak bu kararı aldık. Cenab-ı Hak bu hareketten dolayı milletimize ve bütün insanlığa hayırlı neticeler versin.»

DEMİREL : «Türk Silahlı Kuvvetlerimizin bütün mensuplarına Cenab-ı Allah'tan başarı temenni ediyorum. Silahlı Kuvvetler üzerine aldığı her başarıyı bir kahramanlık destanı yazarak ifa etmişlerdir. Tarihimize şimdi de yeni şanlı bir sayfa ekleyeceklerinden eminim.»

BOZBEYLİ : «İnanıyoruz ki, Türk Milleti 50 yıldan beri kendi ordusuna yedirdiği ekmeği bir kere daha helal etmenin bahtiyarlığını duyacaktır.»

FEYZİOĞLU : «Türklerin ve Türk Cumhuriyetinin haklarını tam teminat altına alana kadar milletçe tek bir vücut halinde el ele mücadeleye azimle devam edilmelidir.»

---

(1) Konuşmalar aynı günkü Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, yabancı basın ve radyolardan, Tanıtma Bakanlığı'nın bültenlerinden ve banda çekilen BBC'nin yayınlarından alınmıştır.

TÜRKEŞ: «Ordu hukukun üstünlüğünü sağlayacaktır. Bu kararı vermiş olan başta Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Hükümeti olmak üzere, sayın Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlarımızı kutlarız.»

ARIBURUN: «Senato olarak, düşmanca saldırılara son veren orduyu kutlarız.»

Ecevit ise, hıncahınç dolu T.B.M.M.'de şu konuşmayı yaptı:

«Bazı kimseler bunalımlı dönemlerde, bütün milletin millî davalar ve ilkeler etrafında birleşmesi gereğine inandıkları vakit bunun ancak dikta rejiminde mümkün olabileceğini sanırlar. Demokrasinin izin verdiği geniş düşünce, tartışma ve saflaşma ayırımı içinde millî davalar etrafında millî birliğin sağlanamayacağını sanırlar. Bunun gerçeğe aykırı olduğuna, karşı karşıya bulunduğumuz olaydan daha iyi örnek gösterilemez. Bir yanda dikta rejimiyle yönetilen Yunanistan, her defasında ayrılmış birbirine düşmüş, beri yandan ekonomik, sosyal sorunlar ortaya geldiğinde, bazen birbiriyle kavga edecek kadar birbirinden ayrı, ama gerçek bir demokrasi anlayışı içinde bir millî dava ortaya çıktığı vakit, tek kafa, tek vücut haline gelebilen bir Meclis... Bu, milletimizin zaferi olduğu kadar demokrasinin de zaferidir. Kıbrıs'ta kazanılacak olan zafer de, yalnız Türk Milletinin değil, yalnız Türkün değil, aynı zamanda demokrasinin diktaya zaferi olacaktır, özgürlüğün baskıya zaferi olacaktır... Bugüne kadar Türkiye'nin sözüne dost çevrelerinde bile fazla önem verilmedi. Ama bu önem verilmemesinin acısını başta Kıbrıs halkı olmak üzere, bütün dostlarımız çekti. Umarım ki bu defa Türkiye'nin haklılığını kabul etsinler. Bu hareketin bu çerçeve içinde kalması içten dileğimizdir. An-

cak bu elbette bizim elimizde olan bir şey değildir. Türkiye dışındaki ilgililer konuyu bu açıdan değerlendirebilirlerse, öyle sanıyorum ki barışçı amacımıza daha kolay yaklaşabiliriz. Hükümetin, Silahlı Kuvvetlerinin ve Türk Milletinin, Kıbrıslı aziz soydaşlarımızla birlikte başlattıkları bu harekete yüce Meclisimiz büyük bir güç kattı. Günlerin uykusuzluğunun verdiği yorgunluğu üzerimden atmış olarak huzurunuzdan ayrılıyorum.» (Uzun ve devamlı alkışlar) (1).

Fanatik partililer hariç, tüm milletvekilleri Başbakanı ayakta alkışlıyorlar, her köşeden BRAVO sesleri yükseliyordu. Ecevit'de yaklaşık bir haftadan beri, ortalama üç-dört saatlik uykularla ayakta kalmanın yorgunluğu kendini göstermiş ve vücudunun direnci azalmaya başlamıştı. Ayakta kendini alkışlayan TBMM'nin 400'ü aşkın milletvekilinin yanında daha fazla belki kalabilirdi, ancak mide ağrıları artık dayanılmaz bir hal almış, tikleri belirli şekilde çoğalmıştı... Dışarda da büyük bir kalabalık onu görmek istiyordu... Türkiye'nin her köşesinden ve muhalifleri dahil herkesten binlerce telgraf yağıyordu.

Savaş kararının politik sorumluluğunu alma cesaretini gösteren Bülent Ecevit, Türkiye'de birkaç saat içinde ulaşılması güç bir yere çıkarılıvermişti. Dünyanın yeni farkına varabildiği, Türkiye'nin de genel olarak ülke sathında yeni benimsediği bir LİDER haline gelivermişti.

Ecevit, doğruca gittiği Genelkurmay Başkanlığının kapısında kendini karşılayan Semih Sancar'ı onun şahsında da Türk Ordusunu öperek tebrik ediyor, Genel-

(1) TBMM'nin 20.7.1974 toplantısında.

kurmay Başkanı da; Silahlı Kuvvetlere şu mesajı yayınlıyordu:

«Mesajımın yayınlandığı şu anda, Silahlı Kuvvetlerimiz şanlı tarihimize ve insanlığa unutulmayacak bir sayfa açmaktadır. Yüce Türk Ulusu zafer haberlerinizi beklemektedir. Tarihimiz ve Ulu Atamıza layık olacağınıza inancım sonsuzdur.»

20 Temmuz Cumartesi günü Türkiye her yönden sevinç içindeydi...

MEHMETÇİK KIBRIS'TA

Kıbrıs'ta, Mehmetçik küçük transistor radyosunu, 16.00 haber bülteninde Sancar'ın mesajını veren spikerin sözleri bitince kapattı. Etraftaki dağlarda bir ölü sessizliği vardı. Garip ve insanı korkutan bir sessizlikti bu adeta. Neredeydi bu Rumlar? Ne yapıyorlardı" Doğru dürüst bir mukavemet bile görmemişlerdi. Jetlerin bombardımanı da, hava kararmaya başladığından artık kesilmişti.

Mehmet haklıydı kuşkusunda...

Gerçeklerle etrafta söylenenler birbirini tutmuyordu. Sanki beklemediği bir felakete doğru yaklaşıyordu... Kıbrıs'taki sessizlik Ankara'da Genelkurmay'ı da endişelendirmekte gecikmedi. Gelen haberler, işlerin biraz yavaş olmakla birlikte planlandığı şekilde yürüdüğünü gösteriyordu. Girne'yi dışardan tutan birlikler yavaş yavaş Beşparmak Dağları'na doğru ilerlemeye başlamıştı. Bu arada indirme yeni tamamlanmış ve akşam gemiler ikinci dalgayı almak için Mersin'e geri dönüşe başlamışlardı. Çıkartma yapılan plajın çok küçük olduğu için 31 geminin boşaltılması biraz uzamıştı, ancak önemli

bir direnme görülmediğinden sürprizle karşılaşılmamıştı.

Saat 17.00'ye kadar planlar ufak tefek eksikle yürüdü.

Aslında önemli olan denizden çıkartma ve havadan indirme gibi büyük riskleri olan bir işin ilk adımını atabilmekti. Fazla ölü vermeden köprübaşları tutulduktan sonra, gerisi kolaydı. Bu da gerçekleşmiş, sürpriz unsuru faydasını göstermişti. Son derece hafif bir kayıp vardı.

En önemli nokta «haberleşme» idi. İlk gün, birlikler ile karargâh arasında Genelkurmay'ın istediği kadar etkili bir haberleşme kurulamamıştı.

ANCAAAAK, evet ancak, saatler 17'yi göstermeye başladığı sırada, Ada ile merkez arasındaki bağlantı adeta kesildi. Ne oluyordu? Gelen haberlerde, RMM (Rum Millî Muhafızları) birliklerinin doğru dürüst anlaşılamayan yönlere doğru hareket ettikleri bildiriliyor, ancak o heyecan içinde kimse şüphelenmiyordu...

Beşparmak Dağlarında mağaraların içinde bazı kıpırdanmalar olduğu, ama anayollar yerine yan yollardan birtakım Rum askerlerinin koşuştukları sırada Amerikan temsilcisi Sisco, Atina'dan aynı gün Türkiye'ye geri dönmek için çırpınırken, dördüncü defa «Ankara'ya inemeyeceğine» dair haber alınca sinirlenmiş ve özel uçağı ile havalanmıştı. Ege'nin üzerinde uçakla hem tur atıyor, hem de iniş izni istiyordu. Sisco'nun bu ısrarı tam iki saat sürdü. Ankara iniş müsaadesi vermiyor, Sisco ise inatla tepede tur atıyordu... Durum artık dayanılacak halden çıkmıştı. İniş izni isteyen, Amerika'nın temsilcisiydi en sonunda.

Sisco'nun harekâtın birinci günü gelip, durdurma-

ya kalkmasından çekiniliyordu. Zaten ateş-kes çağırıları giderek artıyordu. İkinci adımda duruvermek hiç hoş olmazdı... Güneş, «Canım konuşacak ne var? Harekât başladı işte» diyordu. Ecmel Barutçu, etrafının ısrarı üzerine Güneş'e gitti ve iniş izninin verilmesinden başka çıkar yol olmadığını anlattı. Güneş istemeye istemeye «Peki» dedi. İki saat sonra Sisco'nun uçağı için Ege'de bir hava koridoru ve Ankara havaalanı açıldı.

Amerikan heyeti doğruca Büyükelçiliğe gitti. Bu kez randevu isteniyor, ancak «Başbakan toplantıda, Dışişleri Bakanı elçilerle görüşüyor» cevapları ile karşılanıyordu. Akşama doğru Güneş, «Telefon etsin yeter» şeklindeki tutumunu ısrarlar üzerine değiştirdi:

— «Peki yarın sabah gelsin, ancak 15-20 dakika kalsın.»

O sırada kimsenin haberi olmadan bazı Amerikalılar Büyükelçilikte, Washington ile Ankara arasında bir telefon bağlantısı kurulmasının tedbirlerini araştırıyorlardı. Kissinger'in «ünlü telefon diplomasisinin» hazırlıklarıydı bunlar. Bir Amerikan askerî uydusu vasıtasiyle yapılabilecek olan bu konuşmaların dinlenememesi en önemli unsurdu. Bunu gerçekleştirebilmek için de özel bir alet kullanılacaktı. Kissinger'in sözleri önce bu aletten geçip «bozulacak», bu tarafa geldiğinde de yeniden eski formuna sokulup dinleyene ulaşabilecekti...

Birinci günün bu büyük heyecanı içinde Başbakan, beraberinde Işık ve Asiltürk olduğu halde Genelkurmay'a geçti. Çaylar kahveler geldi ve son gelişmeler kendisine tüm açıklığı ile anlatıldı. Brifing'de her şeyin iyi gittiği söylendi... Dalga dalga ilerleniyordu. Bu arada yeni bir haber de verildi Ecevit'e: «Yunanlı-

lar büyük bir konvoy hazırlıyorlar. Muğla Valisi Özer Türk vasıtasiyle alınan bu haberi, keşif uçaklarımız da doğruladılar. Eğer bu konvoy Kıbrıs'a ulaşırsa, müdâhalemize ters etki yapabilir. Bundan dolayı şu anda ön tedbir olarak, bazı muhripleri çıkartma birliklerini korumak görevinden alıp Batı bölgesine yollamayı düşünüyoruz. Ancak araştırmalarımız devam ediyor.»

Güney Deniz Saha Komutanlığı da, Rodos'da bazı sivil gemilere bindirme yapıldığını jandarmadan ve mahalli adamlarından öğrenmişti. Keşif uçağı da uçurulmuş ve «Bir gemi topluluğu görüyorum» mesajı alınmıştı... Ancak gemilerin tipleri, yükü ve milliyetleri saptanamamıştı, hava artık kararmıştı, beklemekten başka çare yoktu...

TEHLİKELİ SAATLER

Kıbrıs üzerindeki hedeflerini bombalayan uçaklar üslerine dönerlerken, arkalarında kıpkızıl bir renk bırakıyorlardı. Beşparmak Dağları'ndaki yangındı bu... Son derece etkili bir şekilde işlerini bitirmişler ve çok az bir kayıpla üslerine doğru çekilirlerken, Kıbrıs adeta birdenbire uyanıverdi.

Jetlerin, çekilmesini bekliyordu Rumlar. Saat 18'e doğru yavaş yavaş artan makineli tüfek ateşi, 20.00 sularından itibaren cehennemi bir şekil alıverdi (1).

Tam teşkilâtlı Yunan alayının kapıları açıldı ve harekât başladı.

Ellerindeki tanklarla birlikte Gönyeli'ye doğru taarruza kalkan Yunanlılara, Adanın çeşitli bölgelerinde-

(1) 20 Temmuz Cumartesi günkü bu olayın en ince ayrıntılarına girilmemiş, özeti, görgü tanıkları ve Genelkurmay yetkililerinin verdikleri kadarıyla nakledilmiştir.

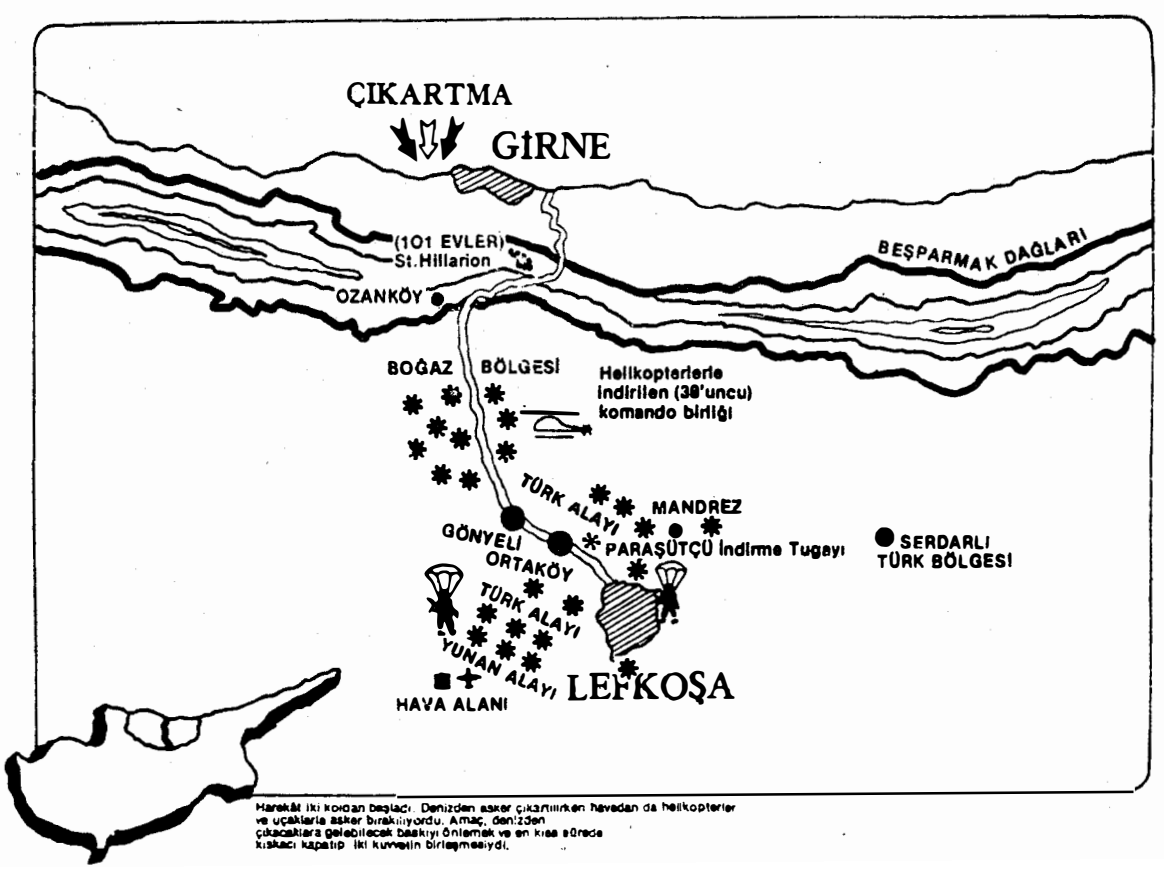
ki RMM (Rum Millî Muhafız Teşkilâtı) da katıldılar. Omorfo civarındaki üs'de bulunanlar, Küçük Kaymaklı köyü yakınlarındakiler ve en önemlisi Trikomodaki tam teşekküllü üs'den kaydırılan kuvvetler dört yönden BOĞAZ - GÖNYELİ - LEFKOŞA üçgenini tutan Türk ve TMT kuvvetlerine saldırdılar (Haritaya bakınız). Bölgeyi avuçlarının içi gibi bildiklerinden yan yollardan sızmışlar ve pusuyu hazırlamışlardı.

Bu bölgedekiler Türk komando taburunu sıkıştırırken, geri kalan RMM birlikleri de Türk kantonlarını (Türk köyleri ve civarı) sarıyorlardı. Türkiye'nin Magosa'nın Kuzeyindeki Boğaz mevkiinden çıkartma yapacaklarını bekleyen Rumlar, buralara önemli kuvvet yığmışlardı. Trikomo - Boğaz üssünde silahlandırılmış birlikler, yelpaze gibi açılarak bir kıskaçla Serdarlı köyünü sararken, diğer kıskaç da, Magosa'daki Türkleri çeviriverdiler. Girne'nin doğusundaki Karatepe ve İngiliz tepedeki Rum komando üssündeki kuvvetler de takviye alıp, Beşparmak Dağları'na yüklendi. Böylece üç cephe birden açılıvermişti.

Boğaz civarına indirilen komandolar karşılarında yaklaşık 7 bin kişilik bir kuvvet bulurlarken, Yunan alayı da aşağıdan harekete geçiyor, denizden çıkan Türk kuvvetleri de Beşparmak Dağları'ndaki mağaralardan birdenbire başlayan ateşin arasına düşüyordu...

Çıkrtmada kendilerine önemli bir rol verilen Serdarlı köyü (10 bin nüfuslu) başta olmak üzere, Magosa, Limasol, Larnaka, Erenköy ve Baf'daki Türk kantonları çevriliveriyordu. Bu kantonları koruyan mücahitlerin ellerinde yetersiz hafif silahlar vardı. Dayanmalarına imkân yoktu...

Saatler ilerledikçe çarpışmalar daha gelişiyor ve

Harekât iki koldan başladı. Denizden asker çıkartılırken havadan da helikopterler ve uçaklarla asker bırakılıyordu. Amaç, denizden çıkacaklara gelebilecek baskıyı önlemek ve en kısa sürede kıskacı kapatıp iki kuvvetin birleşmesiydi.

Türk komando birliği mücahitlerle birlikte biraz daha sıkışıyordu. Her yandan havan yağıyordu.

Rumlarla Yunanlıların istedikleri, havadan indirilen kuvvetlerle, denizden gelenleri sabaha (Jetlerin görüş mesafesi açılana) kadar yok etmekti. Komando birliklerini Boğaz mevkiinde vururken, Yunan alayı, önüne gelen diğer Türk kuvvetlerini Girne'den denize dökecekti. Plan buydu.

Aslında böyle bir harekâta girişecekleri başından beri Türk Genelkurmayı tarafından hesap edilmişti. Bekleniyordu ve tedbirleri de ona göre alınmıştı. Ancak sürpriz yaratan, birdenbire ortaya çıkan tanklar, Beşparmak Dağları'ndaki yüzlerce mağaradan fırlayanlardı. Bekleniyordu, ancak bu derece büyük bir kuvvet tahmin edilmemişti. İlk çıkartmada fazla asker yollayabilmek için, birkaç tane zırhlı araç ile yetinilmek zorunda kalınmış ve fazla tank atılamamıştı karaya. Olanaklar bu kadardı.

O bölgede ellerindeki zırhlı vasıta ve tanklarla hücuma kalkan (yaklaşık 6-7 bin kişi tahmin edilen) Rum ve Yunanlılara karşı, 2000 kişilik komando birliği, 650 kişilik Türk alayı ve hafif silahlarla donatılmış olan TMT (Mücahitler)'in bir bölümü (yaklaşık 1000 kişi tahmin ediliyor) müthiş bir mücadeleye giriştiler (1). Hava karardığı için ne jetlerden yardım istenebilir, ne de takviye silah alınabilirdi.

Kıbrıs çıkartmasının kaderini tayin edecek olan 12 saat başlamıştı.

Genelkurmay'da toplantı üstüne toplantı yapılıyor, Ankara sokaklarında halk coşkun tezahüratını devam ettirirken, Kıbrıs'taki Türkler «katliam tehlikesiyle»

(1) Kesin rakam belli değildir, yaklaşık verilmiştir.

karşı karşıya kalıyorlardı. Bütün Türk kumanda heyetinin istemediği buydu: Kaza kurşunu ile şehit vermek ve köprü başını tutamamaktı.

Ankara, gelen haberleri (ki bunlar da son derece yetersiz kalıyordu) endişeyle izlemekten başka bir şey yapamıyordu... Bir ara, gece bombardıman yapılması düşünüldü, ancak riskleri hesap edilince vazgeçildi.

Yunan alayının çıkışı, bir Türk - Yunan savaşının ilk işareti anlamını da taşıyordu... Yunanlıların harekete geçtiği sırada, Türk alayının da kapıları ardına kadar açıldı ve Birlik Lefkoşa - Gönyeli yolunda Yunanlıların önünü kesmek üzere ilerlemeye başladı. Yunanlılar ikiye ayrılmışlardı. Bir bölümü Türk alayını vurmak, diğer bölümü de komandolara saldırmak üzere baskına geçmişlerdi.

En kanlı çarpışmalar 20 Temmuz gecesi, bu bölgede oldu. Yunanlıların sert ateşine aynı şekilde karşılık veriliyor, yer yerinden oynuyordu. Mehmetçik Yunanlıların ortaya sürdükleri tankları ellerinde yeterli tanksavar silah bulunmamasına rağmen, birer birer yok ediyordu. Mücahitler de yardıma koşuyorlar, ancak etkili olamıyorlardı. Kıskaç gittikçe sıkışıyordu. Denizden çıkanlarla henüz bağlantı yoktu. Alay Komutanı «Tank üzerinizden geçse dahi siperlerinizi terk etmeyeceksiniz» emri vermişti. Yunanlıların, Türk alayını kırıp geçmesi her şeyi değiştirebilirdi.

Rumlar, Yunan alayının gelmesini bekliyor, Yunanlılar ise bir türlü Türk alayını aşamıyorlar ve Türklere karşı planlanan «Darbe» bir türlü indirilemiyordu. Türk komandoların direnmesi büyüktü. Bu boğaz boğaza geçen savaş sabaha kadar devam etti.

20 Temmuz gecesi, Mehmetçiğin kahramanlık öyküsü oldu.

21 Temmuz Pazar

Zaman zaman göğüs göğüse mücadeleler oluyor ve Türk alayı bulunduğu stratejik yerin (alay çukurca bir bölgedeydi) dezavantajına rağmen Yunanlıların sert baskısını püskürtüyor, ancak birkaç saat sonra hücum yeniden başlıyordu. Komando birlikleri St. Hileryon kalesinden takviye görüyor, fakat yetersiz kalıyordu... Yavaş yavaş çekiliniyor, sonra birden ileri saldırı yapılıp Rumlar püskürtülüyordu. Adanın diğer bölgelerindeki Türk köylerine girişilen abluka haberleri artıyordu...

Türk birlikleri gerçekten büyük bir baskı altına girmişlerdi ve direnme gösteriyorlardı. Yunanlılar bir ara durumu lehlerine çevirir gibi olmuşlardı, ancak bu fazla sürmedi, hemen püskürtüldüler.

Sabaha karşı Rumların planladığı son «darbe» hâlâ indirilememişti.

Ve en önemlisi mücahitler hafif silahlarıyla korkunç bir savaş veriyor, aynı oranda kayıpları da artıyordu. Zaten Kıbrıslı Türk mücahitlerin verdikleri şehit (ki sayıları açıklanmamıştır ve iki bine ulaştığı söylenir) harekâtın ilk iki gününde olmuştur.

Sabahın 02.00'sinde Adana'daki merkeze Kıbrıs'tan «destek» talepleri yağıyordu. Devamlı gelen hücum püskürtülüyor, ancak bunun arkası kesilmiyordu... Sayı-

ca birkaç misliydi Rumlar. Tek çıkış yolu havanın bir an önce atması ve jetlerin görüş mesafelerinin açılmasıydı. Adeta dua ediyorlardı.

Denizden çıkan piyadeler de mevkilerini korumaya çalışırken Komutanları Albay Karaoğlanoğlu'nun bir havan topu isabetiyle şehit olduğunu duydular...

Lefkoşa Türk Elçiliğinde de büyük telaş vardı. Rumların bir katliama girişecekleri haberi alınmıştı. Elçi dahil herkese makineli tüfek dağıtıldı.

TEHLİKELER

ANKARA'yı Kıbrıs'taki gelişmeler hemen etkiledi. Yetkililerdeki sıkıntılı hava ve arka arkaya yapılan toplantılar, kısa sürede etrafın gözünden kaçmamaya başladı, fakat bir anlam verilemiyordu. Gündüz tutulan köprübaşı tehlikeye düşmüştü. İstihbarat yetersizliği ilk defa kesin biçimde ortaya çıkmıştı. Ama artık çok geçti ve derhal durumu değiştirmekten başka çare yoktu. K.K.K. Eşref Akıncı, daha fazla tanka ihtiyaç duyulduğunu anlamış ve Osmaniye'deki 39. Tümen Tank Birliklerinin derhal Bedrettin Demirel emrinde Mersin'e yığılmasını emretmişti (1). Gönderilmesi planlanan zırhlı ve tank yetmeyebilecekti. Kimsenin gözüne uyku girmiyor ve harıl harıl planlar yeniden gözden geçiriliyordu. Sürpriz etkisi yapan bu karşı saldırı ancak ağır bombardımanla kırılabilirdi. Zira Ada'ya ilk gün ancak yaklaşık 6000 kişi (1 amfibik tugayı, 1 paraşüt tugayı, 1 komando tugayı) gönderilebilmişti. İkinci dalga da 22 Temmuz sabahına yetiştirilebiliyordu. Yani 21 Tem-

(1) K.K.K. Akıncı'nın 21.8.1974 tarihli Hürriyet'te yayınlanan özel demecinden.

muz günü sadece havadan kısıtlı indirmeye devam edilebilirdi... Bu da istenildiği kadar büyük bir gücün yığılması için yeterli değildi.

O gece Genelkurmay'da, Ecevit'in «Barış harekâtı» şeklinde gördüğü planlar değiştirildi ve ağır bombardıman kararları alındı. Mersin'e dönmekte olan Tınaztepe, Adatepe ve Kocatepe'ye derhal tornistan edip destek atışı sağlamaları emredildi. Şafakla birlikte deniz ve havadan «destek» hareketine girişmek, direnmeyi kırmanın tek yoluydu. Bombardımanla bu «baskı» giderilecek, aynı zamanda havadan hem birliklere, hem de abluka altındaki Türk köylerine cephane atılacaktı.

KIBRIS'ta, devamlı saldırıları önlemeye çalışan kuvvetler hâlâ bir an önce havanın açmasını bekliyorlardı. Dayanılmaz bir durumdu.

Yunan alayı, Türk alayını geçemeyince, RMM'ye yeteri kadar destek veremedi ve gece 03'e doğru baskıda bir hafifleme görülmeye başladı. Komandolar ve mücahitler de RMM'yi insanüstü bir güçle durdurabilmişlerdi. Ancak denizden gelenlerle temas tamamen kaybolmuş, hatlarda gerilemeler olmuş ve düzen bozulmuştu. Öte yandan da Ada'nın çeşitli yerlerine dağılmış olan Türk kantonları, tamamen Rum işgaline uğramıştı. Katliam haberleri geliyordu.

20 TEMMUZ GECESİNİN ÖYKÜSÜ

20 Temmuz gecesini çeşitli tanıklardan ve yabancı gözlemcilerden dinledim. Ayrıntılarına girmeden, bana söylenenleri şöyle özetleyebilirim (1): Türkiye, RMM ve Yunan alayının dışında sayıları birkaç bini gecen Yu-

(1) Türk kumanda heyetinde bulunanlar 20 Temmuz gecesini «En zor gece» diye nitelerler.

nanlı subayın böylesine bir baskın gösterebileceğini beklemiyordu. Oysa içerdeki büyük karışıklığa rağmen, bunlar ilk gün uçaklar çekilene kadar toparlanıp mevzilerini almışlardı. Ada'ya çıkan 6 bin civarındaki asker ve eskiden beri bugünü bekleyen mücahitler yeteri kadar ağır silaha (Tank v.s.) sahip değildi. Zaten imkân da yoktu. Birkaç zırhlı yollanabilmişti o kadar. Oysa Yunanlılar, darbe ile birlikte çok fazla olmasa dahi silah ve cephane getirmişlerdi. Bütün gün, çıkartmanın tamamlanması ve planların birinci bölümünün uygulamasıyla geçmişti. Koordinasyon tam kurulamamıştı. Beşparmak Dağları RMM ve Yunanlı subaylarla doluydu. Eğer Türk alayı, komandolar ve mücahitler insanüstü bir direnme göstermeselerdi durum çok tehlikeli olabilir ve köprübaşı kaybedilebilirdi. Haberleşmenin aksaması çalışmaları aksatıyordu.

Rumların yaklaşık 15 bin kişileri vardı. İç savaş nedeniyle bu kuvvet eski etkinliğini kaybetmiş ve morali bozulmuştu, ancak yine de kalabalık idiler. Bu koordinasyonu gerçekleştirememeleri ve darbe sonrasında bölünen RMM'nin, Türk komandolarından gördüğü direnme üzerine bozulması, büyük bir tehlikenin atlatılmasının başlıca nedeni oldu. Harekât yine tamamlanır, ancak kayıp çoğalabilirdi.

Genelkurmay'ın 20 Temmuz Cumartesi geceki endişesinin nedenleri işte bunlardı.

04.30

Havanın aydınlanmasıyla birlikte dalgalar halinde jetler Kıbrıs'a akmaya başladılar. Uçakların görünmesiyle de, oradaki Türk kuvvetlerine yapılan baskı azaldı ve çıkartma birlikleri rahat bir nefes alabildiler. Yeni-

den organize olup, hareket planlarını uygulama, haberleşmeyi kurma ve ilerlemeye devam edebildiler.

Uçaklar birbiri ardına, kendilerine yerden verilen hedefleri darmadağın ediyorlar... Yunan alayında taş üstünde taş bırakmıyorlar, tüm RMM üsleri adeta haritadan siliniyordu. Zira olayın önemini ve sonuçlarını en iyi Genelkurmay değerlendiriyordu. Harekâtın gecikmesi kabul edilemezdi. İlk günkü barışçı yaklaşım 21 Temmuz pazar sabahından itibaren değişiverdi ve ÖLÜM yağmuru bütün gün devam etti. Kıbrıs bir cehennem adası haline dönüşmüştü...

YUNAN SAVAŞI MI?

Kıbrıs'ta birden beliren bu tıkanıklığı gidermek, hedeflere doğru ilerlemeyi hızlandırmak için Hava Kuvvetleri olağanüstü çaba harcarken, muhriplerin destek atışları altında çıkartma birlikleri de, ablukaya alınan Türk köylerini ister istemez bırakıyor ve karşı hücuma geçiyordu. Açlık ve heyecan bir kenara, en büyük zorluk sıcak ile mücadeleydi. İlk günkü ani hücum, yiyecek ve içecek ikmalini aksatmıştı. Su tankları v.s., sahilde yığılı kalmıştı. Buna rağmen «Son kanınıza kadar dayanacaksınız» emri yerine getiriliyor ve ilerleme yapılıyordu.

Genelkurmay emir üstüne emir yolluyor ve büyük ağırlık Hava Kuvvetlerine veriliyordu. Sabahki son durum görüşmesinde tehlikenin atlatıldığı artık kesinlikle belirmişti. Şimdi önemli olan, Beşparmak Dağları'ndaki direnme noktalarını bir an önce temizleyip, hâlâ kurulamamış olan Girne - Lefkoşa bağlantısını sağlamaktı. Bunun için de «takviye» gerekliydi.

O sırada Mersin'de büyük bir hızla gemilere yeni

birlikler bindiriliyor, tank ve zırhlı sayısı artırılıyordu. «Truva» feribotu Deniz Yollarından «Sadık Altıncan», «Köyceğiz» gibi gemiler de sivil sahiplerinden alınmış dolduruluyordu. Ancak bu ikinci dalganın Kıbrıs'a çıkışı 22 sabahını bulacaktı. Arada kalan boşlukta, iş Hava Kuvvetlerinin bombardımanı ve cumartesi günü indirilen 5-6 bin askerin gücüne kalıyordu. Tabii, devamlı helikopterlerle cephane, asker sevkediliyordu, ancak asıl ihtiyaç tank idi...

SADECE bu değildi. Ankara'yı düşündüren. Sabahın erken saatlerinde bölgeyi tarayan keşif uçağından yeni bir rapor gelmişti: 8-11 kadar gemi, Kıbrıs'a doğru 10 mil süratle ilerliyorlar. Aralarında 8 mil mesafe var. Toplu halde görünüyorlar.

Bir gün önce, Muğla Valisinin Bölge Jandarmasından ve MİT'in Rodos'daki irtibatından, Yunan gemilerinin kamyon ve silah bindirdikleri yolundaki istihbaratını, ordunun elektronik istihbarat teşkilâtı doğrulamış ve Yunanlıların «hazır olunması ve kıt'aların gemilerine binmesi» yolundaki bir mesajını yakalamıştı. Sabahın ilk saatlerinde de keşif uçağının son raporu gelince, hepsi birleştirildi ve bir sonuca varıldı: Yunanistan Kıbrıs'a büyük bir kuvvet yolluyordu.

Zaten Ada'da önemli bir direnmeyle karşılaşılmıştı, bir de bu takviye müdahaleyi ters şekilde etkileyebilir ve gecikme yaratabilirdi.

Bir gece önce Yunan alayı, Türk alayına saldırarak, ilk Türk - Yunan savaşının işaretini vermişti. Şimdi bu kuvvetler de işe karışınca, durum daha da değişecek ve bir Yunan savaşı (muhtemelen Kıbrıs topraklarında) kaçınılmaz olabilecekti.

Atina'dan da savaş konseyinin toplandığı ve «Tür-

kiye'ye 48 saatlik bir süre» tanınması, arkasından da savaş ilan edilmesi kararı alındığı haberleri geliyordu. Bu konvoyun önemi birçok bakımlardan böylece artıvermiş ve gelişmeler artık Kıbrıs'ın da dışına taşar şekle dönüşmeye başlamıştı.

Askeri yönden beliren bu baş döndürücü gelişmeler yanında, siyasi yönden de bir sürpriz belirmişti.. Kıbrıs'ta çatışmalar sürerken (yani 20 Temmuz cumartesi gecesi), Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Ankara'nın beklemediği bir süratte ünlü 353 No.lu kararını çıkarıvermişti (1). Derhal ateşin kesilmesi, yabancı kuvvetlerin müdahalesine son verilmesi ve Yunan askerleri dahil tüm yabancı kuvvetlerin geri çekilmesi... v.s. Oysa bugüne kadar B.M. hiç bu kadar çabuk ateş-kes kararı çıkartmaz ve gelişmeleri beklerdi. Ancak bu kez zaten toplantı halinde bulunulması ve en önemli unsur, Sovyetler Birliği ile Amerika'nın anlaşmasıydı. Kissinger ne kadar toprak kazanıldıysa o kadarıyla yetinilmesi ve bir Türk - Yunan savaşını engellemek istiyor. Sovyetler de Türkiye'nin genişlemesini durdurma çabasındaydı. Bu iki etken kararı çabuklaştırmıştı. Her iki DEV'in aynı yönde oy verdikleri bir karar idi bu. Yani görmemezlikten gelinebilecek bir şey değildi. Dışişlerinin fena halde canı sıkıldı.

İşte 21 Temmuz pazar gününün bize getirdikleri.

B.M.'nin ateş - kes kararı birdenbire herkesi hareketlendirmişti. NATO'dan Ortak Pazar'a kadar her yönden şimdi de, «karara uyun» istekleri geliyordu.

---

(1) 353 sayılı B.M. kararının tam metni Ek: II.

21 temmuz pazar

YUNAN KONVOYU

06.20'de Ecevit Genelkurmay'a gelip bilgi aldı. Hava ve Deniz bombardımanlarının birdenbire artırılmasının nedenleri anlatıldı ve son durum bildirildi. Özellikle henüz açık denizlerden geçen ve Kıbrıs'a yönelen Yunan gemi topluluğundan söz edildi. Gerekirse vurulması zorunlu olacaktı. Genelkurmay çok önem veriyordu...

07.30'da, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün yaveri de Başbakanlığa geldi. Yüksek rütbeli subaylar da durmadan Genelkurmay ile Başbakanlık arasında mekik dokuyorlardı. Konvoy niteliği hakkında o ana kadar alınan bilgilerde eksikler vardı. Bir taraftan yeni araştırma yapılıyor, bir taraftan da değerlendirmelerle bu sonuca varılıyordu.

Ortada birdenbire bir «Yunan konvoyu» sözü dolaşmaya başlaşmış ve harekâtın geleceği de bu konvoya bağlanmıştı.

Dışişleri Bakanı Güneş bir gece öncesinden beri randevu bekleyen Siscoya verilecek Türk görüşünü el yazısıyla yazarken, Ecmel Barutçu da bu ünlü Yunan konvoyu ile ilgili ek notu hazırlıyordu.

Ege ve Akdenizi tarayan keşif uçağı ise, devamlı raporlar yolluyor ve 11 civarındaki gemi konvoyunun Kıbrıs yönünde seyrettiğini belirtiyordu. Ancak havanın puslu olması ve uçakta silah bulunmadığından, alçalıp gözle tespit yapamıyor, dolayısiyle bir türlü gemilerin ne taşıdıklarını, bandıralarını çıkaramıyordu. Ege ve Akdenizi tarayan radarlarda da bazı gemiler görünüyordu. Bir taraftan Kıbrıs harekâtı, öbür yandan yeni ihtiyaçlar ve bütün bunların yarattığı hava içinde, me-

sela havadan resim çektirip, güvertedeki adama kadar her şeyini tespit ettirme olanaklarına başvurulma vakti bulunamıyordu.

İstihbaratlardan gelen raporlar, yan veriler ve yapılan değerlendirmeler sonunda karar kesin olarak verildi:

Bunlar Yunan gemileridir ve sayıları da 11'dir.

GENE SİSCO

Sabah 08.30'da asık bir suratla Dışişlerine gelen Sisco, «Eğer bu kadar bekletmeseydiniz belki şu sıralarda ölen insanları kurtarabilirdik. Size Yunan tekliflerini getirdim» dedi. Güneş, Sisco konuşurken devamlı odanın içinde dolaşıyor, içeri dışarı gidip geliyor ve «umursamadığını» açıkça gösteriyordu.

— Yunanistan Adaya çıkmış olan Türk askerlerinin, Türk kantonlarına serpiştirilmesini kabul ediyor. Böylece toplumunuzun güvenliğini sağlayabilmiş olacaksınız. Ayrıca Londra'da bir konferansı da kabul etti. Sampson değiştirilip yerine ılımlı bir başkan getirilmek üzere, size garanti verilebilecek ve en önemlisi darbeye katılan Yunan askerleri çekilecek.. Ne dersiniz?

Masanın bir tarafında oturan Ecmel Barutçu'nun yüzü uzayıverdi. Güneş'in kulağına eğildi ve «Aaaa ne bu ayol, teklif mi? Bu şekilde adaya çıkmış olan Türk birliklerini kantonlara sokup adeta hapsedecekler» dedi.

Güneş'in de kabul etmesine imkân olmayan bir teklifti.

— Mr. Sisco şunu çok iyi bilmeniz gerekir ki, askeri bir harekâtın sorumluluğunu taşıyan bir Türk hükümeti böylesine yetersiz bir güvenlikle tatmin olamaz.

Bu harekâtın amaçları ve hedefleri vardır. Bunlara ulaşılmadıkça durulamaz.

Sisco, ateş - kes'in faydalarından ve tehlikelerinden söz ederken yanındaki yardımcılarından Oakley atıldı:

— Sizi temin ederim. Yunanistan savaşacaktır.

Güneş sinirlendi:

— Bu galiba Amerikan görüşü olacak?

Odada epey gergin bir hava esiverdi. Sisco devamlı, Yunanistan'ın NATO'dan çekilme ve savaşma niyetlerinden söz ettikçe «Bizi ilgilendirmez» cevabı alıyordu.

Sisco, gece New York'ta alınan B. M.'nin ateş-kes kararını daha görmemişti. Kendisine hemen tam metin verildi. O metni incelerken görüşmeler de yapılıyordu. Odanın içi karmakarışıktı. Giren, çıkan, konuşan...

Güneş, Sisco'ya Türkiye'nin Londra'da bir konferansı kabul etmeyeceğini açıkça belirtti. Viyana olabilirdi. Arkasından «Ateşi sadece Türkiye'nin kesmesi değil, Yunanistan'ın da buna katılması şarttır. Aynı anda ve birlikte hareket edilir» dedi.

Sisco, «Tekliflerinizi bana yazılı olarak verin, derhal Atina'ya hareket edeceğim. Kelimenin dahi önemi var.» diyor, bir taraftan da derhal ateşin kesilmesinin önemine dikkati çekiyordu.

Türkiye'nin aslında kesin hiçbir teklifi yoktu o anda. İstenilen, harekâtın hedeflerine varmasından başka bir şey değildi.

ASKERİ KONVOY MU?

O sırada keşif uçağı ilginç bir değerlendirme daha yaptı: «Gemileri görüyorum. Henüz yasak bölgeye

girmemişlerdir. Şahsi kanaatim bunların tesadüfen bir araya gelmiş ticaret gemileri olduğudur. 8 tane sayabildim.» (1)

Bu mesaj çok önemliydi, zira ilk defa konvoyun ticaret gemilerinden oluştuğunu ve bunların «tesadüfen bir araya geldiklerini» belirtiyordu.

Turan Güneş'in el yazısıyla hazırladığı, Türk görüşünün o sırada tercümesi ve daktiloya çekilmesi tamamlanmış, gemiler meselesi de eklenmiş ve Sisco'ya kâğıt verilmişti. Bir ara özel kalemden haber geldi ve Ecmel Barutçu dışarıya çağrıldı. Bir amiral önemli bir haber getirmişti:

— Ecmel bey, gemilerin sayısı 11 değil.

— Ne olacak amiralim, ha 11, ha 10. Önemli olan konvoy.

— Ama askerî gemi de değil.

— Ya ne?

— Ticaret gemileri, ancak cephane taşıyorlar. Sayıları da 8.

Bu defa Dışişleri ile Sisco arasında gizli bir, Yunan konvoyunu açıklayan kâğıdı, «geri alma» mücadelesi başladı. Sonunda Dışişleri galip geldi ve çoğaltılacağı bahanesiyle kâğıt geri alındı. Hemen dışarıda, alt tarafı kesildi. Gemiler konusu (sayıları ve nitelikleri değiştirilip) başka bir kâğıda yazıldı ve bu defa «üstüne mürekkep döküldü de...» gerekçesiyle iki nüsha

(1) Keşif uçaklarının mesajları ve diğer gelişmeler, konuyla yakından ilgili Türk ve yabancı yetkililerin verdikleri bilgilerden çıkarılmıştır.

halinde verildi Sisco'ya. O karışıklıkta pek kimse bu değişikliğin farkına varmadı...

Başbakan toplantıya geldi.

Ecevit son derece kesin konuşuyordu. Yunanistan bugüne kadarki tutumuyla Türkiye'nin güvenini kaybetmişti. Asıl önemli olan bunun yeniden kurulabilmesiydi. Kıbrıs'ta korumasız Türk köylerine saldırmışlar ve bir katliama girişmişlerdi. Yunan alayı ve Yunan subayları fiilen bu katliamların içindeydi. Türk alayına hücum edilmiş, dolayısıyle savaş ihtimalleri artmıştı. Şimdi de konvoy gönderiyorlardı.

— Eğer bu konvoy derhal geri dönmezse batırmak zorunda kalacağız.

— Sakın yapmayın işte o zaman savaş çıkar.

Sisco, NATO'nun durumunu ve Atina'nın çekilme tehdidini tekrarlıyor, 48 saat içinde savaş açacaklarını belirtiyor ve bir an önce ateşin kesilmesinde ısrar ediyordu.

Ecevit Yunanistan'ın Türkiye'ye bir tehdit olamayacağını belirttikten sonra, konvoyun geri döndürülmesinin bir güven havası yaratacağını ve bundan sonra, diğer konuları konuşabileceğini açıkladı:

— Mr. Sisco Türkiye bir harekâta başlamıştır. Barışçı hedeflerine varınca da bu duracaktır. Oradaki askerimizin ve istilaya uğrayan Türk köylerinin güvenliği sağlanmadıkça ateş - kes olmaz.

Ancak kendisi de harekâtın günlerce devam edemeyeceğini, çok fazla vakit olmadığını biliyordu. Köprübaşı tutma hareketi üç günde bitecek diye hesaplanmıştı. B. M. kararı erken gelmiş, üstelik Ada'daki ilerleme de beklenmedik olaylarla karşılaşmıştı.

Sisco Atina'ya gitmek üzere Başbakanlıktan çıkarken cebinde şunlar vardı:

1) Yunan konvoyu, eğer bir savaş istenmiyorsa derhal durdurulmalıdır. 2) Türkiye konferans için Viyana'yı teklif etmektedir. 3) Rumlarca işgal edilen Türk kantonları serbest bırakılmalıdır. 4) Ateş - kes ancak Yunan saldırıları durdurulduktan sonra düşünülebilir. Üstelik karar Yunanistan'la birlikte ilan edilmelidir.

MUHRİPLER DE VAR

Saat 11.00 civarında keşif uçağından gelen iki rapor, Deniz Kuvvetlerinin kuşkularını artırdı: «Aynen bizimkilere benzeyen üç muhrip görüyorum.»

İkinci mesajda muhrip sayısının 9'a çıktığı bildirildi.

Hemen Ankara'da bunun değerlendirilmesi yapıldı. 8-9 asker ve cephane yüklü sivil gemi, Yunan muhripleri refakatinde Kıbrıs'a doğru ilerliyorlar.

Her iki ülke de Amerikan yardımından aynı tip muhrip aldıklarına ve Türkiye'nin o bölgede hiçbir gemisi bulunmadığına göre, bunlar Yunanlıların gemileriydi.

Acaba?

6'ncı filonun o anda nerede olduğu kesin biliniyor muydu?

Çok yüksekten, hem de deniz keşfine alışmamış pilotun bir hatası mümkün değil miydi?

Ancak tüm veriler öylesine kesindi ve birbirini tutuyordu ki, kimse o büyük baskı içinde, vakit darlığı nedeniyle, yeniden keşif yapılması imkânı artık yoktu. Hatta bölgedeki harp filosundan gelen, «Milliyetlerinin tespiti için alçak uçuş yapılsın» istekleri dahi vakitsizlikten cevaplanamadı.

Adatepe, Kocatepe ve Fevzi Çakmak muhriplerine

sabah 10.00 sularında arzı ve tulû verilerek 8-10 gemilik Yunan konvoyuna hücum edilebileceği bildirilmiş, üç muhrip de, Albay İrfan Tınaz'ın komutasında Girne açıklarındaki destek bombardımanını kesip, süratle verilen bölgeye hareket etmişlerdi.

Ecevit bu arada yeniden Genelkurmay'a geldi ve konvoyun durumunu sordu. Kendisine son alınan bilgiler verildi. Başbakan gemilerin milliyetlerinin tespit edilmesini, eğer Yunanlıysa önce ihtar edilmesini, durmadıkları takdirde ateş açılması konusunda onayını verdi. Üzerinde durduğu nokta, yanlışlıkla bir Kanada veya Japon gemisini batırıp güç bir duruma düşmemekti.

11.30'da Çakmak, Adatepe ve Kocatepe'ye yeni bir emir gönderildi: Yasak sahada bulunacak tüm Yunan bandıralı gemilere taarruz ediniz.

O ana kadar sadece Kıbrıs bandıralı gemilere vur emri varken, böylece Yunanistan da düşman ülke sayılıyordu. Hatta o sıralarda yasak sahada, Yunanistan'a doğru giden bir Yunan tankeri de tespit edilmiş, ancak yönü değişik olduğundan üzerinde durulmamıştı.

Yunanistan'ın Kıbrıs'a büyük bir güç gönderdiğine öylesine inanılmıştı ki, Ecevit durumu önce Sisco'ya açmış ve ardından da telefonla konuştuğu Kissinger'e anlatıp uyarmıştı. Bu gemilerin mutlaka durdurulması gerekliydi. Kissinger ise ünlü telefon diplomasisini başlatırken ateş-kes'i sağlamaya çalışıyor ve Ecevit'i sıkıştırıyordu. Bu ilk konuşmada Ecevit heyecanlıydı. Sonra yavaş yavaş alıştı.

Watergate skandalı nedeniyle Nixon tüm gücünü kaybetmiş ve Amerika'nın liderliğini adeta Kissinger yü-

rütüyordu. Konuşmaya başlar başlamaz, Ankara'dan hemen Atina'ya uçan Sisco'dan aldığı son haberleri aktarıyor ve Türkiye'yi durdurmaya çalışıyordu: (1)

KİSSİNGER : «Yunanlılar NATO'dan çekileceklerini söyleyerek, tehdit ediyorlar.»

ECEVİT : «Evet.»

KİSSİNGER : «Ve, deniz birliklerini göndermeye devam edecekler.»

ECEVİT : «Evet, anlıyorum.»

KİSSİNGER : «Sanıyorum ki, siz bana bir zaman verirseniz bir ateş-kesi sağlayabilirz.»

ECEVİT : «Evet, Mr. Kissinger. Prensip olarak biz, Güvenlik Konseyi kararı sınırları içinde ateş-kesi kabul etmeyi tabii ki istiyoruz. Böyle bir kararı uygulamanın gerekliliğini hissediyoruz. Ve bu durumu ben, derhal hükümete götüreceğim. Ateş-kese ne zaman başlanabileceğini müzakere edeceğim. Size bildiririm. Tabii ki uzun sürmeyecek.»

KİSSİNGER : «Tamam. Kararın ne kadar süre içinde alınabileceği hakkında bir fikir verebilir misiniz?»

ECEVİT : «Ohh, askerlerimizle de konuşmalıyım elbette. Bir saat içinde size bildirebilirim. Ne dersiniz, tamam mı?»

KİSSİNGER : «Tamam.»

ECEVİT : «Yunanlıların Kıbrıs'a gönderdikleri ve Ada'ya yaklaşan deniz kuvvetlerine ait gemiler konusunda onları uyardınız mı?»

---

(1) Bu telefon konuşmasının dökümü kesin zabıtlardan alınmış ve 20.7.1976 tarihinde Hürriyet gazetesi tarafından yayınlanmıştır. Konuşmaların aynen geçtiğini, araştırmam sonucu öğrendiğimden dolayı kitaba ekledim. (M.A.B.)

KİSSİNGER: «Uyardık Yunanlıları ve onlar, savaş bölgesine girmeyeceklerini söylediler. Durmayacaklarını...

ECEVİT : «... Fakat gemiler zaten savaş bölgesi içindeler şu anda, hem de iyice girmiş durumdalar.»

KİSSİNGER: «Sizden bunlar üzerine ateş açmamanızı istiyorum.»

ECEVİT : «Ama Mr. Kissinger, bakınız : Bu gemilerle Yunanlılar yığınla askeri malzeme getiriyorlar. Böylece ateş-kes hiçbir mana ifade etmeyecek. Mr. Sisco'ya anlatmaya çalıştığımız sıkıntı bu. Yunanlılara güvenemeyiz. Dost ve sözünü tutan ülke olarak size inanıyoruz. Fakat Yunanlılara güvenemeyiz. Ateş-kesi kabul ettiklerini söylüyorlar, fakat aynı zamanda NATO'yu terkedeceklerini söyleyerek tehdit de ediyorlar. Ve askeri malzeme ile dolu on bir gemiyi Kıbrıs'a gönderiyorlar. Onların ateş-kes hakkındaki sözlerini ciddiye alamayız.»

KİSSİNGER: «Yunanlılar, saat 11'de çarpışmayı durdurmayı arzuluyorlar.»

ECEVİT: «... Ama...»

KİSSİNGER : «..... Zaman...»

ECEVİT : «Bakınız Mr. Kissinger, mesele şu: Sanırım ki, Mr. Sisco bu meseledeki sıkıntımızı anladı. Kuvvetlerimiz dengesiz olduğu sırada, Yunanlılar bizimle Kıbrıs üzerinde müzakereye girmeyi istediler. Ben ise bunu kabul edemeyeceğimizi söyledim. Ve Mr. Sisco'nun da bunu mantıklı bulduğunu sanıyorum. Şimdi Mr. Sisco, siz de hemen hemen kuvvetli duruma geldiniz, diyor. Bu, tam anlamı ile kesin olarak doğru değil. Ancak kırk sekiz saat içinde bir şeyler yaptık. Asıl problemimiz Yunanlılarla müzakere yapabilmek, anlaşabilmek. Ancak tec-

rübelerimize göre, Yunanlılar mantık dilinden değil, yalnızca kuvvet dilini anlıyorlar. Yunanlılar bu on bir gemideki askeri malzemeyi Kıbrıs'a indirirlerse gene daha kuvvetli duruma geçecekler. Müsaadenizle söyleyeyim: Onlar size karşı namuslu davranmıyorlar.»

KİSSİNGER : «Eğer siz ateş-kes için bir saat verirseniz biz yapmaya...

ECEVİT: «Fakat görüyorsunuz ki...»

KİSSİNGER : «... O gemiler için...»

ECEVİT: «Yunanlılar biz karar alana kadar gemileri gene de yollayacaklardır.»

KİSSİNGER: «Ateş-kes şartları üzerinde...»

ECEVİT: «Yine de yollayacaklar. Görüyorsunuz ki, ateş-kesi kabul etmeyi arzu ediyoruz. Fakat konuyu hükümetimle müzakere etmek zorundayım. Hükümetim karar alana kadar, ki, bir saati geçmez, gemiler Ada'da olacak. İşte mesele bu. Yunanlıların işte bu oyunu oynadığını söylememe müsaade ediniz. Beni anlayacağınıza eminim.»

KİSSİNGER: «Sizi iyi anlıyorum şimdi. Fakat size cevap veremem, çünkü cevabı bilmiyorum.»

ECEVİT : «Evet, gemiler için çok geç olabilir. Çünkü gemiler savaş bölgesinin çok içindeler. Bu bölgeyi bizim Genelkurmayımız çoktan hareket sahası olarak ilan etti. Mesela, İngilizler buna çok sıkı biçimde riayet ediyorlar. Yunanlılar riayet etmedi. Hem de havadan uçuşlarla uyarıldıkları halde riayet etmediler. Ada'nın çok yakınında gemiler. Bu sırada ateş-kese hazır olduklarını söylüyorlar. O arada gemilerdeki yükler Ada'da olacak. Bu yüzden Mr. Kissinger, bana göre bu iki meseleyi birbirinden ayırmamamız şart. Bir yanda Yunanlılar

tarafından oldubittiye getirilmek istenilen gemiler, diğer yandan Güvenlik Konseyi'nin ittifakla aldığı ve sizin de arzunuz olan ateş-kes kararı. Bu karara biz de uymak istiyoruz. Size bir saat içinde ateş-kese ne zaman, hangi saatte hazır olabileceğimizi bildirebilirim. Sonucu mümkün olduğu kadar kısa zamanda bildirmeye çalışacağım.»

KİSSİNGER: «Derhal Yunanlılarla temasa geçeceğim ve onlara söyleyeceğim ki...»

ECEVİT: «Evet..».

KİSSİNGER: «... Sizin nihai kararınızı bize bildirinceye kadar, hareketlerini durdurmalarını...»

YUNANİSTAN KARAR VERİYOR

Türkiye'de, Yunanistan'a karşı bir savaş tehlikesinin böylesine arttığı ve Atina'nın Kıbrıs'ta cephe açmaya hazırlandığı şüphelerinin kesinleştiği sıralarda, Sisco Yunanistan'a indi. 11.45'te doğruca Büyükelçiliğe gitti ve Yunan Hükümetini aramaya başladı. Oysa Yunanistan'daki bölünme artık gözle görülür şekle dönüşmüştü. Kissinger, Sisco'ya, bir an önce Atina'nın kesin amaçlarını öğrenmesi ve çıkabilecek çatışmayı önlemesi için baskı yapıyordu. Sisco ise bu arada Türkiye'nin varlığını iddia ettiği konvoyun araştırılmasını istemiş, o sırada hemen hemen aynı bölgede dolaşan 6'ncı filodan kesin bir cevap alamamıştı. Türkiye'nin öne sürdüğü KONVOY bir Türk - Yunan savaşının sembolü haline gelmişti.

Sabahın erken saatlerinde ise, kimsenin haberi olmadan, Yunan Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başka-

nı Bonanos, üç kuvvet komutanını etrafına toplamış durumu gözden geçiriyordu (1).

20 saat önce Yuannides, Cumhurbaşkanı Gizikis ve kendisinin katıldığı toplantıda «Türkiye'ye savaş açma» kararı alınmıştı. Bunun nasıl gerçekleştirileceğini kuvvet komutanlarına soruyordu. Dört aydan beri Yunan Silahlı Kuvvetlerinin şimdiye kadar görülmemiş bir güçlenme hamlesi içinde olduğu açıklanıyor ve basına devamlı demeçler dağıtılıyordu.

Oysa gerçekler hiç de bunu göstermiyordu.

Hava Kuvvetleri Komutanı Papanikolau hemen itiraz etti:

— Savaşacak duruma girebilmemiz için hazırlık dönemi gerekir. Beklediğimiz uçakların sadece bir bölümü geldi (Fantomlardan söz ediyordu).

Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis, kendi kuvvetlerinin daha hazırlıklı olduğunu belirtti:

— ... Buna rağmen, dokuz muhripten ikisi tamirde bulunuyor. Ancak Türkiye'nin bize savaş ilan etmesiyle moralini yükseltebiliriz. Alınan kararı yerinde görmüyorum.

Kara Kuvvetleri de hazırlıksızdı. Kuvvet Komutanı General Galatsanos, kuvvetlerinin sınıra yığılabilmesi için günler geçmesi gerektiğini açıkladı:

---

(1) Türkiye'ye savaş açılması ile ilgili konuşmalar ve 21 Temmuz pazar günkü olaylar Arapakis'in 25.5.1975, Hava Kuvvetleri Komutanı Papanikolau'nun 22.6.1975 tarihlerinde To Vima gazetesinde yayınlanan memorandumlarından, Yuannides'in avukatı Alfatakis'in mahkemede yaptığı savunma zabıtlarından, 21.10.1974 tarihli Sunday Times'da çıkan ve Averof ile yapılan bir görüşme sonucu hazırlanan yazı, TA NEA gazetesinin o güne ait yayınları ve ANASTASAKOS'un «Atina'da Fırtına» adlı kitabından karşılaştırılarak ve ortak noktaları çıkarılarak hazırlanmıştır.

— 500 tankımız var. Bunun 100'ü Atina ve civarında polis görevi yapıyorlar. 200'ü ise Türk hududundan 200 kilometreye yakın bölgede. Bunların göreve başlamaları son derece güç.

Bonanos son derece sinirlenmişti. Silahlı Kuvvetlerin durumu gözönüne alınmadan bir «savaş kararı» verilmesi ve hepsinden önemlisi, böyle bir durumda Kıbrıs'ta bir harekâta girilmesini sert şekilde kınadı.

Bu şekilde Yunanistan'ın savaşa giremeyeceği ortaya çıkıyordu.

Tabii bu kararı almakla kalmadılar. Dört komutan, Yuannides'in ve ordunun yönetimi sivillere bırakılmasına karar verdiler.

Gerektiği takdirde zorla yapacaklardı.

Sisco, saatlerce süren aramadan sonra Başbakan Androçopulos'u nihayet bulabildi. Başbakan artık tamamen işi elinden kaçırmıştı:

— Mr. Sisco, Türkiye'nin hareketine karşı subaylar bazı tedbirler almaya başladılar. Şu anda da Genelkurmay Başkanlığında toplantı halindeler.

Androçopulos'un hiçbir şeyden haberi yoktu. Sisco yanındakilere «Ne biçim iştir bu? Kimseyi bulamıyorum. Böyle hükümet hayatımda görmedim. Kimse ne diyeceğini bilemiyor. Sanki yarınlarından emin değiller» diyordu. Hatta birkaç saat sonra buluştuğu İngiliz Büyükelçisine de «Hükümet yok. Ateş-kes konusunda sadece Deniz Kuvvetleri Komutanı birkaç söz söyleyebiliyor» diyordu.

Sisco bir Yunan - Türk savaşını önleyebilmek için çırpınırken, halk arasında «Pentagon» diye niteleṇdirilen Genelkurmay Başkanlığında 10.30'da başlayan önemli bir toplantı yapılıyordu. Genelkurmay Başkanı Bonanos, Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis, Hava

Kuvvetleri Komutanı Papanikolau ve diğer yüksek rütbeli subaylar aralarında bekleşiyorlardı.

Diğer bir odada ise, Askerî Polis Şefi ve Makarios'a karşı darbeyi tek başına düzenleten Tuğgeneral Dimitrios Yuannides, Cuntanın diğer üyeleri (anahtar mevkileri tutan birlik komutanları v.s.) konuşuyor ve Türkiye'ye nasıl ve nereden bir ders verilmesi gerektiğini tartışıyorlardı.

Uzun bekleme sonunda kapı açıldı ve Yuannides memnun bir şekilde içeri girdi.

— Kararımızı verdik. Türkiye'yi Meriç üzerinden vuracağız, dedi.

Salonda derin bir sessizlik oldu.

İlk açık itirazı Bonanos yaptı: «Bu delilik olur. Kimse bizi desteklemez. Amerika da karşımızda». Arapakis (Deniz Kuvvetleri) atıldı: «Benim hava desteğim yok. Olmadıkça da Kıbrıs'a bile yardımcı olamam.» Bonanos, ordularının «ülkeyi bir hücuma karşı koruyabileceğini, ancak saldırıda bulunamayacağını» ekledi.

Hava birdenbire dönmüştü. Yuannides kontrolü kaybetmek üzere olduğunu anlamıştı. Bonanos tekrar sözü aldı ve Türkiye sınırındaki güçlü 3. Ordu Komutanı Davos'un böyle bir hareketi benimsemediğini açıkladı. Davos gerçekten, Yuannides'in en çok güvendiği birlikleri Atina'nın civarından çekip sınıra sevketmeye başlamıştı. Yuannides güçsüz kalmıştı birden. Toplantıda bulunan diğer askerler fazla ses çıkaramıyor ve sadece başlarıyla Bonanos'u desteklediklerini gösteriyorlardı.

Yuannides, hiç değilse Ada'ya havadan ve denizden takviye gönderilmesi fikrini ortaya attı. Komutanlar yine ısrarla karşı çıktılar:

— Kıbrıs'ın stratejik durumuna bakmak, olanak-

larımızı hesaplamak, Ada'ya ne denizden, ne de havadan ulaşamayacağımızı göstermeye yetmez mi?

Yuannides, öylesine ısrar etti ki yedek parçasızlıktan uçamayan uçaklara komando doldurup gönderme kararı kabul edildi.

«İntihar misyonu» idi bu...

Yuannides tatmin olmamıştı. Genelkurmay heyetinin yanından hırsla ayrıldı ve tekrar Cuntanın yanına girdi :

«İhanete uğruyoruz. Hem de iki defa, biri Kıbrıs'ta, şimdi de burada. Önümüzde iki yol var. Birincisi evimize çekilip gelişmeleri seyretmek, ikincisi de hainleri tutuklayıp düşmana karşı koymaktır.»

25 kadar subay, hainlerin derhal tutuklanmasını istediler, ancak aralarında bir bocalama başlamıştı. Zira ellerindeki kuvvetler çıkmış, harekâtı yürütecek olan Davos karşılarına geçmiş, üstelik Genelkurmay itiraz ediyordu. Tümünü birden, böylesine kritik bir devrede temizlemeye kalkmak imkânsız derecede güçtü.

Cuntaya dahil olan ve Bonanos'un özel kalem müdür muavinliğini yapan Pilikos ilk bölünmeyi yaratıverdi :

«Durumdan Cumhurbaşkanı Gizikis'i haberdar edelim. Ondan sonra bu kararımızı gözden geçiririz.»

Cunta'nın çöküşü işte böyle başladı. Kıbrıs'ta darbe, Türkiyenin müdahale edemeyeceği varsayımından hareketle düzenlenmişti. Ancak, Türkiyeye savaş açma meselesi ortaya çıkınca bütün işler değişivermişti. Artık Yuannides'in ülkeyi bir maceraya sürüklediği hemen herkes tarafından kabul ediliyordu. Türkiye'ye yapılacak bir saldırının sonuçlarını, o gün önemli görevde bulunan bir Yunan yetkilisi gazetecilere sonradan şöyle anlatıyordu:

«Yunanistan'ın mahvı olurdu. Üstelik böylesine bölünmüş bir ordu ile Atina'ya kadar her şeyimizi kaybedebilirdik.»

Taş atılmış, ancak fazla ileri gidilmişti.

Bu toplantıdan sonra, akşama kadar geçen süre içinde Yuannides yavaş yavaş gücünü kaybediyor, Cuntadaki subaylar teker teker ortadan kayboluyor ve Yunanistan'ın idaresi Bonanos ile Cumhurbaşkanı Gizikis'e kayıyordu... Ülkeyi bu durumdan kurtarmanın tek yolu vardı: İdareyi devretmek.

Bu fikir 21 ve 22 Temmuz günleri çeşitli şekiller aldı. Cunta'nın bir bölümü «şimdilik parti temsilcileriyle bir millî hükümet kurulsun, olaylar atlatıldıktan sonra Cunta yeni bir şekilde işe devam eder» diyerek, sivillerden «can simidi» şeklinde faydalanmak istiyorlardı. Bir diğer bölümü ise karma bir hükümet üstünde duruyordu. Yuannides kaybettiği gücü yeniden toparlamak için son çabalarını sarfediyordu. Yani tam bir kargaşalık ve çekişmeydi (1).

Asıl tehlike de zaten buydu... Bir delinin bir düğmeye basması felaketler dizisini başlatabilirdi.

Sisco bu iç çekişmelerin istihbaratı sayesinde farkına varmıştı. Yunan ordusundaki gelişmeleri en iyi Amerikalılar biliyordu zaten. Onun çabası da, şu ünlü Yunan konvoyunu durdurtabilmekti... Israrla Yuannides'i ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis'i aratıyor, ancak Cunta toplantısı nedeniyle cevap gelmiyordu.

Savaşın başlaması artık bir an meselesiydi. Öğle-

(1) Yunan cuntasının devrilme olayının nasıl geliştiği ve ne olduğu hakkında çeşitli görüşler ve açıklamalar yapılmıştır. Ben ortak noktaları almakla yetindim.

ve doğru, Arapakis aracılığıyle Yuannides'ten cevap alabildi:

«Kıbrıs'a doğru giden hiçbir Yunan gemisi yoktur. Bulurlarsa Türkler batırabilirler.»

Türkiye'nin devamlı ısrarla üstünde durmasına rağmen, Amerikan servisleri de böyle bir konvoydan haberdar değillerdi: «O bölgede bazı gemiler vardı, ancak toplu konvoy şeklinde bir grup görülemiyor.»

Saat 12.15'de (21 Temmuz Pazar) Amerikan Büyükelçisi Macomber Ankara'da Başbakanlığa gelirken elinde hem bu, hem de Kissinger'in ateş-kese uyulması konusundaki son mesajını taşıyordu.

Artık baskılar artmıştı. Nixon oldukça kesin kelimelerle ateş-kese uyulması için mesaj gönderiyor, Ortak Pazar ülkeleri «çok sert» diye nitelenen ortak taleplerini Fransız Büyükelçisi Roger Vaurs vasıtasiyle Güneşe' yolluyorlardı.

«Ateş kesilsin ve hemen konferansa oturulsun.»

SİLAH DEPOLARI

Ecevit, hedeflere varılmadan ve çıkartılan askerin güvencesi sağlanmadan ateşin kesilmeyeceğini devamlı tekrar ediyordu. Onu düşündüren, Yunanistan'daki durumdu. Gelen haberler hiç iç açıcı değildi. Cunta'nın bölündüğü söylentilerinin bir savaşa dönüşmesinden çekiniyordu. Zira böyle bir savaşın nasıl sonuçlanacağını kimse tahmin edemezdi. Asıl macera bir Türk - Yunan savaşı olurdu. O ana kadar Yunanistan'ı tahrik edecek bir tek kelime kullanmamaya özellikle dikkat etmişti. Fakat başta bulunanların politik hırsa kapılıp delilik etmelerinden endişe duyuyordu.

Ada'da sabahtan itibaren başlayan bombardıman

ile ilk geceki tıkanıklık açılmış ve yeniden ilerleme başlamıştı... Ancak asker takviyesi (2'nci dalga) ertesi sabah Ada'ya varacaktı. Girne - Lefkoşa yolu hâlâ kontrol altına geçirilememişti. Beşparmak Dağları'ndaki mağaralardan ateş devam ediyor, direnme yuvaları temizlemekle bitmiyordu. Serdarlı'daki 10 bin kişiye yeniden malzeme atılmasına rağmen, mücahitler ağır saldırıya dayanamamışlar ve dağlara doğru sürülmeye başlamışlardı. 8000 Kıbrıslı Türk Magosa kalesine sığınarak canlarını koruma zorunda kalırken, Lefke'de yüzlercesi esir ediliyor, bir bölümü de Erenköy'e sığınıyordu.

Örneğin bir kilise, harika bir villa, lüks bir otel, birdenbire silah deposu haline gelivermişti. Hele dağlardaki koruganlar... Harekâta katılan Mert Zorlu o günleri şöyle anlatıyor:

«Mağaraları seçemiyorsun. İçerisi ise silah ve cephane dolu. İçeriye girdin mi, nereye gittiğini bulamıyorsun. Bol makineli tüfek kurşunu, havan topu ve tanksavar mermisi... Üstelik büyük bir bölümü de TÜRK malzemesi, Makine Kimyanın damgaları var üstünde. NATO vasıtasiyle Yunanistan'a verilen, oradan da Rumlara gönderilenlerden. Silahların bir bölümü Amerikan, bir bölümü ise Rus yapısı. Aslında cephaneler çok işimize yaradı. Zira çarpışma sırasında cephane bitince, hemen elimize geçirdiğimiz mağaralardan birini boşaltıveriyorduk. Makine Kimyacılar bizden ne dua aldılar bilemezsin... Mağaralar ağzına kadar yiyecek dolu. Bazılarında radyo ve TV bile bulduk. Adamlar bir giriyorlar, sonra birden yok oluveriyorlar. Ben üç ay kaldım Kıbrıs'ta, dönerken hâlâ o dağlarda adam temizleniyordu. Bitmedi yani. Üstelik Girne'den Lefkoşa'ya gidecek olan yol daracık. Bir kamyon bozuldu mu, yol

kapanıveriyor. Bizim uçaklar, hava kararıp çekilince adamlar hemen ortaya çıkıveriyorlardı. Tepeden de devamlı ateş gelince ilerlememiz, ister istemez yavaşlıyordu. Bir köye giriyorsun, yarısı Rum, yarısı Türk. Kime ateş edeceksin? Gözümle gördüm, her evin önüne sığınaklar yapılmış ve penceresine makineli yerleştirilmiş. Dağda da, iki sıralı makineli dizmişler. 10'ar metre arayla. Birini vuruyorsun, diğeri kaçıp başka tarafa gidiyor. Başa çıkacak gibi değil. Susuzluk da bir taraftan, temmuzun kavurucu sıcağı da gücümüzü azaltıyordu. Açlık ve susuzluktan delirecek duruma girenler oldu. Ben Mehmetçiğin, tüm sıkıntılara rağmen yaptıklarını görünce anladım kahramanlığını.» (1)

Bu arada herkesin meselesi başka, beklediği başkaydı...

Yunanistan'da Türkiye'deki düşüncelerin tam aksine iç çekişme tüm hızıyla devam ediyordu. Devlet radyosu «Türkiye'ye 48 saat içinde savaş açılacağı» haberini diplomatik çevrelere (!) atfen veriyor, subaylar toplantı üstüne toplantı yapıyorlar ve idarenin kime, hangi formül içinde verileceğini tartışıyorlardı. Savaş ile ilgileri bile yoktu.

Diğer ülkeler, B.M. ve NATO hiç durmadan «Bir an önce ateşi kesin» diye çağrıda bulunuyorlardı... Saatler ilerledikçe Türkiye üzerindeki baskı biraz daha artıyor, ancak devamlı aynı cevap veriliyordu: Ada'ya çıkan Türk kuvvetleri güvenliklerini sağlayacak hedeflere varana kadar ateş kesilemez.

SAVAŞIN SICAK NEFESİ

Türkiye, Yunanistan'la bir savaşın sıcak nefesini

(1) Mert Zorlu 22 Temmuz gününden itibaren harekâta katılmıştır.

ensesinde hissediyor ve özellikle Ege'deki tedbirler gözden geçirilirken, Trakya'daki köyleri boşaltıyordu. «Vur emri» verilen Yunan konvoyunun geri dönüp dönmeyeceği bekleniyordu. Konvoyun saat 15 civarında Baf yakınlarına varacağı hesaplanmıştı.

Kissinger Başbakanı artık nereye gitse buluyordu... Başbakanlıkta, Başbakanlık konutunda, Genelkurmay'da, Dışişleri'nde...

Kissinger'in de devamlı isteği, Türkiye'nin ateş-kesi kabul etmesiydi. Konuşmalarında ateşin kesilmesi için gösterdiği kaygılardan biri de, Yunanistan'daki durum idı:

— Yunan Silahlı Kuvvetleri içinde kıpırdanmalar var. Ordudan sol bir darbe gelebilir (1).

— Mr. Kissinger bütün bunlardan sonra Yunan ordusunda solcu kaldı mı?

Amerikan Dışişleri Bakanı, Ada'daki durumu da çok iyi biliyordu. Ordunun daha ne kadar takviyeye gerek duyabileceğini, kaç günde hangi sınırlara kadar yürüyebileceğini ve en önemlisi «Ada harekâtının» neleri gerektirdiğinden haberdardı. Konuşmaları dinleyenleri hayretler içinde bırakır analizler yapıyordu:

— Köprübaşı tutmanız gerekiyordu ve tuttunuz. Nasıl olsa, daha fazla ilerlemenize imkân yok. Zira durup takviye alacaksınız.

— Mr. Kissinger Ada'daki Türk birliklerinin tam güvenliğini sağlamamız gerekir. Yunanlılar bu konuda kesin ve somut güvenceler versinler, duralım.

---

(1) Ecevit o saatte (21 Temmuz pazar sabahı) ateş-kesi kabul edemezdi. Genelkurmay ile konuşmuştu. Ve Ada'daki köprübaşının sağlamlaştırılması için 2'nci takviyenin Girne'ye ulaşması gerektiğini biliyordu. Oyalaması gerekliydi.

— Ne gibi güvenceler istiyorsunuz? Ben onlarla görüşeyim.

— Ben gerekirse uçakla herhangi bir yere giderkendim konuşmayı tercih ederim. Sözlü güvencelere güvenim yok.

Ecevit konvoy meselesine değindi hemen :

— Saat 15'e kadar süre tanıdık kendilerine.

— Sisco'dan mesaj aldım. Yuannides, son derece kesin şekilde o bölgede gemileri olmadığını söylemiş... Hatta «Türkler bulurlarsa batırsınlar» demiş.

— Ancak ortada da veriler var. Sorumluluk bize ait olmaz.

Kissinger de konvoy hakkında kesin bir şey söyleyemiyordu. Çok tereddütlü davranıyordu.

Ecevit kabinesini topladı. Önerisi şu oldu:

— «Genelkurmay ile görüştüm. Henüz ateş-kes kabul edilemez. Yarın olabilir. Biz hükümet olarak, B.M.'nin bu kararını prensip yönünden kabul ettiğimizi saptayabilir ve üzerimizdeki diplomatik baskıyı atarız. Ancak ateş-kesi Genelkurmay'ın ihtiyaçlarına göre veterli güvenlik kurulunca başlama saatini saptarız.»

Taktik bir yaklaşımdı bu.

Erbakan hemen itiraz etti:

— Allahın izniyle fetih hakkımızı kullanıp, yeşil adamıza çıkmış olan kahraman Mehmetçiği durduramayız.

— Necmettin bey, söylediklerinizle gerçeklerle uyuşmuyor. Dünyaya meydan okuyan ve B.M. kararlarını reddeden bir ülke gibi görünmemize gerek yok. Üstelik de, Genelkurmay teknik bakımdan ateş-kese uyulacağını bildirdi. Saati üzerinde tartışıyorlar. Birliklerin ihtiyaçları tamamlanınca durmak zorundayız. Yeterli takviye alınmadan savaşa günlerce devam edilmez.

Erbakan «HAYIR» diyordu. Sinirler gerginleşiverdi. MSP'nin savaşa devam edilmesi için ısrarı ne askerî gerçeklerle, ne planlarla, ne de diplomatik gelişmelerle uyuşuyordu.

Sonunda oylama yapıldı ve MSP red oyu verdi. Turan Güneş toplantıdan sinir içinde çıkarken «Bu insanlarla hükümet edilmez kardeşim» diyordu.

«KOCATEPE BATTI!»

11.30

Adatepe'nin Komutasında, Kocatepe ve Çakmak muhriplerinden kurulu Türk birliği, verilen emir üzerine süratle Arnavut Burnuna doğru ilerliyorlar... Genelkurmayın bu konvoya verdiği büyük önemin farkındaydılar. Zira bütün geceyi savaşarak geçirmiş olan çıkartma birliklerinden devamlı destek atışı isteği gelmiş, buna rağmen deniz desteğini azaltma pahasına, üç muhrip konvoyun üzerine çekilmişti. Bir yandan da heyecanlıydılar. Zira keşif uçakları düşman muhrip sayısını 9'a kadar çıkarmışlardı... Yani Arnavut Burnunu döner dönmez, konvoy ile karşılaşacaklardı... 11 nakliye ve 9 muhrip...

12.00

Birlik Arnavut Burnunu döner dönmez, sahilden fırlayıveren üç hücumbotun saldırısına uğradı... Karşılıklı ateşleşmeler ve ikisi batırıldı. Biri ise sahile kaçtı. Kaçanı aramak için geri döndüler, bir süre araştırdılar. Fakat iyi gizlenmiş olacak görülemedi.

Bu çatışma yaklaşık yarım saat kadar sürmüştü. Durumu Ankara'ya bildirdiler ve MEVKİLERİNİ VERDİLER... Tekrar Baf'a doğru hareket ettiler.

21 temmuz pazar

Ankara'da sabah, devamlı toplantılar yapılıyordu. Başbakana durum yeniden anlatıldı.

Ecevit de konvoya önem veriyordu:

— Sisco'ya durumu bildirdik. Yunanlılar «orada gemimiz yok» diyorlarmış. Konvoy'a ihtar edelim. Eğer geri dönmezse vuralım.

— Saat 15'e kadar vaktimiz var. 15'den sonra konvoy Baf'a girecek duruma gelir.

Toplantıda, (Başbakan ve Savunma Bakanı Işık'ın da bulunduğu) konvoyun geri dönmemesi halinde «vurulması» saptandı. 15.00'e kadar beklenecekti.

İşin teknik yönüyle ilgili çalışmalar da hemen başladı.

Deniz Kuvvetlerinin yaptığı hesaplara göre, bölgeye gitmeleri emri verilen Birliğin (Adatepe, Fevzi Çakmak ve Kocatepe), keşif uçaklarından verilen konvoyun hızıyla ilgili bilgiler değerlendirilmiş ve yetişemeyecekleri saptanmıştı. Üstelik zırhlı gemiler de vardı. Yetersiz kalınabilirdi. Hava ile koordineli bir taarruz gerekliydi.

12.01

Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Emin Alpkaya'yı aradı. Böyle bir harekâtın ne derece hassas bir koordinasyon gerektirdiğini çok iyi biliyordu. Üstünde durdukları nokta da buydu. Alpkaya sordu:

— Sizin gemileriniz nerede? Bizim radarlar Anamur açıklarında iki muhrip tespit ettiler.

Kayacan, gemilerinin o anda nerede olduklarını biliyordu. Arnavut Burnuna doğru yol aldıklarını söyledi.

Konuşmada her iki kuvvet komutanının da üzerinde durduğu, bölgede Türk gemisinin bulunup bulunmadığı idi. Alpkaya:

— Amiralim, Genelkurmay'daki toplantıda denizci arkadaş, bölgede gemimiz yok demiş. Lütfen durumu kim biliyorsa, hangi arkadaş biliyorsa gelsin beraberce tespit edelim. Koordine edelim. BİZİM GEMİLERİ DE VURABİLİRİZ...

Oramiral Kemal Kayacan, Hava Kuvvetleri Komutanı kadar kuşkuluydu. Zaten gerekli çalışmalar yapılıyordu.

— Paşam derhal Harekât Dairesi Başkanımı yolluyorum.

— Teşekkür ederim. Taarruz emrini bana, Genelkurmay versin.

Biraz sonra, bir tümamiral geldi ve Hava Kuvvetleriyle birlikte yapılacak harekât sırasında Türk Birliğinin yerini açıkladı:

— Üç gemilik Türk Birliği, düşman konvoyunun 30 mil kuzeyindeki bölgede bulunacaktır.

Bunun harita üzerindeki görünümü de, Drepano ile Arnavut Burnu arasıydı.

12.10

Genelkurmay 2'nci Başkanı, Hava Kuvvetleri Komutanını aradı:

— Sayın Başbakanımız da biraz önce buradaydı. Savunma Bakanımız ve Sayın Genelkurmay Başkanımız, konvoya taarruz edilmesini kararlaştırdılar.

Alpkaya:

— Taarruz emrini derhal veriyorum. Ancak bundan sonra dikkatli olmalıyız. Bir Yunan hava hücumu beklenmelidir.

12.18

Adana'daki kuvvet karargâhı, Ankara'dan Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Emin Alpkaya'nın emrini dinliyordu:

«Baf açıklarında, sahile 15 mil uzaklıkta, 5 muhriple korunan 11 çıkartma ve nakliye gemisine taarruz emrini veriyorum. Antalya'dan 181, Mürted'den 141, Eskişehir'den de 111'inci filolar kalkacaktır. Çıkartma gemilerine öncelik verilsin. Dalgalar arasındaki koordinasyonu ve çıkışların saatini siz düzenleyeceksiniz. Muhriplerin uçaksavar savunmasının zayıf olduğu bildiriliyor...»

O sırada kimse farkında değildi. Bu emir «Kocatepe'nin ölüm fermanı» idi.

KONVOY YOK

12.35

Adatepe, Fevzi Çakmak ve Kocatepe'den kurulu Türk birliği tam bu sırada, Arnavut Burnunu dönmüştü. Keşif uçaklarından o ana kadar Ankara'ya giden raporların tamamını da duymuşlardı.

Gelişmeler ve gözlemler arasında çelişki vardı. Konvoy, uçağın verdiği raporlarda giderek şekil ve nitelik değiştiriyordu.

Havada henüz pus yoktu. Arnavut Burnunu döner dönmez, çıplak gözle veya radarlariyle konvoyun kesin yerini saptamaları gerekirdi. Zira radarları konvoyun yeri diye verilen bölgeyi içine alıyordu. Üstelik Ankara'nın, bu konvoya verdiği önemin de farkına varmışlardı. Aksi halde Girne'nin destek atışına daha fazla ihtiyacı olduğundan, şimdi buralara gönderilmezlerdi. Sonunda radarlar bir «tespit» yaptılar:

— Komutanım yasak bölge içinde, 25 mil uzağımızda üç ticaret gemisinden başka hiçbir şey yok... Bunlardan ikisi Baf'a, biri de Libya'ya doğru gidiyor. Libya yönüne giden biraz sonra yasak bölgeden çıkacak.

Birliğe o sırada Ankara'dan yeni bir emir çıktı: «KONVOYA geri dönmesini söyleyin. Aksi halde hücum edin. Eğer dönerse, aşağıda koordinatlarını verdiğimiz hedefleri bombalayarak tekrar eski pozisyonunuzu (Girne) alın.»

Gelen emirlerle bölgede konvoyun bulunmadığı gerçeği birbirini tutmadığı için, keşif uçağının son bir defa gözle keşif yapması istendi. Birlik Komutanı İrfan Tınaz (Adatepe'nin Komutanı) da endişelenmeye başlamıştı...

Birkaç dakika sonra karakol uçağının vızıltısı, arkasından da sivrisinek gibi iki geminin üzerine alçalıp daireler çizerek dolaştığı görüldü... Merakla gelecek rapor beklenmeye başlandı. Her şeyi değiştirebilecek bir rapordu bu...

Cızırtılı telsizden keşif pilotunun tane tane sözleri dökülmeye başladı:

«... Gemilerin üstündeyim şu anda... Bayrakları yok... Birinin adını okuyabiliyorum... Line MESSİNA... Diğerini göremiyorum...»

— «İyice alçalıp bak oğlum...»

— «Alçalıyorum... Yükleri kamufle... Üstü örtüyle örtülmüş, ancak birinin üzerinde taksi tipi otomobil var... Anormal hiçbir şey yok... Bulunduğum yerden bizim muhripleri de görebiliyorum... ETRAFTA BAŞKA HİÇBİR GEMİ YOK... KONVOY BU İKİ GEMİDİR... Tamam.» (1)

KONVOY BU İKİ GEMİ MİDİR?... Hani muhripler? Hani sekiz, dokuz veya on bir gemi?

---

(1) Keşif uçakları raporlarını telsiz vasıtasiyle yollarlar. Muhriplerin görevi mesajı iletmekten ibarettir. Bu raporun Deniz Kuvvetlerine ulaşıp ulaşmadığı belli değildir.

Buz gibi bir sessizlik bastı Birliği. Bir yerde, bir değerlendirme hatası yapılmış veya yapılıyordu, ancak kim ve nerede? Üstelik kontrol edilecek vakit de yoktu.

Keşif uçağı yepyeni bir durum çıkarmıştı ortaya. Önceki keşifler ve raporlarla, son yapılan birbirini tutmuyordu.

Demek yetkilileri endişelendiren «konvoy» buydu.

Uçak, gemilerin baca malumatına kadar varan tüm özelliklerini de rapor etmişti. İki gemi telsizcisi arasında ise İtalyanca son derece neşeli, kahkahalarla dolu konuşmalar geçiyordu. Olup bitenden habersizdiler. Birkaç saat sonra üzerlerinde uçacak 48 tane jet'e bomba yerleştirildiğini bilmiyorlardı.

İşte bu son keşif Ankara'ya ulaşamadı. Ya bir engelleme veya bir kopukluk oldu ve Kocatepe'nin kaderini değiştirecek bu rapor bir yerde kayboldu.

Ankara ise, bu son gelişmeden tamamen habersiz son emrini veriyordu:

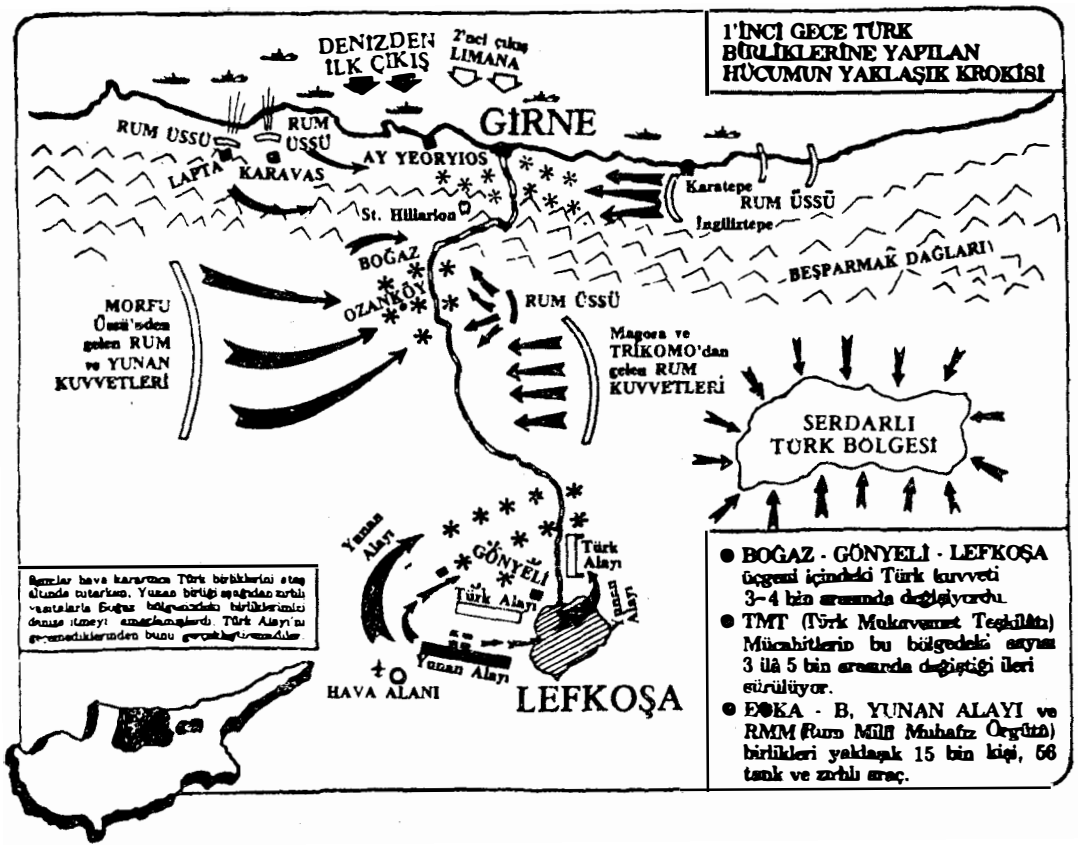
«... Yunan konvoyuna hava ve deniz koordineli şekilde hücum edilecektir. Önce Hava Kuvvetleri, onların işi bitince de siz vuracaksınız. Hava Kuvvetlerinin HAREKÂT SAHASINDAN UZAK BULUNUNUZ...»

13.30'daki durum işte buydu...

Adatepe, Çakmak ve Kocatepe, sıkıntılı bir bekleyişe geçtiler... İki gemilik konvoy yavaş yavaş yoluna devam ediyor; Türk birliği de, aradaki 25-30 millik mesafeyi fazla açmamak üzere, Drepana Burnu ile Baf arasında (Haritaya bakınız) Kuzey - Güney yaparak bekliyordu.

Ancak üç gemide de garip bir hava vardı.

Akdeniz çarşaf gibi, erler köşelerine çekilmişler durmadan ufku seyrediyorlardı... Çakmak gemisinde

1'İNCİ GECE TÜRK BİRLİKLERİNE YAPILAN HÜCUMUN YAKLAŞIK KROKİSİ
DENİZDEN İLK ÇIKIŞ
2'nci çıkış LİMANA
GİRNE
RUM ÜSSÜ
RUM ÜSSÜ
LAPTA
KARAVAS
AY YEORYIOS
St. Hillarion
Karatepe
RUM ÜSSÜ
İngilitepe
BEŞPARMAK DAĞLARI
BOĞAZ
OZANKÖY
RUM ÜSSÜ
MORFU Üssü'nden gelen RUM ve YUNAN KUVVETLERİ
Mağosa ve TRİKOMO'dan gelen RUM KUVVETLERİ
SERDARLI TÜRK BÖLGESİ
Yunan Alayı
GÖNYELİ
Türk Alayı
Türk Alayı
Yunan Alayı
Yunan Alayı
HAVA ALANI
LEFKOŞA
Rumlar hava kuvvetinin Türk birliklerini etkisi altında tutarken, Yunan birliği ağırlıklı zırhlı araçlarıyla Boğaz bölgesindeki birliklerimizi durdurmayı amaçlamışlardı. Türk Alayı'nı geçemediklerinden bunu gerçekleştiremediler.
● BOĞAZ - GÖNYELİ - LEFKOŞA üçgeni içindeki Türk kuvveti 3-4 bin arasında değişiyordu.
● TMT (Türk Mukavemet Teşkilâtı) Mücahitlerin bu bölgedeki sayısı 3 ilâ 5 bin arasında değiştiği ileri sürülüyor.
● EOKA - B, YUNAN ALAYI ve RMM (Rum Milli Muhafız Örgütü) birlikleri yaklaşık 15 bin kişi, 66 tank ve zırhlı araç.

ise tam Girne'den ayrılacağı sırada düşen ve denizden kurtarılan bir Türk jet pilotunun hikâyeleri dinleniyordu...

O sırada Ankara'da Ecevit, Genelkurmay Başkanlığında, Kıbrıs'taki harekât ile ilgili bilgi alıyordu. Ada'da durum tamamen düzelmiş, fakat birlikler hâlâ Hava Kuvvetlerinin desteği ile ilerlemek zorunda idiler. Mersin'de ikinci dalga asker ve tank götürecek olan sivil ve askerî gemilerin bindirmesi henüz tamamlanmak üzereydi. Bu birliklerin gidişi son sözü söyletecekti. Beşparmak Dağları'nın kontrol altına alınması ve Girne - Lefkoşa bağlantısının sağlam şekilde kurulmasına çalışılıyordu. Ateş-kesin ne zaman kabul edilebileceği tartışıldı.

14.00

Haberlerde, Türk kamuoyu, muhtemel bir Türk - Yunan savaşını ilk defa hissetti. Genelkurmay Başkanlığı Halkla İlişkiler Bürosu, Kıbrıs'a doğru büyük bir Yunan konvoyunun harekete geçtiğini, geri dönmeleri için bir süre tanındığını, açıkladı.

14.15

Görevlendirilen filolar son defa gözden geçirildi. Verilen bölgeye giriş yaklaşık 45 dakika sürerdi. Kalkmadan emirleri aldılar. Direkt Ankara ile temas edilmez, üsleriyle konuşabilirlerdi. Denizciler gibi, Harekât Dairesine bağlı değillerdi.

Bombalar yüklendi. Helallaşıldı. İlk çıkacak olanlar daha çok kara taarruzu eğitimi görmüşlerdi. Esas görevleri Yunanistan'dan gelecek hücumları durdurmaktı. Çok iyi yetiştirilmiş pilotlardı. (Arka arkaya muayyen aralıklarla 48 uçak görevlendirilmişti.) Önce kon-

voyu koruyan muhripleri etkisiz hale getirmeleri gerekiyordu.

Havalandılar.

ANKARA'da Kissinger yeniden Ecevit'i aradı. Türk Başbakanı ateş-kesin başlangıcını mümkün olduğu kadar ileri atmak, Kissinger de hemen başlatmak istiyordu... Ve bu arada uçakların Yunan konvoyunu vurmak için havalanmak üzere oldukları biliniyordu.

Tamamen koordinasyonsuzluk, tecrübesizlik ve yanlış istihbarat sonucu ortaya çıkacak olan Kocatepe olayından önce, Ecevit ile Kissinger şunları konuştular: (1)

KİSSİNGER: «.....»

ECEVİT : «Anlayamadım, özür dilerim.»

KİSSİNGER : «Doğru ama, muhabere çok kötü. Bu yüzden sizi aradım, ben.»

ECEVİT : «Evet, Yunanlılardan istediğimiz gemileri geri çevirmeleri ve her halükârda geçmemeleri gerekli olan savaş hattının gerisine dönmeleri idi. Böylece gemilere karşı hiçbir hareket yapmamanın sorumluluğunu kabul etmek bizim için imkânsız hale geldi. Çok zaman önce sınırı aştılar. Uyarılmışlardı, kendilerine alternatifler önerilmişti. Konuştuğumuz şu anda çok geç kalınmış olabilir. Bilemiyorum şimdi. Böylece biz...»

KİSSİNGER : «Yapabiliriz.»

ECEVİT : «Yani, eğer bu arada çok geç kalınmadı ise ve

(1) Bu konuşma zaptı 20.7.1976 tarihli Hürriyet gazetesinde yayınlanmıştır. Gerçeklere uygunluğunu saptadığımdan dolayı kitabıma aldım. (M.A.B.)

siz, Yunan gemilerini geri çevirebilirseniz, benim için çok iyi olacak.»

KİSSİNGER : «Sizin karar almanızdan sonra Bay Başbakan.»

ECEVİT : «Efendim?»

KİSSİNGER : «Sizin karar almanızdan sonra.»

ECEVİT: «Evet.»

KİSSİNGER: «Kesin bir zaman verin bana.»

ECEVİT : «Evet, evet. Verecğim.»

KİSSİNGER: «Ve kararı Büyükelçimize bildirin ve beni de doğrudan doğruya arayın.»

ECEVİT : «Sizi nerede arayabilirim Mr. Kissinger? Nerede arayabilirim? Washingtón'da mısınız, Dışişleri Bakanlığı'nda mısınız?»

KİSSİNGER : «Beyaz Saray'dayım.»

ECEVİT : «Beyaz Saray'da!»

KİSSİNGER : «En iyisi beni Beyaz Saray numarasından aramanız.»

ECEVİT: «Tamam Mr. Kissinger. Teşekkür ederim. İlginiz için teşekkür ederim.»

KİSSİNGER : «Derhal zamanı bana bildirin.»

ECEVİT : «Bildireceğim.»

KİSSİNGER : «Ve size iyi dileklerimi sunarım.»

ECEVİT : «Çok teşekkür ederim Mr. Kissinger.»

KİSSİNGER : «Durdurmak zorundayız. Çünkü hepimiz için çok ciddi şeyler gerçekleşebilir.»

ECEVİT : «Tabii, farkındayım. Bir dakika, Dışişleri Bakanına size söyleyeceği bir şey olup olmadığını sorayım. Bir dakika.»

TURAN GÜNEŞ (Ecevit'e hitaben) «Haber veriyorlar. Beş dakika sonra bombalanacaklar.»

ECEVİT: (Kissinger'e İngilizce) **«Hayır, hayır. Dışişleri Bakanı da aynı şeyi söylüyor. Şu anda çok geç ka-**

lınmış olabilir. Eğer geç kalınmadıysa değiştirmeye, durdurmaya çalışacağız.»

KİSSİNGER: «Teşekkür ederim.»

ECEVİT : «Ben de Mr. Kissinger. Allahaısmarladık.»

FİLOMUZ ATEŞ ALTINDA

Kocatepe'nin çarkçısı (sonradan şehit olmuştur) Binbaşı Metin Sülüç yanındakilerle konuşuyor, bir taraftan da gökyüzünü tarıyordu :

— Buraya Yunan uçağı gelemez korkmayın. Ancak Girit'e ulaşabilirler, ondan sonra tekrar hareket edip Kıbrıs'a inebilirler. O zamana kadar da bizim radarlar görür.

Karakol uçağı bir ara (sizin orada şenlik başladı mı?» diye sordu. Ne demekti bu.. «Yooo», diye cevap verildi.

Ölü sessizliği vardı. Ölü gibi de bir deniz. Herkesin gözü denizde bekleşiyorlar.

15.00

İlk filo binlerce metre tepeden, kendilerine verilen mevkiin çok yakınında (o kadar yukardan 20-30 milin farkını anlayabilmek imkânsızdır) üç muhrip birden görüverdi... Civarda başkaca hiçbir gemi topluluğu yoktu. Kendilerine verilen emir ile tam uyuşan bir durum idi...

Korkunç bir süratle daldılar...

15.05

Gök birdenbire karışıverdi... Kara kara uçaklar belirdi ve pike yaparak Türk Birliğinin üzerinden geçip roketlerini bırakmaya başladılar.

Gemilerde emirler birbirlerini kovalıyordu... Ateşe hazır olun... Baş ve kıç topları ateş... Yunan uçakları bunlar...

Çakmak gemisinden hemen Ankara'ya haber yollandı: «Drepano Burnu 270 kerterizinde 10 mil mesafedeyim. Uçak taarruzuna uğradık. Destek yollayın.»

Gelenlerden ilkönce dört uçak hücum etti ve attıkları iki roket boşa gitti. Her üç gemiye birden saldırı başlamıştı. Havada toplar patlıyor, denize düşen roketler suları fışkırtıyordu...

İlk yarayı Kocatepe aldı.. Aslında öldürücü bir darbeydi bu. İkinci uçağın attığı roket, tam bacadan içeri girdi ve Savaş Harekât Dairesini dağıtıverdi. İlk şok' un tesiri geçer geçmez, hemen sorular başladı: Neydi bu uçaklar?

Doğru dürüst görülemiyordu. Saatte 700 kilometre hızla giden jetlerin kanat üzerindeki bayrakları da gözle seçilemiyordu... Ama Amerika'nın her ülkeye verdiklerindendi.

İlk dalışı yapan filodaki pilotlar da durumdan kuşkulanmışlardı. Gemilerdeki Türk bayraklarını görmüşlerdi. ANCAK gemiler uçakları baraj ateşine tutmuşlardı. Türk gemisi olsa ateş etmezdi. Yunanlılarla aynı tip gemilerimiz vardı. Rahatça bir aldatmaca yapabilerdi... Frekanslara girip Türkçe konuşan Yunan ve Rumlarla ilgili olaylar anlatılmıştı kendilerine... Aldıkları emir kesindi. Üstelik emir ile karşılaştıkları durum uyuyordu. Çıkartma gemileri ortada görünmüyor ancak, muhripler vardı. Hücumu kesip geri dönemezlerdi. Aldatmaca sonucu gemiler Baf'a girebilirler ve ellerinden kaçırmış olurlardı. Savaşın her anı önemliydi.

Birliğin Komodoru Kurmay Kd. Albay İrfan Tınaz o anda kendi gemisi Adatepe'de değildi. Çakmak'a geç-

mişti. Derhal Çakmak ve Adatepe'nin yan yana gelerek uçaklara baraj ateşi açmalarını ve kuzeye çekilmelerini emretti. Uçakların dalarak bombardımanlarını önlemek için uygulanan bir tedbir idi... Bunun üzerine uçaklar roket ateşine geçtiler.

Kocatepe'de başlayan yangın etrafı karıştırmıştı. Ancak Adatepe gelenlerin Türk uçakları olduğunu hemen anladı. Geminin komutanı Dz. Kur. Yb. Rıza Nur Öncü, köprüüstünde harekâtı izleyen Seyir Ast. Sb. Kd. Üst Çavuş Burhan Kumrallar'dan kesin tespit istedi. Kumrallar «Bunlar Türk uçaklarıdır. Tartışılmaz bile» diyordu. Bunun üzerine hemen durum Ankara'ya direkt telefonla bildirildi ve «büyük olasılıkla» gelenlerin Türk uçağı olduğu belirtildi.

PAROLA NEDİR?

Çakmak gemisinin Girne açıklarında kurtardığı pilot, frekansı verip hemen uçaklarla temas sağladı. Genç adam, pilot arkadaşlarına kendini tanıttı ve bombaladıkları gemilerin Türk olduğunu söyledi... Pilotlar parolayı sordular. Ancak denizden yeni kurtarıldığı için paroladan haberi yoktu tabii.

Gemilerdeki parola da tutmuyordu. Onlardaki parola da eskisiydi. Yenisi değil. Ankara'dan son parola bildirilmişti, ancak Birliğe herhalde ulaşamamış veya bugün üzerinde durulan büyük olasılıkla, «elektronik karıştırma» sonucu gereken yerine ulaşamamıştı. (Tüm verilen emirler ve yapılan tesbitlerin de hâlâ bu elektronik karıştırma sonucu gerekli yerlere ulaşamadığından söz edilmektedir.)

Bu defa kendi aralarında konuşmaya başladılar:

— Yahu bak ne diyor?

— Ne kadar da güzel Türkçe konuşuyor...

— Nereden öğrenmiş acaba?

— Bırak şimdi... Ben dalıyorum.

Gemiden gelen küfürlü tepki, tümünün dikkatlerini çekti...

Aradan 3-4 dakika geçmeden, yeniden bir akın başladı. Bu defaki, daha da sert idi. Arka arkaya iki roket daha gelince Kocatepe'nin radarları ve bazı telsizleri elden çıkıverdi... Gemide herkes içeri sokulmuş ve sadece topların başındakiler dışarda bırakılmıştı. Adatepe radarından isabet almış, Çakmak da hafif yaralanmıştı. Hemen Kuzeye doğru uzaklaşmaya başladılar. Kocatepe'nin de onları takip etmesi gerekirdi, fakat bir türlü toparlanamıyordu, zira bacadan giren roket baş makine ve baş kazanı mahvetmişti...

Adatepe'ye ilk rapor geldi: Harekât Dairesi, radarlar ve bazı telsizler elden çıkmış durumdadır.

Hücumlar devamlı 3 veya 4'er dakikalık aralarla devam ediyordu. Bir filo gidiyor, arkasından bir diğeri geliyordu... Hücum başlayalı 10 dakika ya olmuş veya olmamıştı ki bu defa Kocatepe'nin kıç topu yara aldı. İşte o andan itibaren Kocatepe «yaralı bir balık» durumuna girdi. Arkasından gelen tüm hücumlara savunmasız kalmıştı. Yaralıydı, hareket edemiyordu... Aslında yarım saate yakın süredir gelen hücumlar sırasında bir iki tane yara almış, ancak can damarından vurulmuştu...

Yaralı balığı gören jetler bırakırlar mı? Bu defa Adatepe ve Çakmak (Kuzeye çekilmeye devam ediyorlar) bırakılmış, durmadan Kocatepe vuruluyordu. Arkadan gelen jet, roketini bırakıyordu. Geminin içi artık bir ana baba günüydü... Arka arkaya iki isabet daha geliverdi ve yangın başladı.

KOCATEPE'DE

15.30

Kıç cephanelik (hafif cephanelerin tutulduğu yer) ve yatakhane yanıyor, baş makine, baş kazan, Savaş Harekât merkezi ve Komuta köprüsü kullanılmaz duruma giriyordu. Geminin içi dumandan görülmüyordu... Bu arada Kocatepe son darbeyi yedi ve kıç elektrik tevzi kablosu isabet aldı. Yangın devreleri patladı. Böylece yangın ile mücadele için pompalardan hiçbirinin çalıştırılma olanağı da yoktu.

«ŞENLİK BAŞLADI»

Yunan konvoyunun vurulduğu işte bu kod isimle bildirilecekti. Ankara'ya haber ulaştı... «ŞENLİK BAŞLAMIŞTIR KOMUTANIM. AŞAĞIDAN ATEŞ EDİYORLAR ANCAK TESİRLİ DEĞİL...» Ne Kocatepe'nin içindekiler ne de pilotlar gerçeği bilmiyorlardı. Böylece, sonuna kadar da devam etti.

Genelkurmay'da Başbakan ve Kuvvet Komutanları toplantısının sonuna gelinmişti artık. Hava Kuvvetleri Harekât Dairesinden Alpkaya'ya haber gitti: «Lütfen Komutana söyler misiniz, fazla uçak gönderiliyor Yunan konvoyuna, bu kadara lüzum kalmadı, biraz azaltalım.»

Hava Kuvvetleri Komutanı hiçbir şeyden habersiz «Tabii ihtiyaç yoksa azaltsınlar» diye onayını verdi.

ANCAK biraz sonra Ankara'daki Harekât Dairelerinde garip bir telaş başlayıverdi. Hava Harekât Dairesinde, planlandığı şekilde uçakların hedeflerine vurup döndükleri, isabet kaydettikleri ve yeni dalgaların arka arkaya gittiğine dair raporlar alınıyor, öbür ta-

raftan Deniz Harekât Dairesinde (ayrı ayrı binalardadır), Türk birliğinin bir hava hücumuna uğradığı bildiriliyordu.

Harekât Daireleri arasında karşılıklı hemen bağlantı sağlandı.

Deniz Harekât Dairesi Başkanı, Hava Harekât Dairesini aradı:

DENİZ: Generalim, gemilerimiz hava hücumuna uğruyor, sakın bizim uçaklar olmasın?

HAVA : Olmaz ki, bizimkiler Yunan muhriplerine saldırıyorlar ve aşağıdan ateş yiyorlar.

DENİZ : Aman Generalim, orada Yunan uçağı olmadığına göre, bunlar bizimkiler olabilir ve yanlışlıkla vurabilirler. Bir defa daha sorun.

HAVA : Türk uçağı olduğunu tespit etmişler mi?

DENİZ: Sorduk, hava puslanmaya başlamış, üstelik çok süratliler, benzettiklerini söylüyorlar. Kesin tespit yapamıyorlar.

HAVA : O bölgede Yunan gemileri var. Adamlar bir aldatmaca yapmasınlar?

DENİZ : Gemilerin kimliklerini tespit ettireceğim derhal.

Bunun üzerine Deniz Harekât Dairesi, bir Amiral ile Adatepe'nin Komutanı İrfan Tınaz arasındaki kimlik tespitine şahit oldu:

... Sicil numaran ..... sınıf arkadaşlarının adı ..... Hangi devrede mezun oldun ..... geminin özellikleri vs. vs.

DENİZ : Generalim, işte tespit ettik, vurulanlar bizim gemilerdir. Üstelik anlaştığımız şekilde işaretleri de taşıyorlar. Lütfen araştırın siz de.

HAVA: Derhal araştırıyorum. Siz de bana gemilerin bulunduğu yeri tekrar verin...

Tabii Ankara'da ve deniz üstünde bütün bu araştırmalar yapılırken, dakikalar geçiyordu. Uçaklarla Ankara'daki Hava Harekât Dairesi arasında direkt bağlantı yoktu. Ordan Üsse telefon ediliyor. Üs uçaklara soruyor vs... Jetler ise yıldırım hızıyla hiçbir şeyden habersiz bombardımanlarına devam ediyorlardı.

15.40

Kocatepe'deki yangın daha genişlemeye başladı. Yaralıların sayısı artıyordu. Koskoca gemi olduğu yerde kalmış, hatta hafif bir rüzgârla güneye doğru kaymaya dahi başlamıştı... Adatepe ve Çakmak ise, Anamur'a çekilme emri almışlardı. Kuzeye çekiliyorlardı. Kocatepe'ye baktılar. Gemi duman içindeydi. Yardım etmelerine imkân yoktu. Zira bombardıman hâlâ 3-4 dakikalık aralarla devam ediyordu... Kocatepe'nin yangın pompalarının çalışmaması dramı büyütüyordu. İçerden boğuk boğuk öksürükler geliyordu. Göz göre göre mürettebat boğulacaktı... Yangın kış cephaneliği sarmış, patlamalar başlamış, ana cephaneliğin etrafına kadar gelmiş, ayrıca mazot deposu da alev almıştı. Pompalar işlemediğinden dolayı mazotu denize boşaltamıyorlardı. Elektrik tevzi kablosunun vurulması her şeyi bozmuştu... Sadece ön topun kendi jeneratörü bulunduğundan çalışabiliyordu...

DENİZ HAREKÂT DAİRESİNDE

Ankara'da Deniz Harekât Dairesi vurulan gemilerin Türk gemisi olduğunu artık kesinlikle anlamıştı. Havacılar da şaşırmışlardı. Bir türlü kesin yargıya varamıyorlardı.

DENİZ : Generalim biraz önce yeniden hücuma uğradılar.

HAVA : O sırada benim uçağım uçmuyordu ki.

DENİZ : (Amiral yanındaki yaverlerine dönerek) Bundan sonra her söylediğimi tespit edin... Generalim, Yunan gemisi dahi olsa, tüm yasak bölgedeki harekâtınızı durdurun. Gemilerimiz devamlı taarruz altında olduklarını ve yara aldıklarını bildiriyorlar...

HAVA : Bizim bulunduğumuz bölgede sizin geminiz olmadığını söylemiştiniz. Derhal durduruyorum. Yerini tespit edelim sizinkilerin.

Hava Kuvvetleri Komutanı derhal emir verdi: Yasak bölgedeki tüm uçuşlar dursun. Hepiniz üsse dönün.

Emri duyan helikopterler dahil, (Kıbrıs'a asker taşıyan) üslerine döndüler.

15.45

Harekât Daireleri arasındaki konuşmalar devam ederken, Kocatepe artık tehlikeli bir duruma girmişti.

Kazan dairesindeki yangın büyüyordu. Yapacak bir şey kalmamıştı.

Komutanın sesi duyuldu: «Baş top, hücumlara karşı hazırlıklı olun. Dışarıya kimse çıkmasın. Kaportaları açın.»

Aslında kaportaların açılması, içerdeki yangını büyütecekti ve nitekim de öyle oldu. Ancak söndürülemediğine göre, askerleri canlı canlı duman içinde tutmanın imkânı yoktu... Sarnıçtan da sızıntı başlamıştı. Bir taraftan hava hücumları aralıklarla devam ediyordu. Artık filolar diğer iki gemiyi bırakmışlar, durmadan Kocatepe'ye hücum ediyorlardı.

Bir cehennem günüydü âdeta ve gerçekten şenlik vardı... Ama kime ne şenlik?

Yaralılar koridorlara yatırılmış, ilk tedavilerinin yapılmasına uğraşılıyor ve gemiden simsiyah duman yükseliyordu.

Uçaklar tekrar belirdi.

KOCATEPE'NİN SONU

15.50

Bir roket daha yedi koca gövde... O ana kadar tepeden yaklaşık 30 uçak uçmuş ve gemiye beş roket isabet etmişti.

Son hücum uzun sürmedi. Birkaç dakika sonra etrafta uçak kalmadı. Hepsi geri dönmüşe benziyordu.

Yangın, kıç cephanelikteki patlamaları giderek artırmış, kazanlar ile mazot dairesindeki yangın da yavaş yavaş ana cephaneliği (bombaların bulunduğu yer) sarmıştı. Geminin her an patlama ihtimali vardı.

İçerdeki askerler artık tutulmaz bir haldeydi. Ancak yeni bir hücum anında makineli ile taranma korkusuyla güverteye çıkarılmıyorlardı. Uçakların tekrar ne zaman geleceği belli değildi.

Ve hâlâ kimse gelenlerin Türk uçakları olduğunu bilmiyordu.

Gemiyi kurtarma imkânının kalmadığı belliydi. Pompalar kullanılmadıkça ne yapılabilirdi ki... Telsizlerin tamamı elden çıktığından, seyyar muhabere cihazı ile durum Birlik Komutanı İrfan Tınaz'ı bildirildi: Gemiyi terk etmekten başka çare yok...

16.00

Komutan Güven Erkaya, son bir defa daha durum raporu aldı: «Ağır cephanelik her an patlayabilir.»

Bu, geminin içinde herkesle birlikte havaya uçması anlamını taşıyordu. Etrafta da hiç uçak görünmüyordu. Hareket edilecekse şimdi tam vaktiydi.

«Gemiyi terk etmeye hazır olun!»

20-25 kişi o ana kadar ölmüştü. Aşağıya, odalara alındı bazıları, Kozmik bilgiler, emirler yakılmaya başlandı. Geminin batışını kolaylaştırmak için vanaların açılması gerekiyordu... O da olmadı, zira yangından içeri girilemiyordu. Kocatepe son anlarını yaşıyordu... O sırada teknik cihazlar imha edildi. 205 kişi sallara dolarken (uçaklar her an gelebilir ve felaket büyüyebilirdi), Güven Erkaya gemiyi yaşlı gözlerle son bir defa daha dolaşmaya çıktı... Artık yangının sıcaklığı ve cephaneden gelen ısı yüzünden ayakkabıları bile yapışıyordu...

16.15'de Kocatepe terkedildi. Yavaş yavaş artan rüzgâr hızını arttırmaya, gemi ve salları da Güneye sürüklemeye başladı.

ANKARA'da o sırada Güvenlik Kurulu toplanmıştı. Kuvvet Komutanları, Genelkurmay Başkanı ve Cumhurbaşkanı olup bitenden habersiz ateşkes meselesini konuşuyor ve son durumu gözden geçiriyorlardı. Aslında Kuvvet Komutanları bir yanlışlığın olduğunu ve Kocatepe'nin vurulduğunun farkına varmışlardı ancak emin değillerdi. Konuyu hiç açmadılar. Kesin sonuç beklemek istiyorlardı.

16.20'de Akdeniz'in bir köşesinde Kocatepe kaderiyle baş başa bırakılıyordu. Zaman zaman gelen patlamalardan başka ses yoktu... Gemi rüzgârla yavaş yavaş Güneye doğru kayıyordu. Sallar birbirlerine bağlanıyor, Komutanın buyurabildiği kadar emirleri alınıyordu:

«Kürek filan çekmeye kalkmayın. Ne zaman kurtarılacağımız belli değil. Olduğunuz yerde yatın.»

Aslında sallar son derece geniş ve rahattı. İçinde de yiyecekten, kurtarıcılara verilecek işarete kadar her şey vardı...

Deniz yavaş yavaş kabarıyor ve Kocatepe'de infilaklar birbirini takip ediyordu.

ANKARA'da Hava ve Deniz Kuvvetleri Harekât Daireleri arasında konuşmalar devam ediyordu:

DENİZ: Şu anda birliğimizin aldığı emirle Arnavut Burnunun kuzeyine çıktığı haberini aldık. Bölgede gemimiz yoktur.

HAVA : Harekâta devam ediyoruz. Baf'ı tarayacağız.

Deniz haklıydı. Bölgeden aldığı son habere göre birlik Anamur'a çekilmeye başlamıştı.

Ancak Kocatepe kıpırdanamıyordu.

18.00

Aslında Çakmak dayanamamış ve Kocatepe'nin yardımına koşmak istemişti. Son sürat kurtarma motorunu indirmiş şekilde Kocatepe'ye doğru ilerlemeye başladı. Sallarda bir heyecan, sevinç ve ümit dalgası belirdi. Sallara 1 kilometre kadar kalmıştı ki, HAVA AKINI birdenbire tepede yeniden belirdi.

Çakmak ile Kocatepe'nin arasında arasında kalan, aynı anda da uçakların hücumuna uğrayanlar heyecanla iplerini kesmeye başladılar. Can kaybı bu arada arttı. Havanın etkisiyle artık dağlara çıkan dalgalar ipleri kesilen salları darmadağın ediyordu. Kendilerini uçaklardan gelebilecek makineli ateşinden kurtarmak isteyenler denize atlıyor ve kayboluveriyorlardı... Tutmaya, durdurmaya imkân yoktu. Rüzgârdan ve gürültüden

ne Komutanın çabaları, ne de diğerlerinin sözleri duyuluyordu... Sallar açık bir hedef gibiydi.

Ölümüne terkedilmiş olan Kocatepe'ye yeni gelen uçakların roketler ve bombalarıyla yeniden hücumunu gören Çakmak, büyük bir hızla tornistan yapıp geri döndü.

Mahşer nedir bilir misiniz? İşte o gün Akdeniz'in o köşesinde, sanki mahşer günü vardı...

15-20 kişinin sulara gömülüp yok oluşunu diğerleri heyecanla seyrediyor, ancak hiçbir şey yapamıyorlardı. Zira deniz artık dağlara çıkıyordu.

10 dakika sürdü son hücum. İlk 50 dakikaydı. Pilotlar herhalde boş gemiye ateş ettiklerinin farkında değillerdi... Vurdular, vurdular ve Baf'a doğru bombalamaya devam ederek gittiler. Bu arada salları makineli ile tarayabilirlerdi. Ancak hiçbiri bunu düşünmedi.

İşte o zaman Türk uçakları olduğunu anladı mürettebat... Yunan uçağı Baf'ı bombalar mıydı?

20.00

Kocatepe yanıyordu... Ana cephanelik patlamaya başladı. Akdeniz kıpkırmızı kesilmiş, sallar dört bir tarafa dağılmıştı. Gemisinin yanından son anına kadar ayrılmak istemeyen Komutan Güven'in ve ona bağlı kalan birkaçı direniyordu kaymamaya. Ancak gemi bir türlü batmıyordu. 1 saat, 2 saat.. Ya batmazsa? Ya Kıbrıs'a kayarsa? Batışı için âdeta dua ediliyordu.. Dayanamadı Kocatepe. Sessizce, terkedilişinden dört saat sonra, çaresizlik içinde Akdeniz'e gömüldü...

Güven Erkaya dayanamadı... Ağlamaya başladı. Bir denizci için, gemisinin çocuğundan farkı olamazdı... O demir yığınında hayat vardı... Etrafındakiler (her denizci gibi) Komutanlarının acısını anladılar, sustular.

Deniz yaraları kapatıverdi ve sessizlik yeniden etrafı doldurdu...

Deniz Harekât Dairesine, Birlik'ten en son gelen mesaj, 20.00 civarındaydı:

«Kocatepe mürettebatına gemiyi terk emri verilmiştir.»

Hava Kuvvetlerine gelen raporlar da şöyleydi:

«Türk Hava Kuvvetleri Baf'a takviye götüren gemilere hücum etmiş ve birini batırmıştır.»

Ankara'ya yayılan haber KONVOYUN VURULDUĞU İDİ...

Başbakanlık koridorlarında kucaklaşılıyor, «Aslanlar yaşasın batırdık.. başardık» çığlıkları birbirine karışıyor, Birgit başparmağıyla «batırdık» işareti yapıyordu. Derin bir nefes alınıyordu başkentte... KONVOY durdurulmuştu... Oysa ortada ne konvoy vardı, ne başkası. Tam bir yanılgıydı...

Aynı anda Genelkurmay Başkanlığı Halkla İlişkiler Bürosu şu bildiriyi yayınlıyordu:

«... 20 Temmuz akşamından beri yasak bölge ilan edilen sahada Yunan savaş gemileriyle korunan ve personel yüklü büyük bir çıkarma konvoyu, öğleden sonraya kadar sürdürülen dostane ihtarlara rağmen, saat 15 sularında Baf limanı yakınlarına kadar gelmiştir... Konvoy Hava Kuvvetlerimizin ve Deniz Kuvvetlerimizin nihai ihtarlarına ateşle mukabele etmiş ve Baf'a çıkartma yapmaya başlamıştır. Bunun üzerine Türk Hava Kuvvetleri tarafından Baf limanına yapılan taarruz sonucu çıkartma harekâtı durdurulmuştur. Konvoydaki muhrip ve çıkartma gemilerine, Hava Kuvvet-

lerimizin taarruzu sonucunda ağır zayiat verdirilmiştir (1).

GENE KONVOY

Yunan konvoyu, 21 Temmuz Pazar günü, ateş-kes çalışmaları yanında, Dışişlerinin üzerinde durduğu en önemli gelişmeydi. Saat 15'e kadar bir süre tanınmıştı Yunanistan'a... Durmamışlardı ve hücum başlamıştı. Barutçu, 22.00 sularında (Kocatepe'nin batışı anında), hiçbir şeyden habersiz B. M. Daimî Delege Olcay'a acele mesaj yollatıyor, NATO Daimî Delege Yardımcısı Turgut Tülümen'i Brüksel'den aratıyordu... B. M. ve NATO'ya Yunanistan şikâyet edilecekti.

Tülümen 21.45'de başlayan ve Yunanistan'ın isteği ile toplanan olağanüstü Konseyde bulunuyordu. Önüne Barutçu'nun yazdırdığı talimatı koydular. Yunanlı delege Türkiye'ye tehditler yağdırıyordu... Tülümen mesajı okuyunca donuverdi... Elini sallayarak müdahale etti. Durumun normal olmadığını gören Genel Sekreter Luns sözü Türk delegeye verdi: (2)

— Yunanistan saldırı hazırlığındadır. Önce Ada'daki alayımıza hücum ettiler. Tahrik etmek istiyorlar. Şimdi de 8-10 gemilik Yunan konvoyu tüm ihtarlara rağmen Baf'a girmiştir. Baf'da uçak-deniz çatısması oluyor. Yunan Devlet Bakanının biraz önce Atina radyosundan «gemilerimiz taarruza uğramıyor» demesi de, bir gizleme taktiğidir... Bu gece hem savaş, hem barış olabilir. 1967'de devrin Yunan Dışişleri Bakanı Pipinel-

(1) 22 Temmuz gazetelerinden.

(2) Konsey toplantısında bulunanların anlattıklarından ve Dışişleri yetkililerinin verdikleri bilgiden derlenmiştir.

us de aynı kelimeleri söylemiş ve barış olmuştu... Tarihin cilvesine bakın ki, ben o tarihi gecede yine Atina'da maslahatgüzardım... Bugün de aynı durumdayım. Bakalım bu defa ne olacak?... İsteğim bu gelişmenin barışla sonuçlanmasıdır.

Konsey birbirine giriverdi. O geceyi hatırlayan bir yabancı diplomat şöyle anlattı: «Genel bir uğultu çıktı salonda, resmen korkulan başa geliyordu. Herkes koşuşup merkezlerini aramak üzere ikinci adamlarını harekete geçirdi. Türk delegenin dramatik sözleri şok tesiri yapmıştı.»

Yunan delege Horafas da endişeye düştü ve tutumunu yumuşattı: «Biz iyiniyet göstermek için daha ne yapalım?..»

Konsey dağıldı.

Herkes Tülümen'e «aman yapmayın» baskılarına başlamıştı. Yunanistan'ın tutumundan yelkenleri indirdiği havası çıkıyordu... Gece 01'de Ecmel Barutçu yeniden aradığı zaman ilk sorusu «tutumları ne?» oldu. Sadece endişe vardı ve Yunanlılar sendelemişlerdi bu haberden o kadar. Ecmel'in merak ettiği de buydu. Memnun oldu...

B.M.'de de Olcay Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreterin dikkatini çekiyor ve Yunan konvoyunun bir Türk - Yunan savaşının başlangıcı olabileceğini açıklıyordu.

Türkiye «durumu» dünyaya bildiriyor ve dikkatleri çekiyordu.

ECEVİT VE KOCATEPE

Oysa aynı sıralarda Ankara'da geminin gerçekten batıp batmadığı kesinlikle bilinmiyordu. Sadece müret-tebatın gemiyi terk ettiği haberi alınmıştı. Deniz Kuv-

vetleri Harekât Dairesinde ölüm sessizliği, Hava Kuvvetleri Harekât Dairesinde büyük üzüntü vardı.

Başbakana Kocatepe'nin kaybedildiği açıklandığında Ecevit, üzerinde durmadı. Bir hükümet üyesi Başbakanın tutumunu şöyle anlattı: «Nasıl ordunun siyasilerin işine karışmasını istemiyorsak, Ecevit de onların işine karışmamayı prensip edinmişti. Kocatepe olayını önemsemedi. Her savaşta olağan sayılacak gelişmelerden biriydi. Ordunun tamamen bir iç meselesiydi ve kendi içinde halledilmeliydi. Biz hükümet olarak o gün yaralarını deşmenin faydasına inanmadık.»

Kocatepe'nin batışından hemen sonra araştırmalar başladı. İngilizlerden rica edildi ve arama, toplama beş gün sürdü. Ertesi sabah Deniz Kuvvetlerinin bir romorkörü, bölgedeki denizaltı ve Berg gemisi bu işe tahsis edildi... Çok azı bulunabildi Türk gemileri tarafından. Zira haritada görülmeyen bir akıntıyla Güneye düşmüşlerdi. Libya, İsrail ve İngiliz gemileri büyük çoğunluğunu toparladılar.

SONUÇ : 54 şehit (3 subay, 14 assubay ve 37 er) Kurtulanlar: 12 subay, 70 assubay ve 101 er.

Ertesi gün İngilizler kurtardıklarını Berg gemisine, Libya gemileri Suriye yoluyla Ankara'ya, İsrailliler de Telaviv'e gelen özel bir askerî uçakla Kocatepe mürettebatını geri gönderiyordu. Kocatepe'nin kaptanı Güven Erkaya 22 Temmuz günü saat 16'da, kestirmeden geçmek isteyen Mevutyan şilebi tarafından kurtarılıyordu.

23 Temmuz günü kurtarılan denizcilerden bazıları hâlâ anlatırlar: «Bizi denizden Afrika'ya yakın yerlerden topladılar. Gemiye aldılar. Tam o sırada ne görelim beğenirsiniz. Uzaktan bir ticaret gemisi geçiyor: Adı: Line Messina.»

Kocatepe'yi vuran uçaklar, Baf'da da herhangi bir konvoy tespit edememişlerdi.

İNTİHAR UÇUŞU (1)

Artık modellerinin dahi piyasadan çekildiği 15 Nord Atlas nakliye uçağı, bu 21 Temmuz gecesi Girit' ten havalanıyordu. Atina'dan kalkmış ve Girit'e inmişlerdi. Yakıt alıp tekrar havalandılar. Ellerinde doğru dürüst harita dahi yoktu. Türkiye'nin ilan ettiği yasak sahaya girmemek için, Kıbrıs'a Afrika yönünden girdiler ve İngiliz Üsleri için açık bırakılmış olan «hava koridorlarını» kullandılar. Lefkoşa Havaalanının ışıkları sönmüştü. Çatışmalar devam ediyordu. Akrotiri İngiliz Üssünün ışıklarından faydalanıp inmeye başladılar.

Ancak daha ilk uçak inişe geçmişti ki, aşağıdan (Rum Milli Muhafız Gücü halen havaalanını elinde tutuyordu) ateş başladı. Rumlar bu gelenlerin Türk uçakları olduğunu sanmışlardı. 3'ü yere çakıldı ve patladı. Geri kalanlar indiler. Zira geri dönecek benzinleri yoktu.

Olay, Kıbrıs'taki İngiliz Büyükelçiliğinden Atina' ya bildirildi. Gece yarısı İngiliz Büyükelçisi, Yunan Dışişleri Bakanını uyandırdı ve Londra'nın son derece sert bir notasını verdi. Yunan uçakları İngiliz üslerini ihlâl etmişlerdi. Hassasiyet, Londra'nın «Yunanlıları tutarak olaylara karışıyormuş» havasını vermek istememesinden ileri geliyordu.

---

(1) Bu olay bana Atina'da İngiliz Büyükelçiliği yetkilileri tarafından anlatılmıştır. Ayrıca devrin Yunan Hava Kuvvetleri Komutanı Papanikolau'nun 22.5.1975 ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis'in 25.5.1975 tarihli To Vima gazetesinde çıkan anılarından derlenmiştir.

Acaba, bu takviye ile Yunan konvoyu arasında bir ilişki kurulamaz mı?

KOCATEPE NEDEN BATTI?

Bir İngiliz Denizaltı Komutanının 2. Dünya Savaşı sırasında Londra Amirallik Dairesine çektiği telgraf, savaş tarihine geçmiştir: «Eğer Atlantik'i tarayan İngiliz uçaklarından kendimi kurtarabilirsem, yarın akşam üssüme salimen varabilirim.»

Kocatepe olayı bence, hemen hemen her savaşta ve her orduda görülebilen talihsizliklerden biridir. Gocunulacak bir tarafı olmadığı gibi, saklanmasına ve küllenmesine de gerek yoktur. Savaş dişlisinin hızı arasında zamân zaman çok küçük bir detay gözden kaçabilir. Önemli bir rapor elektronik bir şaşırtmaca veya başka nedenlerle zamanında gereken yere ulaşamaz, dolayısıyle değerlendirmelerde küçük de olsa bu hata yapılabilir ve en önemlisi, dişli çalıştırılmaya başlandı mı, kolay kolay durdurulamaz.

Türk kamuoyu bugüne kadar Kocatepe'nin neden ve nasıl kaybedildiğini olağanüstü koşullar altında yaşandığından dolayı öğrenememişti. Ancak «gizlilik» insanların meraklarını daha da artırır ve gerçekleri de bilemediğinden dolayı «kulaktan kulağa» kasıtlı veya kasıtsız abartmalarla olayın gerçek niteliği kaybolur. Aradan geçecek sürede, olayın küllenip unutulmaması değil, bir daha düzeltilemeyecek şekilde zihinlere yanlış biçimde saplanmasıyla sonuçlanır.

İşte bu noktadan hareket ederek, DOĞRUNUN bilinmesi için Kocatepe talihsizliğini sorumluluk içinde araştırdım. Türk kamuoyuna, fısıltı halinde ortada dolaşan söylentilerin gerçek yönünü göstermek, kişileri vu-

rabilmek amacıyla bu olayın (gizlilik perdesinden faydalanarak) istismar edilmesini önlemek, için inceledim.

50 yıllık tarihi içinde ilk defa savaşa giren — hem de denizaşırı ada harekâtı gibi en zor olanına — Silahlı Kuvvetler, 24 saatlik bir süre içinde en ufak ihtimali dahi gözden kaçırmamak için büyük bir titizlikle çaba göstermiştir. Her emir büyük bir disiplin içinde uygulanmıştır.

Yabancı basında çıkan yazılar ve yerli - yabancı ilgililerin bana verdikleri bilgiye göre, Kocatepe olayının nedenleri arasında, istihbarat, haberleşme ve «kader» unsuru baş yeri tutmaktadır.

Her şeyin yarım saat, kırk dakika içinde oluşuvermesi, kaderin yönünü değiştirememiştir. Bazı küçük detayların savaşın gerektirdiği büyük hız baskısıyla zamanında yerine ulaşamaması veya düşünülememesi KADER'in işini kolaylaştırmıştır.

DERS OLMUŞTUR : Zira, elde edilen tecrübe paha biçilmez ölçüdedir. Nelerin, ne zaman ve hangi koşullar altında aksadığı artık bilinmektedir. Akademilerde bu olay gizlenmemeli aksine açıkça incelenmelidir. Genelkurmay'ın buna benzer olaylardaki garip çekimser ve gizlilik dolu tutumundan vazgeçmesi ve sonuçları değerlendirmesi Ordu'ya güç katacaktır.

NİMET OLMUŞTUR : Zira, Türk uçakları Kocatepe'ye takılmasalardı, hemen altlarında bulunan 6. Filo ve İngiliz Donanmasına ait «aynı tip» gemilerin üzerine düşeceklerdi. 15 bin feet'den saatte 700 kilometre hızla inen pilot için 10-15 milin hesabını yapmak çok güçtür. Olayı başından sonuna kadar, bir helikopterden seyreden bir İngiliz pilotun sözleri ilginçtir: «6. Fi-

loya bağlı gemilere hücum edebilirdiniz ve asıl felaket o zaman doğardı.» (1).

Türk Ordusuna en büyük fayda, iyi taraflarıyla beraber, böyle anlarda, varsa aksayan noktalarını düzeltebilmesi için gereken ortamı ve fırsatı sağlamakla yapılabilir.

Bu sıkışık geceleri Genelkurmay hiç unutamayacaktır herhalde.

İkinci gece mi, yoksa üçüncü gece miydi, Dışişlerinden gelen bir haber hepsini duygulandırdı. Libya Türk Maslahatgüzarı (Büyükelçinin yerine bakan) gece yarısı 02.00'de bir telefonla uyandırılmış, ahizenin öbür ucundaki insan, kendini tanıtmış:

— «Ben Kaddafi... Olayları yakından takip ediyorum. Bu durumlarda büyük devletler hemen yedek parçayı filan keserler. Hangarlarım açıktır. Neye ihtiyacınız varsa alabilirsiniz. Bizde olmayan bir şeyi de gerekli görürseniz, söyleyin derhal biz sizin için alalım.» demişti.

Açık çek veriyordu Kaddafi...

Pakistan? Pakistan da heyecan içinde derhal bir hastane göndermişti. Elinden gelen her yardımı yapmaya hazırdı. Ordu bile yollayabilirdi. Hatta CENTO'da çalışan Pakistanlı subayların savaş kıyafetleriyle işe gelmeye başladıkları bile görülmüştü.

İran da ilk anlarda biraz tereddüt geçirmiş, bir

(1) İngiliz pilot gördüklerini bir rapor halinde İngiliz Savunma Bakanlığı yetkililerine bildirmiştir.

hastane ve ilaç göndermekle yetinmek istemişti.. Ancak Şah'ın emriyle vagon dolusu malzeme geldi.

Hep ciddi olacak değil ya, savaş halinin getirdiği garip olaylar da var...

BODRUM TAHLİYE EDİLİYOR - SÖKE'YE HAVA HÜCUMU VAR

Yunan Konvoyu ile ilgili söylentiler bölgeye en yakın yerlerde kendini gösteriverdi. Özellikle Bodrum, Adalar'dan gelen ve şaşkınlık içinde Yunan askerleri gördüklerini anlatan turistler, Yunan adalarına yakın avlanan balıkçıların «havada çok sayıda uçak harekâtına şahit olduklarına» dair devamlı haberleri ve nihayet Bodrum yarımadasının en uç mevkii olan Akyarlarda (İstanköy'e 4 mildir), sabah Yunan horozlarının bağırışlarıyla uyandığını iddia eden fener bekçisinin verdiği istihbarat ile ilk günden beri çalkalanıp duruyordu. Jandarma dürbünle adalara bakıp, askeri kamyonların hareket ettiklerini gördükçe hemen vilayete haber veriyor, turist motorları gezilerini iptal ediyorlar ve Bodrum 20 Temmuz akşamından itibaren, Yunanlıların bir çıkartma yapacağı haberleriyle çalkalanıyordu... Zaten konvoy hakkındaki ilk haberler Bodrum mahreçli değil miydi? Halkın arasında da söylentiler, şekil değiştire değiştire gelişiyordu.

21 Temmuz günü Türk radyoları da, bir Yunan konvoyu ile yapılan savaşı haber verince, fısıltı gazetesi başladı: Bu gece, olmazsa yarın sabah Yunanlılar hücuma geçeceklerdir... Ankara'nın vereceği talimat beklenmeden halk uyarılmıştı.

Kim yaptı, neden yaptı hâlâ belli değil... Birkaç yetkili, Bodrum ve Söke'yi birbirine katmaya yetti...

22 Temmuz sabahı saat 04 sıralarında Bodrum'da herkes bir hoparlör anonsu ile uyandı (1).

Gecenin sessizliği ve yarattığı telaş dolayısiyle bugün dahi kesin olarak neyin anons edildiği bilinemiyor. Bir kısım kişiler «Bodrum'a muhtemel bir çıkarma sözkonusudur. Bodrum'u terkedin» dendiğini, bazıları da «Muhtemel bir hava saldırısına karşı sivil savunma tedbirlerini alınız» dendiğini iddia etmektedirler. Ben o sırada pansiyonda kalıyordum. Komşu odadakilerin gürültüsü ile uyandığımda, «Bir hava taarruzu bekleniyor. Bodrum'dan ayrılıyoruz» şeklinde cevap aldım soruma. Bunun üzerine biz de bir pikaba atlayıp, Bodrum'un iki kilometre dışında bir vadiye yerleştik ve şafak söktükten sonra geriye döndük. Bu arada hoparlör yayını kesmişti. Onun için tam anlamıyla — belki de pansiyondaki telaş panik havasından olacak — anlayamadım. O gün sabah, yolu görecektin. Tam bir panik vardı. Yerli - yabancı turistler ya kendi vasıtaları ile, ya da çok yüksek fiyata kiraladıkları arabalarla Bodrum'u terkediyorlardı. Aynı durum öteki sahil kentlerinde de olmuş. Örneğin Söke'de (Orada da hava hücumu geliyor diye, Ovadaki evler boşaltıldı) Bodrum'daki olayda kimi Kaymakamı suçluyor, kimi de Ormancıyı. Ormancı elindeki telsizle Bodrum'da hoparlörden verilen uyarıyı Ankara'ya Bodrum'a çıkartma oldu, tahliye ediliyor, diye bildirince o sırada toplantıda olan kabinede merak konusu olmuş ve durum tahkik edilmiş.

Şehrin tahliyesinde asıl Bodrumlular hiçbir yere

(1) Olayı bana anlatan Özgen Acar, uzun süre Cumhuriyet Gazetesinde çalışmış, sonra Reuter Ajansına geçmiştir. Kıbrıs olayları sırasında (basın hayatını bırakıp) Bodrum'da bulunuyordu. Devamlı yabancı ve Yunan radyolarını dinleyerek, gazeteciliğini yarı amatörce sürdürmüştür.

gitmedi oldukları yerde kaldılar. İkinci gün hiçbir uyarı ya da alarm verilmediği halde, halk yine erkenden, biraz daha tedbirli olarak — giyecek ve yiyecek bakımından — dağlara çıktı ve şafakla birlikte şehre döndü. Bu durum bu şekilde iki gün sürdü.

ATEŞ-KES

22 Temmuz Pazartesi

21 Temmuz Pazarın gece yarısından 22 Temmuz sabahına kadar geçen devre, ateş-kesin oluşturulduğu saatlerdir.

Kissinger, artık her saat başı Ecevit'i arıyor ve ateş-kes formülü bulmaya çalışıyordu. Her iki tarafı da tatmin edecek bir formül gerekiyordu. Kıbrıs'taki gelişmeleri ve Türk ordusunun durumunu çok iyi biliyordu. Artık Türkiye'nin durması gerekirdi. Yunanistan'da iktidar değişikliği olabileceğini haber almış, hatta o günkü basın toplantısında dahi endişeli şekilde konuşmuştu.

Kissinger'in, Ecevit ile konuşmalarından bazılarını dinleyen yetkililer o sıradaki tutumunu şöyle anlattılar:

«Müthiş bir askerî bilgisi vardı. Zaman zaman olayları bizden iyi bildiğini anlıyorduk. Değerlendirmeleri de çok doğruydu. Türk ordusunun yeteri kadar köprübaşı tuttuğunu, ikinci dalga askerin Kıbrıs'a ulaştığını, dolayısiyle güvenliğini yeteri kadar sağladığını söylüyordu. Asıl genişlemenin tüm takviye gelmeden gerçekleştirilemeyeceğini biliyor ve bundan dolayı derhal ateş

kesilmesini istiyordu. Yunan ordusunun can çekişme anındaki deliliğini önleyip, iktidar değişikliğinin sükûnet içinde yapılmasından yanaydı gibi geldi bize... Hatta zaman zaman ateş-kesten sonra ufak tefek ilerlemelerin normal olabileceğini, takviyeye de devam edilebileceğini söylüyordu. Büyük bir gerçekçilik içindeydi.»

Kissinger'in «Kuvvet siyaseti»nden başka bir şey değildi bu...

Sabaha doğru ağırlığını koydu... (1)

— Mr. Ecevit, Yunanistan'da ateş-kesi kabul edecek bir kişi bulunabildi. Sizin cevabınız nedir?

— Temel ilke yönünden kabul ediyoruz biz de, ancak saati önemli.

— Yarın (22 Temmuz) saat 17.00 olabilir mi?

— Güvenlik tam sağlanmadan orduyu durdurmam.

— Mr. Ecevit, o saate kadar size yeterli vakit kalıyor. Hem silah, hem de cephane yollayabilirsiniz.

— Genelkurmay'ın görüşünü almam gerekir.

— Köprübaşınız sağlamlaştı. İkinci takviyeniz de Ada'ya çıkmak üzere. Ateş-kesten sonra da takviyeye devam edilebilir. Güvenliğiniz için gereken tedbiri alabilirsiniz. Kabul etmediğiniz takdirde, Amerika tek yönlü bir açıklama yapmak zorunda kalır.

— Teknik konuları arkadaşlarımla konuşayım.

Kissinger'in telefonu kapanır kapanmaz, İngiliz Başbakanı Wilson açıyor, NATO Genel Sekreterinin mesajı geliyor, Birleşmiş Milletler toplantıya çağırılıyor,

(1) Ecevit - Kissinger tüm telefon konuşmalarının bazı bölümleri tam metin, bazı bölümleri ilgililerin verdikleri bilgiye dayanarak tarafımızdan dialog haline sokulmuştur. Özüne dokunulmamıştır.

Ortak Pazar Dönem Başkanı Fransa, Dışişlerinin kapısını aşındırıyordu. Kissinger sanki tüm dünyayı ayaklandırıvermişti.

İngiltere'nin Londra'da bir konferans çağırısı reddedilip, Viyana teklif edilmiş, bu defa da Yunan Dışişleri Bakanı Kiprios, Büyükelçi Gürün'e, son derece rahat bir hava içinde «Cenevre'de toplanalım, İsviçrelilerin ünlü Fondü yemeğini ben çok severim» diyerek Atina'nın karşı teklifini bildirmişti.

Telefon kapanınca Ecevit, Işık ve Güneş ile birlikte tekrar Genelkurmay'a gitti. Haritalar üzerinde uzun uzun tartışıldı. Haberleşmede hissedilen güçlükler, hangi birliğin o anda nerede olduğunun bilinmesini önlüyordu. Ortada, hâlâ önü alınamayan bir karışıklık vardı.

KIBRIS'ta bir gece önceki baskıdan kurtulunmuş ancak hava kararınca yine Rumlar harekete geçiyorlardı. Yetersiz dahi olsa GİRNE - GÖNYELİ - LEFKOŞA bağlantısı kurulabilmişti. Ancak hâlâ Girne'nin içinde direnmeler, Beşparmak Dağları'ndaki yuvalarda çatışmalar devam ediyordu. Havadan inenlerle, denizden çıkanlar birleşmek üzereydiler. Takviyesiz bir şekilde Ada'da iki gündür çarpışan birliğin bunu başarması Genelkurmay'ı çok memnun etmişti (aslında gerçek başarı da buydu). İkinci dalga kuvvetler 21 Temmuz pazar akşamı gecesi yola çıkmış ve Ada'ya varmak üzereydiler. Ağır tank ve zırhlılar vardı ve ele geçirilen bölgedeki hâkimiyeti kesinleştireceklerdi.

Ordu için «asıl harekât» yeni başlıyordu. Girne - Lefkoşa arasının mayınlandığı haberi gelmişti. Dolayısiyle Ada'ya çıkacak olan kuvvetler büyük bir hızla genişleyemezlerdi. (Nitekim üç dört kamyon ve zırhlı mayına düşerek hasara uğradı.) Planlarda bulunan Şahin

hattına gidiş için altı gün öngörülmüştü, birinci safha için 3 gün.

Eğer, ordunun en önemli bölümü, Yunanistan'ın bir harekâtına karşı tedbir olarak Ege'de bırakılmamış olsaydı, mesele çok kolaylaşır ve üç günde daha geniş bir bölge elde edilebilirdi. Komutanlar artık rahatlamışlardı. Görüşmelerin sonunda Kissinger'in önerdiği «22 Temmuz pazartesi 17.00» uygun görüldü. Zira bu safhada önemli olan genişleme değil köprübaşını sağlamlaştırmaktı. Genelkurmay son derece ihtiyatlı ve garantili hareket ettiği için, ateş-kesten önce ikinci dalganın (zırhlıların ve tankların) Ada'ya çıkmasını, pozisyonlarına iyice yerleşmesini beklemişti. Yapılan hesaplar da 17.00'ye kadar bu imkânı sağlıyordu. Üstelik 2'nci harekât için gereken takviyeye ateş-kesten sonra da devam edilebilirdi.

Ecevit yeniden kabineyi topladı:

— ... Ateş-kes saatini saptamamız gerekli...

Erbakan hemen sözü aldı ve uzun uzun konuşmaya başladı... Çok uzayınca Başbakan araya girdi: (1)

— Necmettin bey, lütfen... Kaybedilecek dakikamız yok. Şu anda insanlar ölüyor ve son derece önemli kararlar almak durumundayız. Bu konuda Genelkurmay ile görüştüm. Onlar ile tam bir anlaşma içindeyiz.

— Ben buna inanmıyorum.

— Canım ne demek inanmamak? O zaman buyrun gidip konuşalım, anlatsınlar.

Genelkurmay Başkanlığına geçildi ve ilgililer, harita üzerinde Erbakan'a teknik ayrıntılarıyla ateş-kesin

(1) Kabine toplantılarındaki konuşmalar özüne dokunulmadan özetlenmiş ve orada bulunan çeşitli Bakanların verdikleri bilgilere dayanılarak değerlendirilmiştir.

önerilen saatte yürürlüğe girmesinin uygunluğunu anlattılar (1).

ATİNA'DA SORUMLU YOK!..

Aslında tam o saatlerde Sisco Atina'da artık ümitlerini tamamen kaybetmeye başlamıştı (2). Zira bir tek Hükümet yetkilisi cevap vermiyor veya yetkili olarak konuşmuyordu. Yuannides ise adeta kaybolmuştu. Büyükelçi Tasca, eski dostu olan Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis'i aradı ve buldu:

— Sisco devamlı olarak bir sorumlu arıyor. Ateşkes konusunda Türkiye'nin prensip kararı var. Kendisine bir yetkili bulabilir misin?

Arapakis o sıralarda, gelişmeleri kontrol altına almaya çalışan Genelkurmay Başkanı Bonanos ile Gizikis ve politikacılar arasında devamlı mekik dokuyordu. Portatif bir yatak getirtmiş ve Genelkurmay'da arada bir de yorgunluğunu gidermeye çalışıyordu.

— Bana biraz süre verin. Tekrar arayacağım sizi.

Arapakis önce Androçopulos'u buldu. Artık hiçbir etkisi kalmamış olan Başbakan «Bizimle alay ediyorlar. Bunu yarın konuşuruz.» demekle yetindi. Dışişleri

---

(1) Genelkurmay yetkilileri, Erbakan'a teknik bakımdan ateşkese rahatça uyulabileceğini anlattıklarını söyledikten sonra şunları ilâve etmişlerdir: Aslında Erbakan'ın itirazı biraz söze kalıyordu. Şekilci bir itiraz kanısı bıraktı bizde. Hemen kabul ediverdi.

(2) Yunanistan'da geçen bugünkü olaylar, «Atina'da Fırtına» kitabı yazarı Anastasakos, Cunta devresi Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis'in haziran 1975'deki memorandomanından, Yunanistan'ın tanınmış makale yazarlarından George Drossos' un röportajlarından derlenmiştir.

Bakanı Kiprios ise «Ben hiçbir şey bilmiyorum.» diyordu. Sonunda Bonanos ve diğer Kuvvet Komutanlarına danıştı. Tek başına hareket etme yetkisini aldı. Aslında Yuannides henüz her şeyi bırakmış değildi. Arapakis bir oranda riskli bir harekette bulunuyordu. Ancak tehlikelerin ve Kıbrıs'taki soydaşlarının aleyhine gelişen her saatin farkındaydı. Bu ağırkanlılığa dayanamıyordu. Sisco'yu aradı:

— Türkiye de kabul ettiği takdirde biz de ateşi keseceğiz.

— Bu Yunan hükümetinin görüşü müdür?

— Yunan Hükümetini şu anda ben temsil ediyorum.

— Amiralim üzgünüm, ancak size bir soru soracağım. Yuannides adına da konuşabiliyor musunuz?

— Evet, Yuannides için de.

— Derhal açıklayabilir misiniz?

— Önce Türkiye ilân etsin.

03.00'te geçen bu konuşmalar yeni bir engel yaratmıştı. Kim ne zaman ve nasıl açıklayacaktı. Her iki taraf da bir diğerinden önce açıklayıp ters düşmek istemiyordu...

Kissinger, son telefonunun üzerinden 1-2 saat geçmemişti ki, yeniden Ankara'yı aradı:

— Uzun zamandır görüşememiştik (gülüşmeler). Saat olarak 17.00 tamam mı?

— Uygundur, ancak önce Yunanlılar açıklasın.

— Yeni bir formül buldum. Biz B. M. kararının uygulanması yolunda bir çağrı yapacağız, arkasından da siz ve Yunanistan kabul ettiğinizi bildirirsiniz.

— Peki Bakanlarıma danışayım.

Bakanlar Kurulunda bu konuda anlaşmazlık çıktı: Ateş-kesin saat kaçta başlayacağı ne zaman açıklansın?

Ecevit hemen açıklanmasından yanaydı:

— Ada'daki kuvvetlere ve yeni çıkanlara ellerini çabuk tutma ve kuvvet aşısı etkisi yapar. Üstelik diplomatik yönden güçleniriz. Direnmek çok gereksizdir. Artık istenilen hedeflere varıldı. Daha önümüzde çok yol var. Radyodan sesimizi daha kolay duyurabiliriz kuvvetlere.

Erbakan ise tam tersini düşünüyordu:

— Bizden söylemesi. Hemen açıklanırsa karşı tarafın daha güçle direnmesine sebep oluruz.

— Necmettin bey, Rumların haberi olmayacak mı zannediyorsunuz?

Erbakan'ın itirazları devam edince Başbakan işi Genelkurmay'a bırakmayı önerdi. Daha önceden Genelkurmay'ın ne düşündüğünü çok iyi biliyordu.

Cevap kısa bir süre sonra geldi:

— Hemen açıklanmasında hiçbir sakınca yoktur.

Başbakan saat 10.00'da basına ilk haberi verdi: «Bugün yeni bir Kıbrıs vardır ve Türkiye'nin dünyada, iki gün öncesine oranla başka bir yeri bulunmaktadır. Ateş-kes bugün 17'de başlayacaktır. Artık Kıbrıs'ta kimse Türk'ün hakkına dokunamaz. Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleriyle, Kıbrıs Türk Mücahitleri el ele iki günde büyük zaferler kazanmışlardır. Barış yapmak, savaş yapmak kadar zordur.»

Hemen arkasından liderleri davet edip, son durum hakkında bilgi verdi ve Cumhurbaşkanı Korutürk'e gitti. Tek başına hareket eden insan olmamak ve olağanüstü durumlarda tüm ilgililere hükümetin politikası hakkında bilgi vermekti amacı. Harekâtın başından itibaren de bu noktaya çok dikkat etmişti.

TALİHSİZLİKLER

Ancak talihsizlikler hâlâ ordunun yakasını bırakmamıştı. 21 gecesinden (Kocatepe'nin batışından) beri devam eden fırtına dinmemişti. Deniz Yollarından alınan gemiler, sivil şilepler ve çıkartma gemileri Kıbrıs kıyılarına yığılmış, ancak bir türlü kapak atamıyorlardı. Fırtına dinmek bilmiyordu. (O sıralarda Girne'nin limanı artık düşmüştü)... Son Yıldırım Harekâtında gecikme beliriyordu... Fırtına ancak öğleye doğru dindi de önemli bir tehlike daha atlatılmış oldu. Zira büyük bir hava çıkması halinde çıkartma gemileri, içlerindeki tanklarla birlikte batma tehlikesi geçirebilirler veya daha karaya çıkamadan ateş-kes saati gelebilirdi. Son derece kritikti durum.

Nihayet, öğle üzeri, hatta öğleden sonra Türkiye'nin asıl takviye birlikleri Kıbrıs'a ikinci ve vurucu tankları çıkabiliyordu... Tabii tankların gelmesiyle de, tüm denge birdenbire değişiverdi. Adana'dan gelişmeleri izleyen K. K. K. Akıncı'ya kıyıdaki gemilerden haber verdiler:

«... Tanklar yavaş yavaş ilerlemeye başladılar... Beşparmak Dağları'nın geçidine giriyorlar... Gözden kayboldular.»

Akıncı derin bir nefes aldı (1)

İkinci büyük takviyenin Ada'ya çıktığı, yani 22 Temmuz öğle üzerinden itibaren, ateş-kesin yürürlüğe gireceği 17.00'ye kadar Türk ordusunun «yıldırım hare-

(1) Akıncı'nın 21.8.1974 tarihli Hürriyet gazetesindeki özel demecinde birliklerin hareketini şöyle anlatır: «Birlikler 21 Temmuz günü kucaklaşmışlar. 22 Temuz geceye doğru Girne - Lefkoşa yolu tutulmuş ve denizden gelenlerle karadakilerin irtibatları kesinleşmişti.»

kâtı» başladı. O güne kadar, fazla vakit kaybetmemek için Girne'nin tamamı alınmamış ve sadece şehir sarılıp limana girilmişti. Terminal birlikleri çıkamadığından Girne limanına benzin, su, cephane ve yiyecek yığılmıştı. Tanklar, Girne - Lefkoşa yolunu (aceleyle mayınlamıştı Rumlar.) temizleyerek yavaş yavaş ilerliyor, bir taraftan da helikopterlerle yeni birlikler Ada'ya indiriliyordu. Saat 17.00'den önce mümkün olduğu kadar genişlemek gerekiyordu.

Saat 17.00'de Ecevit bir basın toplantısı düzenledi (1).

Ateş teorik olarak kesilmişti. Daha doğrusu Hava Kuvvetlerinin uçuşları durdurulmuş, o kadar. Yoksa çatışmalar hâlâ devam ediyordu.

Ecevit birkaç nokta üzerinde durdu: 1) Kıbrıs'ta otorite boşluğu vardır. Sampson sallanmakta, kendi arelarında hâlâ çatışmalar olmakta, dolayısiyle etkili bir yönetim bulunmamaktadır. 2) Türk köylerindeki katliamlar hâlâ durmamıştır. Bazıları sarılı şekilde, bazıları ise istilaya uğramıştır. Bu iki faktörü düzeltmek de B. M.'nin görevidir.

Ecevit'in endişesi ve üzerinde ısrarla durduğu, Türk köylerinin boşaltılıp, ordunun yetişemediği yerlerdeki güvenceyi B. M. Barış Gücü'nün sağlamasıydı. Öte yandan Atina'dan da ÇÖKÜNTÜ haberleri, yani önemli bir kabuk değişme haberleri geliyordu.

Yabancı muhabirlerle Ecevit arasındaki sorulu cevaplı konuşma çok ilginçti:

Soru: Türk ordusunun ulaşmaya çalıştığı hedefler nedir?

---

(1) Açıklamalar ve basın toplantıları 23 Temmuz Milliyet'ten alınmıştır.

Cevap: Bizim için önemli olan Ada'da Türk varlığını geriye dönülmez şekilde etkin hale getirmektir. Bu da gerçekleşmiştir. Türk toplumunun bugüne kadar denize çıkışı yoktu. Bugün vardır. Yeni durum Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik hayatında devrim yaratacaktır ve Kıbrıs'ın iç işlerindeki etkisini önemli ölçüde artıracaktır. Türkiye de bu sayede, Kıbrıs Türk toplumunun yardımına gerektiği takdirde gidebilecektir.

Soru: Türk ordusu Türk köylerindeki katliama neden engel olamamıştır?

Cevap: İnsanlar mantıksız hareket etmeye başlayınca, başkalarının elinden fazla bir şey gelemiyor. Rumlar, Rumları da öldürüyorlar. Ateş-kesi kabul etmemiz, Kıbrıs'taki Türkleri acımasız şekilde Rumların eline bırakacağız anlamına gelmez. Her zaman onların yardımına koşacağız. Şimdiden uçaklarla yardımcı olmaya çalışıyoruz.

Soru: Türk ordusunun hedeflerine ulaşamadığı söyleniyor. Ne dersiniz?

Cevap: Türk Silahlı Kuvvetleri üç günlük harekâtın hedeflerine ulaşmıştır. Eğer Birleşmiş Milletler ateş-kes kararını hemen almasaydı, Türk ordusunun kontrolü altındaki saha çok daha geniş olurdu.

Soru: Lefkoşa Havaalanı neden işgal planı içine alınmamıştır?

Cevap: Ben asker değilim ve işin teknik taraflarını bilmiyorum. Ancak tank ve ağır topçu malzemesinin adaya çıkarılıp Güneye doğru hareket ettirilmesi gerekiyordu. Bu da harekâtın en güç yönü olmuştur. İşte bu nedenle Lefkoşa Havaalanı planlara dahil edilmemiştir.

Soru: Baf açıklarında deniz savaşı olmuş mudur?

Cevap: Evet olmuştur.

Soru: BBC muhabirleri Girne'nin hâlâ Rumların

elinde olduğunu belirtti. Türk Kuvvetlerinde bulunduğunu doğrulayabilir misiniz?

Cevap: Evet Türklerin elindedir.

Soru: Son durum nedir?

Cevap: Adaya çıkarılan malzeme, Girne üzerinden Güneye sevkedilmektedir. Harekâtımızın ilk safhasında, ilk HEDEF Türklerin denize açılmalarına olanak sağlayacak emin bir bölgenin ele geçirilmesi ve Ada'daki Türk varlığını güçlendirmek olmuştur. Bu amaca ulaşılmıştır. Bu bölge daimi bir KUVVET BÖLGESİ olacaktır ve bu bakımdan Türkiye'nin kuvvet açısından hareket etmesi nedeniyle Kıbrıs için bulunacak nihai çözüm de etkilenecektir.

Soru: Ateş-kes sağlanmazsa bir savaş söz konusu mudur?

Cevap: Ben bu konuşmamda barıştan söz etmeyi tercih ediyorum. Çünkü barışı sağlamaya çalışıyoruz, onun çabası içindeyiz. İzin verirseniz, savaş ihtimalleriyle kimsenin gözünü korkutmayalım.

Ecevit, çalkantılar içindeki Yunanistan'a bir tehditte bulunmamaya dikkat ediyor ve SAVAŞIN henüz bitmediğini, birinci dönemin dolduğunu, Rumların Türk köylerindeki tutumlarını devam ettirmeleri ve nihaî çözümde bugünkü durumun dikkate alınmaması halinde, başka şeyler olabileceğini bu basın toplantısında resmen hissettiriyor ve dikkatleri çekiyordu.

HEPİMİZİN SORDUĞU SORULAR

● Türkiye bu ilk harekette askerî hedeflerine gerçekten ulaşabilmiş miydi?

50 yıldır savaşmamış Türk ordusu, olanakları ve her an gelebilecek bir Yunan hücumuna karşı da aldı-

ğı tedbirler gözönünde bulundurulursa «Başarılı olmuştu» denilebilir.

Aslında böylesine büyük bir ordunun, savunması son derece az ve iç savaş nedeniyle dağılmış durumdaki Kıbrıs'ta çok daha büyük bir hızla ilerleyip iki günde istenilen hedeflere varması beklenirdi. Ancak olanaklar (özellikle çıkartma aracı yetersizliği) ve koşullara, bir de tecrübe unsuru eklenirse «sonucun neden ideal olmadığı» kolaylıkla anlaşılacaktır sanırım.

22 Temmuz günü varılan sınırlar, Türkiye'nin nihaî siyasal çözümün elde edilmesi için, o anda yetersizdi.

Ancak, durum 2. safhada belli olacaktı. Her şey ona göre hazırlanmıştı. Diplomatların o günkü düşünceleri (planları detaylı bilmediklerinden) aynen şöyleydi: «Bütün olup bitenlerden sonra, bir de kafamızı kaldırdık ve haritaya baktık ki, küçücük bir bölgeye sıkışıvermişiz. Buna karşılık, o ana kadar elimizde bulunan tüm Türk toprakları ise ya işgal altında veya sarılı. Serdarlı sarılmış, Baf ve Erenköy baskı altında, Magosa'da Türkler sığınacak yer arıyorlar. Bir bakıma zararlı bile çıkmışız. Durum hiç iç açıcı değil...»

● Askerler ne diyor?

«Bizim için harekât daha yeni başlamıştı. Planlar kesinlikle uygulanmıştı. En başta gelen amacımız, çok kayıp vermeden indirme ve çıkartmayı yapabilmek, arkasından gelecek hücumu (ilk geceki direnme) püskürtmek ve Girne - Gönyeli - Lefkoşa üçgenini tutabilmekti. Bundan sonra da ikinci harekât için takviye alıp, organize olmaktı. Bunlar da gerçekleşti... Daha geniş bir bölge elde edilse memnun olurduk tabi, ancak olanaklarımızın yüzde 80'ine yakınını Ege'den gelebilecek bir hücum için ayırınca, kısıtlı sayıda asker atabildik.

İkinci dalga asker ancak 22 Temmuzda Ada'ya çıkabildi. Üstelik ateş-kes de erken geldi. Beklenmedik büyük direnmeyi de unutmamak gerekir.» (1)

● Türkiye'nin barış harekâtı dışarda nasıl değerlendirildi?

Yabancı ülkelerin bazı gözlemcilerine ve yabancı basına bakarsanız, 1'inci harekâtta hava ve denizden çıkartma hariç, Türk ordusu bekleneni vermemiş, ikinci harekât ise, tam tersine (Rumların, Yunanistan'dan gerekli yardımı alamamaları ve moral bakımından dağılıvermelerinin yarattığı koşullar ve arada yığılan büyük kuvvet nedeniyle) başarılı geçmiştir. (Magosa'ya 48 saatte inilmesi bunun kanıtıdır.) Birinci harekâtta, başta haberleşme olmak üzere birçok düzensizlikler görülmüştür (2).

Yabancı gözlemcilerin bir diğer bölümü ise, (Ordunun tüm gücünü kullanmadığını bilenler) harekâtı bir «başarı» olarak niteleldiler.

● Harekâtın güçlüğü nereden geldi?

Türkiye'nin birinci askerî harekâtı hakkında, hem içte hem de dışta çeşitli yorumlar yapıldı. Yetkilisi, yetkisizi, bileni bilmeyeni *görüşler ileri sürdüler. Tüm* değerlendirmeler yapılırken dikkat edilmesi gereken bir nokta gözden kaçırıldı: Harekâtın niteliği ve önceden saptanan stratejisi.

Tüm eksperlerin birleştikleri nokta, bir Ada harekâtının büyük güçlüğüdür. Amerikan ordusunun dahi

---

(1) Genelkurmay heyetinden harekâtı fiilen yöneten yüksek rütbeli komutanların değerlendirmesidir.

(2) Örneğin: ABD Kongresinin Kıbrıs'taki olaylarla ilgili olarak bir Alt Komitesi tarafından hazırlanan 14.10.74 — 41-6440 sayılı raporu ve İngiliz basınındaki bazı yazılar.

(sınırsız olanaklarla) Küba'da uğradığı başarısızlık hâlâ bilinmektedir.

1) Karadan ilerlemenin rahatlığı aksine, Adaya ya denizden veya havadan inilir. Her iki yolda da tüm hücumlara açık kalınır. 2) Ada'ya asker gönderildikten sonra devamlı, aynı tehlike içinde takviye gerekir. 3) Karadaki ilerlemenin aksine geri hatlardan daima bir saldırıya açık bulunulur. Dolayısiyle çok daha fazla asker, çok daha fazla takviye gerektirir.

Türk ordusunun başarısı, işte böylesine güç bir harekâtı en az kayıpla gerçekleştirebilmesi, köprü başını tutabilmesidir.

Ateş-kes birinci harekâtı çok etkilememiştir. Zira stratejik nedenlerle «durulması», takviye alınması ve ondan sonra gerekiyorsa yürünmesi planlanmıştı. Bundan dolayı Genelkurmay ateş-kesin tarihine itiraz etmedi. Bir gün daha uzasa Genelkurmay memnun olacaktı tabii, ancak dış baskılar, harekâtın devamı halinde önemli kayıplar getirecek çaptaydı.

2'nci harekâtın başarısı, ateş-kesten sonra yapılan takviye sayesinde oluşturulmuştur. Durulmamış ve gerekli takviye alınmamış olsaydı, bugünkü sınırlara (5 gün daha savaşılsa) ulaşılamazdı.

Siyasî açıdan bakıldığı zaman en önemli unsur ise, bir hükümetin verdiği görevin Türk ordusu tarafından hiçbir tartışmaya girilmeden uygulanmasıydı.

● Neden, ateş-kesten sonra ilerleme yapıldı?

«İlerlemek zorundaydık. Zira bulunduğumuz bölge, takviye geldikçe sıkışıyor ve birliklerin güvenliğine yetmeyecek duruma giriyordu. Karşı taraf da devamlı ateş ediyordu... Onlardan ateş geldikçe biz de cevap veriyor ve ateşin çıktığı yeri işgal ediyorduk... Diğer bir önemli

unsur da, başka yerlerdeki Türk köylerine yapılan baskıydı. Onlar Türk köyü işgal edince, biz de karşılık vermek durumunda kalıyorduk (1).

«İki hasım tarafın burun buruna kalması ateş-kesin uygulanmasını imkânsız hale sokuyordu. Rumlar devamlı olarak belli geçitlerden, Türk Birliklerinin arasına (özellikle Beşparmak Dağları'nda) kuvvet sızdırıyor veya uzaktan havan ateşi yapıyordu. Hükümet olarak ilk yaptığımız iş, derhal geniş bir «güvenlik kuşağı» istemek oldu. Uygulama başka türlü gerçekleşemezdi. Hatta Cenevre'de de aynı ısrarımızda devam ettik. Ancak karşı tarafa bu önerimizin iyiniyetlere bağlı olduğunu anlatamadık.» (2)

● Gelişmeler kimin kontrolu altındaydı... Askerler mi, yoksa Ecevit mi?

Avrupa'da hemen herkes, Ordu kumanda heyetinin bazı kararları kendi başına aldığını tahmin ediyordu. Bundan dolayı meseleyi iyice inceledim ve size sadece söylenenleri aktaracağım...

«Ecevit bir defa dahi teknik konuya karışmadı. Daima, bu sizin bileceğiniz iş, diyordu. Daima bizimle işbirliği halindeydi. Geliyor, biz yarın çıkartma yapmayı düşünüyoruz. Ne dersiniz, imkânlarınız nedir, diye soruyordu. Kendisine, iki güne daha ihtiyacımız var, dediğimiz zaman gerekçelerini tartışıyor ve kararı hükümete götürüyordu. Öylesine nezaket içinde yürüttü ki o devredeki ilişkilerini, doğrusu ordu yüksek kademeleri yepyeni bir sivil lider kazandı. İlk başlardaki (Hükümet kurması devresi) çekingendik ve kuşkularımız çok

(1) Harekâta katılan Türk generallerinden birinin şahsi görüşüdür.
(2) Ecevit hükümetinin yetkili bakanlarından birinin görüşüdür.

kısa zamanda dağılıverdi.» (Bir Kuvvet Komutanının sözleridir.)

«... Ordu'nun bu işi başaramayacağına dair bir tek defa dahi tereddüt göstermedi. Siyasi prensipleri hükümet alıyor ve bize tebliğ ediyordu. Bunu da öylesine ölçülü ve psikolojimizi bilerek yapıyordu ki... Şu saat uygun mu? Daha ne kadar gidebilirsiniz? Neye ihtiyacınız var? diyor, devamlı bir işbirliği havası yaratıyordu. Zannedersem ordu ile siyasiler arasında böylesine dengeli bir ilişki şimdiye kadar görülmemiştir.» (Harekâtın kurmaylarından bir generalin sözleridir.)

Ecevit'in Ordu'yu hükümetin isteklerini uygulayan bir unsur halinde tutmasındaki en önemli etken, Genelkurmay ile konuşmalarında kullandığı dil ve tutumdu... Ne katı emirler vermek, ne de onların inisiyatifi ellerine geçirmelerine imkân yaratmak. Özellikle işin askerî cephesine hiç karışmamakla askerler arasında büyük prestij sağladı. Görüşlerindeki tutarlılık anlaşıldıkça da, komutanlar Ecevit'in, dolayısiyle T. C. Hükümetinin, yani sivillerin, istediklerini yerine getiren bir unsur oldular.»

● Hâlâ tartışma konusu olan «Bombardıman fazla olsaydı, ilk harekâtta daha az direnmeyle karşılaşılırdı» meselesi var. Bunu da araştırmaya çalıştım.

«Evet başlangıçta bombardıman kısa tutuldu. Oysa uzun bir bombardımanla tüm Rum Millî Muhafız üsleri deniz ve havadan silinecekti. Bombardımanın kısa kesilmesini Başbakan istedi, ancak planlardaki gibi yapılmasının sakıncaları da vardı. Küçücük bir Ada, turist dolu. Bir yanlışlık, yüzlerce insanın ölümüne sebebiyet verebilir ve başımıza dünya kamuoyu karşısında politik bakımdan büyük meseleler açabilirdi. Yaratılmış iyi bir havayı bozabilirdi. Buna karşılık ağır bir

bombardımanın Rum Millî Muhafız gücünü tamamen yok edip edemeyeceği de kesin değildi. Bu sakıncalar düşünüldü, ayrıca Rumların kendi aralarında da çarpıştıklarından fazla direnme gösteremeyecekleri varsayımından hareket edilip, bombardıman kısaltıldı.»

«Bizim yönümüzden insancıl bir düşünceydi. Nitekim direnme görününce 21 sabahı planlar aynen uygulandı. Bu değişiklik direnmenin büyük olmasına belki yol açmıştır. Ancak bugünkü tüm değerlendirmeler teoriktir. Buna karşılık direnme püskürtüldü, karşı tarafı binlerce insan öldürmeden mağlûp duruma sokmuş olduk. Yani lehte ve aleyhteki puanları karşılaştırırsak o kararın çok büyük bir etken olduğu söylenemez. Zira biz direnmenin olacağını biliyorduk ve ona göre hazırlanmıştık. Fakat olanaklar bu kadardı. Boğaz bölgesine 10 bin kişi indirebilseydik gecikmeler olmayabilirdi. Ancak bir savaşta önemli olan sonuçtur.» (1)

● İkinci harekât başından beri biliniyor muydu?

Bana verilen cevapları ikiye ayırıyorum:

ASKERLER : Evet, tüm planlar Kıbrıs harekâtını daima iki safhalı öngörüyordu. Olanaklar bakımından ve harekâtın niteliği bakımından bundan başka çıkar yol yoktu. Birinci harekât biter bitmez, biz ikincinin hazırlıklarına, yani kuvvet takviyesine başladık. Bundan dolayı birinci harekât istenen hedeflere varmıştır, diyoruz.

HÜKÜMET : Evet, tüm planlar iki safhalıydı. İki harekât arasında bir boşluğun bulunması da teknik zorunluktu. Hem bu zorunluğa uymak, hem de B. M.'nin

(1) Olaylarda önemli rol almış bir hükümet yetkilisinin ve bir kuvvet komutanının sözleridir.

ateş-kes çağrısına uyarak, Türkiye'yi antipatik bir duruma sokmamak için durulmuştu. ECEVİT bu aradaki boşluğu diplomatik girişimlerle değerlendirmek ve temel amaçlara kan dökmeden, yani ikinci harekâta gerek kalmadan varılabilmesi için devamlı çaba harcadı. İşin konferans masasında halledilmesi amacıyla güvenlik kuşağında devamlı ısrar etti... Ancak mesajını karşı tarafa hiçbir zaman iletemedi. İyiniyetini Yunanlılar ya kabul etmek istemediler veya kabul edemeyecek durumdaydılar. Büyük fırsatlar kaçırıldı. Çok şey önlenebilirdi...

Neden olmadı? Son derece basit bir prensip anlaşmasıyla İkinci Harekâtı durdurulabilecekken Yunanistan neden yanaşmadı? İngiltere ve Amerika bu konuda ne rol oynadılar?

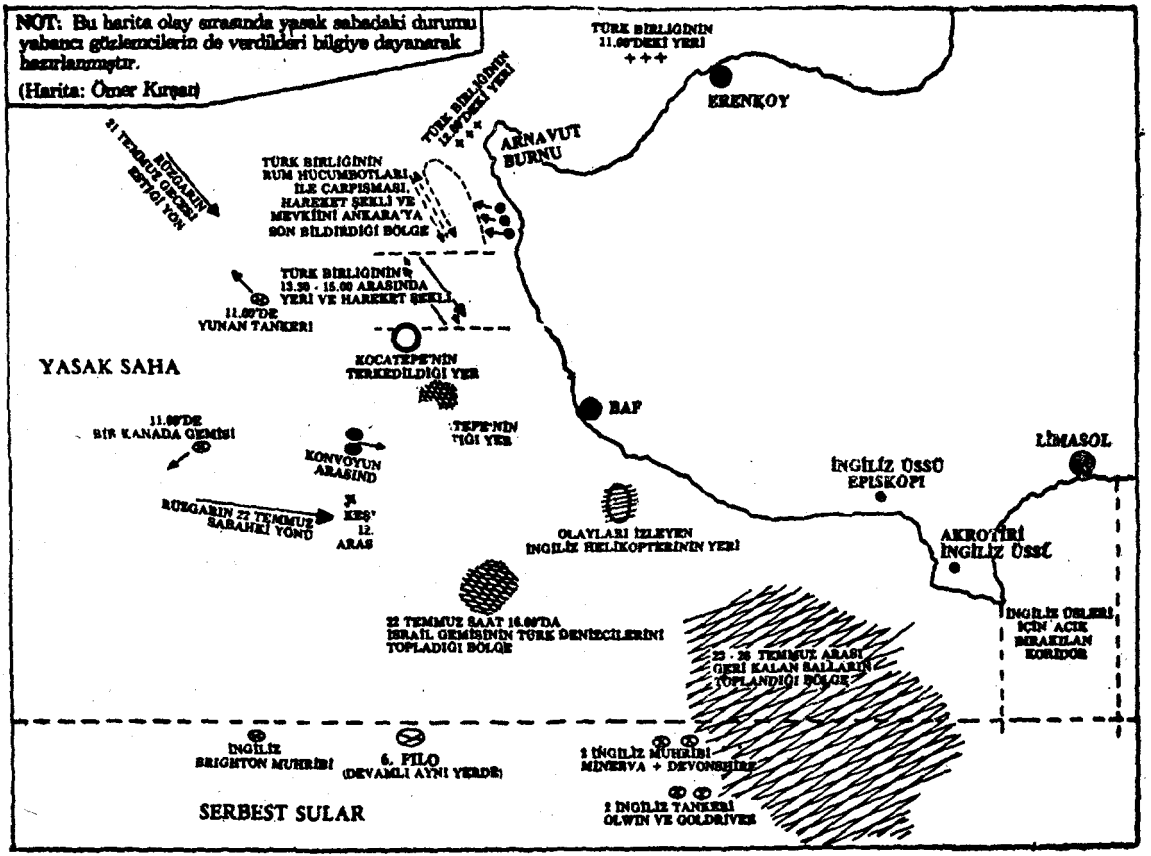
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
23 TEMMUZ SALI - 24 TEMMUZ ÇARŞAMBA

CUNTA'NIN DEVRİLİŞİNDEKİ GİZLİ PAZARLIK

23 Temmuz Salı

BUGÜN, Ecevit'in deyimiyle «müthiş yorgun ve uykusuz olmasına rağmen, sabaha kadar endişe içinde günün doğmasını beklediği» gündür. Yunanistan'da değişikliğin kesinleştiği, yani kabuk değiştirme günüdür bugün. Ecevit'in endişesi de, can çekişme anında, otoritenin kimsenin elinde bulunmamasından faydalanmaya kalkacak bir Cuntacının duruma hâkim olabilmek için, Türk - Yunan savaşı çıkartmasıydı.

Harekâtın tamamlanmasıyla TBMM toplanmış ve iç politika etkisini göstermeye başlamıştı. Demirel, hükümetten hiç söz etmeden Orduyu yüceltiyor, hükümeti can kayıpları ile ilgili daha fazla detay vermeye zorluyor. Nihat Erim halen Rum istilâsı altında bulunan Türk köylerindeki duruma dikkati çekiyor. Feyzioğlu Kıbrıs davasının artık kökünden halledilmesini isteyip, hükümeti millî menfaatlere aykırı hareket etmedikçe destekleyeceklerini belirtiyordu. Bozbeyli ilk defa Erbakan'ın o arada verdiği ve Ecevit ile çelişen demeçlerine

NOT: Bu harita olay sırasında yasak sahadaki durumu yabancı gözlemcilerin de verdikleri bilgiye dayanarak hazırlanmıştır.
(Harita: Ömer Kurşar)
TÜRK BİRLİĞİNİN 11.00'DEKİ YERİ
ERENKÖY
TÜRK BİRLİĞİNİN 15.00'DEKİ YERİ
ARNAVUT BURNU
31 TEMMUZ GECESİ RÜZGARLARIN ESTİĞİ YÖN
TÜRK BİRLİĞİNİN RUM MÜCÜMBOTLARI İLE ÇARPIŞMASI, HAREKET ŞEKLİ VE MEVKİİNİ ANKARA'YA SON BİLDİRDİĞİ BÖLGE
TÜRK BİRLİĞİNİN 13.30 - 15.00 ARASINDA YERİ VE HAREKET ŞEKLİ
11.00'DE YUNAN TANKERİ
YASAK SAHA
KOCATEPE'NİN TERKEDİLDİĞİ YER
BAF
11.00'DE BİR KANADA GEMİSİ
TEPE'NİN IŞIĞI YER
KONVOYUN ARASINDA
RÜZGARIN 22 TEMMUZ SABAHKİ YÖNÜ
KESİT 12. ARAS
İNGİLİZ ÜSSÜ EPİSKOPİ
LİMASOL
OLAYLARI İZLEYEN İNGİLİZ HELİKOPTERİNİN YERİ
AKROTİRİ İNGİLİZ ÜSSÜ
İNGİLİZ ÜSLERİ İÇİN AÇIK BIRAKILAN KORİDOR
22 TEMMUZ SAAT 16.00'DA İSRAİL GEMİSİNİN TÜRK DENİZCİLERİNİ TOPLADIĞI BÖLGE
23 - 26 TEMMUZ ARASI GERİ KALAN SALLARIN TOPLANDIĞI BÖLGE
İNGİLİZ BRIGHTON MUHRİBİ
6. FİLO (DEVAMLI AYNI YERDE)
2 İNGİLİZ MUHRİBİ MINERVA + DEVONSHIRE
2 İNGİLİZ TANKERİ OLWIN VE GOLDRIVER
SERBEST SULAR

dikkati çekip «Hükümet iki başlı hale gelmiştir. Bu demeçlerden vazgeçilmelidir. Gazeteler bizden daha fazla bilgi sahibidir. Çıkartmadan sonraki gelişmeleri çok abartmıştır basın. Gazetelere bakılırsa her tarafı almış durumdayız. Oysa hükümet Girne ve dolaylarındaki güvenceden söz etmekle yetiniyor.» diyordu. Arkasından da B.M.'nin kararındaki «askerlerin çekilmesinin» kabul edilip edilmediğini soruyordu: «Ada'daki Türklerin yüzde 90'ı, güvenliğini sağladığımız bölgenin dışında yaşamaktadır. B. M.'ye güvenemeyiz. Askerlerimiz ne olacak geri mi çekileceklerdir? Hükümet dikkatli olmalıdır. Ayrıca Zürih ve Londra anlaşmalarını sağlayanları da rahmetle analım.»

MSP adına Hasan Aksay, konuşmasıyla Bozbeyli'nin değindiği ve tüm harekât boyunca «gizli çekişmelere» yol açan MSP - CHP anlaşmazlığını âdeta gün ışığına çıkarıyordu: «Tek devamlı çözüm TAKSİM'dir. Mevhum faydalar umarak her tarafa çekilecek çözüm yollarından uzak durulmalıdır.»

Erbakan, çıkartma hareketiyle beraber Ecevit'in birdenbire prestij kazanıp kendisinin gölgeye düşmesini kaldıramamıştı. Üstelik Kıbrıs konusunda, tek çıkar yol olarak TAKSİM'i benimsemişti... Verdiği demeçlerde, dünyanın Türk niyetlerinin istila olduğu kanısı yaratacak şeyler söylüyor, rafineriler kurulacağından, alanlar yapılacağından söz ediyordu. Toplantılarda da, Lefkoşa Havaalanının alınmamasını sert bir şekilde eleştiriyordu. Bir ara, Güvenlik Kurulunda bu tip demeçler vermemesi yolunda Genelkurmay ve Cumhurbaşkanı vasıtasiyle dikkati dahi çekildi. Onun için Kıbrıs harekâtı, Allahın Müslümanlara bahşettiği bir FETİH hareketiydi. Sonuna kadar da bu görüşünü devam ettirdi. Ecevit, birinci harekâtın sonundan itibaren ka

bine toplantılarında ve ilişkilerinde Erbakan ile öylesine ters düşmeye (kendi deyimiyle «çağ dışı terslik») başlamıştı ki, koalisyonun yavaş yavaş kaldırılamayacak hale geldiğini hissediyor, ancak olağanüstü durumun geçmesini beklemeyi daha faydalı buluyordu. Kararı karardı... Erbakan Koalisyonu ile Kıbrıs meselesi yürütülemezdi ve koalisyon bozulmalıydı... Hem de ne pahasına olursa olsun.

O günkü Meclis toplantısında Ecevit, Yunanistan'a karşı kötü bir kelime kullanmamaya özellikle dikkat etti. Konuşmasının en önemli yönü, Türkiye açısından yaptığı değerlendirmeydi:

— Yunanlılar yıllardır adaya kuvvet yığabiliyorlardı. İngilizlerin de üsleri vardır. Bugün Türkiye de orada mevcudiyetini çıkarıp tam bir denge kurmuş olmaktadır. Bu üçlü denge unsuru eskiden yapılmış olsaydı, bugünkü durumlarla karşılaşmazdık... Türkiye'nin belli rizikoları bile göze almak suretiyle meşru haklarını korumadaki kararlılığı artık ortaya çıkmıştır... Uluslar artık Türkiye'nin meşruluk düzeni içinde mutlaka menfaatlerini korumaya kararlı bir devlet olduğunu görmüştür. Bu Türkiye'nin dünyadaki gücünü ve itibarını artırmıştır. Bu dünyada, Türkiye'yi kınayan Yunanistan'dan başka bir tek devlet yoktur. Kıbrıs olayları ile ilgili olarak da Yunanistan'ı kınamayan, Yunanistan'dan başka bir devlet bulunmamaktadır.

Ecevit, bu harekâtı «Adada köprü başı tutmak» olarak niteliyor ve Türk toplumunun mevcudiyetine karşı girişilecek herhangi bir atılımda, Türkiye'nin müdahale edebileceğini açıkça belirtiyordu. Muhalefet, çıkartmanın aksaklıklarını ve ölü sayısı (ileride koz olarak kullanabilmek için) ile ilgili daha geniş açıklamalar isteyerek Başbakanı sıkıştırınca Ecevit şu cevabı verdi:

— Harekâtın amaçları ortadadır. Bunun tüm ayrıntılarına kadar bir açıklama yapamayacağımı takdir edersiniz. Hükümet başkanı olarak, bazı bilgileri ben bile istemek hakkını kendimde görmüyorum.

Güneş ise konuşmasında B. M. kararının sadece ateş-kes maddesini kabul ettiğimizi, diğerlerini kabul etmediğimizi söylüyordu. Havadan indirme sırasında kimsenin yaralanmadığını söylemişti komutanlar. Ona değinerek Meclise bu bilgiyi verirken, Demirel, olduğu yerden «amma da yalan» anlamına çekilen bir şekilde güldü. Güneş dayanamayıp «Sayın Demirel gülse bile bu söylediklerim sevinilecek şeylerdir» deyince kıyamet kopuverdi. Bir AP'li «Sen Türkiye'yi Cenevre'de temsil edemezsin» diyor, Güneş ona «Seni değil, Türk Milletini temsil edeceğim» diye cevap veriyor. AP'liler masa kapaklarını vurmaya ve bağırışmaya başlıyorlardı. DP' den Evliyagil, Hükümetin politikasını eleştirmek için «Dilenmeye gittiğimiz ülkelerden yardım geldi mi?» di ye soru soruyor ve Meclis hemen iç politikaya düşüveriyordu. Muhalefetin haklı kıskanç tutumunun ilk tepkisi belirivermişti.

O günkü (23 Temmuz Salı) toplantıda ilk rakamlar da açıklandı :

Şehit: 57, kayıp: 242, yaralı: 184.

Kayıplara Kocatepe sokulmamıştı. Rakamlar Genelkurmay'a o ana kadar gelen listelere dayandırılmıştı, ancak henüz kesin olarak bilinmiyordu.

Ateş-kes, Türk halkının da yıldırım hızıyla geçen olayları değerlendirmesine yardımcı oldu. Sokaktaki adam yine de gerçeği doğru dürüst anlamamıştı. Zira basın ilk günlerdeki istihbarat hataları (ki bu hata da-

ha çok bilgi azlığından doğmuştur) sonucu yürüttüğü abartmalardan geri dönemiyordu.

O hava içinde büyük kampanyalar başladı. Hürriyet, Milliyet gibi büyük gazeteler orduya bağış toplama yarışına giriştiler. Zira halkta büyük bir verme eğilimi belirmişti. Bir günde Almanya'daki işçilerden milyonlarca mark yağıveriyor, sokaktaki boyacı günlük 20 liralık kazancını yatırıyor, büyük şirketler kesenin ağzını açıyordu. Çoğunluk büyük bir samimiyetle kampanyalara koşuşuyordu. İlk defa büyük bir TÜRKİYE görmenin, eziklikten kurtulmanın boşalmasıydı bu.

Tüm kuruluşlar, partiler, herkes «Orduya şükran, Ecevit'e tebrik» mesajları yayınlıyorlardı. Bu öylesine büyüdü ki, yayınlamayanlara garip gözle bakılacağı şüphesi geldi bazılarına... Buna rağmen zaferden başının dönmediğini gösteriyordu Ecevit. Önceki tutumunda hiçbir değişiklik olmamıştı. Aynı nezaketini ve konuşma stilini devam ettiriyordu. Onu tanımayanlar veya muarızları «Hin oğlu hin, nasıl da güzel oynuyor» diyor, yakınları ise «Yahu şaşacaksınız ama Bülent bey böyledir. İçinden böyle gelir» şeklinde konuşuyorlardı. Sokaktaki adam için Ecevit, bir ideal haline gelmişti artık...

Ecevit 22-23 Temmuz gecesini bana şöyle anlattı:

«Son derece uykusuzdum. Günlerin verdiği yorgunluğa vücudum dayanamaz hale gelmişti. Buna rağmen, Başbakanlık odasının yanındaki odada bulunan yatağa uzandığımda uyuyamadım. Saat 00.30'a gelmişti ki uykudan umudumu kestim ve çalışma odasına döndüm. Can çekişmekte olan Cunta'nın son bir kurtuluş çaresi diye Türkiye'ye savaş açma deliliği yapabilirdi. En kuşkulu gecemdi diyebilirim. Devamlı sigara içerek odada dolaştım.. Taa ki günün ilk ışıkları atana kadar. On-

dan sonrası kolaydı. Orduya güvenim büyüktü artık. Sürpriz bir tehlike atlatılmış sayılırdı...»

YUNANİSTAN'DA

Ecevit gibi 22/23 Temmuz gecesini, Yunanistan'da da çok kimse uykusuz geçirdi. Cunta'nın artık hesabı kapanmıştı. Sabahın ilk saatlerinden itibaren Yunan Silahlı Kuvvetlerinin Ordu Komutanları aralarında kararlarını kesinlikle vermişlerdi: İdarenin sivillere bırakılmasından başka çare kalmamıştır. Ordunun daha da bölünmesi ve kan dökülmesine kadar gidecek olayları önlemenin tek yolu budur.

Komutanlar, Cumhurbaşkanı Gizikis'in bürosuna geçtiler ve durumu kendisine bildirdiler. Gizikis de aynı fikirdeydi. Yunanistan'ın bir felaketten kurtarılabilmesi için siviller başa getirilmeliydi. Ancak Yuannides ne yapacaktı?

Toplantıya katılan Yuannides önce kesin şekilde karşı çıktı. Fakat sonra çoğunluğu karşısına aldığını anlayınca geriledi. Fikri kabullendi. Ancak kimse Yuannides'e inanmamıştı. «Ben bu görüşünüze katılmıyorum, ancak sizin kararınıza herhangi bir itirazda bulunmayacağım» demesi yeterli değildi. Hava Kuvvetleri Komutanı daha da sıkıştırdı. «Sadece itiraz etmemek olmaz, herhangi bir müdahalede de bulunmamanı istiyoruz.»

Yuannides «söz veriyorum» demekle yetindi ve toplantıdan ayrıldı.

Cunta artık yıkılmıştı (1).

08.00'de arada sırada kendini gösteren Başbakan

(1) S. ANASTASAKOS'un, «Atina'da Fırtına» adlı kitabından.

Androçopulos kabine toplantısı istemiş, ancak Cumhurbaşkanlığı sarayına girip çıkanlardan orada bir şeyler döndüğünü farketmiş ve toplantıya gelmemişti. Bazı Bakanların masaları yumruklamaları üzerine içeri girdi. Kültür Bakanı Zakonas'ın «Biz dünya üzerinde görülen en komik hükümetlerden biri haline geldik. İstifa edip ayrılalım» demesi üzerine Başbakan Androçopulos, «Beyler paniğe kapılmayın. Bu hükümetin yerini alacak bir başkası bulunamaz» demekle yetindi ve odadan ayrıldı... Bir daha da geri dönmedi (1).

14.00'de Cumhurbaşkanı Gizikis, etrafına ilk defa sivil liderleri topluyordu: Kannelopulos (ERE Partisi, Son Başbakan), Stefanopulos (eski Başbakan - eski Dış işleri Bakanı), Novas (Eski Başbakan, ERE Partisinden), Markezinis (İlerici Parti), Mavros (Merkez Partisi), Garufalyas (Merkez Partisi), Averof (ERE Partisi, eski Dışişleri Bakanı), Zolatas (Partisiz), Bonanos (Genelkurmay Başkanı), Galatzanos (Kara Kuvvetleri), Arapakis (Deniz Kuvvetleri), Papanikolau (Hava Kuvvetleri Komutanı).

İlk sözü Gizikis aldı ve Galatzanos'un da desteklediği konuşmasından sonra liderlere döndü: «Beyler ordu hükümeti bırakıyor. Buyrun kurun. Başpiskopos Sarafim dışarıda bekliyor.»

Herkesin kafasında bir soru yatıyordu: Yuannides ne yapacak? Garanti verse dahi müdahalede bulunmayacak mı? Aslında Yuannides'in iktidarı sivillere terketme fikrini kabul etmesi de büyük bir komplodan başka bir şey değildi. Bu toplantılardan önce, yani 22-23 Tem-

(1) Michael Manning'in 20 Ekim Sunday Times gazetesindeki «Cuntanın düşüşü» ile ilgili yazısından. Bu yazıdaki bilgilerin Manning'e Averof tarafından «açıklandığı» bilinir.

muz gecesi kendi kadrosuyla yaptığı görüşmede şu sonuca varılmıştı: Bırakalım idare sivillere verilsin. Sonunda, Kıbrıs'ı sattıklarından dolayı kendilerini suçlayabilir ve yeniden el koyabiliriz.

Toplantıdaki siyasiler, ordunun her şeyi berbat ettikten sonra pisliği temizlemek üzere kendilerinin öne sürüldüğünü hissediyorlardı.

Ortaya önce partisiz Zalotas'ın adı atıldı. Zalotas biraz tereddütten sonra, son sivil hükümetin Başbakanı Kannelopulos'u teklif etti. Hükümetin şekilleri ve neler yapılması gerektiğine dair konuşmalar devam eder ken Averof, Karamanlis'den söz etti. Fakat o sırada fazla üstünde durulmadı (1). Bu arada en ilgil çekici teklif, Atina diplomatik çevrelerinde hâlâ ısrarla sözü edilen Mavros'dan geldi:

— Neden Makarios'u davet etmiyoruz? Hem üçüncü dünyada büyük prestiji olan bir insandır, hem de Kıbrıs konusunda kesin bir tutum almış oluruz (2).

17.40'da Kannelopulos'un başbakanlığı üzerinde görüş birliğine varılmış, ancak kesin karar verilmemişti. Mavros «partim ile görüşmeliyim» dedi. Liderlere 20.00' ye kadar süre verildi. Herkes salondan ayrılırken, Averof orada kaldı.

İşte Kannelopulos'dan vazgeçilip, Karamanlis'e karar verilmesi bu saatlere rastlar.

Averof, hem Yuannides'in sağ kolu sayılan Albay Filikos, hem de Cumhurbaşkanı Gizikis'e «Bugün için

(1) Sunday Times'in 20 Ekim 1974 istihbarat raporlarını gören bir yetkiliye atfen verdiği gelişmedir.

(2) Bu teklif ne dereceye kadar ciddiydi belli değil. Ancak toplantıya katılan liderlerden birinin bunu açıkça söylediğini biliyorum.

bize en yararlı insan Karamanlis'dir» fikrini kabul ettirdi.

Yuannides'in avukatı Altafakis'in mahkemeye verdiği açıklamaya göre, prensip kararının saptanmasından sonrası şöyle geçmiş: «Gizikis, Karamanlis'in nasıl bulunabileceğini sordu. Averof numarasını bildiğini söylemesi üzerine, «Öyleyse hemen ara» dedi. Averof Karamanlis'i Paris Büyükelçiliğinden aradı. Karşıdan verilen cevap, «Başkan iki saat kadar bekledikten sonra ayrıldı. Ancak biraz sonra bulabiliriz» idi... Gerçekten kısa bir süre sonra Karamanlis Atina'ya bağlanmıştı. Gizikis durumu geniş şekilde anlattı ve Başbakanlığa davet etti. Karamanlis görevi kabul edeceğini, ancak Silahlı Kuvvetlerden herhangi bir müdahalede bulunmayacaklarına dair garanti istedi. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanı Bonanos telefona geldi ve birlikte «rahatça çalışabileceğini» söyledi. Bu arada Mavros ile Kannelopulos dışarıda harıl harıl yeni hükümetlerini kurmakla meşgullerdi. Zira Kannelopulos'a kimse itiraz etmemiş, dolayısiyle Başbakanlığı kesinleşmiş gibiydi. Averof, bunun haberini alınca Gizikis'i uyardı. «Durumu bildirelim» demesine rağmen, Gizikis önemseme di «Yok canım saat 20.00'de buluşacağız. O zaman söyleriz.» demekle yetindi (1).

Yuannides'in avukatının sözleri şu ilginç açıklamayla devam ediyor:

«Aslında Karamanlis ve idareyi eski politikacılara bırakma fikri, geçen mart ayında, ABD elçisi Tasca, Karamanlis'in temsilcisi, Deniz Kuvvetleri Komutanı Arapakis ve Hava Kuvvetleri Komutanı Papanikolau arasında görüşülmeye başlanmıştı. Hatta, Kral Konstan-

(1) Sunday Times, 20.10.1974

tin'e de haber verilmişti. Karamanlis de Kralın geri dönmesini kabul ediyordu. Bu arada şu noktalarda da bir anlaşmaya varılmıştı: 1) Türklere Kıbrıs'ın yüzde 28'i, kantonlu veya kantonsuz bir formül çerçevesinde, federasyon formülüyle verilmesi... 2) Ege'de Kıt'a Sahanlığının bir bölümünün Türkiye'ye terki, 3) Kasım ayında seçimlerin yapılması, anlaşmaların sivil bir hükümet veya kuvvetli iki parti lideri tarafından imzalanması... Ancak bu plan tatbikata konamadı. Yuannides ile generaller, ABD - İngilizlerin tuzağına düşmüştür.»

20.00'de tekrar Gizikis'in yanına giren liderler, büyük bir şaşkınlığın içine düşüverdiler. Kannelopulos elinde bakanlar listesiyle kalıverdi. Zira verilen karar kendilerine tebliğ ediliyordu: Karamanlis Başbakandır ve derhal gelecektir.

Karamanlis o gece 02.00'de Fransız Devlet Başkanı Giscard D 'Estaing'in özel uçağı ile Atina'ya gelip yemin ederken, Yunanistan hâlâ kaynıyordu... Yuannides iktidara geri dönüş gününü hazırlıyor, orduda küçük cuntalar kuruluyor, Karamanlis'in gelişinden memnun olmayan Kralcılar ile diğer liderler ise yeni yeni planlar yapıyorlardı...

ECEVİT MEMNUN

Başta Ecevit olmak üzere, Turan Güneş ve Dışişleri Bakanlığının Yunan - Kıbrıs Dairesi Müdürü Ecmel Barutçu'nun, Karamanlis'in dönüşü konusunda bana söyledikleri ilginçtir: «Yunanistan bundan daha iyi bir seçim yapamazdı. Sivil idarenin gelişi ve başına da Karamanlis'in getirilişi bizim için bir ümit ışığı idi. Kişiliği ve halka dayanmak sorumluluğu ile Karamanlis'i maceraya sürüklenmeyecek bir insan olarak tanıyorduk. Çok sevindik. Cunta ile, konuşmanın dahi imkân-

sızlığını artık görmüştük. Yeni lider ile sağlam bir dialog kurabileceğimize inanıyorduk. Bu şekilde iki ülke arasında bir çatışma ihtimali de kalkmış oluyordu.»

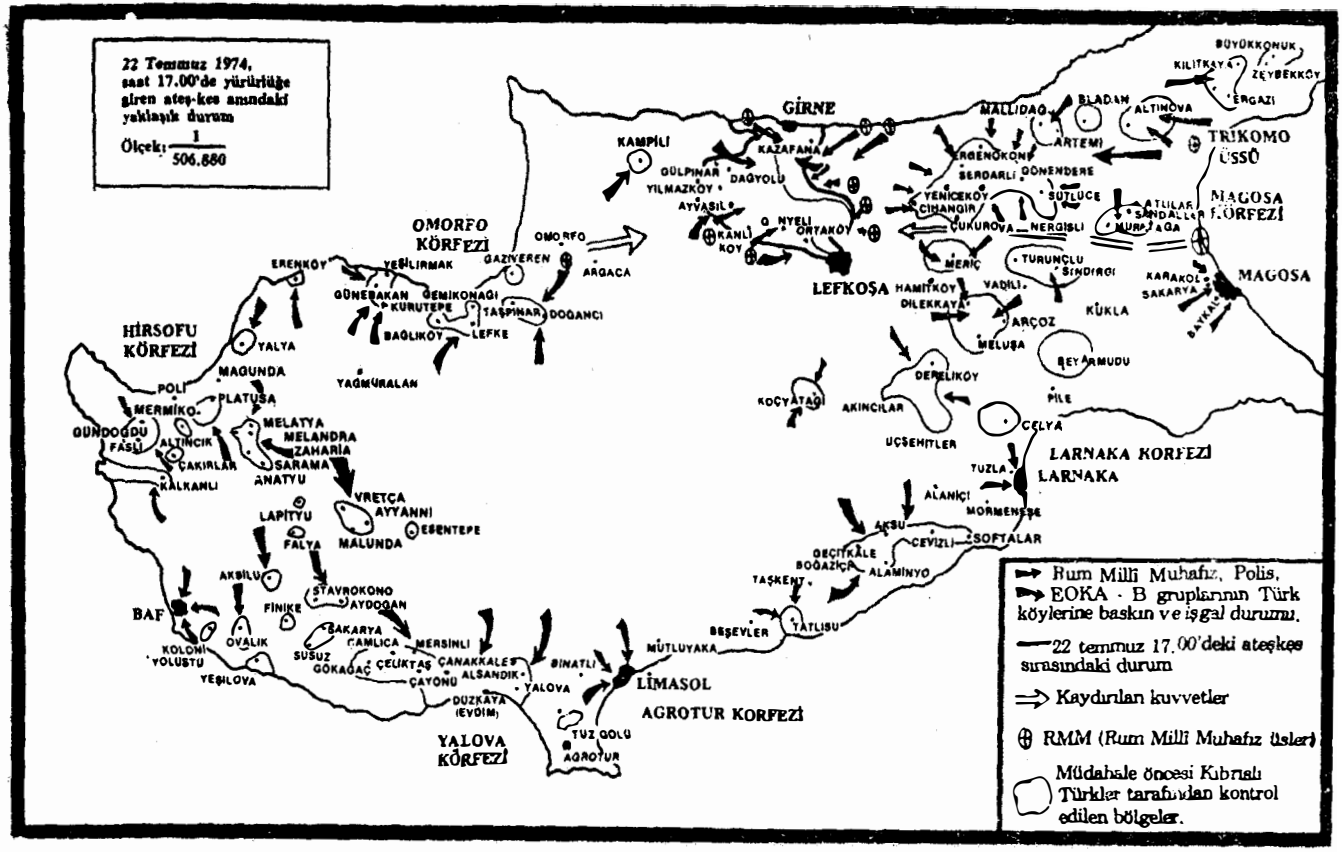
Türkiye'de, Karamanlis'in gelişi, hemen arkasından da Sampson'un devrilip yerine Klerides'in geçişi karışık duygularla karşılandı. Karamanlis, her Türk'ün kafasında, Makarios'a rağmen Londra - Zürih anlaşmalarını imzalamış ve Türk - Yunan dostluğuna inanan bir kişi olarak bilinirdi... Klerides de ılımlı ve mantıklı tutumuyla daima sempati kazanmış bir insandı. Bu iki liderin başa geçişi «Kıbrıs'ta çözüm yolunun açılacağı» ümitlerini arttırıverdi... Hükümet çevrelerinde «Yunanistan'a demokrasi getirdik» övünmesi hâkimdi. Yumuşak bir hava belirivermişti... Karamanlis'in gelişiyle, Türkiye ile Yunanistan arasında yepyeni ve geniş boyutlu bir işbirliği kurulabilecekti...

Kıbrıs'ta ise ateş-kes sözde kalmıştı. Türkiye açığı kapatabilmek için devamlı asker yığıyor ve elindeki topraklara tam manasiyle yerleşmeye, güvenliğini sağlamaya çalışıyordu. Beşparmak Dağları bir türlü temizlenememişti. Girne'de dahi hâlâ direnmeler vardı. (Gazetelerin söylediklerinin aksine). Türk ordusu da karşıdan gelen ateşleri susturabilmek, hem de güvenliğini sağlayabilmek amacıyla küçük küçük ilerliyordu. Lefkoşa'daki birlikler de havaalanına yaklaşmaya başlamışlardı. Zaman zaman, bu genişlemelerde fazla ileri gidilmiyor değildi... Türk Birlikleri açığı kapatmaya çalışıyordu...

Cenevre konferansının ertelenişi Atina'daki Türk Büyükelçisi Gürün'e, Yunan Dışişleri Bakanlığından gece yarısı gelen bir telefonla bildirildi:

Karamanlis geliyordu. Hükümetini kurabilmesi için toplantının 25'ine ertelenmesi iyi olurdu...

Tabii Ankara bu isteği geri çevirmedi.

22 Temmuz 1974, saat 17.00'de yürürlüğe giren ateş-kes anındaki yaklaşık durum
Ölçek: 1/506.880
GİRNE
KAMPİLİ
KAZAFANA
GÜLPINAR
YILMAZKÖY
DAĞYOLU
AYYASİL
KANLI KÖY
OMORFO KÖRFEZİ
OMORFO
GAZİVEREN
ARGACA
ERENKÖY
YEŞİLIRMAK
GÜNEBAKAN
GENİKONAĞI
KURUTEPE
TAŞPINAR
DOĞANCI
LEFKE
BAĞLIKÖY
YAĞMURALAN
HİRSOFU KÖRFEZİ
YALYA
MAGUNDA
POLİ
PLATUSA
MERMİKO
GÜNDOĞDU
FASLI
ALTINCIK
ÇAKIRLAR
KALKANLI
MELATYA
MELANDRA
ZAHARİA
SARAMA
ANATYU
VRETÇA
AYYANNİ
ESENTEPE
LAPİTYU
FALYA
MALUNDA
AKSİLU
FİNİKE
STAVROKONO
AYDOĞAN
BAF
KOLONİ
YOLUSTU
OVALIK
SUSUZ
GÖKAĞAÇ
SAKARYA
CAMLICA
ÇELİKTAŞ
ÇAYONU
MERSİNLİ
ÇANAKKALE
ALSANDIK
YEŞİLOVA
DÜZKAYA
(EVDİM)
YALOVA KÖRFEZİ
YALOVA
BİNATLI
TUZ GÖLÜ
AGROTUR
LİMASOL
AGROTUR KORFEZİ
MÜTLUYAKA
BEŞEVLER
TATLISU
TAŞKENT
GEÇİTKALE
BOĞAZİÇİ
ALAMİNYO
AKSU
CEVİZLİ
SOFTALAR
ALANÇİ
MORMENEŞE
TUZLA
LARNAKA
LARNAKA KORFEZİ
ÜÇŞEHİTLER
ÇELYA
PİLE
AKINCILAR
KOÇYATAĞI
DERELİKÖY
ŞEYAMUDU
MELUŞA
ARÇOZ
KÜKLA
DİLEKKAYA
YADİLİ
HAMİTKÖY
LEFKOŞA
MERİÇ
ÇUKUROVA
NERGİSLİ
SÜTLÜCE
DÖNENDERE
SERDARLI
ERGENEKON
ARTEMİ
MALLIDAG
BLADAN
ALTINOVA
ERGAZİ
ZEYBEKKÖY
KİLİTKAYA
BÜYÜKKONUK
TRİKOMO ÜSSÜ
MAGOSA KÖRFEZİ
ATILAR
SANDALLAR
MURATAĞA
TURUNÇLU
SINDIRGI
KARAKOL
SAKARYA
MAGOSA
BAYRAKLI
Rum Milli Muhafız, Polis, EOKA - B gruplarının Türk köylerine baskın ve işgal durumu.
22 temmuz 17.00'deki ateşkes sırasındaki durum
Kaydırılan kuvvetler
RMM (Rum Milli Muhafız üsleri)
Müdahale öncesi Kıbrıslı Türkler tarafından kontrol edilen bölgeler.

24 Temmuz Çarşamba

Yunanistan'da büyük bir bayram sarhoşluğu sürü yordu. Sokaklarda yüzbinlerce insan Karamanlis'i alkışlıyor ve yıllar boyu ezilen halk içini döküyordu âdeta... Kıbrıs filan unutulmuş gibiydi. Gazeteler sadece Karamanlis'i ve yeni düzenin nasıl olacağı ile ilgili haberlerle doluydu. Dünya basını bile Kıbrıs'ı bir kenara bırakmış, Türkiye'yi sayfalarından silmiş, Yunanistan'a demokrasinin dönüşünü alkışlıyordu. Yer yerinden oynuyordu. Yunanistan birdenbire büyük bir prestij kazanıvermişti. Dünyanın her yayın organı sadece Karamanlis'in kişiliğinden ve ülkeye vereceği yeni çehreden söz ediyordu...

Bülent Ecevit, Karamanlis'in gelişini duyunca daktilosunun başına geçip tebrik mesajını kendi yazmış ve Atina Büyükelçisi Gürün'e yollatmıştı. Başbakanlık binası yerine, Atina'nın en tanınmış Grande Bretagne Oteline yerleşen Karamanlis'ten randevu almak zor olmadı.

14.35'de Türk bayrağını taşıyan Elçilik arabası otelin önüne gelince, Gürün büyük bir «yuha» yağmuruna tutuluverdi. Polis koruması ile içeri girerken, elindeki mesajı iyice kavradı. Gözü dönmüş birinin üzerine saldırmayacağını kim garanti ederdi...

Odada Karamanlis, Averof ve Enformasyon Bakanı Lambrias vardı.

Başbakan mesajı aldı ve uzun uzun okudu:

«Sizi Yunanistan Başbakanlığı görevini almanızdan dolayı en sıcak duygularımla kutlarım... Göreve başladığı günden beri Hükümetimin en içten arzusu, komşumuz ve müttefikimiz Yunanistan ile dostça diyalog ve işbirliğine girişmek olmuştur. İki ülke arasında yakın ve sağlıklı bir işbirliğinin hem Türkiye ile Yunanistan, hem de dünya barışı için değerini bilen tecrübeli bir devlet adamı olarak bu arzuya karşılık vereceğinizi kuvvetle ümit ediyorum. Daha önceki görev döneminizde iki ülke arasında iyi ilişkilerin kurulmasına yaptığınız unutulmaz katkılar, bu umudumu pekiştiriyor. Eminim ki, iki ulus için parlak geleceğe uzanan yolu açarak kolayca geçmişin acı anılarını unutabiliriz. Ülkenizin esenliği için harcayacağınız çabalarda size başarılar dilerim.»

Karamanlis çok memnun olmuştu.

Gürün'e döndü:

— Teşekkür ederim. Benim hayalimde canlandırdığım bir Türk - Yunan dostluğu vardı. Bunu iktidarda bulunduğum süre içinde gerçekleştirmeye çalıştım... Son olaylara çok üzüldüm. Ancak görüşlerim değişmiş değildir. Bülent Ecevit'in bana yardımcı olması gerekir.

Yarım saat kadar süren bu görüşmeden sonra Gürün yine halkın yuhaları arasında otelden ayrıldı... Arabanın bayrağı da bir daha takılmadı. Etrafı boş yere tahrik etmeye lüzum yoktu.

24 temmuz çarşamba

TÜRKİYE, B. M. BARIŞ GÜCÜ İLE SAVAŞ EŞİĞİNDE

Sadece Gürün değildi güç durumda kalan... Saat farkı dolayısiyle hâlâ 23 Temmuz gününü yaşayan Amerika'nın New York şehrindeki B. M. Türk Daimî Delegesi Osman Olcay bir türlü 2'nci caddedeki bürosundan çıkıp beş altı yüz metre ilerideki Birleşmiş Milletler binasına gidemiyordu. Binlerce Amerikalı Rum caddeleri kapatmış ve protesto gösterisi yapıyorlardı. Sonunda atlı-coplu New York polisi Olcay'ın arabasına yol açabildi de, elçi Güvenlik Konseyi toplantısına katılabildi. Aynı toplantıda 354 No.lu karar çıktı. Ateş-kes ihlâlleri kınanıyor ve 353 No.lu karara uyulması için çağırı yapılıyordu.

Olcay karardan sonra yaptığı konuşmada:

«Birkaç günden beri büromu bir hücum noktası haline getirmiş olan Yunanlılar ve Rumlar bir konuda birleşmiş bulunuyorlar: Türklere ölüm ve Enosis. Böylece Akdeniz sahillerindeki ırkdaşlarıyla birleşiyorlar. Bugün kabul edilen kararı, sayın Rossides kendisine göre yorumlayacaktır. Ümidimiz kararın, baskı altındaki Türk köylerinde daha fazla katliama girilmemesi şeklinde anlaşılması ve ona göre hareket edilmesidir.» dedi.

HAVAALANI İÇİN ULUSLARARASI KAVGA...

Tüm bu gelişmeler sırasında, Türk kuvvetleri yavaş yavaş havaalanının etrafına gelmişlerdi... Hani o günlerdeki gazetelerde çıkan, «Havaalanı bizim elimizde... THY Umum Müdürü alanı düzenlemeye gidiyor... Alanı B. M. den geri aldık... B. M. dayanamadı... Hayır, alan B. M. deymiş... Biz alanın içinde değiliz ama çev-

resini tutuyoruz...» başlıklı haber ve demeçlerle ne olduğu bir türlü anlaşılamayan «HAVAALANI» olayını hatırlarsınız. İşin aslı bambaşkaydı:

Aslında Türk Silahlı Kuvvetlerinin planlarında havaalanının ele geçirilmesi yoktu. Olayların gelişmesi ve Rumların Yunanistan'dan takviye alması üzerine emirler gidip gelmiş bu yeni değişiklik yapılmıştı. Havaalanı etrafında Rum direnmesi çok azalmıştı. Üstelik alanın elde edilmesi, yeni gelecek Türk takviye kuvvetlerinin işine yarayacaktı. Daha fazla asker sevkiyatı bile yapılabilirdi.

Havaalanının tehlikeye düştüğünü gören İngiltere birdenbire herkesi ayaklandırıverdi. Alanın hemen çevresindeki İngilizlerden kurulu Barış Gücünün komutanı, alanı Rumlardan resmen teslim aldı ve yerleşti. Böylece alan tamamen Barış Gücünün kontrolü altına geçti. Ancak Türk birlikleri devamlı ilerliyorlar ve yer yer Barış Gücü ile karşı karşıya kalıyorlardı. Bundan sonra hareketli bir pazarlık başladı... Türk Komutanlar «Biz buradaydık» diyor, İngiliz Barış Gücü yetkilisi kabul etmiyor, bunun üzerine Türk birlikleri çemberlerini daraltıyorlardı.

Ankara'ya gelen haberler ise çelişikti. Bir ara «alandayız» mesajı geliyor, bir süre sonra «pistin kenarındayız» deniyor. Oysa Barış Gücü aksine açıklama yapıyordu. Silahsız bir itişip-kakışma başlamıştı...

İşte Callaghan bunun üzerine «Ben askerimi Türklere itip kaktırmam» diye (1) harekete geçti ve hem NATO, hem de BM vasıtasiyle havaalanının Türk kuvvetlerine verilmemesi için büyük bir kampanya açtı.

---

(1) Callaghan'ın havaalanı konusundaki hassasiyeti ve aldırdığı tedbirler, İngiliz kaynaklar tarafından açıklanmıştır.

Callaghan olayı bir prestij meselesi haline sokmuştu. Hem pasif İngilizlere böylece bir rol oynayabilecek, hem de sembolik değeri büyük olan havaalanını **«kurtarmış»** olacaktı. Türk komutanları, İngilizlerden kurulu Barış Gücü kuvvetlerini «alanı terketmesi» için sıkıştırırken, Genel Sekreter Waldheim, Ecevit'e telefon etmekle kalmıyor, arkasından Washington'a geçip Kissinger'in bu konuda yardımcı olmasını istiyordu...

NATO Genel Sekreteri Luns, ise Brüksel'de Daimî Delege Yardımcısı Turgut Tülümen'i telefonla arayıp «Aman alanı almayın. Zaten iddia ettiğiniz gibi sizin elinizde değilmiş. İlerlerseniz, Barış Gücü'ndeki İngilizlerle çatışma olabilir» diyordu.

Alan gerçekten bizim elimizde değildi. Etrafı sıkılınca «bizde» diye mesaj verilmişti... Durum kesin olarak da anlaşılamıyordu bir türlü.

Callaghan, Barış Gücü'nün Rumlardan teslim aldığı alanın Türklere bırakılması halinde İngiltere'nin olayda taraf tuttuğu havasının yaratılacağından çekiniyor bir taraftan da Başkentin dış dünya ile en önemli bağlantısının Türklerin eline geçmesinin, adanın tamamen istilâsı anlamına geleceğine işaret ediyordu. Türk birliklerini gerekirse «Kuvvete başvurarak» durdurmayı aklına koymuştu.

Londra'dan Lefkoşa'ya devamlı mesajlar gidiyor, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Waldheim ile NATO Genel Sekreteri Luns büyük bir baskı altında tutuluyordu. Her ikisine de kesin mesaj yollanmıştı: Türkler ateş ettiği takdirde, Barış Gücü'ndeki İngilizler kendilerini korumak üzere cevap verecekler.

İngiltere bir taraftan da, 3 Fantom filosunu Adadaki üslere takviye için sevkediyor ve tüm İngiliz birliklerine alarm veriyordu.

Saatler geçtikçe, havaalanının etrafındaki Türk çemberi de giderek sıkışıyor ve Türk birlikleri Barış Gücü'nden alanı boşaltmasını istiyordu. Barış Gücü'nün İngiliz komutanı da ısrarla «Buraya Rumların istekleriyle biz el koyduk. Alan B.M.'nin koruması altındadır» diye önerileri reddediyordu. Birleşmiş Milletler koridorlarında bu olay çok çabuk duyuluverdi. B.M. Genel Sekreterinin, Callaghan'ın baskısıyla Barış Gücü'ne «ateş emri» verdiği kulaktan kulağa yayılıyordu. Ancak kimse inanmıyordu.

Kurt Waldheim, durumun giderek kritikleştiğini biliyordu. İngiltere'nin konuya gösterdiği hassasiyeti görmemezlikten gelemezdi. Türkiye'yi durdurmaktan başka çare yoktu.

O anda Washington'da bulunan Dr. Kissinger'i aradı. Yardımcıları, Dışişleri Bakanının meşgul olduğunu söylediler. Genel Sekreter bunun üzerine uçağa atlayıp derhal Washington'a hareket etmeyi ve orada randevuyu zorlamayı kararlaştırdı. Kissinger araya sokulursa belki Türk Birlikleri durdurulabilirdi (1).

Hareketinden hemen önce Türkiye'nin B.M. Daimî Delegesi Büyükelçi Osman Olcay'ı aradı telefonla. O güne kadar iki diplomatın ilişkileri son derece mesafeliydi. Olcay'ın Ankara'da görüşleri dinlenen bir Büyükelçi olduğunu biliyordu (2).

— ... Ekselans Lefkoşa Havaalanını teslim alan Barış Gücü Birlikleri Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından dışarı çıkarılmak istenmektedir. Zaten harekâtın başın-

---

(1) Olayın B.M. Genel Sekreteri Waldheim ile ilgili bölümleri, Birleşmiş Milletler yetkilileri tarafından anlatılmıştır.

(2) Türk Büyükelçisi Olcay ile Genel Sekreter Waldheim arasında bu konuda sayısız konuşma geçmiştir. Okuduğunuz dialog, tümünün ana hatları alınarak kurulmuştur.

dan bu yana Barış Gücü çalışamaz haldedir. Ateş kesildiği halde ilerlemelerde bulunuyorsunuz.

— Mr. Genel Sekreter, bir soru soracağım... Ne zamandan beri havaalanlarını korumak, Barış Gücü'nün görevleri arasına girmiştir?

— Rumlar alanı bize terkettiler. Biz koruyoruz.

— Havaalanını koruyacağına, katliama uğrayan Türk köylerini korusalar çok daha doğru bir iş yaparlar.

— Sizin bölgenizde de Rumlar var onlara yardım etmek için müsaade vermiyorsunuz... Üstelik sayımız gayet belirlidir. Her tarafa yetişemiyor Barış Gücü.

— Ankara'dan bana gelen haberler ise sizin söylediklerinizle çelişkili. Rumların Barış Gücü'ne terkettiği diye bir şey yok. Bu oradaki komutanların işgüzarlığından başka bir şey olmayabilir.

Waldheim, sonunda tehdidini ortaya attı:

— Mr. Olcay durumu lütfen hükümetinize bildiriniz. Yetkime dayanarak, Barış Gücü'ne ATEŞ ETME emri verdim. Eğer Türk Birlikleri ilerleyerek çatışma açarlarsa, B. M. Barış Gücü de cevap verecektir.

— ... Bu kararınızın sorumluluğunun farkındasınızdır herhalde. Telefon kapandı.

Durum birdenbire değişiverdi... Türkiye, koskoca B.M.'le savaşa giren ülke durumuna düşüveriyordu. Genel Sekreterin yetkisi var mıydı, yok muydu? O sırada bunu tartışacak ne vakit, ne de kimse vardı. Olayların hızı artmıştı.

O sırada Brüksel'de gece 23.30 idi ve Daimî Delege Yardımcısı Müsteşar Turgut Tülümen, NATO Genel Sekreteri Luns'un özel bir mesajı olduğu, hemen merkeze gelmesi için evinden çağırılıyordu. Tülümen heye-

canlandı. Luns'un gece yarısı çağırtması için çok önemli bir gelişme olmalıydı...

Luns'un hemen hemen her işini idare eden ve örgüt içinde fazla sempatik gözle bakılmayan özel yardımcılarından Van Kampen, Luns'un mesajını Turgut Tülümen'e okudu: «Barış Gücü, Türk birliklerine karşı Lefkoşa Havaalanında direnme kararı almıştır. Sizden kuvvetlerinize, harekete geçmemeleri konusunda direktif yollamanızı istiyoruz. Hükümetinize durumu derhal bildirin. Bu çağırımıza uyacağınızı umarız.»

Bu açıkça bir tehdit idi... İngiliz Büyükelçisi, Londra'dan gelen, direktifle Luns'u harekete geçirmişti... Tülümen, birden sinirlendi, NATO'nun bu tutumu kuralların dışında kalıyordu. Van Kampen'e ters bir cevap verdi... «Haydutlar çetesi varken hiç sesinizi çıkarmadınız, şimdi mi birden hareketlendiniz.»

New York'daki gelişme daha bitmemişti.

Olcay, durumu hemen Ankara'ya bildirmiş ve havaalanına güvenlik nedeniyle ilerleme yapıldığı cevabını almıştı. Gece yarısından sonra, Ankara'dan gelen yeni bir mesajı iletmek üzere, Washington'da Kissinger'in yanında olduğu bildirilen Waldheim'i telefonla aradı.

Ankara'nın Barış Gücü ile çatışmaya niyeti yoktu. Katliamlar konusunda da Genel Sekreterin dikkatini çekmek istemiyordu. Konuşma başlangıçta iyi gitti de, sonuna doğru, Genel Sekreter, sabırsızlanmaya, cümlelerini kısa kesmeye ve Olcay'a ters cevaplar vermeye başladı.

— ... Biraz önce Başbakanınız Ecevit ile görüştüm ben zaten.

Sizi dinlemek istemiyorum, gibilerden bir sözdü bu.

— Mr. Waldheim, siz kimle konuşmuş olursanız

olun, ben burada T.C. Devletini temsil ediyorum. Beni de dinlemeniz gerekir.

İşte kıyamet bundan sonra kopuverdi. Genel Sekreter birden sinirlendi ve «... Sizi dinleyecek vaktim yok...» deyip telefonu Olcay'ın suratına kapatıverdi.

Olcay bu tip hareketlerin altında en kalmayacak ve böyle durumlarda nasıl hareket edileceğini bilen büyükelçilerimizden biridir.

Hemen harekete geçti. Şahsından çok T.C.'nin bir büyükelçisinin suratına kimse telefonu kapatamazdı.

Başka bir konuda telefon eden Avusturya Büyükelçisine (Waldheim de Avusturyalıdır). «Canım nereden buldunuz, bu genel sekreteri ne kadar da kaba» diyor, diğer elçilere yine söz arasında Waldheim hakkında birkaç kelime sıkıştırıveriyor ve B.M. kulisi olayın niteliğini bilmemenin verdiği merakla çalkalanıyor. Türk Daimî Delegesinin Genel Sekreterle sürtüşmesi Olcay'ın, ilk resmî hareketi, Genel Sekreter yardımcısına, Mr. Waldheim'in bundan sonra görüşmek istemesi halinde önce «Özür dilemesi gerektiğini» bildirmek, ikincisi de Genel Sekretere ağır bir mektup yazmak oldu... Türk Devletinin temsilcisine hakaret anlamı taşıyan bir hareket karşılıksız bırakılamazdı.

Waldheim, B.M. Genel Sekreterliğinden sonra kendisini, Avusturya Cumhurbaşkanlığına aday olarak hazırlıyordu. Kıbrıs'ta, iki Avusturyalı Barış Gücü askerinin çatışmalar sırasında ölmesini (bu nedenle sanılıyor) abartmış ve Türk birliklerini açıkça kınıyordu. Kıbrıs Barış Gücü de taraflı demeçler veriyordu.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Türkiye aleyhine kesin bir tutum içindeydi.

Mektup tesirini göstermekte gecikmedi.

New York'a dönen Genel Sekreter, Büyükelçi Olcay

ile acele görüşme talebinde bulundu. Olcay kabul etti. Meselenin halledilmesi şarttı.

Waldheim güleç yüzle Türk Büyükelçisini içeri alıp, kapıyı kapattıktan sonra, Olcay'ı kucaklar gibi kollarından tuttu. «Akdenizli olsa herhalde yanaklarından öpüverecekmiş» gibi bir hali vardı.

— Sizden özür dilerim. Tahmin edemeyeceğiniz derecede gergin asaplarımızın mahkûmu olduk. Size söylediğim sözler aslında Dr. Kissinger'e bir tepkiydi.

Kissinger'di Waldheim'a hakaret eden. Havaalanı konusunda yardım isteyen Genel Sekreterin suratına kapıyı kapatmış ve çıkıp giderken de «... Benim böyle ufak meselelere harcayacak vaktim yok» demişti.

— ... Sizden ricam, şimdi çok ağır olan bu mektubunuzu geri almanızdır.

Son derece kritik bir devrede gerginliği devam ettirmenin meseleyi şahsî kindarlık havasına sokma niyeti olmayan Olcay kabul etti. İşi uzatmanın hiç lüzumu yoktu. İstediğini elde etmiş, bir Türk Büyükelçisine böyle muamele yapılamayacağını anlatmıştı... Sonraki ilişkilerde bu tutumun çok faydalarını da gördü.

Lefkoşa Havaalanı için, Birleşmiş Milletler - Türkiye savaşı, bir başka mektup ile kapandı. Ankara ile yapılan telefon konuşmaları (zaten Türkiye'nin böyle bir çatışmaya niyeti yoktu) sonunda, Güneş adına Olcay'ın kendi daktilosunda yazdığı mektup da, Ankara, Lefkoşa Havaalanına müdahale etmeyeceği konusunda güvence veriyordu.

Durum artık öylesine kritikleşmişti ki, Güvenlik Konseyi mektubun aslı gelene kadar, verilen kopyasının da Büyükelçi Osman Olcay tarafından imzalanması şartını ileri sürdü. Olcay imzasını attı... Mektup Konseyde okundu ve savaş önlendi.

Türk kuvvetleri de havaalanını çepeçevre sarmış durumda oldukları yerde kaldılar. Böylece kimse kullanamıyordu. Zaten bombardıman ve çatışmalarda ağır hasara uğramıştı. Alana giriş çıkış Türklerin, içerisi Barış Gücü'nün elinde kaldı.

CENEVRE ÖNCESİ...

Yarın Cenevre konferansı açılacak.

Ben hâlâ Ankara'da bekliyorum. Yunanlılar hükümetlerini kursunlar da hareket edebilelim diye... Cehennemi bir konferans olacağına kimse inanmıyor. Ankara'da, Türk Dış politikasını idare ettiklerini zanneden diplomatik muhabirlerin bir söyledikleri bir söylediklerine uymuyor. Onlar bilmiyor, haydi neyse, peki Hükümet? Genel prensipleri saptıyordu Dışişleri ve Hükümet.

Ancak kimse, kesin şekilde nelerin konuşulacağını bilmiyordu. Enformasyon Genel Müdürü Semih Akbil bize haritalar hazırlıyor ve «Ateş-kes hattının» Cenevre'de çizileceğini söylüyordu.

Callaghan da, Cenevre'de iki ülkeyi bir araya getirip el sıkıştırmadan ileri gidilmemesinden yanaydı...

Yunanistan ise iç işlerine öylesine dalmıştı ki, söyleyecek bir sözü yoktu.

İşte Cenevre'nin ne olacağı ve ne olmayacağı böylesine karışıktı.

Bir de konferans öncesinde etrafımıza bakalım. Nereden nereye gelmiştik? Neler değişmişti?

TÜRKİYE, güvenliğine en büyük tehdit olarak

gördüğü Makarios'a darbe hareketini, birçok kimsenin hayret bakışları arasında beklenmedik şekilde değerlendirmiş ve müdahale etmişti. Kolay olmasa dahi bir köprü başını tutabilmiş ve Ada'ya yerleşmişti. Ateş-kese rağmen de yavaş yavaş genişleme harekâtını devam ettiriyordu. Geri döndürülmesi son derece güç bir Türk varlığı Kıbrıs'a çıkmıştı. Türkiye içindeki değişiklik, sosyal ve politik açıdan muazzamdı. Gazetelerde hamasi manşetler, birbirini tutmayan haberler ve Ordu'ya yardım kampanyaları yarış halindeydi.

— **YUNAN** Cuntası bu baskına dayanamamış ve yerini sivillere (geçici bir süre için dahi olsa) bırakmıştı. Ancak perde arkasında ve tüm kilit yerlerde Cunta hazırdı. Her an müdahale için bekliyorlardı. Karamanlis gelir gelmez bunun farkına varmış, bundan dolayı Başbakanlığa dahi gitmediği gibi, tüm gücünü halkından alma yolunu tutmuştu. Karamanlis ile Cunta kalıntıları arasında sessiz çekişme derhal başlamıştı. Acaba kim kimi daha önce yok edebilecekti...

— **İNGİLTERE** başından sonuna kadar son derece renksiz bir politika izleyerek, ikinci keman olmayı kabullenmişti. Zaten ağırlığının da artık büyük bir değeri yoktu Ankara'da... Havaalanı gibi traji-komik olaylarda ağırlığını hissettirmekle yetiniyordu.

— **AMERİKA** Dışişleri Bakanı Kissinger, önceleri Sampson'un yerleşmesini beklemiş, hatta perde arkasından desteklemişti. Türk müdahalesine sert şekilde karşı çıkmanın vereceği büyük zararı hesapladığından dolayı, ikinci bir Johnson mektubu yazmaktan kaçınmış ve gelişmeleri beklemişti. Türkiye Ada'ya çıkınca, «Kuvvet politikasına» inanan SÜPER K. derhal tutumunu

değiştirmiş, durumu gerçekçi şekilde ele almıştı. Kaybedeceği hiçbir şey yoktu ki... Atina'daki değişiklikten bir gün önce ateş-kesi kabul ettirmişti. Değişiklik sırasında Yunanistan'ın yanlış karara sapmasını istemiyordu. Sonuçtan memnundu... Amerikan ve Batı taraftarı Karamanlis Atina'ya, Klerides de Makarios'un yerine, gelmişti. (Böylece Washington'un tehlikeli bulduğu Başpiskopos'un yerine istenilen kişi oturtulabilmişti). Türkiye de Kıbrıs'ta köprübaşı tutarak Ada'nın kendi menfaatleri aleyhine işleyecek etki sahalarına kaymasını önlemişti. Şimdi mesele Cenevre'de bu durumu kâğıda döktürmekti... Kissinger kazançlıydı...

— **SOVYETLER BİRLİĞİ**, Sampson'un ve Cunta'nın devrilmesinden memnun görünüyor ancak, Makarios'un bir daha geri dönememesinden kuşku duyuyordu. Klerides'in göreceği destek ve Karamanlis'in Başpiskopos ile eski görüş ayrılığı, Makarios'un geri dönme şanslarını yitirebilirdi. Üstelik Türkiye hiç durmadan adaya asker yığıyordu. Cenevre'de, NATO'cular arası bir konferansla Ada'nın bağımsızlığının tamamen kaldırılma varsayımı Moskova'yı kaygılandırıyordu... Ankara'ya başında gösterdiği sempatiyi değiştirmeye başlamıştı.

— **DÜNYA** kamuoyu da, başında Sampson ve Cunta dolayısiyle Türkiye'nin yanına geçip Yunanistan'ı yalnız bırakırken, şimdi tam tersine Kıbrıs'ı bile unutur bir hava içinde Atina'ya dikmişti gözlerini.

TÜRKİYE için davalarını kolaylıkla anlatma ve kabul ettirme imkânları kayboluyordu... Masa başında, büyük bir sempati ile alkışlanan yeni bir Yunanistan'la mücadele edip, savaş alanında elde ettiklerini siyasî

ilkelere uyuşturma devresi başlıyordu... Yıllardan beri Türkiye'nin en büyük korkusu basında yankılanıyordu: Davamızı masa başında kaybetmeyelim...

İşte Cenevre'ye bu hava içinde hareket ettik...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

25 TEMMUZ PERŞEMBE
7 AĞUSTOS ÇARŞAMBA

KRİZLER DİZİSİ (*)

25 Temmuz Perşembe

TARİHÇİLER ileride mutlaka daha iyi değerlendireceklerdir. Ancak, Kıbrıs için toplanan iki Cenevre konferansı, olağanüstü şartlar altında, gergin, her an dağılma ve en önemlisi SAVAŞ tehlikesi ile burun buruna geçen konferanslar listesinin başında gelir.

Ne Türk heyeti, ne Yunanlılar (zaten hükümet kurulalı daha iki gün olmuştu) ne de İngilizler, konferansta ne konuşulacağı hakkında hiçbir ön görüşmede bulunmamışlar, hazırlık yapmamışlardı. Birleşmiş Millet-

(*) Cenevre Konferanslarındaki oturumlar ve bazı ikili görüşmeler, zabıtlara dayanılarak «yeniden düzenlenmiş», ancak özüne ve kilit cümlelere dokunulmamıştır. Zabıtları tutulmamış görüşmelerin dökümü ise, tanıklık etmiş veya katılmış kişilerle yapılan konuşmalar sonucu çıkarılmıştır. Cenevre Konferansları ile ilgili bölümlerde bazı detay eksiklikleri bulunabilir. Gerçekleştirebildiğim kadarını burada topladım. Genel olarak, gelişmelerin ve konuşmaların özünün kaybolmamasına özel bir dikkat gösterdim. M. A. B.

lerin kararına yaslanan Amerika ve İngiltere, iki ülkenin diplomatlarını apar topar Cenevre'ye âdeta itmişlerdi.

THY'ın özel DC-9'una binmeden önce Dışişleri koridorlarından tutun, Enformasyon Dairesine kadar her odadan başka bir ses çıkıyordu... «İki gün Bakanlar görüşecek, sonra eksperler devam edecek»... «Meselenin temeline inmek şarttır»... «Ateş-kes hattının çizilmesiyle yetinilecek...» «Yok canım olur mu, adamların teslim kâğıdını imzalamaları gerekir»... v.s. v.s..

Bizim Dışişleri böyleydi de, Yunanlılar daha mı iyiydi? Siyasî İşler Genel Müdürü Bitsios tatilini yarıda kesip apar topar geri getirilmiş, Mavros Dışişlerinin başına geçtikten bir gün sonra uçağa binmiş, diğerlerinin bir bölümü de ya istifa ettiklerinden (Türk Masası Şefi Cunis gibi) veya ülkeye yeni döndüklerinden (Kyriazidis) gibi olayların detayından uzak kalmışlardı. Bitsios bana hazırlıklarını şöyle anlattı:

— Uçağa binerken hazırlık yapıyorduk. Yolda da devam ettik. Her şey öylesine çabuk gelişmişti ki, çalışacak vaktimiz olmamıştı.

Yunanistan ile Türkiye arasında o ilk günlerde oldukça ılımlı bir hava esiyordu. Karamanlis, Ecevit'in mesajına verdiği cevapta, «Türk - Yunan işbirliğine inandığı» ve Türk Başbakanından «Uluslararası üne sahip bir kişi» diye söz ediyordu...

Ancak Kıbrıs'ta her şey bitmiş değildi.

Mert Zorlu özellikle o günlerde (Ateş-kes sırasında) gördüklerini şöyle anlattı:

«Bizi Ankara'dan bir günde aşağıya indirdiler ve helikopterlerle 22 Temmuz günü Ada'ya bıraktılar. Devamlı çarpışma vardı. Beşparmak Dağları kum gibi Rum ve Yunan askeri kaynıyordu. Bütün ateş-kes süresince

de bu durum böyle devam etti. Bir yerden ateş edildi mi hemen ilerleyip tepeyi alıyorduk... Özellikle Yunan askerleri iri kıyım, dev gibiydi. Onlar hırsla çarpışıyor ancak Rumlar kaçıveriyorlardı hemen... Curcuna gibiydi. Kim nereye gidiyor, ne yapması gerekir doğru dürüst bilinmiyordu. Bize «şurayı sonuna kadar dayanıp geri vermeyeceksin» dediler. Biz de oturduk tabii... Devamlı kafamıza havan yağıyor. Üstelik Hava Kuvvetlerinden destek de isteyemiyoruz, zira ateş-kes yürürlüğe girmiş.. Baktık ki olacak gibi değil, ateş gelen tepeye yüklendik... Onu aldık, bu defa diğerinden ateş geliyordu. Kıyıya da devamlı birlik indiriliyordu... Biz Beşparmak Dağları'nı temizleyip, geçenlere destek verecektik... Öyle sahnelerle karşılaştım ki, Türk askerinin gerçekten kahraman olduğuna inandım. Susuzluk, açlık ve yorgunluğa rağmen öylesine direndi ki... Zaten savaşa girince insan normal hislerini ve endişelerini unutuyor... Bir defa ateş gelmemesine rağmen ilerledik. Gözcüler, bir tepe ilerimizde kuyu bulmuşlar. Ancak etrafında asker vardı. O sıcakta altın bulmak gibi bir şey... Yavaş yavaş ilerledik ve tam hücum edeceğimiz sırada bir de ne görelim, bizim askerlerden bir bölüm yıkanmıyor mu?»

— Yağma olduğu dış basında sık sık ileri sürüldü doğru mu?

— Yağma oldu... Ancak ordudan değil. Bir bölümünü Rumların kendi, bir bölümünü de yılların verdiği hınçla Kıbrıslı Türkler yaptı. Bu da normal. Oranın atmosferini görmek gerekirdi. Irza geçme hikâyeleri yalan. Anadolu çocuğu Mehmet'in, o hava içinde zorla bir kadına tecavüz etmeye kalkması imkânsız... İngiliz Guardian gazetesinde, elinde çorap-gömleklerle bir Rum dükkânından çıkan Türk askerinin resmi vardı mese-

lâ... Sonradan duydum, araştırmışlar ve çocuğun mecburen kokan don ve çoraplarını değiştirmek için aldığını öğrenmişler... Zaten alsa ne yapacak? Dönüşünde TV'yi tanka mı yükleyip götürecek?

— Sizin o günlerde ilerlemeniz büyük müydü?

— Nereden ateş edilse gidip susturmak zorundaydık. Yoksa karşıdaki beni öldürecekti.

Türk ordusu «Karşıdan gelen ateşi susturmak ve açığı kapatmaya» çalışırken, ilk şikâyet Dışişleri Bakanı Mavros'dan Büyükelçi Gürün'e geldi. Havaalanında Cenevre'ye hareketten önce Türk Büyükelçisinin dikkatini şöyle çekti:

— Hâlâ takviye yapıyor ve asker gönderiyorsunuz. Bu hava içinde konferanstan ne fayda beklenilebilir ki. İşbirliğine inanıyorsanız, lütfen durun.

Yunan heyeti, Olymyic uçağı ile Cenevre'ye gelirken şu stratejiyi saptadı: (1) İlkönce Türklerin durması, takviyelerinin kesilmesi, yani B.M.'nin 353 sayılı ateş-kes anlaşmasına uymaları şarttır. Konferans bu karar çerçevesinde ateş-kes sınırını çizmeli. Yunan subayları da dahil olmak üzere tüm yabancı askerin geri çekilme tarihi saptanmalı ve 1960 Anayasası düzeninin yeniden kurulmasını, Makarios'un dönüşüyle birlikte kararlaştırmalıdır. Konferans askeri bir harekâtın politik sonuçlarının çıkarılacağı ve Kıbrıs'a yeni bir statü çizecek yetkide değildir. Bu yetki, sadece Kıbrıslılara aittir.

«Durumu eskiye dönüştürmek» diye nitelendirilebilecek olan bu politikayı Yunanistan sonuna kadar

(1) Yunan Dışişleri yetkililerinden...

(14 Ağustosa İkinci Harekâta kadar) yürüttü ve Mavros her demecinde bu prensipleri tekrarladı.

Türkiye ise, Birleşmiş Milletler kararının sadece ateş-kes maddesini kabul etmiş, özellikle «yabancı askerlerin çekilmesi» ve diğerlerini reddetmişti.

Türk heyetinin hareketinden önce Başbakan ile birlikte yapılan çalışmalarda, üzerinde durulan en önemli nokta GÜVENLİK sorunuydu. Ada'da bulunan birlikler küçük bir bölgede toplanmış durumdaydılar. Öte yandan Türk köylerinin bir bölümü işgal altında, diğer bölümü ise ablukada direnmelerine devam ediyorlardı. Yani Türk kontrolu dışındaki yüz bini aşkın Kıbrıslı Türk korunmasız katliama açıktı. Örgütleri bozulmuş ve Ada'daki karışıklıkta kimin emrinde bulunduğu bilinmeyen silahlı Rumlar tarafından tehdit altında tutuluyorlardı. Bir an önce bu sorunun halli gerekirdi. Dolayısiyle konferansın uzun sürmemesi ve YENİ DURUMA göre, hem Türklerin (asker dahil) güvenliği sağlanmalı, hem de Ada'ya yeni bir statü-düzen vermesi gerekirdi.

İngiltere'nin tek arzusu, her iki tarafın da kabul edebileceği ve çatışmaları durdurup gerginliği yumuşatabilmekti. Hakem rolü oynamak istiyorlardı ve başardılar da...

CENEVRE'DE

İşte Cenevre'ye böylesine birbirine karşıt fikir ve tutumlarla dolu inildi.

Türk Dışişleri Bakanlığı mensuplarının günlük yollukları çok yetersiz olduğundan, B.M. nezdindeki Türk delegasyonu gelenlere basit Rex otelinde yer ayırtmıştı. Yine de 2'nci Cenevre sırasında, diplomatların bir bö-

lümü arkadaşlarının evinde kalmayı tercih ettiler. Gazeteciler de aynı oteldeydi. Memnun kaldığımız tek yönü gece nöbetini tutan Dimitri idi. Az da olsa Türkçe kelime bilen Yunan asıllı Dimitri ilk geldiğimiz gün bize bir şikâyetle kapıyı açtı: «Gözünüzü öpeyim. Eğer yeniden savaş çıkacaksa haber verin. Kaynanam Selanik'te... Sizin tanıdık pilot arkadaşlarınız var. Bir bombayı vereceğim adresin üstüne bıraksın yeter. Bombanın parasını bile karşılarım vallahi...»

Orada geçen sıkıntılı ve boğucu iki haftamızın en sempatik yanı Dimitri'nin esprileriydi.

Yunan ve İngiliz heyetleri blok halinde lüks İntercontinental Otelinde yerleştiler. Turan Güneş, Büyükelçi Coşkun Kırca'nın (B.M.'nin Cenevre'deki ofisinde daimi delegemiz) resmî ikametgâhında kalıyordu (1).

Bizim (gazetecilerin) daha başımıza geleceklerden pek haberimiz yoktu. Basit bir iş gibi görüyorduk konferansı... Herhalde Türkiye'deki patronlar da böyle düşünmüş olacaklar ki, TRT, büyük birkaç gazete ve ajans dışında kimse doğru dürüst muhabir yollamamış, bir diğer bölümü ise hiç kimseyi görevlendirmemişti. Türk basını toplantıyı önemsememişti galiba... TRT ise iki kişilik ekibiyle öylesine güzel çalıştı ki, herhalde Türkiye Cenevre'de ne olduğunu biliyorsa, bu ekibe borçludur.

Yerli ve yabancı basınla ilişkileri CHP İstanbul Milletvekili Prof. Halûk Ülman sağlıyordu. Ecevit'e yakınlığı ve konuların içinde bulunması daha rahat konuşma olanağı veriyordu Ülman'a... Üstelik son derece sempatik bir insan olduğundan kahrımızı çekiyordu.

---

(1) Cenevre Konferanslarına katılan heyetlerin tam listesi, Bak. Ek : III.

Zaman zaman sürtüşmelerimiz olmadı değil. Ancak Ülman üstesinden geldi. Hem toplantılara katılıyor, hem de brifingler yapıyordu... Benim gibi, dış olaylarda Türk dışişleri örgütünün SÖZCÜ denilen unsurunun bir parçasını dahi görmemiş gazeteciler için, Ülman büyük faydaydı. Yabancı gazetecilere de en açık delegasyon Türklerdi. Yunanlılar kendi gazetecilerine brifing yapmakla yetiniyor, İngilizler ise sadece olayların kendi görüşlerine yakın olanını veriyordu...

Konferans, Cenevre'de binbir kapılı Birleşmiş Milletler binasında yapılacaktı. İki hafta kalmama rağmen devamlı kaybolduğum, bir türlü giriş ve çıkışlarını öğrenemediğim bir bina idi ve öylece de kaldı.

Delegelerin odaları ve toplantı salonlarını ancak uzaktan ve tırmanarak çıkabildiğimiz bir duvarın üzerinden görebiliyorduk. Yaklaşık 250 gazeteciydik. Tabii karargâhımızı, diğer bir kanatta bulunan, 3'üncü kat barında kurduk. Hem bar, hem de teleksler yanyanaydı. Bundan daha elverişli çalışma şekli olur mu? Bugün dahi hatırladıkça midem bulanıyor. Barda tosttan başka yiyecek yoktu. On beş dakikalık bir yürüyüşten sonra, başka bir binadaki yeraltı restoranına gitmek gerekiyordu. Toplasam 15 günde mideme iki veya üç defa sıcak yemek girdiğini söyleyebilirim.

Cenevre Havaalanında itiş kakış içinde verilen demeçlerden sonra, herkes karargâhına çekildi.

Aslında Cenevre'de ne konuşulacağını doğru dürüst kimse bilmiyordu. Hatta bir gün önce Callaghan telefon etmiş ve açıkça «Ne konuşacağız?» diye sormuştu. Tam bir karanlık ve kargaşalık havası vardı.

Turan Güneş, Coşkun Kırca, Ecmel Barutçu ve Halûk Bayülkem, residans'da ilk strateji toplantısını

yaptılar. Güneş'in daima kafasında Türkiye'den çıkarkenki hava vardı: Kazandıklarımızı diplomasi masasında kaybetmemeliyiz.

— Yunanlılar bu konferansı uzatmak isteyeceklerdir. Ateş-kesi tanzim edip, bir çizgi çekip, nihai çözümü gerçekleştirecek olan konferansı uzağa attırmak veya yıllarca devam edecek bir şekilde bağlamak yoluna sapabilirler. İşte biz bu oyuna düşmemeliyiz. Bundan dolayı Güvenlik sorununu halledip, Anayasal meselelerin ele alınacağı ikinci etabın, tarihini tespit şarttır.

COĞRAFİ FEDERASYON

Siyasî çözüm konusunda ise, Ecmel Barutçu'nun önceden yaptığı bir çalışma vardı ve COĞRAFÎ FEDERASYON'u kapsıyordu. Ancak genel bir kavramdan ileri gitmiyordu bu fikir o anda... Bir de, gelmeden önce Başbakan ve Genelkurmay'la yapılan görüşme sırasında BUFFER ZONE - GÜVENLİK KUŞAĞI (1) fikri ortaya atılmıştı. Özellikle Başbakan bu konuda hassas idi. Ada'ya çıkmış olan Türk birliklerinin etrafına, genişliği Genelkurmay tarafından saptanacak bir güvenlik kuşağı konulması şarttı. Ancak bu şekilde uzayabilecek bir konferans masasında kalınabilirdi.

İkinci Türk harekâtının kilit noktası işte buydu: Güvenlik Kuşağı (Tampon bölge)

Birinci Cenevre başlarken, Genelkurmay'da ikinci harekâtın hazırlıkları yürütülüyordu. Ada'da birinci ha-

(1) Buradan itibaren sık sık karşılaşılacak olan Buffer Zone — Güvenlik kuşağı veya Tampon bölge aynı anlamı taşır. Türk birlikleriyle, karşı taraf arasına konulacak silahtan arınmış bir bölge demektir.

rekâtta elde edilen toprak ne Türk Birlikleri, ne de diğer bölgelerde serpiştirilmiş Türk toplumu için yeterli hiçbir güvenlik vermiyordu. Askerler için tüm harekâtın daha yarısına gelinebilinmişti.

Ancak Ecevit'in düşünce şekli aynı değildi. Başbakan için amaç, köprübaşı tutulduktan sonra kesin çözüme konferans masasında varabilmekti. Hedef ise, bağımsız - federal bir Kıbrıs yaratabilmekti. Türk toplumuna bundan sonraki ekonomik hayatını Türkiye'ye dayanmadan, kendi başına yürütebileceği olanakları sağlamaktı... Yani Türk varlığına orantılı, verimli ve güvenliği sağlanabilecek ve denize çıkışı olan bir bölge yaratabilmekti... Türkiye on yılda bir müdahalede bulunamayacağına göre, Türk toplumunun Rumların denetimi, baskısı dışında yeni bir hayata başlamaları gerekirdi.

Bunları gerçekleştirebilmenin yolu da konferans masasından geçiyordu. Ecevit komutanların hazırlıklarını sürdürdükleri sırada, devamlı olarak politik çözüm peşinde koşuyor, karşı tarafı inandırmaya çalışıyordu. Önünde iki alternatif vardı: 1) İkinci harekâtla bölgesini daha da genişletmek, 2) İstediklerini konferans masasında elde etmek.

Barışçı yollarla bunun halledilebileceğine ve ikinci harekâta lüzum kalmayacağına başlangıçta samimî olarak inanmıştı. Ecevit'in iyimserliği, Yunanlıların gerçekçi ve makul davranmaları umuduna dayanıyordu. Kıbrıs'ta bir köprübaşı tutup, Türkiye'den sürekli ikmal ve takviye yolu açtıktan sonra, artık Türklerin kendilerini tatmin edici makul bir çözümden vazgeçirilemeyeceğini, Ada'da kurulan yeni güç dengesinin bozulamayacağını Yunanlıların idrak etmesini, aklın gereği sayıyordu. Karamanlis ile buluşmayı planlamıştı... Bir

taraftan da, bu umutların gerçekleşmemesi olasılığını göz önünde tutarak, ikinci harekâtın tüm hazırlıklarını devam ettiriyordu. Anlaşmadan umut tamamen kesildiği anda, Ordu'nun Ada'da sonucu en kısa sürede alabilecek duruma girmesini planlamıştı kafasında.

İşte bunun için «güvenlik kuşağı» istiyordu. Adaya çıkmış olan Türk Birliklerini top menzili dışına çıkartacak şekilde, «askerden arınmış» bir kuşak ile çevirtebildiği takdirde, masada uzun süre oturabilirdi. Türk köylerinin boşaltılması da, güvenlik kuşağının kabulü ile birleştirildiği anda, Ankara nihaî çözüm için vakit harcayabilecek duruma girebilecekti.

Cenevre'ye gidilirken GÜVENLİK sorunundan bunu anlıyordu Türk heyeti. Ve yukarıda saydığım nedenlerden dolayı, güvenlik meseleleri halledilmeden konferansın uzatılması taktiklerine düşmekten korkuyordu...

15.00 (Cenevre saatiyle) (1) sıralarında Güneş'in ilk ziyaretçisi Callaghan oldu:

— Burada olumlu bir sonuç almamız gereklidir. Her şeyden önce de Ada'daki çatışmaların durdurulması şart.

Arkasından, cebinden bir kâğıt çıkarıp okudu ve sonra devam etti:

— ... Böyle bir deklerasyon yapalım ve burada ateşkes meselelerini halletmek için toplandığımızı kamuoyuna açıklayalım. Bir iyiniyet jesti yapmamızda fayda var. Dünya kamuoyu bizden bir şeyler bekliyor.

Callaghan, bu deklerasyon teklifinde, Türkiye'nin pozisyonlarını dondurmak, bir daha çatışma olmayaca-

(1) Cenevre, Türkiye'den iki saat geriydi.

ğını ve konferansın askerî konuları ele alacağını kabul ettirmek istiyordu.

Güneş ise, ilerisi için hiçbir taahhüde girmek niyetinde değildi:

— Biz de bir iyiniyet deklerasyonundan yanayız, ancak siyasî çözüme hiçbir atıfta bulunulmazsa fayda sağlamaz.

Callaghan ısrarla bir açıklamadan söz ediyor, ancak Güneş'e sözünü geçiremiyordu... Eksperler birkaç metin üzerinde çalıştılar... Olmadı. Callaghan «toplantıya kadar bir şeyler hazırlanabilirse iyi olur» dedi ve gitti.

İkinci ziyaretçi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Waldheim'in özel temsilcisi Guyer idi.

Birleşmiş Milletlerin işin içinde mümkün olduğu kadar uzak tutulmasını isteyen Türk heyeti, Guyer'in toplantılara dahi katılmasını kabul etmiyordu. Callaghan da giderken «Guyer ne olacak?» diye sormuş ve «Koridordan takip eder» diye cevap almıştı... Zavallı adamın tüm telaşı bir masa bulabilmekti kendine.

Herkesin elini sıktıktan sonra derdini açtı:

— Ben sakin bir insanım. Zaten görevim işe karışmak değil, dinlemektir. Bir kenarda oturabilirim.

Güneş bir şeyler söyledi ancak özel temsilcinin statüsünü kesin bir formüle bağlamadan bıraktı.

BİR PROTOKOL DRAMI

Bu kulis temasları sırasında, Birleşmiş Milletler Sarayı'nda başka bir dram oynanıyordu. Türk delegasyonu Müsteşarı Reşat Arım ile B.M. Protokol Şefi D'Outremont, durmadan münakaşa ediyorlardı:

— M. D'Outremont, biz bu salonu B.M.'den sadece kiraladık. Her şeyin parasını vereceğiz. Salonun, ter-

cümanların, PTT'nin v.s... v.s. Nasıl oturacağımıza siz karışamazsınız. Bu diziliş şekline bakan biri, İngiltere' nin başkanlığında Türk ve Yunan delegasyonlarının toplandığı kanısına varır. Bu değişmelidir.

— Mr. Arım nasıl olur? Konferans birkaç saate kadar başlayacak. Marangoz bulamayacağım gibi, tüm teknik sistemi değiştirmeme de imkân yok.

— İngiltere'yi kim başkan seçti ki? Değişecektir bu salon...

Çekişme epey sürdü ve sonunda marangozlar salonu doldurdu... Masaların diagonal şekilde ve eşit aralıklarla yerleştirilmesi kararlaştırıldı. Hem de «tam diyagonal olmadı» diye iki defa daha değiştirilme pahasına...

Konferans da bu nedenle yarım saat geç başlayabildi. Heyetler girerken, marangozlar dışarı çıkıyordu...

KONFERANS BAŞLIYOR

20.30'da Birinci Cenevre Konferansı başladı.

Yüzlerce gazeteci, TV ve radyocunun balkondan izlediği ve bir buçuk saat kadar sürecek olan oturumun yapılacağı salona önce James Callaghan ve İngiliz heyeti girdi, arkasından (diğer bir kapıdan) Türk, başka bir kapıdan da Yunanlılar girip masalara dağıldılar. B. M. her delegasyonun kullanabileceği üç ayrı kapılı bir salon hazırlamıştı.

Türk ve Yunan delegasyonları arasında gözle görülür bir gerginlik vardı. Kaçamak birbirine bakmalar... Eskiden beri tanışanların kimseye fark ettirmeden göz kırpışarak selamlaşmaları... Bu buz gibi havayı önce Güneş bozdu, kalkıp Yunan heyetine gitti ve Mavros' un elini sıktı. Muzaffer Komutan havasını yaratma-

maya özellikle dikkat ediyordu. Meğer herkes bunu bekliyormuş. İki delegasyonun dostlukları tazeleniverdi. Türklerin en iyi tanıdığı Cunis idi. Ankara'da bulunmuş ve Türk Masasının şefliğini yapmış olan kurt diplomat, en çok «hoşgeldin» tebriğini alan insan oldu.

Kucaklaşmalar ve gazetecilerin dışarı çıkarılması bitince kapılar kapandı ve suratlar birdenbire ciddileşiverdi. Yeniden maskeler takılmıştı.

İlk sözü Callaghan aldı:

— «Önemli bir konuyu görüşmek için toplanmış bulunuyoruz. İsterseniz önce usul meselelerini ele alalım. Başkanlık diye bir şey yok. Devamlı tercüme var. B.M. temsilcisinin durumunu da görüşmek faydalı olur zannederim. Toplantımız sonunda da bir deklerasyonla dünya kamuoyunu rahatlatmalıyız. Onlara bir şeyler vermeliyiz.»

Güneş yazılı olarak hazırladığı ve Türk görüşlerini açıklayan bir konuşmadan sonra, B.M. temsilcisinin «dilsiz bir seyirci ve gözlemci» olması halinde salona kabul edebileceklerini söyledi. Güvenlik Kurulu kararı nedeniyle toplanılmadığını, o olmasa dahi bu toplantının yapılacağını ileri sürdü.

Bundan sonra uzun uzun, toplantının Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması için mi, yoksa diğer amaçlarla mı toplandığı, tartışıldı. Yunanlılar garanti anlaşmasına hiçbir atıfta bulunulmamasında ısrar ederlerken, Türk heyeti 353 sayılı kararı ile çalışmaların kısıtlanamayacağını ileri sürüyordu.

Mavros bu tartışmalar devam ederken, ilk defa yeni Yunan Hükümetinin olayları nasıl gördüğünü de açıkladı:

— ... Sampson darbesini biz de takbih ediyoruz. Ancak bunun için askerî bir müdahale gerekmezdi. Üstelik

yapılan darbe Türk toplumuna karşı değildi ve Kıbrıslı Rumların kendi içlerindeki bir çekişmesiydi...

İlginç bir gelişme idi bu görüş. Yeni Yunan hükümeti de, olayları Kıbrıs'ın iç işi olarak niteliyordu.

Güneş tartışmaya girmeden, yapılacak deklerasyona döndü:

— Meseleye burada politik açıdan bakmalıyız. Biz hâkim değiliz. Hukukî değer taşıyacak sözlerden kaçınmalıyız. Bizim yapmamız gereken bir prensip deklerasyonu, bir iyiniyet açıklamasıdır.

Callaghan araya girdi:

— Türkiye, Güvenlik Konseyi kararını kabul etmiyor mu?

— Türkiye, kararın ateş-kes bölümünü kabul etmiştir. Üstelik tarafımızdan teklif edilen ve reddedilen garanti anlaşmasına atıf, aynı Güvenlik Kurulu kararının içinde vardır. Metin tamamen siyasî anlam taşımalıdır.

İşte bu ilk toplantı, hem de büyük heyecanlarla beklenen bu ilk birleşim fare doğuruverdi. Bakanlar ertesi sabah saat 10.00'da buluşmak üzere salonu terk ederlerken, basına şu deklerasyon yayılıyordu:

«Türk, Yunan ve İngiliz Dışişleri Bakanları, 25 Temmuz günü Cenevre'deki ilk toplantılarında, B.M. Güvenlik Konseyi 353 sayılı kararının, özellikle Kıbrıs Cumhuriyetinde barışın kurulması yolundaki çağırısını ele aldılar ve kapsadığı Uluslararası anlaşmaları da dikkate alarak bunu desteklediklerini ve hedeflerine varması için kararlılıklarını belirttiler.» (1).

(1) Resmî Türkçe metinden alınmıştır.

KOMİK OLAYLAR

Toplantı sırasında komik olaylar da olmadı değil.

Coşkun Kırca bir ara, balkonda bazı kişilerin tüm konuşmaları banda aldıklarını görmüştü. Fena halde sinirlendi. Arım'ı çağırdı:

— Ulan kim bu heriflere ses alma izni verdi be? Gidin söyleyin şunlara hemen bantları kaldırsınlar.

Birleşmiş Milletler işin içine girebilmek ve tam metin zabıt hazırlayabilmek için teyplerini kurmuştu.

Apar topar yukarı koşanlar, teknisyenlerin çalışmalarını durdurdular.

Ne de olsa Watergate'in en civcivli devresi yaşanıyordu. Üstelik kimse rahat konuşamazdı. Günün birinde bantlar birinin eline geçip, bir de yayınlamaya kalksa ne olurdu?... Söylenecek boş bir kelime, «Ülkeyi sattı» propagandasının başlamasına sebep olmaz mıydı?

Konferansın hemen hemen bittiği sıralarda da, Türk Birliklerinin Kıbrıs'ta giriştiği küçük bir «yıldırım harekâtı» tamamlanıyordu. Batıya doğru cep gibi kalan yer alınmıştı (1). Aniden birkaç kilometre birden ilerlenivermişti... Hemen hemen her cephede çatışma haberleri geliyor ve radyolar, Türk birliklerinin yeni zorlamalarını veriyordu...

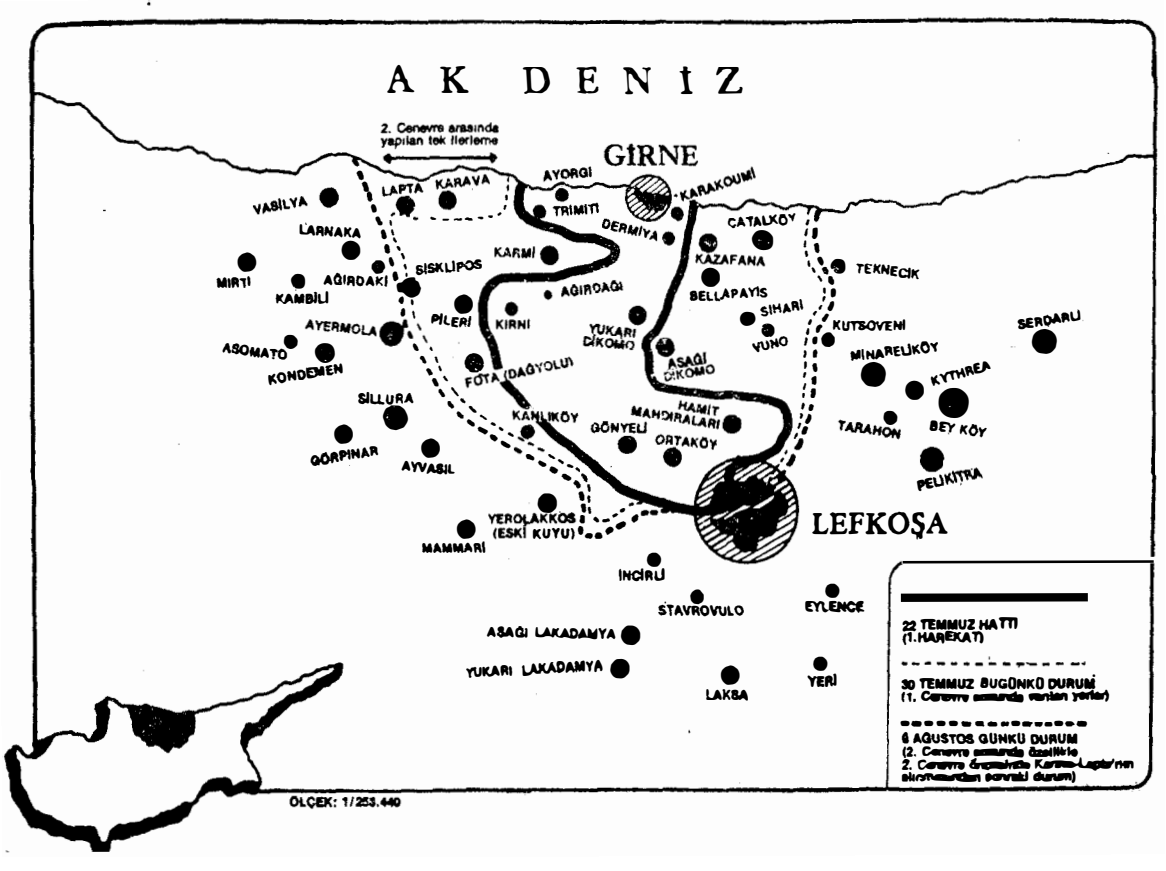
Bu ilerlemenin etkisi ertesi sabah konferansı sarsacaktı. Biz her şeyden habersiz otellere dağılırken, Güneş residans'dan Ecevit'i arattırdı.

Santralın cevabı herkesi rahatsız etti:

— Beş saat beklememiz gerekecek, zira hatlarda arıza var.

---

(1) 286. sayfadaki haritaya bakın. Bu cepten devamlı havan ateşi yendiği için temizlenmek zorunda kalındığı bildirildi.

A K D E N İ Z
2. Cenevre arasında yapılan tek ilerleme
GİRNE
AYORGİ
KARAKOUMİ
LAPTA
KARAVA
VASİLYA
TRİMİTİ
DERMİYA
ÇATALKÖY
LARNAKA
KARMİ
KAZAFANA
TEKNECİK
MİRTİ
AĞIRDAKİ
SİSKLİPOS
AĞIRDAĞI
BELLAPAYİS
KAMBİLİ
SİHARİ
PİLERİ
KİRNİ
YUKARI DİKOMO
KUTSOVENİ
SERDARLI
AYERMOLA
VUNO
ASOMATO
ASAĞI DİKOMO
MİNARELİKÖY
KONDEMEN
FOTA (DAĞYOLU)
KYTHREA
SİLLURA
HAMİT MAHDIRALARI
KAHLIKÖY
TARAHON
BEY KÖY
GÖNYELİ
GÖRPINAR
ORTAKÖY
AYVASIL
PELİKİTRA
YEROLAKKOS (ESKİ KUYU)
LEFKOŞA
MAMMARİ
İNCİRLİ
STAVROVULO
EYLENCE
ASAĞI LAKADAMYA
YUKARI LAKADAMYA
YERİ
LAKBA
22 TEMMUZ HATTI (1.HAREKAT)
30 TEMMUZ BUGÜNKÜ DURUMU (1. Cenevre arasında varılan yerler)
6 AĞUSTOS GÜNKÜ DURUM (2. Cenevre arasında özellikle 2. Cenevre öncesinde Karaka-Lapta'nın alınmasından sonraki durum)
ÖLÇEK: 1/253.440

Hemen yıldırım telsizler işledi ve Başbakan, Kissinger denemesinin bir sonucu olacak, Cenevre delegasyonuna ve Güneş'in kaldığı yere direkt hat çekilmesini istedi.

Türk PTT'si ile İsviçre PTT'leri birkaç saatte hattı kuruverdiler.

Tabii, Kissinger'inki gibi modern değildi bizim telefon. Bir defa manyetoluydu. Ben buna «sahra telefonu» adı taktım. Bir taraftan kolu çeviriyorsunuz, karşı taraftan Türk santral çıkıyor, ona numarayı veriyorsunuz... O kadar. Ne beklemek, ne bir şey. Ondan sonra konuşuyorsunuz... Gizlilik pek yoktu... Konuşurken santrallerle beraber politika saptanıyordu belki ama, işler bir süre sonra öylesine saat başı değişir olduk ki, kimsenin tercüme edip faydalanabileceği bir devreye rastlanmadı diyebilirim.

Delegasyon tam bir bunker (1) haline girmişti. İki teleks, direkt telefonlar ve her kapıda bir koskoca «girilmez» levhası...

İçeriye kafanızı uzattığınız zaman, sadece telaşlı telaşlı oradan oraya koşuşan insanlar görebiliyordunuz. 24 saat devamlı nöbet tutan santraller, teleksçiler.. Kapıda yeni kiralanmış bir yedek araba ve şoför kurt Mustafa. Zaten oradaki cehennemî hayatımızın en renkli iki kişisi de şoför Mustafa ile odacı Mahmut idi.

Mustafa her işten anlayan, kaşlarının üzerinde beş parmak kalınlığında bir çizgi! Ciddi görünüşlü bir insan. Delegasyonun şoförlüğü ile kalmıyor işi, her şeye Mustafa koşuyordu.

---

(1) Almanların 2'nci Dünya Savaşı'nda inşa ettikleri beton savunma noktaları.

Mahmut ise incecik, narin ve saf bir Anadolu çocuğuydu.

Bir de, telefon edenin adını dahi anında unutuveren santral hanım...

İşte delegasyona gittiğimiz zaman, kapalı kapılara yüzümüzü verip sohbet ettiğimiz kadro buydu...

26 Temmuz Cuma

Cuma sabahı, konferansın normal saatinde, yani 10'da başlayacağını hesap ederek kalkmıştım... Yine masalara karşılıklı oturulacak, bilinen klişe sözler sarfedilecek ve sudan bir bildiri yayınlanacaktı. Kafamdaki, daha doğrusu beklediğim senaryo buydu. Bir gün önceki 1,5 saatlik konferansın dörtte üçü, yayınlanacak bildirinin metni üzerinde geçmemiş miydi? Eğer böyle gidecekse işler sıkıntılı olacaktı.

Oysa ben uyurken neler neler değişmiş.

Bir gün önce Türk birliklerinin aniden ilerleyip yeni toprakları kontrolleri altına almaları, Lefkoşa Havaalanındaki çemberi biraz daha sıkıştırmaları ve Ada'ya üçüncü dalgayla yeni asker ve çok sayıda tank çıkarmaları, yeri yerinden oynatmıştı.

Karamanlis, dönüşünden bu yana ilk defa ses tonunu değiştirivermiş ve «Kıbrıs'taki Rum haklarının korunacağını» söylüyor, Klerides son derece sert bir basın toplantısı düzenleyip «Türkiye geniş ölçüde toprak işgal ediyor... Bundan sonraki birkaç saat içinde olup bitenlerin sorumluluğu Türk hükümetine aittir. İşgaller ve ateş-kes ihlalleri devam ederse topyekûn savaş ilan ederiz» diyordu. Verilen rakamlara bakılırsa, Türk ordusu genişlemesini devam ettiriyordu. Birleşmiş Mil-

letlerin, Kıbrıs'ın çağırısı üzerine akşam toplanacağı da gelen haberler içindeydi...

Sabah kalktığım zaman asıl CENEVRE AZABI başladı... Konferansın havası birdenbire gerginleşivermişti... Herkesin suratları asılmış, oradan oraya koşuşturuyorlardı.

Kissinger'in özel temsilcisi Buffum'ın sabah Mavros ile görüştüğü açıklandı.

GÜNEŞ - BUFFUM GÖRÜŞMESİ

09.00'da da Buffum, Güneş'in yanına girmişti.

Mesele çok yönlüydü. Hem ateş-kes ihlâlleri vardı, hem de Karamanlis'in durumu tehlikeli görünüyordu. Türklerin Ada'da genişlemesi, Karamanlis'in zaten pamuk ipliği ile bağlı iktidarını «gördünüz mü yapamıyorsunuz» diyen ordu tarafından geri alınabilme varsayımıyla sonuçlanabilirdi.

Buffum, hem Güneş'in konferanstan neler istediğini, hem de Ada'daki ilerlemelerin ne zaman duracağını öğrenmeye gelmişti:

— ... Türk toplumunun durumunu düzeltmeye çalıştığınızı biliyorum. Ada'da Türkler bölünmüş bir durumdadırlar ve bunu düzeltmeye çalışmak için bazı hareketler yapılabilir. Ancak bu ne kadar devam edecek? Nereye kadar gideceksiniz? Duracağınız yeri bilmemizde fayda var. Bu şekilde genişlemeler devam ederse, Yunanistan konferanstan çekilebilir.

Güneş o günkü patırdının nereden kopacağını, yani konferans menüsünü anlamıştı:

— Biz Kıbrıs'a istila için çıkmadık. Ancak birçok Türk köyü katliam tehlikesi altındadır. Onların güvenlikleri sağlandığı anda Türk kuvvetleri duracaklardır.

— Barış gücünü kuvvetlendirelim.

— Barış Gücü havaalanını korurken, Türk köylerini sahipsiz bırakmaktadır.

— Amerika gerçekçi bir yaklaşım içindedir. Ateşkes ihlâllerine rağmen açıkça tutum almadık. Karpas' da ilerlediniz, ayrıca dün adaya 20 ile 30 arasında yeni Türk gemisi geldi... Bunun hep böyle devam edeceğini sanmıyorum. Sınırlarınızı bize söyleyin, ona göre hareket edelim.

— Yunanlılar işlerin normale dönüşmesiyle her şeyin halledileceğini sanıyor ve konferanstan parlak sonuçlar çıkarmak istiyorlar. Oysa bir çarpışma olmuştur. İnsanlar bir amaç için ölmüşlerdir. Bundan böyle aynı devletin içinde, iki ayrı bölge ve iki muhtar idareden, yani federal bir yapıdan başka çıkar yol göremiyorum ben. Taksim niyetimiz yok. Müzakerelerle sonuca gitmek istiyoruz. Yunanlılar Federasyondan aşağı olmadığı takdirde bir başka öneride bulunurlarsa, onu da görüşebiliriz. Artık Sampson darbesinden önceki duruma dönmek imkânsızdır. Cemaatlerin ayrı yöntemler altında yaşamaları tek çıkar yoldur. Bölgemizi genişletmeye niyetimiz yok, ancak onlar Türk köylerine saldırdıkça, biz de başka yerlerde baskı yapıyoruz.

Buffum bundan sonra, Güneş'in havaalanının ne Rumlara, ne de Barış Gücüne verilebileceği hakkındaki görüşlerini dinledikten sonra, Klerides'in başkanlığı konusunu açtı. Türkiye ne düşünüyordu?

— Ilımlı bir insan, birlikte çalışılabilir.

Buffum, Klerides'e Sampsoncuların büyük baskı yaptıklarını ve bir hareket hazırladıklarını anlattı ve Makarios'un geri dönüp dönemeyeceği konusuna gelindi.

Güneş, Türkiye'nin Makarios'a karşı olmadığını, ancak artık Cumhurbaşkanlığını kaybettiğini, fiilen ik-

tidarı olmadığını, dolayısiyle Rumların lideri veya bir muhatap kabul edilemeyeceğini söyledi. Amerika, Başpiskopos'un adaya dönüşüne engel olamadığı takdirde, Türkiye'nin tek şikâyetçi durumunda kalmayacağını da sözlerine ekledi.

Buffum Güneş'e bu görüşlerini İngilizlere de anlatmasında fayda olduğunu belirttikten sonra konuşmayı kapadı.

— Dr. Kissinger'in de Makarios lehinde çalışmak niyetinde olduğunu sanmıyorum. Tehlikeli ilişkileri konusunda bizim de endişelerimiz vardı.

Son derece büyük bir gizlilik içinde geçen Güneş - Buffum konuşması uzayınca konferans da gecikti tabii... Bizler aşağıda bir şeylerin döndüğünü yeni yeni hissetmeye başlamıştık. Asıl bomba biraz sonra patlayacaktı.

İHLALLER VE İLERLEMELER

Aslında ateş-kes ihlalleri ve Türk ordularının ilerlemeleri Cenevre'deki Türk heyetini de rahatsız etmeye başlamıştı... Kapılar arkasında, arada bir «Bu ilerlemeler müzakerelerdeki gücümüzü indiriyor. Dünya kamuoyuna ters etki yapıyor, dursa iyi olur.» sözleri ediliyordu.

Dünya basını, radyo ve televizyonları da sadece Türk birliklerinin ilerlediklerini haber veriyor ve genel hava yavaş yavaş Türkiye'nin aleyhine dönmeye başlıyordu... Müdahale yapılmış ve alkışlanmıştı, ancak artık duyulması gerekirdi. Türkiye'nin istilacı niyetleri satırlar arasında geçiştiriliyor ve en önemlisi tüm yorumcular Karamanlis'in durumuna değiniyorlardı:

«... Türkiye, son derece güç durumdaki Karamanlis'i köşeye itmektedir... İşgali altındaki bölgeyi genişletmesi, dünya kamuoyuna meydan okuması anlamı taşır... Yunanlıların bu şekilde tahkir edilmesi, diktatörlüğün geri gelmesiyle sonuçlanabilir...» (1)

İşte bu hava içinde konferansın ikinci ve belki de sonuncu resmî oturumu 10.30'da başladı.

Mavros salona bir bomba gibi girdi. Yunan heyetinin elinde haritalar, şemalar.. v.s. Callaghan işin içinden neler çıkacağını tahmin ettiğinden olacak, hemen ilk sözü aldı:

— ... Meseleye yaklaşımımız, Ada'daki anormallikleri durdurmakla olabilir. İlk anormallik Sampson' un statüsüydü. Ancak şimdi Klerides başa geçerek, hukukî bir dayanak sağlamıştır... Diğer anormallik Türk ordusunun Ada'daki mevcudiyetidir. Oradaki birliklerin normal ihtiyaçlarının yollanması gereklidir. Ancak devamlı yeni asker çıkartılması ve bölgelerin genişletilmesi kabul edilemez. Burada müdahalenin gerekçelerini münakaşa etmiyorum. Ancak ateş-kesin işlemediği bir gerçektir. Bundan dolayı şüpheleri giderebilmek için, bir «dinleme - gözetleme» sistemi kuralım. Bakalım normal ihtiyaçlar mı gidiyor?... Türkiye'nin genişlemesi durumu ağırlaştırır. Bugünkü durumu dondurabilir miyiz? Bunu nasıl sağlarız? Türkiye'nin niyetleri nedir?

Güneş beklediğini bulmuştu.

Birliklerin denetimi anlamına gelecek hiçbir sistemi kabul edemeyeceğini söyledi:

— ... Hukukî gerçek, Türkiye'nin adaya ikmal ve asker göndermekten alıkoymaz... Üstelik güvenlik neden sadece Türk askerleri için düşünülüyor. Gerginliğin

(1) İsviçre radyosunun o günkü yorumu.

azaltılabilmesi her yönüyle incelenmesi gerekir... Askerlerimiz istilâ için gitmediler. Gerginliği arttırıcı unsur olanlar değildir. Biz Ada'daki normal hayatın geri dönmesine yardımcı olmak için tüm güvenlik meselelerinin ele alınmasını bekliyoruz. Yoksa sadece Türk birliklerinin denetimi, durdurulması, ateş-kes sorunlarını ele almak bir şeyi halletmez.

Callaghan, Yunanlıların biraz sonra ortaya atacakları tehditleri önceden önlemek istiyordu:

— Kıbrıs'ta çatışmalar oluyor... Nereye gidildiğini kimse bilmiyor. Ben, Türkiye Ada'dan hemen yarın çıksın, demiyorum. Ancak karşı tarafın güvensizlik hislerine de anlayış göstermek gerekir.

Callaghan, Türkiye ne kadar itiraz ederse etsin, birdenbire başkan-arabulucu rolüne girişermişti. Meselede taraf olmamasının kendisine verdiği tabii bir roldü adeta bu...

Güneş, Türk köylerindeki ablukaların, işgallerin kaldırılmaması halinde ilerlemelerin devam edeceğini hissettirdi:

— Ada'da iki kuvvet karşı karşıya gelmiştir... Bir savaş olmuştur. Bizden tek taraflı işleyecek tedbirler beklenmemelidir. Halen Kıbrıs'ta nizamî, gayri nizamî, para askeri güçler vardır. Onlar ne olacaktır?

Mavros artık dayanamadı... Yıllardan beri Cunta'nın ağır baskısı altında oldukça güç bir mücadele vermiş, yorulmuştu. Ne de olsa eski politika okuluna mensuptu. 70'e yakın yaşına rağmen, iki gün içinde muazzam değişikliklere kendini alıştıramamış gibi görünüyordu. Aklı fikri Atina'daydı... En büyük korkusu Cunta'nın geri gelmesiydi. Bundan dolayı konferans onun için bir «ölüm-kalım» savaşıydı. Ters bir karar, ters bir söz, Atina'da her şeyi yıkabilirdi. Heyecanlanmıştı...

Daima parlak, gösterişli kelimeler ve jestlerle konuşurdu. Sert görünüşüne rağmen, uysal ve anlaşmaktan yana bir tabiatı vardı. Atina'yla konuşmuş ve Karamanlis'in de onayını almıştı:

— Beyler bize gelen haberler son derece endişe vericidir. Türkiye Kıbrıs'ta yeniden büyük bir işgal hareketine girmiştir. Klerides dayanamaz hale gelmiştir. Durum son derece kritiktir. Haritalara bakın, 22 Temmuzdan bu yana Türklerin yüz kilometrekareye yakın genişlemesini göreceksiniz. Bu durumda konferans bensiz devam edecektir. Yunan hükümeti bu konferansta daha fazla duramaz...

Buz gibi bir hava esiverdi... Yunan heyetinden bazı subaylar koca haritaları çıkarıp İngiliz ve Türk delegasyonlarına gösteriyorlardı. Birkaç günden beri Ankara'dan ayrı kalmış olan, heyet'teki Türk subay ve diplomatlarındaki merak herkesten fazlaydı... «Aaaa oraya kadar gitmişler mi, bravo vallahi... Bak bak o köyü almışlar iyi iyi...» diye birbirlerini dürterek, gülmemeye çalışarak haritalara bakıyorlardı. Onlarda bu bilgiler yoktu zira... Mavros konuşmasına devam etti:

— ... Kilometrelerce ilerideki köylerin abluka altında olduğunu ileri sürüp genişliyorlar. Böyle gerekçe mi olur? Bu metodların konferansa faydası, sadece çabuk dağılmasını sağlamaktır. Eğer Türklerin istediği buysa, başka mesele... Sadece dün 50'ye yakın ateş-kes ihlali tesbit edilmiştir. Türk kuvvetleri 22 Temmuz günkü sınırlara geri dönmedikleri takdirde, Yunanistan konferanstan çekilecektir... Türk Dışişleri Bakanı dün gelen gemilerle su nakledildiğini söyledi, oysa tank-tüfek getirilmiştir... Toplumlarını korumak için 12 bin asker çıkaran Türkiye'ye karşı, bizim de 50 bin kişi mi çı-

kartmamız gerekir?.. Ben bu koşullar altında, burada oynanan KOMEDİDE rol alamam.

Mavros Cenevre'ye gelirken, Türk birliklerinin Ada' dan derhal çıkarılmasını önermiş, oysa şimdi 22 Temmuz hatlarına çekilmelerini söyleyerek bir adım geriliyordu. Tüm amacı, birlikleri durdurabilmekti... Güneş de aslında hayatından pek memnun değildi, ancak herhangi bir güvence vermesine de imkân yoktu:

— Benim de Denktaş'tan gelen bilgiler var elimde. 8 bin Türkün üç köyde mahsur kaldığını, diğerlerinin de devamlı tehdit altında yaşadıklarını söylüyor. Ateş-kesi kabul ettik, ancak bu tek taraflı, yani sadece Türkler için alınmış bir karar değildir. Biz buraya, sadece Türklerin ateşi kesmesini saptamak için gelmedik. Bunu da benden isteyemezsiniz... Herkes için güvenlik kurulmadan ve tam ateş-kes olmadıkça Türk askerleri için bir taahhüde giremem. Diğer limanların açık bırakılıp, sadece Girne'nin kontrol altına alınması, Birleşmiş Milletler askerlerinin Türk birliklerinin etrafına dizilmesi, oradaki birliklerimizin hapsedilmesi anlamı taşır.

Tartışmaların konferansı koparma derecesine getirdiğini farkeden Callaghan hemen taktik değiştirdi:

— Bir süre ara verip, ikili konuşmalara geçelim. Öğleden sonra 15'de toplanırız.

Konferansın genel oturum şekli yürümemişti. Taraflar birbirlerini suçlamaktan ileri gidemiyorlardı. Fazla resmî bir hava doğmuştu.

Birinci Cenevre'nin toplantıları bu şekilde bitti. Bütün taraflar resmen bir daha, sadece konferansın sonunda buluşabildiler...

Kriz birden büyümüştü... Callaghan çıkarken, hemen Mavros'u odasına götürdü. Yunanistan'ın konfe-

ranstan çıkmaması için neler gerekiyordu!... Onu öğrenmek istedi.

Aslında Mavros ve Bitsios, meselenin Birleşmiş Milletlere götürülmesinden yanaydılar. Zira Türkler artık Ada'ya çıkmıştı. Bunun değiştirilmesine imkân yoktu. Hiç değilse, dünya kamuoyunun desteği ile daha etkili bir baskı yapılabilirdi.

Mavros, Callaghan'a isteklerini açıkça sıraladı:

— Her şeyden önce, sizin teklif ettiğiniz gibi Girne limanının kontrol altına alınması gerekir. İkinci tedbir olarak da Türk kuvvetlerinin etrafına B.M. Barış Gücü yerleştirilir. Arkasından da eski anayasal düzene dönülmesi için çağrıda bulunulur. Makarios da geri gelir. Türkler tamamen çekileceklerini kesinlikle vaat ederler... Havaalanında olupbitenleri biliyorsunuz. Orayı bin kişi koruyor, gerisiyle nasıl başa çıkacağız. Durumun kontrolü için tarafsız ve bağımsız bir organ lâzım. Kıbrıs'taki her anlaşmazlık ULUSLARARASIDIR.

Callaghan, Mavros'a tüm isteklerinin olmasa dahi önemli bir bölümünü Güneş'e bildireceğini söyledi:

— Türkiye ateş-kese uyacağına, asker çıkartmayacağına ve genişlemeyeceğine dair bir garanti verirse tatmin olur musunuz?

— Bilemiyorum. Atina'ya sormam gerekir.

YUNANİSTAN'IN AMACI

Yunanistan, Türk birliklerini oldukları yere mıhlayıp işi kapatmak, geri kalan sorunları ise ileride görüşme niyetindeydi.

İngiltere ise, Yunanistan'ın endişelerini giderip konferansı tekrar rayına oturtabilmek ve bir ortak bil-

diri ile gerginliği, hiç değilse görüntüde düşürmek istiyordu.

11.30'da Güneş, Callaghan'ın odasına girdiği zaman, masanın üzerine yine koca koca haritalar açılmıştı. Bazılarının üzerinde Amerikan, bazılarında ise İngiliz ordusunun damgaları vardı. Bizim delegasyondan çok daha iyi biliyorlardı durumu.

Callaghan şikâyetle başladı:

— Bu kadarı olmaz artık. Hem Doğu, hem de Batı'ya doğru ilerliyorsunuz. Bunun Ada'da ortaya çıkardığı durum bir tarafa, Karamanlis hükümetini sarstığını ve küçük düşürdüğünün farkındasınız herhalde. Yepyeni bir demokrasiyi yıkmak mı istiyorsunuz?

— Biz Karamanlis'in gelişinden ne derece memnun olduğumuzu açıkladık, ancak adaya Türk askerinin Karamanlis için çıkmadığı ve başka gerekçelerle gittiğini siz de bizim kadar biliyorsunuz.

— Devamlı asker yığıyorsunuz. Ne zaman bitecek bu?

— Türk köyleri boşaltılıp güvenlik sağlanana kadar.

— Mavros'un teklifleri var. Konferansın başarıyla sonuçlanması sizin de lehinizedir. Nasıl karşılıyorsunuz bunları? Ne düşünüyorsunuz?

Güneş, nihayet konferansta ortaya atmayı düşündüğü, fakat fırsat bulamadığı baklayı ağzından çıkardı ve federasyon kokan yeni formülü açıkladı:

— Mr. Callaghan, bugün Kıbrıs'ta bir devlet otoritesi kalmamıştır. Ortaya çıkan bu boşluğu doldurmamız gerekir önce. Bunun için de Anayasal düzen kurulana kadar geçici bazı şartların kabulü gerekir. 1) Türk bölgelerini Türkler, Rum bölgelerini de Rumlar idare etsinler. Yani ayrı polis kuvvetleri olsun. 2) Devlet Baş-

kanlığının meşruiyet kazanması için, Denktaş'ın görevi başlatılsın ve Klerides ile ortak çalışsınlar. Aşağı seviyede de ayrı ayrı idareler kurulsun. 3) Türklerin yaşadığı köylerdeki işgal veya abluka kaldırılsın ve Barış Gücü karışık köylerdeki düzeni gerçekleştirsin. 4) Kıbrıs'ta yeni düzenin kurulması için de, bir hafta sonra yeniden toplanalım. 5) Nihai sonuca kadar da, Türk birlikleri ve Türk köyleri etrafına geniş bir güvenlik kuşağı koyalım.

İşte teklifiem bunlar. Kabul edilirse, Türk birlikleri ilerleme zorunluğunu duymazlar.

— Havaalanı ne olacak?

— Alan üç garantör devlet tarafından kontrol edilebilir ve ortak bir sistem altında çalıştırılabilir.

— Anladığım kadarıyla Mavros'un 22 Temmuz hatlarına geri çekilinmesiyle ilgili teklifi kabul etmiyorsunuz?

— Anlatmak istediğim oldukça açık zannederim.

— Hiç değilse Ankara, genişlemeyeceğine dair bir açıklama yapamaz mı? Siz onu yaparsanız, ben de Yunanlıları ikna edip sizin isteklerinizi kabul ettirmeye çalışırım.

— Türkiye'nin durumu zorlaştırmaya niyeti yok. Ancak hayati haklarımızdan fedakârlık beklemeyin. Ankara'ya durumu sorarım, ancak olumlu bir cevap geleceğini hiç tahmin etmiyorum.

— Türk birliklerinin etrafına B.M. Barış Gücünü koyarsak, Yunanlılar tatmin olur belki.

— Kesinlikle Barış Gücünü kabul edemem. Karşılığını görmeden ordularımı hapsetmemi istemek mantıklı gelmiyor bana. Ancak askerden arınmış ve geniş bir güvenlik kuşağını kabul edebilirim. Ancak ne karakol, ne de B.M...

26 temmuz cuma

Birbirinden tamamen ayrı fikirlerin bir araya getirilmesi oldukça güçtü. Kriz önü alınmayacak şekilde büyüyordu. Callaghan, konferansı, kurtarabilmek için, önce özel temsilci Buffum, arkasından da Kissinger ile konuştu... Atina ve Ankara'ya baskı yapmasını istedi. Konferansı ancak Amerika'nın yardımı kurtarabilecekti... Mavros saraydan ayrılırken gazetecilere, salonda söylediklerini tekrar edip «eğer ateş bu gece kesilmezse ben dönüyorum. Resmî toplantının yapılması şansı sadece yüzde 20'dir» dedi.

Tabii 15.00 diye saptanan resmî toplantı saati, her saat başı biraz daha ileri atılıyordu... Bir taraftan da ikili görüşmeler sürdürülüyordu. İkili görüşmeler hakkında eğer gelip bize haber vermeseler, ruhumuz bile duymazdı. Zira basına kapalı olan bölümde, bir odadan çıkıp diğerine giriveriyorlar, veya barın kenarında konuşuyorlardı. Toplantılar tam anlamıyla rayından çıkmıştı.

Türk diplomatları teker teker köşe başlarında tutuluyor ve kulaklarına: «Aman ilerlemeyin artık. Ateşi kesin ve fazla asker-cephane yollamayın. Yunanlılar da kendi askerlerini çekmeye hazırlar» deniyordu. Bu köşe kapmaca, akşam geç saatlere kadar sürdü...

16.00'da Callaghan önce Mavros, sonra da Güneş ile son bir defa daha buluştu. Amacı ortak noktaları çıkarabilmekti... Mavros'a Türk tekliflerini zaten vermişti... Atina'dan cevap bekliyordu.

Güneş ise elinde Ankara'nın zaten önceden beklediği HAYIR'ı ile girdi odaya...

— Bırakın 22 Temmuz hatlarına geri çekilmeyi, Ankara güvenlik kuşağına B.M. Gücü yerleştirilmesini, bir deklerasyonla ilerlemeyeceği hususunda istenen güvenceyi vermeye yanaşmıyor. Anlaşma bir paket halin-

dedir. İçinden bir tanesi alınıp, diğerleri bırakılamaz. Üstelik böyle bir deklerasyon Türkiye'nin haklı olarak yaptığı hareketleri kendi kendine suçlaması anlamına çekilmez mi?

Callaghan'ın çok canı sıkılmıştı. Yüzü kızardı:

— Siz bir bataklığa giriyorsunuz. İngiltere'nin İrlanda'daki durumuna benzer duruma düşebilirsiniz. Bunun için bir anlaşma imzalayıp askerlerinize geri dönüş için kapı açık brakmasanız, ileride batarsınız.

— İmzalayacağımız anlaşma haklarımızdan vazgeçme olacaksa, hiç imzalamamak daha iyi değil mi?

Güneş, Havaalanı çevresindeki Türk çemberinin sıkışması üzerine, İngilizlerin Fantom uçurup üslerine kuvvet göndermelerine işaret etti:

— Doğrusu başarı kazandınız. Ancak fazla ileri gitmemenin faydaları büyüktür.

CENEVRE'DE SESSİZLİK

Akşamüstü birdenbire herkes kendi misyonuna çekiliverdi. Cenevre derin bir sessizliğe bürünmüştü. Ne olacaktı? Konferans bitmiş miydi? Mavros gerçekten dönüyor muydu? Yoksa blöf müydü bu?

Hayır blöf değildi. Atina'da generallerin Karamanlis'e, Türkiye'ye savaş açması için baskı yaptıkları, öğrencilerin «Kıbrıs'ta çarpışmak istiyoruz» diye gösterileri kolaylıkla görmemezlikten gelinecek olaylar değildi. Karamanlis iki ateş arasındaydı...

O arada Kissinger'in telefonları tekrar işlemeye başladı. Bir Ankara, bir Atina... Önce Karamanlis, sonra Ecevit.

Cenevre ise, bu telefonların sonucunu bekliyordu... Mavros İntercontinental'daki odasında Yunan gazeteci-

lerine bilgi veriyor, Güneş rezidans'da toplantı yapıyor. Callaghan ise İngiliz gazetecilere brifing yapıyordu:

— Güneş bana, Lefkoşa Havaalanında kazandığımız başarıdan söz etti. Kendisine, İngiliz askerlerinin Türkler tarafından itilemeyeceğini ve karşılık vermeden kurşunlanamayacağını anlattım... Konferansın durumu ortadadır. Başkentlerden gelecek cevabı bekliyorum. Kissinger'den Ankara'ya baskı yapmasını, Atina'yı da ikna etmesini istedim.

Böylece konferansın önemi birdenbire, dramatik şekilde aktüalitenin başına geçivermişti. Yunanistan'ın toplantıyı terk etmesi demek, iki ülke arasında gerginliğin yeniden başlaması anlamına gelirdi... Çiçeği burnundaki Yunan demokrasisi ne olacaktı?.. Tepkilerinin kolay kolay hesaplanamayacağı bir ortama girilivermişti birden. Dünya basını tonunu yükseltmeden, Türkiye'yi sıkıştırmaya başlamıştı. Aslında, konferansa verilen Türk teklifleri anormal sayılmazdı ancak, Ada'daki ateşkes ihlalleri nedeniyle kamuoyunda Yunanistan puan kazanmıştı.

26 Cuma gecesi ağırlık Cenevre'den, başkentler arasındaki Ecevit - Kissinger - Karamanlis telefonlaşmasına kaydı... Aslında ne basın, ne de kamuoyu işin bu tarafından haberdar değildi. Delegasyonların işi tartıştıklarını zannediyorduk. Sadece Mavros'un akşam olmasına rağmen Cenevre'den ayrılmaması ilginç bulunmuştu...

Otele döndüğümüz zaman, koşuşturmaktan nefesi tükenmiş, gözlerinin feri çökmüş insan yığını haline gelmiştik. Dimitri hemen seferber oldu. İçki isteyenlere içki, karnı acıkanlara da yiyecek buldu... Çok önemli

bu... Zira İsviçre otelinde saat 21.00 oldu mu, patron bütün mutfak ve dolapları kapatıyordu. Açlıktan ölseniz sabahı beklemek zorunda kalıyordunuz. Dimitri hemen Akdeniz zekâsıyla, durumu bildiğinden sabah kahvaltısı için hazırlanmış ekmekleri önümüze sürüverdi. Gecenin 11.00'inde nereden yiyecek bulunurdu ki...

27 Temmuz Cumartesi

Sabah çıkan Uluslararası basına göre, Yunanlılar başarı kazanmışlardı. Hemen hemen hepsinde «Mavros: Türkler durmazsa konferansı terkediyorum» manşetli haberler vardı. Atina güzel bir manevrayla Ankara'yı dünya kamuoyunda sıkıştırma çabasına girmişti ve başarıyordu...

Delegasyona gittim... Aaa bizim heyet son derece sakin. Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürü Ercüment Yavuzalp, kriz sırasında geçen uykusuz günlerine buradakiler de ilave edilince üç kilo birden vermiş, fakat gülümseyerek dolaşıyor... Ülman «Vallahi mahvolduk kardeşim görüyorsunuz halimizi» diye acıklı bir şekilde durumunu anlatıyor, Ecmel Barutçu elleri cebinde hafif bir gülümseme etrafı seyrediyor. Kime sorsam aynı cevabı alıyorum:

— Ne telaş ediyorsun M. Ali'ciğim, kardeşim. Bizim hiçbir acelemiz yok ki. Çubuğumuzu yaktık gelişmeleri bekliyoruz. İsteyen gider, isteyen kalır.

Havaları buydu ama içlerinin fıkır fıkır ettiğini çok iyi biliyordum.

Nihayet, kapıların ardında bir dalgalanma oldu ve Bakan aramıza geldi... Biz de birkaç kişi olmuştuk. Her toplantısı neşe içinde geçen ve esprileri ile tanınan Gü-

neş gitmiş, asık suratlı bir başka Güneş gelmişti sanki...

«Çocuklar sonra konuşuruz. Şimdi Mavros'u görmeye gidiyorum.» dedi ve fırladı.

Sonradan öğrendiğime göre, geceki telefonlaşmalar etkisini göstermişti.

Kissinger, Türkiye'den ilerleme olmayacağı, Yunanlılardan da Türk köylerine girmeyecekleri güvencesini almıştı... Yunanistan bulunan orta yol sonunda konferansı terk etmekten vazgeçti. Ecevit ise, 22 Temmuz hatlarına çekilme, deklerasyonda bulunma gibi şartlara kesinlikle yanaşmamıştı...

Güneş ile Mavros'un görüşmesi şekilden ibaretti. İki Dış Bakanın işi aralarında hallettikleri havası verilmek isteniyordu. Bu 50 dakikalık görüşme aslında çok yumuşak geçmişti. Mavros'un başlıca şikâyeti, Türk ateş-kes ihlallerinin yeni hükümeti küçük düşürdüğü ve zor durumda bıraktığı idi:

— Bize yardımcı olmadığınız takdirde işbirliği yürüyemez.

— Mr. Mavros, bizim de bir kamuoyumuz var. Yapılan müdahalenin karşılığını almadan bizden anlayış bekleyemezsiniz.

Mavros solun pusuda, onların arkasında da Cunta'nın sırada fırsat aradığını, durumunun çok sıkışık olduğunu uzun uzun anlatmış ve:

«Bize yazdırır gibi teklifler getirip, bunu kabul edeceksiniz havasına sokuyorsunuz..» demişti.

11.00 civarında, Callaghan'ın da Mavros - Güneş toplantısına katıldığı haberi yayıldı... Yayıldı diyorum, zira biz o labirent binanın bir başka ucunda, biri gelse de anlatsa diye bekleşip duruyorduk...

Güneş ile Mavros'un Fransızcayı tercih etmesi üze-

rine, Callaghan yeminli bir tercüman getirtti... Başkentler arasında varılan prensip anlaşmasının pişirilme çalışmaları böylece başlamış oldu.

Şimdi çabalar değişmişti.

Üç Bakan iki saat adeta boğuştular ve sonunda yayınlanacak anlaşmanın «paragraf başlarını» tespit ettiler...

— Eksperler bu akşama kadar oturup kendi aralarında çalışsınlar. Her delegasyon alınacak kararların nasıl olmasını istiyorsa öyle bir kâğıt hazırlasın. Sonra akşam 20.30'da buluşsunlar ve üçünü birleştirip tek bildiri haline getirsinler... Bakanlar da gece geç de olsa son rötuşları yaparlar ve bir anlaşma çıkar ortaya...

Mavros dışarı çıkarken gazetecilere «Olumlu bir yola girdik. Türkler ilerlemeyeceklerine dair güvence verdiler. Eksperler çalışacak. Bu akşam işi tamamlayabiliriz» demez mi?

Daha birkaç saat öncesine kadar, ha dağıldı, ha dağılacak denen konferansın, şimdi de biteceği söyleniyordu. Herkesin aklı tamamen karışmıştı... Neyse, detayları düşünmeden söylenenlere inanmanın daha faydalı olduğunu kabul edip telekslere koşmaya başladık... Ben tam birbirinden güzel üç santral ile, uzun boylu gözlüklü, espri meraklısı PTT şefine içki ısmarlamaya (Ancak bu şekilde işler çabuklaşıyordu) gidiyordum ki, TRT için Cenevre'ye gelen Mehmet Barlas elini masaya vurarak isyan etti:

— Olmaz kardeşim... Böyle şey olmaz, TRT geri döner. Ben enayi yerine konmak istemem...

Aman Mehmet ne oldu?

— Yahu birtakım insanlar buluşup konuşuyor, kararlar alıyorlar, bizim haberimiz yok. İngiliz gazetecile-

rinden duyuyoruz. Ya bize de bilgi verilsin, veya ben giderim.

Halûk Ülman büyümüş gözlerle:

— Mehmet kardeşim insaf yahu... Şu durumumu, sizin için yırtınmamı görüyorsun. Daha ne yapayım yani... Vallahi ayıp.

Ülman'a kim dayanabilir ki, protestonun yüksekliğine başta Bakan, herkes koşup gelmişti... Sonunda anlaşmaya varıldı ve Ülman'ın daha sık bize bilgi vermesi kararlaştırıldı. Aslında Devlet organı olan TRT' nin habercilik ve habercilikte haysiyet anlamını Mehmet orada öylesine güzel savundu ki, inşallah «başüstüne beyefendi» diye söyleneni yazan bazı TRT mensupları bu anlayıştan esinlenmiştir...

Sanki heyecan yokmuş gibi, bir de Mehmet'in heyecanı gelmişti... Allah'tan uzun sürmedi. Ama bu defa AP taraflısı gazetelerin muhabirleri «Efendim neden Mehmet'e öncelikle haber veriliyor?» diye ayaklanmazlar mı... Vatanı mı kurtaracağız, haber dağıtımı ile mi uğraşacağız, bir ara şaşırdık... (!)

Bütün öğleden sonra, her delegasyon kendi kovuğunda kâğıtlarını hazırladılar. Biz de 20.30'da başlayacak olan eksper toplantısını bekledik. O arada benim müşterilerim artmıştı... Brüksel'den veya Londra'dan tanıdığım gazeteciler, TV'ciler adeta sıraya girip bilgi almaya çalışıyorlardı... Almanlar Örsan Öymen'in peşindeydiler... Hürriyet için gelen Oktay Ekşi ise yanılmıyorsam Reuter ajansıyla sıkı ilişki içindeydi. Mehmet Barlas da vedetler arasındaydı. İşler bitince müşterilerimizin «... rahatsız etmek istemem, ancak nedir şu durum?» diye başlayan sorularını cevaplıyorduk. Tabiî bu şekilde durmadan Türk görüşü dünyaya yayılıyordu. İlk defa Uluslararası dev bir konferansta sözü dinlenip

görüşlerine kıymet verilen Türk gazetecisi olmanın zevkini çıkarıyorduk... İsterseniz buna kompleks de diyebilirsiniz. Bugüne kadar daima üçüncü dördüncü keman olarak işleri takip etmiştik. Bu yeni durum çok zevk veriyordu. Tabii herkesin bir de İngiliz'i vardı... Ben Guardian'ın Keatly, Fransız Ajansı AFP'nin Villa'sı ile sıkı işbirliği yapmıştım. Bunun ileride enformasyonları karşılaştırma ve değerlendirme sırasında büyük faydalarını gördüm... Yazdığım yazılara sonradan baktığım zaman yüzüm kızarmadı...

EKSPERLER TOPLANTISI

Diğer toplantılar gibi, eksperler toplantısı da kapalı oldu... İçeri girerken Ecmel Barutçu birkaç saat içinde işin biteceğini tahmin ediyordu... Eksperlerin başında Büyükelçi Coşkun Kırca vardı... Başlangıçta resmî listede bulunmamasına rağmen, Fransızca ve İngilizceye hâkimiyeti ve diplomatik formül bulabilmekteki üstünlüğü Güneş'in partisinin büyük allerjisine rağmen Kırca'yı yanına çekmesiyle sonuçlanmıştı. Üstelik Kırca'nın dilinin sivriliğinin de faydası büyüktü.

Eksperler salona girdiler. Türk ekibi, Kırca, Barutçu ve Yavuzalp, İngilizler Türk Masasından Goudeson ve Genel Sekreter Yardımcısı Wiggin, Yunanlılar, Siyasi İşler Dairesinden Bitsios, Türk Masası şefi Cunis ve Büyükelçi Metaksas.

İngiliz delegasyonunun odasındaydı bu toplantı... Wiggin, kendi hazırladıkları kâğıdın, her iki delegasyonun görüşlerini de kapsadığını, bundan dolayı temel olarak tartışmanın bu kâğıt üzerinden yapılmasını teklif etti... Kimse itiraz etmedi.

Masaya oturulur oturulmaz, Kırca ilk değişiklik isteğini yapıverdi:

— Mr. Wiggin girişte, önce Güvenlik Konseyi kararından, sonra garanti anlaşmasından söz ediyorsunuz. Bunun tam tersi olmalıdır... Bir de, meşru nizama dönüş cümlesi var. Bence, nizamın normalleştirilmesi, sözünün kullanılması daha faydalıdır...

Bitsios bu nokta üzerinde pek fazla durmadı... İkinci madde Türk birliklerinin nerede duracakları ile ilgiliydi.

Birdenbire kavga da kopuverdi:

— Mr. Wiggin Türk birliklerinin duracaklarını yazmışsınız, ancak herhangi bir tarih verilmemiş... Tahmin edebileceğiniz gibi Türk askerleri bulundukları yerde duracaklardır.

Bitsios dayanamadı:

— Tabii duracaklar. Yürümeye devam mı edecekler? Hatta 22 Temmuz hatlarına geri dönecekler.

— Mr. Bitsios, ateş-kes (cease fire) ile ateşin kesilmesi (cessation of fire) kelimeleri arasında fark vardır... Türk birlikleri bu anlaşmaya imza atıldığı gün nerede bulunuyorlarsa, orada kalırlar.

— Siz Güvenlik Konseyi kararını kabul etmiyorsunuz demektir.

— Kabul ediyoruz. Siz de kabul ettiniz ama uygulamadınız. Şimdi bu uygulamaya ortaklaşa gireceğiz. Bunun için de her iki tarafın anlaşmanın şartlarına uyması lâzım. Benim buna uymam, sizin uymanız ile şartlandırılmıştır. Bunu nasıl tespit edeceğiz? Buradaki imzalarımızla tespit edeceğiz. İşte bundan dolayı Türk birliklerinin durma noktası, bu anlaşmanın imza günü olmalıdır.

27 temmuz cumartesi

Kırca sinirden kıpkırmızı kesilmişti. Sol omzu hafif kaymış, ceketi açılmıştı... İngilizler araya girdiler:

— Mr. Kırca şu anda üzerinize ateş edilmezse, ilerlemeyeceğiniz hakkında güvence verebilir misiniz?

— Derhal.

Kırca böyle bir yetki almamıştı Ankara'dan, ancak orada başka türlü harekete imkân yoktu. Bitsios, Türkiye'nin iddialarını kesinlikle kabul etmiyordu:

— Ada'da birtakım başı bozukluk (çeteciler anlamında kullanılmıştır) var. Bunlara söz geçiremiyoruz. Şimdi bunlardan birinin yaptığını gerekçe gösterip ilerlemek iyiniyet midir?

— Ben anlamam. Oraya Yunan subayı yolluyorsunuz. Başlarına komutan yolluyorsunuz, sonra kontrol edemem diyorsunuz. Olmaz böyle şey. Ben tümü için, mücahitler dahil, konuşuyorum. Sizi de öyle telakki ediyorum. M. Mavros'a bakılacak olursa, Türk ordusu üzerine ateş edilse de, köylerdeki Türklere katliama girişilse de, ilerlemeyecek. Olur mu böyle şey? Ateş etmeyin ilerlemeyelim. Bu bir paket anlaşmadır... Biri diğerinden önce veya ayrı ele alınamaz. Ben sizin ateş edeceğinizden, siz ise benim ilerleyeceğimden şüphe ediyorsunuz. O zaman gelin bir noktada anlaşalım. Yani imza günü başlangıç tarihi olsun.

Bitsios kesinlikle karşıydı. İngiliz delege, bu noktada Kırca'yı destekler bir havaya girdi. Ancak Bitsios diretti ve maddenin Bakanlara gönderilmesini istedi. Tarih ve saat açık bırakılarak, 3'üncü maddeye geçildi.

Şimdi sıra Bitsios'daydı... Türk birliklerinin etrafına Barış Gücü yerleştirilmeliydi. Türkleri bundan daha etkili bir şekilde kontrol etmenin yolu yoktu:

— B.M. denetimine bırakılacak bu güvenlik kuşağının genişliği 600 metre civarında olabilir. Ateş-kes

hattı tespit edildikten sonra, çizginin her iki tarafından 300'er veya 600'er metrelik bir bölge Barış Gücü tarafından denetlenir.

Kırca, Ankara'nın bu konudaki hassasiyetini çok iyi biliyordu. Hemen itiraz etti:

— Önce bu kuşak, imza günü nerede durulduysa oradan başlar ve ileriye doğru uzatılır. İkincisi 600 metre çok azdır. Türk Birliklerini top atışı menzilinden çıkaracak şekilde geniş tutulmalıdır. Üçüncüsü içeriye Barış Gücü giremez.

Tartışmaların uzaması üzerine, bu madde de Bakanlara gönderildi. Parantezlerle tarafların görüşleri belirtildi.

İşgal altındaki Türk köylerinin durumuna geçildi...

Kırca fena halde sinirlenmişti... Yaptığı öneri, Rumların işgal ettikleri köylerden çekilmeleri, ablukaları da kaldırmalarıydı...

Bitsios için bu kadarı artık fazlaydı.

— Tek kelimeyle söyleyeyim, bunu ben kabul edemem. Mademki burada bir barış yapıyoruz, herkesin buna uyması gerekir. Biz, topraklarımızı işgal eden Türklerin bulundukları yerde kalmalarını kabul edeceğiz ancak savaş sırasında Türklere ait bölgeyi Rum kuvveti işgal etmişse, onların çekilmesini isteyeceğiz. Bunun hangi mantıkla ilgisi var? Nasıl çekilmeleri istenebilir? Soruyorum size gerçekten Rumların geri çekilmesi mi isteniyor?

— Evet.

Kırca'dan tek kelime çıkmıştı: Evet... Bir süre durdu. Karşısındakini ne zaman ve nasıl sinirlendireceğini çok iyi biliyordu. Kısık bir sesle verdiği «evet» cevabının üzerine, en sert tutumunu takındı:

— Bütün büyükelçilerden özür dilerim. Galiba bi-

zim muhtıra biraz aceleye geldiğinden yeteri kadar açık olmamış...

Sesinin tonunu biraz daha yükseltti:

— ... şimdi tekrarlayıp düzeltiyorum. Rum Milli Muhafızları ve diğer Rum güçleri DERHAL Türk köylerini boşaltacaklar ve Türk idaresi yeniden yerine gelip kendi otoritesini kurar... (hafifçe başını çevirdi..).. İşte bu kadar.

Oda çın çın ötmeye başlamış, İngilizler şaşkın bakışlarla iki delegasyonu seyrediyorlardı. Bitsios Birleşmiş Milletlerde yıllarca elçilik yapmış, tecrübeli bir diplomattı. Yine de Kırca'nın sözlerine dayanamamıştı:

— Ne demek bu? Ne demek?. Türk heyeti, tam bir işgalci güç havası içinde konuşuyor. Dünyanın neresinde işgalci kuvvetin olduğu yerde kaldığı, diğer tarafın çekildiği görülmüştür? Bana bir tek örnek verebilir misiniz? Buradaki konuşmalar Türkiye'nin gerçek niyetini açıkça göstermektedir. Böyle bir deklerasyonu kimse imzalayamaz. Bize mağlûbiyet bildirisi mi yaptırmak amacındasınız... Buna, çizmeyi aşmak denir... Yunanistan'ı küçük düşürmek sizlere hiçbir şey kazandırmaz...

Tam bir tartışma başlamıştı. Kırca:

— M. Bitsios burası Birleşmiş Milletler'e benzemez. Oradaki gerekçeleri burada ileri sürmeyin. Artık gerçeği görün ve ona göre konuşun. Ege'yi fethetmiş bir haliniz var. Türkiye Kıbrıs'a, Türk toplumunun güvencesini sağlamak için gitti. Ancak kurtarma hâlâ bitmedi. Öbür taraflarda ezilen insanlar var. Hedeflerimizden ve nedenlerimizden taviz veremeyiz. Makarios'u deviren Sampson'un subayları bu köylerden çıkacaklardır. Bunun çaresi yok...

Bitsios ile Cunis tahrik olmamaya dikkat ediyorlardı...

Kırca'yı susturmak imkânsızlaşmıştı:

— ... burada alınacak olan karar, Türk kuvvetleriyle de ilgilidir. Bu madde bizim istediğimiz gibi çıkmazsa, ben de birliklerimizin durmasıyla ilgili maddeyle kendimi bağlı kabul etmem.

— Gördünüz mü, daha şimdiden reddediyorlar... Tehditten geçilmiyor. Böyle anlaşma mı yapılır?

Kırca hiç durmadan devam ediyordu:

— Ben birinci maddeyi Bakanın imza ettiği anda kabul ederim. Şimdi hazırlık çalışması yapıyoruz. Tüm maddeler birbirine bağlıdır. Biraz önce, Türk ordusu üzerine ateş edilmedikçe ilerlemeyecektir, demiştim. Şimdi, yalnız bu değil, diyorum ve ilave ediyorum: Türklere karşı katliam düzenlediğini kendi gazetesinden, elimle şu kadar Türk öldürdüm, diye iftihar eden bir adamın idaresinde bulunan ve bu adamla birlikte çalışan Cunta subaylarının idaresindeki başıbozukların işgalinde bir tek Türk köyü kaldığı sürece, Türk ordusu ilerleyecektir.

Güüüm diye yumruğu da masaya iniverdi.

Yavuzalp bile hafifçe eğilip «Yahu fazla ileri gittin galiba» demek zorunda kaldı...

İngilizler hemen bir kahve arası verilmesinin yerinde olacağını söyleyip, havayı dağıtmaya çalıştılar...

Gece yarısı (00.45) olmuştu. Türk heyeti işin böylesine uzayacağını bilmiyordu. Belirli bir saatte ayrılıp ertesi gün devam edileceğini düşünerek toplantıya girmişlerdi. Meğer Callaghan ekibine «gerekirse sabaha kadar çalışıp bana bir sonuç getirin» demiş...

Koridora çıkarken herkes bitap bir haldeydi...

Wiggin, Kırca'yı kenara çekti. Tüm gürültülerin dışında konunun Türkiye için gerçekten önemli olup olmadığını öğrenmek istiyordu:

— Mr. Kırca neden bu derece üzerinde duruyorsunuz bu maddenin?

— Mr. Wiggin, Türkiye'de bir demokrasi ve bir de kamuoyu var. Bugün Türk ordusunun tuttuğu bölgenin içinde, genel Türk toplumunun sadece onda biri bulunuyor. Diğerlerini Rumlar istedikleri an yok edebilirler. Eğer Dışişleri Bakanı bunu kabul ettirmeden geri dönerse, ayağından asarlar. Ben de böyle bir maddeyi imzaya götüremem. Gerçeği söylüyorum size.

İngiliz bu konuşmadan hemen sonra, Kırca ile birlikte Bitsios'un yanına gitti. Kurt diplomat, Kırca'nın tüm çabalarına rağmen fazla etkilenmemişti... Sinirliliği hemen geçmişti... Wiggin, köylerin boşaltılmasının «olumlu bir hava yaratacağını» söyleyince, tabii yine itiraz etti. Kırca elini kaldırıp araya girdi:

— M. Bitsios sizi kişi olarak anlıyorum. Ancak konuşmanızı dinleyen, Yunanistan'ın gelip Aydın, Manisa civarını zaptettiğini, Türkiye'nin de nasıl olmuşsa olmuş, Kıbrıs'ta küçücük bir toprak ele geçirdiğini ve sizin mütareke şartlarını dikte ettirdiğinizi zanneder. Oysa durum bu değil. Tam tersi var ortada. Türk ordusu burada durmayı kabul etmekle size çok büyük ödün veriyor. Mağlubiyeti kabul etmeniz lâzım.

Bitsios kahve arasında ve ayakta yapılan bu tartışmanın, sadece pazarlık sırasında taktik olarak kullanıldığını herhalde anlamıştı. Yine de sinirlenmemeye imkân yoktu:

— Bakın yine Yunanistan'ı küçük düşürücü sözler ediyorsunuz. Bu tutum kimseye bir şey kazandırmaz.

— Hayır ekselans. Ne Cumhurbaşkanı, ne Başbakan, ne de Dışişleri Bakanı açıkça beyanatlarında bir defa bile Yunanistan'ı küçük düşürücü söz söylemediler. Yunanlıları mağlûp ettik demediler ve demeyecek-

lerdir de. Amaç bu harekâttan kazanç sağlamak değildir. Sizi küçük düşürmek, bunu açıktan söylemektir... Eğer her gün Türk galibiyetini kafanıza vurarak sizi hırpalamamızı istemiyorsanız, gerçekleri kabul edin.

İngiliz delege Wiggin, «Mr.Bitsios bazı gerçekler var ki...» diye söze başlarken, Bitsios ayrıldı ve Cunis ile konuşmaya başladı.

Tekrar salona dönüldüğü zaman Wiggin (zaten içkiciliği ile meşhurdu) masasının üstüne koca bir viski şişesi çıkarmaz mı? Başlandı içilmeye. Havadan sudan konuşuluyor ve hatıralar nakledliliyordu. Gerginlik birden azalıvermişti... Ne de olsa diplomattı hepsi. Türk heyeti baktı ki, iş sabaha kadar uzayacak, uyanık kalabilmek için onlar da içkiye sarıldılar. Sarhoş olup dirençlerinin kırılacağından da çekinmiyor değillerdi. Bitsios nasıl plajda tutuklandığını, sonra nasıl tekrar geri döndüğünü anlattı... Hâlâ olayların etkisinden kurtulamamıştı...

Yeniden başladı pazarlık... Karışık köylere Barış Gücü'nün girmesi maddesinin Bitsios tarafından hemen kabulü, Türklerin sevinçle birbirlerini dürterek memnuniyetlerini göstermelerine yol açıyor... Havaalanı meselesi Bakanlara bırakılıyordu..

Bu arada serbest dolaşım meselesini ortaya çıkardı Türk heyeti. Türklere serbest dolaşım olacak, ancak Rumlara olmayacaktı... Tabii Bitsios tüm ağırlığı ile bu öneriyi durdurdu... Askerlerin çekilmesi maddesi bir saati aşkın heyecanlı tartışmalara rağmen, Bakanlara gönderiliyor, siyasî çözüm meselesinde de görüş birliğine varılamıyordu...

Güneş, (Dışişleri Bakanı değil gerçek Güneş) Leman Gölü'nün üzerinde yükselirken, dokuz kızgın adam

hâlâ bir odanın içinde, perişan, fakat inatla birbirlerine laf anlatmaya çalışıyordu. Saçlar darmadağınık, kravatlar sarkmış, ceketler çıkmış, gözlerin içi kıpkırmızı. Artık başlangıçtaki gibi sert ve yüksek sesler, dinç ve kendinden emin konuşmalar duyulmuyordu... Neredeyse fısıltı halinde, dokunsanız dökülecek şekilde birbirlerini gagalamaya çalışan bitkin horozlara benziyorlardı... Yine de inatla, son sözü söyleyebilmek için, derinden de gelse bir ilâve yapıyorlardı..

Aklıma cephedeki erler geldi... İki ayrı şart altında, iki ayrı cephede, iki ayrı insan aynı dava için çırpınıyordu... Cephede (hangi milletten olursa olsun) asker yorgunluktan silahının üzerine dayanıp sızmış, diplomat da aynı saatlerde sızmak üzere... Garip bir paralellik. Hele yapılan mücadeleye, harcanan saatlere, kaybedilen hayatlara bakınca, sessizce doğan güneşin yumuşacık ısısı altında «neden anlaşamaz insanlar» demekten kendini alamıyor...

Bomboş sokaklar... Bomboş tepeler. Sabahın ilk saatlerinin durgunluğu var etrafta... Ceketlerini sürükleyerek kapıdan dosyalariyle çıkan ve yavaş yavaş ayrı yönlere doğru yürüyen diplomatlar... Silahını sürükleyerek nöbetinden dönen asker... Biraz sonra yine horoz savaşı başlayacak... Meydanlar dolacak, daktilolar işleyecek, teleksler yazacak, radyocular konuşacak, kızgınlıklar, kavgalar... Sonra? Sonra ne olacak?

28 Temmuz Pazar

Pazar sabahının 7.00'sine kadar süren eksperler toplantısında, taraflar tutumlarını devam ettirmekten ileri gitmemişlerdi. Önemli maddeler hâlâ sallantıdaydı. Örneğin, Yunanlılar güvenlik kuşağına Barış Gücü yerleştirmek ve Türkiye'nin önerisinin tam tersine, çok dar tutulmasını istiyorlar, Ada'daki tüm yabancı birliklerin çekilmesi, ikmali ve artırılmaması noktaları açıkça anlaşmaya sokulmak isteniyor ve göçmenlerin yerlerine dönmelerinde ısrar ediliyordu... Sabaha kadar süren bu toplantının en faydalı yanı hangi noktaların ihtilaflı olduğunun kâğıt üzerinde belirlenmesiydi. Yunan heyeti tavize yanaşmıyordu. Anayasal sorunların Kıbrıslılar arasında halledilmesi görüşünden sapmamıştı.

Oysa bugün anlaşmanın tamamlanacağı bekleniyordu...

Eksperlerin parantezler içinde hazırladıkları metinler Ankara'ya yollandı.

Artık gece yarısından sonra yatıp, sabah kör karanlığında kahvaltı dahi etmeden Sarayın yolunu tutmamız alışkanlık haline gelmişti... Gazetenin üç ayrı baskısına üç ayrı yazı yazmaktan ve her baskıda olayların yön değiştirir havasına uymaktan perişan olmuştum. Yarı açılabilen gözlerle Sarayın giriş kapısına geldiğimde hemen müşterilerim etrafımı sarıverdiler... Ti-

me ve London Times'in muhabirleri Elçiliklerinden haber almışlardı: İşler iyi gitmiyordu... «Yok canım nereden çıktı» cevabıyla onları savuştururken, ertesi günkü ilk İstanbul uçağında kendime yer arama planlarıyla meşguldüm. Diğer arkadaşların bir bölümü Avrupa'da bir tur atıp döneceklerdi. Pırıl pırıl bir güneş vardı... Kendi kendime «Şimdi Cenevre Gölü ne güzeldir kimbilir» diye düşündüm. Geldiğimden beri şu labirent gibi binanın soğuk koridorlarından kurtulamamıştım... Apar topar geldiğimden üstümde bir kostüm, çantamda da bir pantolon vardı.. O kadar. Tek çift ayakkabımı devamlı giymekten altı incelmeye başlamış, en küçük taşları bile sayabilecek hale gelmiştim... Hareketimden iki gün önce Aytaç Kot'un bana 24 saatte hazırlattığı pantolonlar dahi İstanbul'da kalmıştı. Durumum pek iç açıcı değildi.

Dönüş rüyalarımdan Turan Güneş'in günde birkaç paket Samsun sigarası içmekten kalınlaşmış sesi uyandırdı beni... Biraz ilerimde etrafını alan gazetecilere, güler bir yüzle son derece önemli bir haber veriyordu:

— Türkiye'nin teklifleri kabul edilmedikçe, bu konferansın bizim için bir anlamı kalmamaktadır. Başbakan Bülent Ecevit'ten gerektiği takdirde çekilebileceğime dair yetki aldım. Şimdi son temaslarımı yapıp, karşı tarafın görüşünü öğreneceğim.

Durumu yeniden kriz havasına sokan haberler telekslerden hemen gelmeye başladı... Sovyetler Birliği Cenevre konferansında devre dışı kaldığını hissetmiş ve tecrübeli diplomatlarından Minnin'i «gözlemci» diye yolluyor, Ecevit Ankara'da sert bir basın toplantısı yapıp, «Güvenlik sorunlarıyla, ateş-kes ayrı ayrı düşünülemez. Tek bir anlaşma olmaz» diyor... Yunanistan'ın NATO ve Birleşmiş Milletler'i olağanüstü toplantıya çağırdığı

açıklanıyordu... İki ülke arasındaki gerginlik birdenbire artıvermişti... B.M. koridorlarında yine savaş havası dolaşmaya başladı. Sayıları 300'e çıkan radyo, basın ve TV muhabirleri büyük bir halka şeklinde girişi kapatmışlar bekliyorlardı... Ne olacaktı? Konferansın kopması dünya kamuoyu için Türk-Yunan savaşı anlamına geliyordu.

Bu defa, Türkiye baskıya başlamıştı. Yunanistan'ın başlangıçtaki «çekilirim» tehdidini, şimdi Ankara kullanıyor ve Atina'yı köşeye sürmeye çalışıyordu... Zira görüş ayrılıkları olmasına rağmen, son bir baskı ile hedefine ulaşabileceğini hissettirmişti Ecevit... Tabii bu arada telefonlaşmalar birbirini kovalıyor ve Kissinger sık sık Türk Başbakanını arıyordu. Cenevre'deki en küçük hareket, Callaghan vasıtasiyle yine Kissinger'e ulaşıyordu.

GÜNEŞ - MAVROS - CALLAGHAN

9.30 civarında üç Dışişleri Bakanı, Mavros, Güneş ve Callaghan, yanlarına yeminli tercüman alarak yeni bir başbaşa konuşmaya oturdular.

Güneş, eksperlerden gelen dokümandaki Türk görüşlerini yeniden anlattı. Aslında konferansı bir an önce anlaşmayla tamamlamak istiyor, devamlı bastırıyordu. Mavros da anlaşma zemini taraftarıydı, ancak ne pahasına olursa olsun, değil tabii:

— Sizin kapitülasyon ister gibi bir haliniz var Mr. Güneş. Bizim amacımız sorunu masada halletmek ve geniş bir işbirliği kurmaktır. Ancak siz bizi zor durumlara sokuyorsunuz. Ben Yunanistan'ı küçük düşürecek hiçbir anlaşmayı imzalamam.

Callaghan zaman zaman Güneş'i, zaman zaman da

Mavros'u tutarak bir orta yol bulmaya çalışıyordu... Ecevit'in basın toplantısındaki tehdit kanısı uyandıran sözleri Mavros ve Callaghan üzerinde ters etki yapmıştı. Üstelik Ecevit anlaşma konusunda Türkiye'nin isteklerini basına açıklayarak, kendini bir bakıma bağlamıştı. Güneş bu noktaya da değindi:

— Hükümetimiz kamuoyundan bir şeyler saklayarak, gizli anlaşma havası verilmesine kesinlikle karşıdır. Başbakan bunun için önerilerimizi açıklamıştır. İsteklerimizin ne kadar normal olduğunu dünyanın da duymasında fayda *vardır sanırım*. Şimdi bu kadar basit istekleri dahi elde edemeden benim geri dönebilmem mümkün değil.

Bu tartışma öğle üzerine kadar sürdü. Formüller üzerinde devamlı dönüp dolaşılıyor ve aynı noktalara geliniyordu.

Öğleden sonra 16'da, eksperlerle beraber üçlü bir toplantı yapılması kararlaştırıldı.

Türkiye'nin niyetlerinin iyi olmadığı dedikodusu, öğle üzeri özel Türk Havayolları uçağının Cenevre'ye, heyeti geri götürmek üzere geldiği haberleriyle biraz daha kuvvet kazandı... Türkiye konferansta KRİZ yaratmak istiyordu açıkça. Kıbrıs'ta Türk ordusu bu arada ılk safhada gidilmesini gerekli gördüğü yerlere kadar yürümüş ve tamamen durmuştu... Üstelik asker sayısı 15 bine çıkarılmıştı. Durmadan da yeni birlik ve tank yığılıyordu. Kimsenin o kuvvetleri geri püskürtecek gücü yoktu... Öte yandan Yunanistan'daki iç durum da açıkça ortadaydı. Karamanlis'in Türkiye'ye, dizginleri yeniden ordunun eline vermek anlamına gelecek bir savaş açması imkânsızdı.

Cenevre'de Bakanların akşamüstü buluşmak için ara verildiği sırada, Ecevit, Kissinger ile konuşmuş ve

Türk - Yunan ilişkilerinde yepyeni bir yaklaşım yaratacak olan adımını açıklamıştı: Karamanlis ile buluşmak istiyordu.

Buluşma önerisi ise doğrudan doğruya Elçilik kanalıyla Yunan Başbakanına yollanmıştı. Kissinger'in aracılığı ile yürütülen ilişkiler ne dereceye kadar faydalıydı? Kissinger Türkiye'nin istek ve hislerini ne dereceye kadar karşı tarafa verebilirdi?

«... Aracı ile konuşmak yerine, başbaşa ve karşılıklı görüşüp anlaşmak çok daha sağlıklıydı. Konuşabildiğimiz takdirde sorunları daha rahat çözebileceğimize, birçok yanlış anlamaları ortadan kaldırabileceğimize, Türkiye'nin gerçek amaçlarını Sayın Karamanlis'e çok daha sağlıklı bir şekilde anlatabileceğime inanmıştım... Nerede isterlerse buluşabileceğimizi belirttim. İsterlerse Ege'de bir gemide bile bu başbaşa konuşmamızı yapabilirdik. Basın deklerasyonları ve bunlardan çıkarılan anlamlarla ilişkilerimize yön verme devresi bitmişti. Cenevre'de tıkanıklığı bile daha iyi açabileceğimize inanıyordum. Yolladığım mesajda «Türkler ve Yunanlılar tecrübeli ve komşu iki ulustur. Aralarındaki sorunları, başkalarının patronajına gerek duymadan kendi aralarında görüşüp çözebilecek olgunlukta olduklarını göstermelidir» dedim. Maalesef olmadı. Bence kaybedilmiş büyük bir fırsattır» diye anlattı Bülent Ecevit bana bu önerisini.

Gerçekten büyük fırsattı... Karamanlis de bunu arzuluyordu. Gerginliği azaltacak ve ordudan gelebilecek baskıları yok edecekti. Üstelik gelişinin en önemli gerekçesi neydi?: Yunanistan'ı bu çıkmazdan kurtarmak. Ecevit ile buluşması, bu yönde çok faydalı bir adım olabilirdi. Ancak... evet ancak, Karamanlis'in o günlerde değil 24, birkaç saatliğine dahi Atina'dan ayrılışı im-

kânsızdı... Kapı arkasında bekleyen Cunta bunu rahatlıkla fırsat sayıp «İşte vatanı satmaya gitti» deyip yine işe el koyabilirdi. Türkiye'ye vereceği en küçük bir taviz dahi, abartılıp aleyhine kullanılabilirdi. Üstelik ülkedeki hava, Türkiye'nin aleyhine esiyor ve Ecevit kamuoyu tarafından «savaşçı emperyalist» olarak görülüyordu.

Karamanlis, bu hesapları başta Dışişleri Bakanı ve yakınlarıyla yaptıktan sonra, buluşma teklifini «Cenevre sonrasına bırakılmasının daha faydalı olacağı» kanısıyla hemen kabul edemedi. Mavros da bu buluşmaya karşıydı. Bana «Hazırlıksız bir zirve hiç fayda vermezdi» diye anlatti gerekçesini.

Olaylar ve yan etkenler, Türkiye ile Yunanistan'a paha biçilmez bir fırsat kaybettiriyordu... Duruma biraz daha hâkim, daha cesur bir Karamanlis, Ecevit ile Kıbrıs sorununa, işlerin daha başlangıcında bulunduğundan, siyasal çözüm getirebilirler, şüpheleri yok edebilirler ve en önemlisi ilişkileri yeni bir zemine oturtabilirlerdi. Böylece Türkiye'nin ikinci müdahalesine de gerek kalmazdı.

Ecevit'in bu teklifi Cenevre'de duyulduğu zaman, «Konferans batıyor. Bunu kurtarmak için yapılmış son bir deneme» şeklinde yorumlandı ve dünya basını da o şekilde duyurdu... Oysa ilgisi yokmuş gerçeklerle...

«KONFERANSTAN ÇEKİLİN»

16.00'da üç Bakan, yanlarında üçer eksper ile, resmî olmayan toplantılarına oturdular... Önlerinde bir gece önce sabaha kadar hazırlanmış ve öğleye kadar biraz daha elden geçirilmiş bir metin vardı... Callaghan artık her iki delegasyonu da sıkıştırıyor ve «Ben bu--

rada çok fazla kalamam. Bir şey çıkaracaksak bir an önce yapalım» diyordu.

Hemen çalışmaya girişildi.

Birinci madde (zaten eksperlerce kabul edilmişti...) (1)

İkinci madde (Türk birliklerinin nerede duracakları) üzerinde de fazla bir tartışma olmadı. Mavros, imza günü ve saati açık bırakılarak, o günkü yerde durulmasını kabul etti. Güneş de, buna karşılık garanti anlaşmasının o madde içinde, geçerliliğini kaybetmediğine dair paragrafın çıkarılmasını kabul etti. Böylece orta yol bulunmuş oldu...

Üçüncü maddede de, Anayasal çözüme kadar derhal alınması gereken tedbirlerden söz ediliyordu... Başta da, Ecevit'in ısrar ettiği güvenlik kuşağı denilen, askerden arınmış bölge geliyordu. Yunanlılar bu kuşağın dar ve her iki tarafa eşit oranda geçecek şekilde ve Birleşmiş Milletlerin denetiminde konmasını istiyorlar, Türkiye ise, ateş-kes hattından itibaren Rum bölgesine konulmasında ısrar ediyordu. B.M.'yi işe sokmak istenmiyordu. 2'nci harekâta gerek duyulduğunda Barış Gücü engel olabilirdi. Güneş:

— M. Mavros, bir savaştan sonra bu derece yakın bir mesafeye iki ordu karşılıklı bırakılırsa ister istemez çatışma çıkar... Birbirine hakaret etse olay çıkar.

— Siz bundan önceki konuşmalarımızda bir ara 16 kilometre genişliğinde bir kuşak istediniz. Adanın ne kadar küçük bir yer olduğunu bilmiyorsunuz galiba. Bir adımda işgal edebileceğiniz toprak mı arıyorsunuz?

— Hayır, ben kilometreden söz etmedim. Sadece, Türk birliklerini karşı topçu ateşi dışında tutmanın, bü-

(1) Bak Ek : IV.

yük güvenlik vereceğini ve bize de uzun sürebilecek görüşmelere rahatça katılabilme olanağı sağlayacağını söylemiştim. Üstelik o bölgedeki köylerin boşaltılması söz konusu değil. Sadece askerden arınması yeter.

Güneş, Yunanlıların bu güvenlik kuşağının geniş tutulmasından çok kuşkulandıklarını anlamıştı... Gerçekten Mavros'un kuşkusu vardı. O da Türkiye'nin adaya hâlâ yığmaya devam ettiği kuvvetlerle, işi daha bitirmediğini anlıyordu... Bundan dolayı Birleşmiş Milletlerin güvenlik kuşağına, Türk birliklerinin etrafına yerleştirilmesinde ısrar ediyordu... Tartışmalar giderek uzadı. Anlaşma zemini bulunamıyor ve vakit geçiyordu. Sonunda Callaghan «Peki bu maddeyi bırakalım. Sonra yeniden döneriz» dedi.

Sıra, İngilizlerin Kıbrıs'a yeni asker, cephane.. vs. çıkarılmaması ile ilgili maddesine geldi... Tabii kıyametler koptu yine. Mavros «Silah altında anlaşma imzalanmaz. Kıbrıs'a devamlı takviye giderken, yapılan anlaşmanın bir anlamı kalır mı?» diye itiraz etti. Güneş, bir ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasının en normal hukuki hakkı olduğunu ileri sürüyordu. Callaghan ve Yunan heyeti oldukça uzun tartışmalardan sonra bu maddenin de atlanmasını, sonraya bırakılmasını önerdiler. Kabul edildi.

Ve nihayet ünlü 4'üncü maddeye geçildi. Yunanistan için en önemli madde buydu. Önerdikleri taslak da şöyleydi: Bakanlar, amaçlarının hiç vakit geçirmeden, Uluslararası anlaşmalar dışında (İngiliz üsleri ve Türk - Yunan alayları) kalan yabancı askerlerin (Türk ve Yunan) Kıbrıs Cumhuriyetinden çekilmesini görmek olduğunu açıklamışlardır (1).

(1) Aslı İngilizce olan resmî Yunan teklifinden çevrilmiştir.

Yunanistan ve İngiltere bu konuda kesin olarak fikir birliğindeydiler. Bu tip bir anlaşma yapılırken, askerlerin çekilmesi ile ilgili bir maddesinin mutlaka konulması gerekirdi...

Yani, bu maddeye itirazlar hiçbir fayda vermiyordu. Konferansın gerçekten kopması için yeterli bir unsurdu... İki yol vardı.. Ya bu konuda ısrar edilip konferans batırılacaktı.. O zaman da dünya kamuoyunda, Türkiye'nin istilâcı niyetlerinden söz edilecekti... Veya kelimeleri daha yumuşatılmış bir madde geçirilecekti. İkinci yol seçildi.

Kırca bir formül hazırlamıştı. Güneş ile danıştıktan sonra okudu... Buna göre, Anayasal çözüm dahil siyasi sorunlar halledilecek, bu sayede karşılıklı güven doğacak ve ondan sonra bu hedeflerin gerçekleşmesi için gerekli zamanı aşmamak üzere Türk Silahlı Kuvvetleri çekileceklerdi... (1)

«Üç Dışişleri Bakanı amaçlarının, Ada'da yaşayan iki toplumun yardımıyla, Uluslararası anlaşmalara dayanarak bulundurulanlarla, Birleşmiş Milletler tarafından izin verilmiş olanlar hariç, Ada'da askerî kuvvetler tutmanın faydasını ortadan kaldıracak, Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlara tam güvenlik sağlayacak şartları, Kıbrıs meselesine hakkaniyete dayanan ve sürekli bir çözüm çerçevesinde, gerçekleştirmek olduğunda anlaşmışlardır.»

Yunanlılar, yabancı askerlerin geri çekilmesi için mutlaka kesin bir sürenin konulmasında ısrar ettiler. Callaghan, Türkiye'nin ilk baştaki tutumundan bugün geldiği yerden kaçırmamak için, Mavros'u zorlukla da olsa, ikna etti. Hem de 1,5 saatlik tartışma sonunda.

(1) Resmî metinden alınmıştır.

— Türkiye'nin önerisini kabul ediyorum.

Maddenin kabulü Türk delegasyonunu da memnun etmişti... Ancak daha çok nokta vardı halledilecek.

Saat 22.45'te ara verildi.

Bir taraftan da, anlaşmaya varılan noktalar Ankara'ya bildiriliyordu...

GERGİNLİK

Basın, her şeyden habersiz kriz gerginliği içinde yaşıyordu. Gözler kapıda, kulaklar radyoda... O geceyi hiç unutamam. Ilık bir hava vardı... Yüzlerce gazeteci sarayın heyetlere ayrılan kapısının tam karşısında yeşil çimlere yayılmış sonucu bekliyorduk. İngiliz TV ekibi ile radyocular karşılıklı ekip kurup küçük saha futbolu oynuyor... Almanlar, daha doğrusu Kuzeyli gazeteciler, devamlı kasa kasa getirttikleri biraları yuvarlıyorlardı. O adamların öylesine fazla birayı nerelerine doldurduklarını bir türlü çözemedim. Üstelik de yavaş yavaş sarhoşluk izleri görülmeye başlamıştı aralarında... Dünyanın en soğuk esprilerini yaptıktan sonra birbirlerinin sırtlarına ağır darbeler indirerek gülüyorlar, saatler geçtikçe bu ilişkiler itişme ve kovalamacaya dönüşüyordu... Diğer bir köşede birbirleriyle röportaj yapan Amerikalı TV ve radyocular... Bu arada radyolar devamlı takip ediliyor ve gazeteci arası şakalaşmaları birbirini kovalıyordu... BBC haberlerinde, radyonun başında diğerleriyle kendi sesini dinleyen İngiliz «yahu amma da attın ha..» diyerek kovalanıyor, Fransız André'ye «Oğlum sen içkiyi biraz azalt yoksa burada savaş çıkartacaksın» diye takınılıyordu. Basının mutfağındaki konuşmalardı bunlar.

Gerginliğin artması normaldi... Zira o sırada, Sov-

yetler Birliğinin bir bildirisi yayınlandı. Moskova ağırlığını koyuyor ve Kıbrıs'taki tüm yabancı kuvvetlerin çıkarılıp, Ada'nın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne dikkat edilmesini istiyordu.. Öte yandan Atina radyosunun altı defa aralıklarla yayınını kestiği, Kuzey Yunanistan'da karartma başladığı ve Türk donanmasından birçok geminin denize açıldığı haberlerini veriyordu ajanslar,... Yani içerideki konferanstan çıkacak olumsuz bir haber, savaşa yol açabilecekti.

Böylesine gergin bir hava içindeydik.. Herkeste, saatler geçtikçe endişeli bakışlar belirmeye başlamıştı...

ECEVİT DİRETİYOR

Arada Türk heyeti kendi odasına çekilmiş, hem getirilen sandviçleri yiyor, hem de havaalanına verilecek statünün bir projesini hazırlıyorlardı... Birden, Başbakan'ın Turan Güneş'i aradığı haberi geldi... Güneş yan odaya geçti. Önceleri kimse dikkat etmedi ancak yavaş yavaş Güneş'in cevapları ve suratının değişmesi, bir şeyler olduğu hissini veriyordu... 15-20 dakika süren konuşma bitince, Güneş, Kırca'nın yanına geldi:

— Askerlerin çekilmesiyle ilgili maddeye Bülent bey itiraz ediyor kardeşim. Bu kabul edilemez diyor. Gerekirse de toplantıdan çıkın diyor...

Buz gibi bir hava esiverdi... Güneş'in fena halde canı sıkılmıştı. Ecevit o ana kadar görüşmelere müdahale etmemişti. Kabul edilmiş bir maddeyi nasıl geri çevirebilirlerdi şimdi?

Ekibin sertleri diye nitelendirilen Büyükelçi Bayülken ve Müftüoğlu (MSP) çok memnun oldular. Bayülken ilk günlerde Bakanın yanında, kendi deyimiyle «bir er» gibi çalışıp yardımcı olmuştu. Halef-seleflik yok,

vatan vardı onun için. Müftüoğlu ise, yeteri kadar yabancı dil bilmediğinden olayları heyettekilerin anlattıkları kadariyle takip edebiliyordu (1).

MSP, Cenevre heyetine bir temsilci istenince, önce İstanbul İl Yönetim Kurulundan dil bilen bir tüccarı aday göstermişti. Bülent Ecevit'in «Biz parlamenter yolluyoruz. Sizden tüccar olmaz, parlamenter şarttır.» demesi üzerine Müftüoğlu seçilmişti. İçten hesaplı bir insan değildi... Olayların çok içine giremediğinden değerlendirmeleri de yetersiz oluyordu.. Yetersiz değerlendirmeleri de zaman zaman gereksiz müdahalelerine yol açabiliyordu. Onu yatıştırmak da Ülman'a verilmişti. Önceleri basın brifingleri yapması istenmiş, ancak ilk seferinde «biz çekiliyoruz» deyiverince, yine geri plana alınmıştı...

Güneş, Ecevit'i tüm zorlamalara rağmen inandıramadı... Bu defa Ülman'ı yolladı:

— Sen git, bir de sen dene. Bu madde bizim işimize geliyor.

Toplantılara arada bir girip çıkan Ülman, patronunun ne düşündüğünü tahmin ediyordu:

— Turan bey bana bunu yaptırmayın. Benim bildiğim Bülent bey maddeyi bu şekliyle kabul etmez.

Kırca da bu tutumun aleyhindeydi:

— Ne var kardeşim bu maddede? Ne var? Anlaşmaya «Bravo Türk askerleri, ne iyi ettiniz de geldiniz?» diye mi yazdıracağız.

Ülman misyona döndü ve Ecevit'i aradı. Başbakan bir defa kararını vermişti... Artık onu döndürmenin imkânı yoktu.

— Kabul edemem Halûk. Ben kendi elimle Girne

(1) Bu değerlendirmeyi kendisi bana anlatmıştır.

kalesine çektirdiğim bayrağı aşağıya indirtmem. Kendi yolladığım askeri oradan geri çekeceğim diye söz vermem.

— Bülent bey, eksperler çekilme kelimesinin önemli olmadığını ve çok şarta bağlandığı gibi, süresinin de belirsiz bırakıldığını ileri sürüyorlar.

— Biz söz verdik mi yapan bir hükümetiz. Yunanlılar daha temel isteklerimizden hiçbirini kabul etmemişken, hiçbir şey belli değilken ben bu güvenceyi veremem. Anlaşmayı imzaladığım anda her maddesini uygulayacağım. Diplomatik oyun yapmıyoruz ki burada...

Ecevit'in üzerinde durduğu nokta ÇEKİLME konusunda Türkiye'nin söz vermesiydi. Oysa böyle bir söz için vakit erkendi. Üstelik, Birleşmiş Milletlerin 353 sayılı ateş-kes kararının «yabancı kuvvetlerin çekilmesi» maddesini Türkiye açıkça reddetmiyor muydu? Şimdi kendi imzasını taşıyacak bir belgede yeniden ÇEKİLME'den söz etmek, iç ve dış politika bakımından büyük çelişkiler yaratırdı. Üstelik daha Kıbrıs'ın temel çözümü konusunda Yunanlılar tutumlarını değiştirmemişlerdi. İkinci bir harekât gerekebilirdi. İçinde «çekilmeden» söz edilen bir anlaşmayı imzalamak, Kıbrıs'taki gerçeklerle bağdaşamazdı.

Ecevit son derece kesindi:

— Ben bu anlaşmada ÇEKİLMEYLE ilgili bir şey görmek istemiyorum. Gerekirse toplantıyı bırakın...

Beklenmedik bir başka krizin içine düşülüvermişti bu defa... Ankara ile Cenevre heyeti arasındaki görüş ayrılığı, değerlendirme farklılığından doğuyordu.

Ülman geri döndü ve heyete «Kabul etmiyor ağa» dedi.

Artık toplantı saati gelmişti... Tekrar içeri çağırı-

lıyorlardı... Güneş telefona çağrıldı. Ecevit bu noktaya çengelini atmıştı bir defa:

— Hükümetin kararını bildiriyorum. İstediğimizi kabul etmezlerse toplantıyı ve konferansı terk edin.

— Neyi terk ediyoruz Bülent bey. Bence yanlış bir değerlendirme yapıyorsunuz. Bunun büyük bir sorumluluğu vardır.

Hayır, Ecevit'in tutumu kesindi.

Güneş ve Ecmel Barutçu için yapılacak bir şey kalıyordu: Konferansa öylesine kabulü imkânsız teklifler vermek ki, Yunanlılar kabul etmesinler ve terk etsinler. Böylece onların çekildikleri havası yaratılsın.

Türk heyeti içeri, Cenevre konferansını orada kopartmak üzere giriyordu...

Konferansı batıracak en iyi formülü kim bulabilir?

Tabii Coşkun Kırca...

Kırca kollarını sıvayıp maddelerle ilgili ilk teklifini sürdü Güneş'in önüne. Güneş vakit kazanmak için durmadan konuşuyordu:

— Bugünkü gerçekler karşısında, anlaşmaya Denktaş'ın Başkan yardımcılığı yetkilerini en kısa zamanda kullanma olanaklarının konulması gerekir.

Mavros bu maddeyi 1960 Anayasa düzenine dönüş şartiyle kabul edebileceğini belirtti. Türk heyeti ise, ısrarla sadece «Anayasa düzeni» diyerek eskiye dönüş yollarını kapatıyordu...

Callaghan araya girdi:

— Mr. Mavros neden itiraz ediyorsunuz. Buraya zaten 1960 Anayasası garantörleri olarak toplanmış bulunuyoruz. Denktaş da Başkan yardımcısı olduğuna göre, hakkını kullanmasında bence hiçbir sakınca yok.

— Bu nokta ileride, Kıbrıslıların da katılacakları

toplantıda ele alınabilir. Bugünkü tartışmalarımızın içine girmez.

— Zaten metinde bu meselenin ileride ele alınacağı belirtiliyor. Denktaş'ın yetkileri hukuken var. Yarın ister azaltılabilir, ister çoğaltılabilir. Bu barışa hizmet eder.

MAVROS HER ŞEYİ KABUL EDİYOR

Mavros arkasına dönüp yardımcılarıyla uzun uzun tartıştıktan sonra KABUL demez mi... Haydiii konferansı batırmak için bir fırsat kaçmıştı... Yeni bir teklif hazırlanıverdi arkada. «Üç Bakanın, Ada'da fiilen iki otonom yönetim bulunduğunu kabul etmeleri gerekir.»

Kıbrıs'ın açıkça ikiye bölünmesi demekti bu... Mavros dayanamadı :

— *Artık bu kadarı fazla. Bunu kabul edemem.* Kıbrıs'ı ikiye bölmek mi istiyoruz? Üstelik Anayasal sorunların burada ele alınmaması yolundaki görüşlerimizi de çok iyi biliyorsunuz.

Tartışma uzun sürdü. Callaghan, Mavros'u ikna işini üzerine almıştı adeta. Yardımcıları dakika başı yeni bir formül ileri sürüyorlardı. İngiliz diplomasisinin üstünlüğü o arada belli oluyordu:

— Mr. Mavros dikkat ederseniz, Türk teklifinde De Facto (fiilen) deniyor. Zaten bu böyle değil mi? Yok mu bunlar?

— Anlaşmaya girince anlamı değişiyor.

— İsterseniz müşahede edildi diyelim.

Mavros ekibiyle yine uzun uzun konuştu... Türk heyetinin heyecanlı bakışları arasında dönüp, yine KABUL demez mi?

Türkler, göz göre göre, (Kıbrıs Türkiye'ye bırakılmıştır gibi) formüller çıkarıp konferansı koparma sorumluluğunu açıkça yüklenmeden, ortaya atılacak nokta bulamaz hale gelmişlerdi artık... Olmuyordu... Bir türlü kesemiyorlardı.

Son olarak «Göçmenlerin geri dönmesi ve Ada'da herkesin serbest dolaşımı» konusundaki maddelerin tamamen çıkarılmasını istedi Güneş... Yine tartışmalar, tartışmalar ve sonunda yine KABUL.

Heyet yerine çöküverdi. Zira Mavros, konferansı bir madde yüzünden koparmak istemiyor ve manevra kabiliyetinin yeterliliği ölçüsünde işi kurtarmak istiyordu...

Güneş, Barutçu, Kırca ve Yavuzalp'e döndü:

— Çıkamıyoruz buradan beyler. Hepsini kabul ettiler. Yapacak başka bir şey yok.

Barutçu ve Kırca da aynı fikirdeydiler:

— Ankara'nın bu isteklerimizin kabul edildiğinden haberi yok. İsterseniz bir defa bildirelim. Belki tutumları değişir.

Mantıkî idi teklif.

— Peki Kırca, sen Halûk ile misyona gidip durumu Bülent beye bildir.

Gecenin 02.00'si olmuştu. Kimsede hal kalmamıştı... O sırada New York'da başlayan Güvenlik Konseyi toplantısı aşağıdaki salonlardan birinde direkt yayınlanıyor ve Osman Olcay'ın yeni Sovyet tasarısı hakkındaki konuşması dinleniyordu:

— Bu toplantının neden yapıldığını bir türlü anlayamadım. Şu anda Cenevre'de ilgili ülkeler bir anlaşma zemini ararlarken, onların işlerini neden güçleştiriyoruz.

Sovyetler Birliği, Güvenlik Konseyine «Adaya, ateş-

kes ile ilgili B.M. kararının uygulanıp uygulanmadığının araştırılması için bir heyetin yollanması, tüm yabancı askerlerin geri çekilmesi ve Makarios'un Cumhurbaşkanlığına dönüp, Cenevre görüşmelerine de katılması» yolunda önerge sunuyordu. Sovyetler artık Ankara'yı tam olarak karşısına almış, sıkıştırmaya başlamıştı. Makarios'un şansını kaybetmemesini istiyorlardı...

Güvenlik Konseyinin 42 dakika süren oturumunun sonunda İngiliz delegesinin Sovyet tasarısına sert itirazını dinlerken, tüm gazetecilerin heyecanla çıkış kapısına koştuğunu gördüm... Flaş ve TV ışıkları arasında, sol omuzu yine hafifçe yana kaymış, yorgunluktan yüzü çökmüş iki kişi seçiliyordu: Kırca ve Ülman.

Arabaya bindiler ve şoför Mustafa etrafın heyecanını biraz daha körükleyecek şekilde lastikleri patinaj yaptırarak büyük bir hızla oradan ayrıldı...

Meraktan çatlayacaktık... İçerde hâlâ devam ediyordu toplantı.

GÜNEŞ'İN MÜDAHALESİ

Güneş için artık durumu açıkça ortaya koymaktan başka çare kalmamıştı:

— Benim daha önce anlaşmaya vardığımız noktalardan birinde şüphem var...

Mavros durumu hemen anladı:

— Ooooo anlaştıklarımıza geri dönüyorsunuz. Bu böyle olmaz.

Mavros «yanıldım» diye düşünmüş olacak ki, din-

— Durun Mr. Mavros ne diyeceğimi biliyor musunuz?

ledi. Güneş 20 dakikaya yakın konuştu, dereden su çeker gibi.. ve sonunda önerisini açıkladı:

— ... askerlerin çekilmesiyle ilgili 4'üncü maddeyi hükümetime sormam lâzım.

— Ne demektir bu? Siz Dışişleri Bakanı olarak bunu bir defa kabul ettiniz. Ben kabullendiklerim için Atina'ya sormuyorum. Bence bu tutum iyiniyet ile bağdaşmaz.

— Zaten burada hazırlık çalışması yapmıyor muyuz? Tümü Ad referandum (hükümetlere sorulmak üzere) kabul edilmedi mi?

Doğrusu Callaghan Güneş'in bu tutumunu fazla abartmadı... Olabilirdi.

— Zaten elimizde daha güvenlik kuşağı ve havaalanı meseleleri var. Yarın yeniden toplanabiliriz. Ancak Mr. Güneş bize bu gece 4'üncü madde konusunda bir cevap verirse iyi olur.

03.00'de Güneş soluk bir yüzle saraydan ayrılırken gazetecilere «Merak etmeyin biraz sonra geleceğim» demekle yetinip misyona gidiyordu.

Misyondan Başbakanı aradı ve durumu oldukça uzun bir şekilde yeniden anlattı... Kendi değerlendirmesini yaptı. Konferansın kopartılmasına karşıydı. Üstelik Ankara'nın bu tutumundan fena halde kırılmıştı. Küçük düşmüş gibi hissediyordu kendisini... Devamlı olarak, maddenin hangi anlama geleceğini, Amerika, Rusya ve İngiltere'nin tutumunu, dünya kamuoyunun havasını söylüyor ve Ecevit'i iknaa çalışıyordu...

Başbakan da, bu durumda konferansın terk edilmemesi gereğini kabul etmişti. Ancak 4'üncü madde konusunda bambaşka düşünüyordu:

— Peki ben sabah sizi ararım. Bakanlar Kurulunu toplayacağım.

Güneş, hâlâ sarayda bekleyen Callaghan ve Mavros'u aratıp durumu anlattı. Hükümet kararını vermek için konuyu görüşecekti...

Yine günün ilk ışıkları atmaya başlamıştı... Mavros önce biraz dışarda dolaşmış, sonra Callaghan ile görüşmeye girmişti.

Bizler ise ölü yığını halinde, düşmemek için adeta birbirimize yaslanarak dolaşıyor ve bekliyorduk (1)...

Saat 04.20'de Mavros çıktı... Canına tak etmiş gazeteciler Mavros'un resmen eteklerine yapıştılar. Bir değerlendirme yapmazsa bırakmayacakmış gibi halleri vardı:

— Her şey şimdi Ankara'nın elindedir. Bakanlar Kurulu toplanmış. Eğer Türkiye kabul ederse anlaşma hemen imzalanacak.

Artık çoktan 29 TEMMUZ PAZARTESİ'ye girmiştik.

Cenevre'de güneşin doğuşunu seyrettiniz mi?

Ben üç defa seyrettim.

Hiç güzel olmuyor. Tavsiye etmem.

(1) Gazetecilerin Cenevre Konferansındaki çalışma koşulları, Ajansların haberi haline gelmiş, TV'lerde röportajlar yapılmıştır.

29 Temmuz Pazartesi

Delegasyonun her odası ayrı bir âlemdi. İnsanlar uzanmış uyuyorlardı. Halûk Ülman ve Ecmel Barutçu koltuklarda kıvrılmış, Güneş, Kırca'nın odasındaki uzun kanepeye yığılmış, teleksçiler Kemal Kutay ve Burhan bey bitkin vaziyette teleks odasında sızmışlardı... Ankara'dan gelecek cevap bekleniyordu. Saat 08.30 civarında Mehmet Barlas, Oktay Ekşi ile beraber, biz de delegasyona geldik ve girişteki kanepelere resmen düştük... Bekliyoruz.

Bir ara genç diplomatlardan birinin, kapı aralığından duyduğu haber etrafı karıştırıverdi: Beyefendi gece kimseler yokken Sayın Müftüoğlu Ankara'yı direkt telefondan bağlattı ve Erbakan ile konuştu... Buradakiler Türkiye'yi satıyorlar, dedi. Haberiniz olsun.

Ben bu kadarını işittim. Ondan sonra telaşla bir koltukta yorgunluktan sızmış Ülman'ın uyandırılışını gördüm ve yine kapılar kapanıp «Koalisyon yaralarının sarılma operasyonu» başladı... Müftüoğlu'na onun ertesi günlerinde gösterilen sıcak ilgiyi fark ettikçe için için gülüyordum.

ECEVİT DÜŞÜNÜYOR

Ecevit bütün gece maddeyi düşündü. Kabul edilemezdi. Sabah erkenden Cenevre'yi aradı evinden. Ka-

bul edemeyeceğini uzun uzun anlattı. Sonra kabine toplantısına girdi... Bir taraftan da Cumhurbaşkanı Korutürk'ün bir yurt içi gezisini «Cenevre'deki gelişmelerin sonunu beklemek» amacıyla ertelediği açıklanıyor ve 12 Adalara Yunanistan'ın takviye gönderdiği haberleri Türk Genelkurmayından resmen doğrulanıyordu... Ecevit bu kabine toplantısından hemen sonra basına, özetini aldığım şu sözleri söylüyordu: (1)...

«Anlaşma ya imzalanır veya imzalanmaz. O safhadayız. Türk kuvvetlerinin ileride çekilmesi anlamına gelebilecek veya onların takviyesini durdurması anlamındaki hiçbir öneriyi kabul edemeyeceğimizi, hükümet olarak kararlaştırdık... Durumu Sayın Dışişleri Bakanımıza da bildirdik. Geride bıraktığımız çok acı tecrübeler vardır. Daha önceleri anlaşmalarla belirlendiği halde, Yunanlılar bunu çiğnemiş, kuvvet yığmışlardır. İleride Ada'ya verilecek statü bize ne derece güven verir, o zaman düşünülür. Ancak şimdilik bunların üzerinde herhangi bir tartışmayı bile kabul etmiyoruz...»

Başbakan'ın bu kesin çıkışı, Ankara'dan hemen Cenevre'ye, Callaghan'a ulaşmıştı.

Callaghan sabah Mavros ile uzun bir görüşmeden sonra, önce Kissinger'in özel temsilcisi Buffum, arkasından da Coşkun Kırca'yı arattırdı. Kırca ile görüşmek istiyordu...

Kırca aslında kendi muadilini görmek üzere girmişti... Ancak Callaghan da odadaydı:

— Dördüncü madde yüzünden konferansın kopmasının nasıl bir tepki yaratacağını ve dünyayı nasıl karşınıza alacağınızı herhalde biliyorsunuz. Herkes sizin cevabınızı bekliyor. Yanlış bir adım Türkiye'nin istila ni-

(1) 30 Temmuz 1974, Milliyet.

yetlerinden şüphe edilmesine yol açabilir... Yunan meslekdaşım ile konuştum ve onun da kabul ettiği yeni bir metin hazırlattım. Başbakanınızın endişelerine cevap verecektir zannederim.

Kırca doğruca misyona dönüp, yeni durumu Güneş'e anlattı, saat 11.00 civarında Bülent Ecevit'i arattırdı ve yeni metni yazdırdı:

«Üç Dışişleri Bakanı, ilgili tarafların kabul edebileceği âdil ve sürekli bir statü çerçevesinde, Ada'da tam güvenlik ve karşılıklı itimat teessüs ettikten sonra, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilerde askerden arınması olanağının ve Silahlı Kuvvetlerin sayısı ile silah, mühimmat ve diğer harp malzemesinin uygun zamanlarda ve kademeli şekilde indirimin yol açacak tedbirlerin geliştirilmesi isteğinin ele alınması hususunda mutabık kalmışlardır.» (1)

Ecevit sadece dinledi ve aradan bir saat geçmeden cevabını verdi:

— Bunun da kabulüne imkân yok. Biz burada bir metin üzerinde çalışıyoruz. Size bildireceğiz.

Yine bekleme başlamıştı... Bu arada Callaghan teklifinin reddedildiğini duyunca fena halde sinirleniyor ve yardımcılarına «söyleyin Türklere, buna benzer bir başka teklif getirirlerse reddederim» diyordu... Hava giderek gerginleşmiş ve Türk Hükümeti, basın brifinglerinde devamlı «katı tutumundan» dolayı eleştirilmeye başlanmıştı...

Buffum kendini gösterdi öğle üzeri... Güneş ile çeşitli formüller üzerinde uzun uzun tartıştı ve gitti... Kissinger devreye girmeye hazırlanıyordu yine anlaşılan.

---

(1) Aslı İngilizce olan resmi metinden tercüme edilmiştir.

Güneş odanın içinde gidip geliyor ve durmadan «Yahu içinde askerlerin çekilmesinden söz etmeyen bir metin yazalım» diyordu... Sonunda kendi oturup bir formül çıkardı ortaya (1).

«Üç Dışişleri Bakanı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde durum düzeldiği ölçüde ve Kıbrıs sorununa sulh ve güvenliği tekrar sağlayabilecek âdil ve sürekli bir çözüm bulunca, Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının tümünün Kıbrıs Cumhuriyetinde barış ve güvenliği kurmaya yardımcı olması için, en kısa sürede uygulanması hususunda mutabık kalmışlardır.»

Ancak Ankara'nın fikrini almamıştı bu konuda... Birleşmiş Milletlerin 353 sayılı kararına fazla ağırlık veriliyordu. İşin içine B.M. gereğinden çok sokulmuş oluyordu.

— Biz bu teklifimizi Callaghan ve Mavros'a gönderelim. Eğer kabul ederlerse Ankara'ya durumu anlatırız. Ancak Callaghan'a verirken iyice anlatın. Bu benim resmî olmayan ve henüz Ankara'nın onayını almadığım metindir. Kesin kabulü için Ankara'nın onayı şarttır. Bir zemin yoklaması olduğunu anlatın.

Teklif Callaghan'a yollandı... O zamana kadar geçen süre içinde, Yunanistan'ın TÜRK BİRLİKLERİNİN İKMALİ konusundaki itirazdan vazgeçtikleri anlaşılmıştı...

Geriye böylece şimdilik sadece ÇEKİLME hakkındaki madde kalıyordu.

Ecevit'in kesin karşı çıkması bir avantaj sağlamıştı. Aslında Yunan heyeti bu durumda büyük bir karışıklık çıkmasını istemiyor ve oldukça anlayışlı hareket etmeye çalışıyordu...

---

(1) Aslı Fransızca olan metinden tercüme edilmiştir.

Tam kabine toplantısı sırasında, Ecevit'i Cenevre aradı. Anlaşmazlık konusu olarak sadece ÇEKİLME maddesi kaldığı, Turan Güneş'in zemin yoklamak amacıyla gönderdiği metnin Callaghan tarafından da olumlu karşılandığı haberi veriliyordu.

Ecevit metni kabinede özellikle sözüne güvendiği Hasan Işık'a okuttu. Diğerlerine de gösterdi... Işık karşı çıktı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararının tamamını kabul ettiğimiz anlamı çıkıyordu ki, bu doğru değildi. İleride başımıza büyük işler açabilir ve diplomatik bakımdan sakıncalar doğurabilirdi. Başbakan da beğenmemişti.

Ecevit, bir süre sonra Güneş'i arayıp olumsuz cevap verince, ilişkiler birden gerginleşiverdi. Dışişleri Bakanı bunun reddedilişinin sorumluluğunu hemen Işık'a yükledi. Güneş ile Işık arasında hükümetin kurulmasından bu yana devam eden ve giderek artan sürtüşme bu gerginlikte rol oynuyordu. Güneş, Işık'ın bu konuda Ecevit'e baskı yaptığını hissediyor ve düşündükçe de sinirleniyordu... İşin içine haysiyet meselesi girmişti artık... Işık, o güne kadar çeşitli devrelerde Güneş'in Dışişlerini idare edişini beğenmediğini etrafına sık sık söylemişti... İkisi arasında garip bir sürtüşme vardı.

Güneş «böyle bir nedenle konferans terk edilmez» diye telefonu kapatırken, aslında Hasan Işık'ın tahmin ettiği görüşlerine karşı çıkıyordu... Yoksa Başbakanınkilere değil.

Callaghan'a, Güneş'in verdiği son teklifin de Ankara'dan reddedildiği haberinin verilmesi dramı biraz daha artırmaktan başka işe yaramadı.

Herkes kendi misyonunda, Callaghan sarayda devamlı sert demeçlerle Türkiye'yi hırpalıyor, Güneş de

bıyıklarını çekiştirip odanın içinde durmadan dolaşıyordu. Kendi durumu hakkında kesin bir yargıya varması gerekirdi...

Ecevit, kabine toplantısı sonunda Işık ve diğerleri ile beraber hazırladığı metni Cenevre'ye yazdırdı... Bu defa Güneş telefona gelmemişti...

Metin şöyleydi:

«Üç Dışişleri Bakanı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilerde askerden arınması ve Silahlı Kuvvetler sayısı ile silah, mühimmat ve diğer harp malzemesinin uygun zamanlarda ve kademeli şekilde azaltılmasına müncer olacak tedbirlerin geliştirilme imkânlarının, ilgili taraflarca ele alınması hususunda mutabık kalmışlardır.» (1)

Hemen arkasından gazetecilere hükümetin tutumunu açıkladı: «Şimdi başka bir formül üzerinde çalışılıyor. Buna göre Ada'daki Silahlı Kuvvetlerin zamanı geldiğinde yavaş yavaş azaltılması anlamına gelecek kelimeler var. Biz hiçbir kesin bağlayıcı anlamdaki anlaşmaya imza atamayız. Zira eski tecrübelerimizden ağzımız yandı... Biz böyle bir mükellefiyeti kabul ettiğimiz takdirde ona sadık kalmak isteriz... Yunanistan'ın sadık kalacağına dair bir teminat yoktur. Geçmişte de kalmamıştır. 12 Adalar konusunda da sadık kalmamıştır...»

Her iki ülkeyi de kemiren mikrop ŞÜPHE idi... Başka hiçbir şey değildi. Biri diğerine inanmıyordu... Yılların bıraktığı ağır bir tortu idi.

Ecevit konuşmasının sonunda, «... Dışişleri Bakanı Güneş şimdi teşebbüsünü yapıyor» (2), dediği sıralar-

---

(1) Aslı İngilizce olan metin[illegible] tercüme edilmiştir

(2) 30 Temmuz 1974, Milliy[illegible]

da, Turan Güneş kendi kendini yiyor ve Kırca Türkiye'nin yeni karşı önerisini Callaghan'a götürüyordu...

Big Jim metni okuyunca tam manasiyle taştı ve derhal reddetti:

— Siz galiba bizimle oyun oynuyorsunuz. Size yaptığımız ilk tekliften sadece «çekilme» kelimesini çıkartıp birkaç değişiklik yapmışsınız. Üstelik, aynı yönde bir başka öneriyi kabul etmeyeceğimizi de söylemiştim. Alay mı ediyorsunuz? Benim yolladığımı reddettiniz, arkasından Bakanımızınki geldi, o da reddedildi. Bunu kabul etmek benim şahsiyetime yakışmaz... Bakan kimdir burada? Güneş mi, yoksa Ecevit mi? Ne biçim iştir bu?

Söylendi, söylendi, söylendi... Big Jim'i bir daha öyle gören olmayacaktır zannederim... Derhal Turan Güneş ile görüşmek istedi.

— Saat 17'de kendisini bekleyeceğim. Zaten telefonlara bile cevap vermemeye başladı. Bu gidişi durdurmamız lâzım. Dünyanın gözü üzerimizdedir.

Callaghan, Mavros ile tekrar görüştükten sonra Ankara'yı arattı ve Ecevit ile konuştu... Arkasından Kissinger. Callaghan yine etrafı hareketlendirmeye başlamıştı. Ne olursa olsun, ya konferansı kurtaracak veya Türkiye'yi sert bir şekilde suçlayacaktı...

Sabaha karşı bekleme havası, işlerin Ankara'ya dönüştüğü ve Türkiye'nin reddinden dolayı da, konferansın kopmak üzere olduğu, İngiliz sözcüleri tarafından basın brifinglerinde de açıkça söylenmeye başlanmıştı... İngiliz basınının bu derece Dışişleri sözcüsünün paralelinde gittiklerini de ilk defa Cenevre'de gördüm. Callaghan konferansı, kendisi ve partisi için de önemli görüyordu... Prestij konusu yapmıştı artık...

Mavros bu arada basın toplantısı yapıp, bazı «ger-

çekleri açıklayacağını» bildirdi... Tamam artık konferansın sonuna gelinmiş ve herkes kılıçlarını çekmişti... Kim gazetecilere daha inandırıcı konuşursa, o kazanacaktı.

GÜNEŞ - CALLAGHAN TARTIŞIYORLAR

17.00'de Güneş, Callaghan'ın odasına girerken herhalde hayatının en ağır sözlerini işiteceğini bilmiyordu... Callaghan hemen hemen sözü hiç Güneş'e bırakmadan konuştu:

— ... bu kadarı kabul edilemez. Sizin burada bir mesajcıdan başka bir rolünüz yok... Eğer hiçbir yetkisi veya inisiyatifi yoksa, bir Bakan istifa eder... Telefon ahizesi gibisiniz...

Güneş kendini zor tutuyordu. Ah, bir başka birisi söylese bunları, kül tablasını kaptığı gibi kafasına atabilirdi. Ancak karşısındaki adam en sonunda İngiliz Dışişleri Bakanıydı ve iki Bakanın kavga etmesi kadar komik bir durum düşünülemezdi Dudaklarını yedi, bıyıklarını çekiştirdi... Direndi direndi. Herhalde hayatının birkaç yılını orada bırakmıştır Güneş. Karşısındaki insanın kabalığına kendini kaptırmadı... Son derece soğuk ve küçümser bir hava içinde, «Böylesine önemli bir meselede Hükümetlerin karar vermesinden daha normal bir şekil yoktur bence... Tutumumuz gayet sarih ve açıktır» diye cevaplandırmakla yetindi. Ama içine fena oturmuştu... Konuşmanın bittiğini anlatmak için tam ayağa kalktığı zaman Callaghan sinirliliğinin verdiği heyecanla olacak, ünlü ültimatomunu ortaya koydu:

— ... Ben burada sizin keyfinizi bekleyecek değilim. Başka işlerim var. Yarın sabah saat 9.30'a kadar

size süre tanıyorum. Ya gelir ilk önerdiğimiz teklifi kabul edersiniz veya herkesin kabul edebileceği bir teklif getirirsiniz. Aksi halde ben gidiyorum. NATO ve Birleşmiş Milletleri harekete geçireceğim ve Avam Kamarasında konferansın kopmasından sizin sorumlu olduğunu açıklayacağım.

Güneş, Callaghan'ın elini dahi sıkmadan odadan çıktı...

Misyona döndüğü zaman suratı allak bullak olmuştu.

Heyeti topladı etrafına ve İngiltere'nin ültimatomunu, Hükümetin çekilme kararını... Tüm gelişmeleri anlattı. Herkeste bir düşüncedir başladı. Türkiye yapayalnız kalmış gibi görünüyordu... Güneş'in sinirden elleri titriyordu. Ülman ile Müftüoğlu'nu bir odaya çekti... Kapı aralığından bir tek kelime duyudlu: BEN BU DURUMDA İSTİFA EDİYORUM.

Aslında bu olup bitenlerden heyetin önemli bir bölümü habersizdi. Onlar kendi havalarındaydılar... Güneş, biraz sonra Kırca'yı da odaya çağırdı. Artık sabrı taşmıştı. Gözleri çakmak çakmak olmuştu:

— Coşkun bey, İngiltere'nin verdiği ültimatomu Türkiye reddetmektedir. Hükümetimiz verdiği son teklifte ısrar etmektedir ve gerekirse konferanstan çekilecektir. Bu durumu lütfen derhal İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan'a bildiriniz. Eğer çok acele işi varsa, derhal de gidebilir.

Kırca şaşırmıştı...

— Beyefendi emrinizi derhal yerine getiririm, ancak ben bu delegasyonun ikinci adamı olarak size bir ikazda bulunabileceğimi tahmin ediyorum. Türkiye için

şu anda konferanstan çekilme cinnetten başka bir şey değildir. Buraya kadar geldikten ve böylesine önemli başarı kazandıktan sonra bırakılmaz...

Bu sözler havayı birdenbire boşaltıvermişti... Yorgunluk, asap bozukluğu.. Güneş boşanıverdi. Gözleri yaşlandı.. Sinir ve yorgunluk çok yıpratmıştı... İstifa etmesinin sakıncaları üzerinde Ülman, Kırca ve Müftüoğlu Güneş'e uzun uzun baskı yaptılar...

Kırca sinir içinde «yahu vallahi dünya bize barbar diye bağırır. Hesabını sorarlar insandan» diye söylenip duruyordu...

MÜFTÜOĞLU «İNTİHAR EDERİM» DİYOR...

MSP'nin parlamenter temsilcisi İsmail Müftüoğlu olaydan hissi yönden en çok etkileneni idi... Güneş'e büyük bir sempati duyduğundan dolayı değil. Konferans sırasında böyle bir tutumla Dışişleri Bakanının güç duruma düşürülmesine sinirlenmişti... Aslında, bir gün önce genç diplomatlar Müftüoğlu'nun, odada kimse bulunmadığı bir sırada direkt telefonla Erbakan'ı aradığını ve «diplomatlar bizi satıyor, Kıbrıs'ı kaybediyoruz» dediğini duymuşlar ve Güneş'e söylemişlerdi (1).

Güneş hemen orada istifasını yazdı ve teleksçiyi çağırdı. Ankara'ya yollamasını istedi... Müftüoğlu yerinden fırladı ve kâğıdı kapıverdi. Meseleyi vatan-millet açısından ele alıyordu:

— 40 milyonun haysiyetini kurtarmalıyız. İntihar

(1) Olayın bu detayı Müftüoğlu tarafından bana anlatılmıştır. Müftüoğlu bana verdiği demeçte şunları söylemişti: Az İngilizce ve Rumca biliyorum. Konferans sırasında diplomat arkadaşların söylediklerinden faydalanıp bir değerlendirme yapıyordum. İkili toplantılara biz girmiyorduk.

ederim ve buradan bir eksikle gidersiniz, ancak sizi istifa ettirmem. Hepsinin kafalarına sandalyeleri geçirmeyi biliriz.

Aslında salonda bulunanlar Müftüoğlu'nun sözlerini ciddiye almadılar tabii. Yarım saat kadar sonra Müftüoğlu, bu defa Ankara'dan arayan Deniz Baykal'a çıkışıyordu :

— Siz bizimle alay mı ediyorsunuz. İkide bir talimat değişir mi?

... Hızını alamadı ve MSP'li Bakanlardan bazılarına da aynı tehdidi bildirdi: «Geldiğim zaman altınızda sandalye bulamazsınız.»

Güneş'in istifası Ankara'da hemen etkisini gösterdi tabii. Deniz Baykal aracılık ediyordu. Hasan Işık ile Turan Güneş arasındaki gerginlik idi olayın gerçek nedeni...

İşte Müftüoğlu'nun, belki komik, ancak içten gelerek yaptığı jest... Hem de birkaç gün öncesine kadar «bizi satıyor» dediği insan için...

Ülman telefonla Deniz Baykal'a durumu anlatıyor ve «Aman bir şeyler yap. Turan hocanın gözü kara» diyordu.. Telaş her tarafı sarmıştı...

Turan Güneş son sözünü söyleyerek odadan çıktı:

— Ben yatmaya gidiyorum. Kimse ile de görüşmek istemiyorum. Ne Başbakan, ne Callaghan.

Kriz, sadece konferansı ve uluslararası ilişkileri değil, kabineyi dahi sarsacak boyutlara ulaşmıştı.

TELEFON DİPLOMASİSİ

O gece, Kırca ile İngiliz heyetinin ikinci adamı Wiggin arasındaki konuşmayla kapanırken, yerini telefon diplomasisine bırakıyordu... Hem de sabahın

04.00'üne kadar sürecek bir telefonlaşmaya...

Kırca, Wiggin'e Güneş'in cevabını gayet resmî bir şekilde açıkladı :

— Türkiye ültimatom almaya alışık bir ülke değildir ekselans. Tutumu da, Güneş'in Callaghan'a bildirdiği gibidir.

Konferansın son anları yaşanıyordu... Wiggin havayı kavramıştı. Yapılan hatayı düzeltmesi gerekiyordu. Zaten bunun için Mavros'un basın toplantısı son dakikada iptal ettirilmiş ve ertesi sabaha kadar beklemesi rica edilmişti.

— Mr. Kırca bir yanlış anlama olacak. Biz ültimatom vermiş değiliz. Callaghan uçağının kalkış saatini söyledi sadece. İşçi Partisi kongresinin hazırlıklarına gitmesi gerekiyor. Tek işinin konferans olmadığını siz de takdir edersiniz... Zaten lüzumsuz derecede çok vakit harcandı... Lütfen hükümetinize, bunun bir ültimatom havası içinde söylenmediğini bildiriniz.

İngiliz diplomasisi, patronunun kırdığı bir potu düzeltmeye çalışıyordu... Wiggin, Kırca'yı, bir içki içelim diye bara götürünce, işler biraz daha renk değiştirdi.

— Mr. Kırca, buna bir çare bulmak lâzım. Böyle devam edemez. Aynı teklifte ısrar ederseniz, Callaghan Mavros'a karşı ne durumda kalır tahmin ediyorsunuz herhalde. Sabaha kadar bir şeyler hazırlayın.. O kadar zor değil...

— Artık bu iş burada hallolmaz.

Kırca İngilizlere asıl anahtarın Ankara - Atina ve Washington'da olduğunu anlatmak istiyordu.

— Yani Ankara ile mi bağlı?...

— Evet.

— O zaman biz Başbakan ile temasa geçeriz.

— Ancak dikkat edin. Bülent Ecevit pire için yor-

gan yakan adamdır. Günün birinde bugünkü gibi bir hareketiniz duyulursa, iki müttefiğin arası kapanmayacak şekilde açılır. Üstelik ben şahsen Callaghan'ın Ecevit'i telefonla arayarak fikrinden vazgeçirebileceğine pek inanmıyorum... Yeni bir yaklaşım gerekir.

Hava neden sonra dağılmıştı... Ancak tam dışarı çıkılacaktı ki, içeri giren Woodison, yepyeni bir krizin haberini getirdi:

— Askeri komitede, Türk temsilci güvenlik kuşağının 10 kilometre olmasını istediklerini söyledi. Bu resmî görüşümüz değildir, ancak Genelkurmayımız bu yönde hesaplamaktadır, dedi. Yunanlılar çok şüphelendiler ve şimdi mutlaka güvenlik kuşağının genişliğini ve B.M. kuvvetlerinin statüsünün saptanmasını istiyorlar. Açıklık kazanmadan anlaşmayı imzalamayacaklarını söylüyorlar. Gerçekten Mr. Kırca, Ada'nın yarısı ve Lefkoşa'nın tamamı bu şekilde Türk kuvvetlerinin avucunun içine giriyor demektir.. Böyle bir niyetiniz var mı?

Kırca şaşırmıştı. Zira bundan hiç haberi olmadığı gibi, askerî komiteye girenlere sıkı sıkı «kilometreden söz etmeyin. Yunanlılar çok hassas. Bu defa zararlı çıkarız» denmişti.

Wiggin, daha da ileri gitti:

— Bu sözün söylenmesi, arkasından da askerlerin çekilmesine itirazınızı birbirine bağlarsanız, Türkiye'nin niyetleri hakkında şüpheler artmaz mı?

Kriz, zamansız söylenmiş bir sözle dallanıyordu...

— Mr. Wiggin, size Bakan adına böyle bir niyetimiz olmadığını söyleyebilirim. Askerî başdanışmanımız şahsi fikrini söylemiştir...

Kırca hafif değil, koskoca bir yalan söylemek zorunda kalmış ve epey de canı sıkılmıştı.

KİSSİNGER DEVREDE

Cenevre uyumaya başlarken, Kissinger Ankara'da devreye giriyordu.

Önce Ecevit ile konuşuyor, arkasından Karamanlis'i arıyor ve zaman zaman da, Cenevre'den Callaghan ile konuşuyordu.

Ecevit'e Callaghan'ın teklifini kabul ettirmeye çalıştı:

— Askerlerin geri çekilmesi ile ilgili söz anlaşmada var ise mutlaka uyulur mu? Ateş-kesi kabul ettikten sonra da uymadınız ve yürüdünüz...

— Hayır, karşıdan ateş edilmeseydi ateş-kes ihlalleri olmayacaktı... Bu ise değişik. Daha Ada'nın temel statüsü hakkında hiçbir ümit yokken, Türk askerlerinin geri çekileceğinden söz ediliyor... Yunanlılar istedikleri gibi başka limanlardan takviyeye devam edecekler, oysa bizim birliklerimiz devamlı bir kontrol altında tutulacak... Olmaz böyle şey. Biz SÖZ verdik mi yerine getiririz. Biz dünyayı aldatmayız. Tüm politikamız da bunun üzerine kurulmuştur. Yoksa Yunanlılar gibi, imza et sonra uyma... Bu benim anlayışım dışındadır.

Ecevit, tek başına kalmıştı... Her taraftan eleştirileceğini, uluslararası forumlarda sıkışacağını da biliyordu. Ancak büyük risk ve fedakârlıklarla Ada'ya çıkan Türk askeri için «geri dönecektir» diye bir güvence veremezdi... Ondan sonra her defasında bu imzası karşısına çıkarılacak, işte o zaman dünya kamuoyunun baskısına dayanmak güçleşecekti...

Ecevit'in hesabı buydu... Üstelik Cenevre'ler başladığından beri, her şeyi devamlı kamuoyuna açıklamıştı... Böylece kendini bu açıklamalarıyla da bağlıyor ve

manevra kabiliyetini bile bile düşürüyordu. Onun iç politikada da uyguladığı bir taktik idi... Kıbrıs'taki siyasî hedeflere varılmadan güvencede bulunamaz, ancak temel çözümden sonra çekileceği (istilacı amaçları olmadığı) anlamına gelebilecek bir formülü kabul edebilirdi...

İşte bu telefonlaşmalar 04.30'a kadar sürdü... Kissinger ile sonunda bir metin yazabilmişlerdi..

Ecevit, Erbakan'ı arattı, önce bulamadılar. Yarım saat sonra evinde uyuduğu haberi geldi. Başbakan telefonla uyandırdı ve metni okudu. Erbakan kabul etti.

Artık Karamanlis ve Callaghan'ın son cevabı gerekirdi. Kissinger yine telefon diplomasisiyle bunu üstüne aldı...

Cevap: KABUL'dü.

Ecevit, Kissinger'in son telefonunu kapattıktan sonra, aşağıya iniyor ve kapıdaki gazetecilere, ihtiyatı elden bırakmadan, «yeni bir formül üzerinde çalıştık. Karşı tarafın kabul edip etmeyeceğini henüz bilemiyorum» derken, üç bin kilometre uzaklıktaki (Cenevre) Türk misyonunun teleksinden varılan anlaşmanın metni çıkıyordu:

«Üç Dışişleri Bakanı, Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının mümkün olan kısa sürede uygulanması hususunu yeniden teyid ederek (bu şekilde Yunanistan'ın elindeki bu konsey kararı silahı alınmış olmakta ve uygulanması geri atılmaktadır), ilgili bütün tarafların kabul edebileceği âdil ve sürekli bir çözüm çerçevesinde ve Kıbrıs Cumhuriyetinde barış, güvenlik ve karşılıklı itimat teessüs ettiği ölçüde Kıbrıs Cumhuriyetindeki Silahlı Kuvvetler sayısı ile silah, mühimmat ve diğer harp malzemesinin uygun zamanlarda ve ka-

demeli şekilde azaltılmasına müncer olacak tedbirlerin geliştirilmesinde (bu şekilde Türk birliklerinin çekilmesi çok daha geriye atılmış oluyor) mutabık kalmışlardır» (1).

Teleksin başında uykulu gözlerle üç kişi eğilmişti... Güneş, Barutçu ve Kırca. Derin bir oh çektiler... Bitmişti kriz, Türkiye bu yeni metinle gerçekten istediği güvenceyi buluyordu... Ecevit kazanmıştı... Tek taraflı bir kazanç değildi tabii... Yunanlılar da böylece anlaşmaya bu maddenin girişini sağladıklarından memnundular... Herkes olduğu yere yığılıverdi.

Güneş'in istifası Ankara'ya gönderilmeden teleksçiden geri alınmıştı. Ecevit'in aslında Güneş'e tam güveni vardı. Ancak konferansa dışardan, serinkanlılıkla bakmanın yararına inanmıştı. Gecesi gündüzü olmayan müzakerelerde nüanslar üzerinde saatlerce tartışılan değişik metinler kargaşalığı içinde duruma Ankara'dan başka türlü bakılırdı. Telefon diplomasisinin bir yararı da buydu.

Araya Ülman ve Deniz'i sokarak Güneş'i yatıştırttıktan sonra kendisi telefon etti ve Callaghan'ın çıkışı ile metinlerdeki değişiklik nedeniyle Güneş'in sinirliliğinin gereksizliğini anlattı:

— Callaghan sizin onurunuzla oynayarak sonuç almak istiyor herhalde. Çok gereksiz sözler söylemiş.. Metinlerdeki değişiklikler ise size karşı bir hareket değil. Burada meseleye bakış açısı değişik.

Güneş olayın üzerine gitmedi artık. Sinirlilik ve yorgunluk içinde bir hareket yapılmış ve bitmişti.

---

(1) Resmî metinden aynen alınmıştır.

30 Temmuz Salı

Ecevit kabul ettirdiği metinde, B.M. kararının uygulanması ve ASKER İNDİRİMİNİ çok uzun süreye atıyor, daha geniş şartlara bağlıyordu. Başta Ecmel olmak üzere, diplomatlar bunun diğerlerine oranla çok daha iyi olduğunu kendi aralarında fısıldaşarak ve kafalarını sallayarak konuştular. Fazla yüksek sesle işi deşip yaraları ortaya çıkarmaya lüzum yoktu..

Kırca, teleksten geldikten biraz sonra Bülent Ecevit'in şahsen Cenevre'yi arayıp (07.45 sıralarında) bir defa da kendisinin yazdırdığı yeni formülü Türk delegasyonundan Engin Ansay ile Callaghan'ın sekreterine yolladı. Zaten onlar da bekliyorlarmış.

İngiliz delegasyonundan ilk görüşme teklifi, ikinci adamlar seviyesinde Kırca'ya geldiğinde saat 09.30 idi. Yani Callaghan'ın çoktan gitmesi gerektiği saat...

Kırca, Wiggin'in yanına girdiği zaman, Callaghan da odadaydı. Sanki bir şey olmamış gibi Kırca'nın elini uzun uzun sıktı:

— ... Mr. Kırca ağzımdan yanlış bir şey çıkmış olabilir. Zaten uykusuzluk ve asap gerginliği hepimizi perişan etti. Önemli bir ilerleme kaydettik. Konferansın burada bırakılması artık yazık olur. Bugün bitirelim.

Bu arada Buffum misyona geliyor ve Güneş'e Kis-

singer'in Ecevit ile konuşmalarına paralel bilgi veriyordu.

Öğleye doğru 11.00'de yine üçer kişilik gruplar halinde toplanıldı. Herkeste garip bir sessizlik vardı. Anlaşmanın kafalarının üzerinden yapıldığını bilen insanların sessizliğiydi âdeta... Tabii bu havanın değişmesi uzun süre almadı. Gündemden geri kalan Havaalanı ve güvenlik kuşağı meselelerinin halli gerekiyordu.

Yunan heyeti, askerî komitede Türklerin çok geniş bir kuşak istemelerinden fena halde şüphelenmişti:

— Bu kuşağa mutlaka isim koymalıyız ve genişliğini burada saptamalıyız.

Tartışmalar uzadıkça, hava yine gerginleşmeye başlıyor. Callaghan da Yunanlıların görüşlerine hak veriyordu... Bu arada ateş-kes hattının nasıl saptanacağı konusu da ortaya atıldı. Türk Genelkurmayı helikopter uçurulmasına kesinlikle karşı çıkıyordu. «Casusluk edebilirler efendim» gerekçesinin arkasında, Ada'da oynanan bir komedi saklıydı. O sıralarda kimin nerede olduğu bilinmediğinden, Rumlar gelip bir yere bayraklarını asıyorlar, bir süre sonra Türkler gelip kendi bayraklarını çekiyorlardı. Hafif bir köşe kapmaca oluyordu yani.

Yine gidip gelmeler başladı... Askerler «hat çizimine de karşıydılar.»

Mavros dayanamadı :

— M. Güneş eğer bu konuda da yetkiniz yoksa, bundan sonraki görüşmelere Ankara'dan bir general katılsın bari...

— Size bu güvenlik kuşağının neden önemli olduğunu bir türlü anlatamadım. Ben generalime sahip olurum. Alay Komutanına sahip olurum amma, çizgi-

nin üzerinde bulunan erime, asteğmenime sahip olamam.

Türk Genelkurmayı 10 kilometre üzerinde ısrar ediyor, Mavros kesinlikle red ediyordu.

Güneş ile Mavros arasındaki sürtüşme artık öylesine ağırlaşmıştı ki, Callaghan müdahale etmek zorunda kaldı..

— Gentlemen, please (Beyler, lütfen)

Mavros bu müdahaleye şaşırdı:

— Mr. Callaghan siz merak etmeyin. Bizler Akdenizliyiz, şimdi kavga ederiz, biraz sonra kol kola ayrılırız...

Bu sözler havayı yumuşatıverdi tabii...

Artık görüşmelerin sonuna gelinmiş sayılırdı. Gerçekten kimsenin işi koparmaya niyeti yoktu... Tartışmaların arasında Makarios'un durumu da ortaya çıktı.

Türk heyeti, yazılı olmamakla birlikte bir centilmen anlaşması yapılması üzerinde duruyordu... Yunanlılar Türk ve Rum liderlerin, hiç değilse konferansın ortasında çalışmalara katılmasını ve anayasal sorunları kendi aralarında tartışmalarında ısrar ediyordu. Türkiye bu noktayı kabul etti, ancak bir şart ileri sürdü: Rum tarafından Klerides gelmelidir. Öylesine bir hava yaratılacaktı ki, Klerides ve Denktaş karşı karşıya kalacaklardı.

Mavros bunu kabul etti. Zannedersem o devrede ya Makarios'dan herkes kurtulma niyetindeydi veya Mavros anlaşmazlık çıkmaması için bunu kabullendi. Bu açıkça Makarios'un Klerides lehine gözden çıkarıldığı anlamını taşıyordu. Zaten Klerides de verdiği demeçlerde Başpiskoposun geri dönmesinin yararlı olmayacağını belirtiyor ve Makarios'a karşıt bir tutum içine giriyordu.

VE ASKERLER

Güvenlik kuşağı yine geldi ortaya. Anlaşma olamayınca ara verildi ve askerlerin bir defa daha görüşmeleri istendi... Ben misyondaydım. Heyet geri dönmüştü. Kapıdan üç kişi arasından yüksek sesle geçen şu konuşmalar duyuluyordu:

— ... Sayın Generalim, sizden mesafe meselesini ortaya atmamanızı rica etmiştik.

— Ama Genelkurmay böyle söylüyor. İkinci Başkanın emri var.

— Generalim burada bir heyet vardır. İkinci Başkanın emriyle hareket etmez bu heyet. Önce Bakanın, sonra da sırayla diğerlerinin görüşleridir önemli olan. Sizden tekrar rica ediyorum, kilometre meselesi ele alınmayacaktır tarafınızdan. Bakan ile konuştum, biz heyette halledeceğiz.

Bu konuşmaların kimler arasında geçtiği ve tonu ile kelimelerinin ağırlığını vermeye bence lüzum yok.

Ankara ile telefonlaşıldı. Ecevit «Neden anlamıyorlar? Konferansın en kilit noktalarından biridir bu.. Beni konferansta oturtacak olan, ateş-kes ihlallerine sebebiyet vermeyecek olan, bu güvenlik kuşağıdır.» diyordu.

Genelkurmay'ın da onayını alıp, 10 kilometreden 5'e indirilebileceğini söyledi... Helikopter konusu sorulduğu zaman ise, artık üzerinde dahi durmadan «kabul edilebileceğini» belirtti.

Tekrar toplanıldı. Mavros ısrar ediyordu:

— Mademki bundan önceki maddeler ad referandum (Hükümetlere danışmak üzere) kabul edilmişti... Mademki Türk Dışişleri Bakanı 4'üncü paragrafı reddetmişti. Ben de güvenlik kuşağının mutlaka halledil-

mesini, aksi halde diğer maddeleri kabul etmeyeceğimi belirtirim.

Yunanistan ilk başlarda 600 metreden söz etmekteydi... Şimdi getirilen teklifte «Peki iki kilometre olsun» dedi.

Ancak Ankara 5 kilometreden bir metre dahi gerilemeyeceğini açıkça belirtmişti. Öyle bir kriz noktasına gelinmişti ki, bu defa kimse çözemezdi. Araya yine Kissinger mi girecekti yani? Mavros sinir içindeydi:

— Türkler hem silahların gölgesinde istediklerini almak, hem de istedikleri anda direnmeye uğramadan ilerleyebilecekleri bölgeleri açmak istiyorlar.

— Hayır, bizim gerçek amacımız ne kadar uzayacağı belli olmayan bir konferansta güven içinde çalışmalarımızı yürütebilmektir. Ada'ya Yunanistan kuvvet gönderebilecek, oysa biz etrafımızı Birleşmiş Milletler askerleriyle sarıp hapsedeceğiz. Tüm tehlikeye açık bırakacağız. Orayı bir açık hava, «Türk askerî müzesi» halinde bırakmaya hiç niyetimiz yok.

Gerçekten kilit meseleydi bu... Yine iki ülke arasındaki büyük ŞÜPHE, ilişkileri için için kemiriyordu: «Türkler kendilerine genişleme imkânı hazırlıyor..», «Yunanlılar Türk ordusunu hapsetmek, sonradan da getireceği kuvvetlerle, tüm tehlikeye açık duran bu birliklere hücum edecek.»

Aslında o sırada hiçbirinin niyeti bu değildi.. Amma yok mu o şüphe?..

Yine akşamüstü olmaya başlamış ve konferans saplanmıştı... Kaçıncı saplanış, kaçıncı kurtarış... İki hal yolu vardı: Ya ısrar edilecek, ancak Yunanistan'ın kesin müdahalesiyle karşılaşılacak, hatta güvenlik kuşağının mesafesi üzerinde bu defa aleyhte bir karara sürüklenilebilecek veya iş askıda bırakılacak... Konfe-

rans artık bu konudan dolayı bir defa daha çıkmaza itilemezdi.

Ecevit, heyetin de benimsediği ikinci yolu onaylarken üzgündü. Zira ilk harekâtın sonundan itibaren devamlı olarak bu güvenlik kuşağı meselesine çok inanmıştı. İkinci Türk harekâtını önleyip nihai çözüm aranma devresinde beklemenin tek yolu buydu. Yunanlılar bu iyiniyeti paylaşamamışlar veya inanmamışlardı.

«KABUL, M. GÜNEŞ.»

Güneş saat 18.00'e doğru Başbakan ile konuştu. Ecevit: «Artık günah bizden gitti. Ateş-kes tam uygulanamazsa bunun sorumlusu Türkiye olmayacak. Güvenlik kuşağı konusunda iyiniyetimizi anlamadılar. Konferansı artık uzatmayın,» dedi.

Konferansta o sırada Havaalanı konusu tartışılıyor, İngilizler kendi formüllerinin kabulünde ısrar ediyorlardı. Güneş müdahale etti:

— Bu konferansın bitmesi şarttır. Mr. Callaghan, Havaalanı meselesini teknisyenlere bırakalım ve ikinci konferansta ele alalım... Eğer bunu kabul ederseniz. M. Mavros ile başbaşa görüşmek istiyorum.

Callaghan da artık yorulmuştu. Havaalanı için konferansı durduramazdı. Mavros ile Güneş aynı odaya geçtiler.

— M. Mavros bakın bir anlaşmanın sonuna gelmiş durumdayız. Siz de, biz de istediklerimizin bir bölümünü elde ettik. Çok önemli adımlar atıldı. Şimdi burada uzun uzun kilometre üzerinde tartışıp işi çıkmaza sokmayalım. Bırakalım, ikinci konferansa kadar askerler kendi aralarında bunu saptasınlar, ikincide de biz onaylayalım...

— Ancak siz bizden işgal ettiğiniz toprak kadarını istiyorsunuz.

— Sizin sağduyunuza hitap ediyorum. Eğer ikimiz anlaşırsak, İngiltere'nin bir şey söylemeye hakkı olmaz.

O arada Callaghan içeri girmiş ve Güneş'in söylediklerini duymuştu:

— Bu sözleri bir hakaret olarak almaya niyetim yok. Gerçekten halledebilirseniz, ben de çok memnun olurum. Kurtulmuş sayarım kendimi.

Mavros da, Güneş kadar konferansın imza ile sonuçlanmasını istiyordu. Elini uzattı:

— Kabul M. Güneş.

Kolay kolay inanılacak bir şey değildi, ancak Birinci Cenevre Konferansı gerçekten bitmişti...

1 - 7 Ağustos

ATİNA'da ilk günün platonik tepkileri geçer geçmez, gerçek muhalefet kendini göstermeye başladı. İç huzuru bozmamak amaciyle açıktan açığa yazılmamasına rağmen basın ve özellikle Karamanlis'in seçilmesinden pek fazla memnun olmayan sol kanat partiler, anlaşmanın «bir yüz karası» olduğunu yayıyorlardı... Sadece sol değil, Kıbrıs Rumları da «Yunanistan bizi sattı» diyor hatta Klerides «Anlaşmalarda çok belirsiz bazı noktalar var» (1) yolunda basın toplantısı düzenliyordu. Rumlar durumdan hiç memnun değillerdi.

Makarios gerçeğini de unutmamak gerekir. Zira Londra'da bulunan Başpiskopos, özel danışmanı ve eski Dışişleri Bakanı Kyprianou'yu derhal Atina'ya yollamıştı. Grande Bretagne Otelinde, Karamanlis ile görüşmeyi bekleyen Kyprianou, Başpiskopos'un Cenevre anlaşmasını son derece olumsuz karşıladığını, ikinci Cenevre'de dikkatli olunmasını istediğini, tüm yabancı gazetecilere açıkça belirtiyordu. Makarios iş işten geçmeden statüsüne sahip çıkma mücadelesine derhal başlamıştı.

En önemli ve sonuçları hesaplanamayan tepki, Cunta artıkları ve ordunun Cunta dışı subaylarından

(1) AA'nın 1 Ağustos 1974 bülteni.

geliyordu. Yunanistan'ın büyük tavizler verdiği havası etrafa yayılıvermişti ve sinirli homurtular etrafı dolduruyordu. Bunun en açık örneği de, Ordu TV'sindeki filmlerde görülüyordu. Atina radyo ve TV'si Türkler aleyhine herhangi bir propagandaya girişmezken, ordu tarafından idare edilen TV istasyonunda devamlı olarak Türklük aleyhtarı filmler ve haberler veriliyordu. Hatta bu durum sonunda Türk Büyükelçisinin resmi bir protestosuna kadar gitti.

Karamanlis'in manevra olanakları da, bu tepkilerin artma oranında giderek düşmeye başlamıştı.

Tabii Mavros'un durumunu da unutmamak gerekir. 10 yıldır dış politika ile hiç uğraşmadan Cenevre'ye giden ve «Türk - Yunan dostluğunu, Venizelos'dan sonra kuran insan olmak isteyen» Mavros, dönüşünde partililerin tezahüratı bitince, durumu biraz daha iyi değerlendirmeye başladı. Partisinin kesin liderliğini, elde edememişti. Cunta devresinde Amerika'ya geçen genç Papandreu, en büyük rakiplerinden biriydi ve Cenevre anlaşmasını sert şekilde eleştirmişti. Henüz Yunanistan'a dönmemiş olan Papandreu, babasının eski partisinin liderliğine göz koymuştu. Sosyalizmin en yeni ve popüler kişisi haline gelmişti Papandreu.

Hükümetin ve özellikle Karamanlis'in, Kıbrıs'tan da önce gelen sorunu «rejimi ayakta tutabilmekti». Günlük gazetelerde Kıbrıs olaylarından çok iç haberler yeralıyor, Anayasa çalışmaları daha büyük bir heyecanla takip ediliyordu. Ancak bu ilgi çok ince bir denge üzerine kurulmuştu. Hafif bir değişim, hemen Kıbrıs'ı ön plana atacak şekilde izleniyordu.

Bütün bunların yanısıra, Türkiye Kıbrıs'ta sürekli ilerliyordu. Kıbrıslı Rumlar, küçük ceplere hapsettiği

Türkleri serbest bırakmadıkça, Türk ordusu ateş-kes'i ihlal etmek zorunda kalıyordu.

ANKARA'DAKİ KOŞULLAR

Ankara'da ise tamamen başka koşullar vardı.

Güneş ve beraberindeki heyet, önce İstanbul'da çiçekler, «Cenevre Mehmetçiği», «Büyük adam» abartmalarıyla dolu pankartlarla karşılanıyor, Ankara'da da, başta Başbakan olmak üzere tüm kabine «Hoşgeldiniz» diyordu. Cenevre'deki başarıdan herkes memnundu... Ancak daha her şeyin başında olunduğu ve kesin sonuca gidecek yolun açıldığı Güneş'in demeçlerinde devamlı tekrarlanıyordu.

Güneş'i karşılıyanların arasında Erbakan'ın bulunmaması çok manidar karşılanmıştı. Aslında Erbakan bilerek gelmemişti. Zira Cenevre anlaşmasından memnun değildi. Erbakan'ı ve memnuniyetsizlik nedenlerini Müftüoğlu bana şöyle anlattı: «250 şehit vermiştik. 1950'den beri ya taksim, ya ölüm diye halk sokakları doldurmuştu. Bunlardan sonra anlaşma böyle mi olurdu? Barış Gücü askerlerinin Türk köylerini değil, onlara zulüm eden Rum cemaatlerini çevrelemesi lâzımdı... «Otonom yönetimleri not etmişlerdir» diye bir deyim kullanılıyordu. Kesin ve açık değildi. Ülman ile bu konuda münakaşa ettik. Hatta Bayülkem ile Paşalar da bana katıldılar. Ben, «3 garantör, iki otonom idare olduğunu kabul etmişlerdir» deyiminin kullanılmasını istedim. Güneş'e kabul ettiremedim. Tampon bölge ile ateş-kes hattının helikopterle tespitine karşı çıktım. Casusluk olabileceği gibi, böyle bir uçuş sırasında Rumlar helikopteri düşürebilir ve bizim üzerimize atabilirdi. Dünyaya lafımızı anlatamazdık... Yunanca ile az İn-

gilizce bilirim. Dış olayları takipte diplomatik tecrübemiz az tabii. Arkadaşlar bilgi verdikçe ne olup bittiğini takip etmeye çalıştım...»

Erbakan ile Ecevit'in ilişkileri en gergin devresine girivermişti. Zira Başbakan yardımcısı, dünya kamuoyunu yanıltıcı «Taksim gerekir» gibi demeçlerle kalmadığı gibi, Kıbrıs'a yatırımlardan söz ediyor, MSP'nin İçişleri Bakanlığı, Girne'ye vali yollandığını açıklıyordu. Türkiye'nin silmeye uğraştığı «istilacı» kanısını Başbakan Yardımcısı büyük bir cömertlikle etrafa dağıtıyordu. Bazı ülke Büyükelçilerinin Dışişlerine müracaat edip soru sormalarına kadar iş uzayınca, Ecevit ilk defa çelişkiyi gazetecilere «Erbakan'ın Kıbrıs ile ilgili beyanatını kendisine sorun» (1) sözleriyle doğruluyordu. Üstelik, Erbakan ikinci Cenevre konferansına gidilmesine karşı çıkıp ikinci müdahalenin hemen gerçekleştirilmesini istiyor ve olmadık zorluklar çıkarıyordu.

Sadece MSP mi? Güven Partisi hariç, tüm muhalefet partileri olmayacak istekler ileri sürüyorlar ve hükümeti hırpalama fırsatı yaratmak yarışına giriyorlardı... Taksim şarttır... 12 Adalar... Selanik. Neredeyse Yunanistan'ın da alınması ortaya atılacaktı. Ciddiyetten uzak önerilerdi. Türk kamuoyunda fazla yer etmedi.

VE KIBRIS'TA

Kıbrıs'ta ise durum hiç beklendiği gibi gitmiyordu. Klerides'in kontrolü azdı. Sampson elini kolunu sallayarak dolaşıyor, durmadan kışkırtıcı demeçler ve-

(1) 3.8.1974 tarihli MİLLİYET.

riyordu. Artık hava öylesine hassaslaşmıştı ki, en küçük bir silah patlamasında herkes birbirine giriyor «Türkler ateş-kesi ihlal etti» diye bar bar bağırıyorlardı... Türkler de, bir köyde Rumlarla sokak kavgası çıksa, büyük tepki gösteriyorlardı...

Anlaşmada kesin hüküm bulunmasına rağmen istila altındaki Türk köyleri hâlâ boşaltılamıyordu... Klerides'in yetkisi buna gerçekten yeterli değildi. Köyler boşaltılmadıkça, ateş-kes hattının çizilmesi için yapılan çalışmaları da Türkler baltalıyor, ateş-kes hattı ve tampon bölge saptanmadıkça da Rumlar köyleri boşaltmaya yanaşmıyorlardı. Çıkışı olmayan bir daire içine girilivermişti. Başpiskopos Makarios'un «direnmeleri ve Türklere taviz vermemeleri» konusundaki demeçleri de bu tutumdakilere destek veriyordu.

İşte bu dönemde tarihî bir fırsat daha kaçırıldı.

Türk hükümetinin elini kolunu bağlayan Kıbrıs'ta abluka altındaki Türk köyleriydi. Ordu Ada'nın küçük bir bölümüne çıkmış ancak Türklerin yüzde 80'i bu bölgenin çok dışındaki köylerinde kalıvermişlerdi ve EOKA-B büyük bir bölümünü çevirmişti. Bir diğer bölümü ise, EOKA'ya karşı korumak amacıyla Rum polisi Klerides'in emriyle ablukaya alınmıştı. Hele Magosa'daki durum içler acısıydı. Ecevit devamlı demeçleriyle bu köylerin serbest bırakılmasını istiyor, ancak Klerides'den cevap alamıyordu.

Klerides tam bu arada avukat ve tanınmış iş adamlarından John Matsis'i İçişleri ve Savunma Bakanlığına atamak istedi. John Matsis, İngilizlere karşı savaşıp ölen ve kahraman derecesinde tanınan eski EOKA'cı Matsis'in kardeşiydi. EOKA ile ilişkisi kalmamıştı ancak, yine de tanınırdı. EOKA-B ise Matsis'i yeni tutumundan dolayı sevmezdi.

3 ağustos cumartesi

Matsis Klerides'e bir tek koşul ile geldi: (1)

— Glafkos, hiç vakit harcamadan işe başlar başlamaz, önce Lyssarides'in grubu, ardından da EOKA-B ekiplerinin elindeki silahı toplayacağım ve Türkleri tamamen serbest bırakacağım. Onları bu durumda tutmak intihar anlamına gelir... Ardından da Yunan subaylarını Atina hemen geri çekmeli.

Klerides bunu hemen kabul etti:

— Türklerle çarpışacak durumumuz yok... Hatta bu tedbirleri alır almaz hemen TV'ye çıkıp açıklamak gerekir. Böylece yanlış anlamaları önleyebiliriz.

Klerides ertesi gün Atina'ya gidip Karamanlis ile görüşecekti. Bu nedenle kesin kararı sonraya bıraktı... İşte tarihin cilvesi olabilecek gelişme, Klerides'in dönüşünde belirdi. Matsis çağırıldığı zaman, birkaç gün önceki düşüncelerinin gerçekleşemeyeceğini anlatıyordu:

— Karamanlis, senin ağabeyinin eski EOKA'cı olmasının Türkler üstünde tamamen ters etki yapacağını söyledi. Yunan subaylarını da hemen çekmek istemiyor.

Matsis, Klerides'in yanından ayrıldı ve Türk köylerindeki abluka da bir türlü kaldırılamadı. Oysa bu nokta daha dikkatli incelense ve Ecevit'in sözleri daha iyi değerlendirilebilse, ikinci harekâta gerek kalmayabilecekti.

Türk birlikleri bu arada devamlı takviye alıyorlardı... Artık küçücük bölgede 30 bin asker, 400 zırhlı araç ve 240 tank dolmuştu. Zira Genelkurmay «ne olur ne

(1) Bu gelişmeler ve konuşmalar bana, Kıbrıs'ta görüştüğüm John Matsis tarafından anlatılmış ve sonradan da Klerides tarafından doğrulanmıştır.

olmaz, biz takviyemizi yapalım. İkinci safhaya hazırlıklı olalım» demiş ve Kıbrıs'ta kontrol altında tuttuğu yere birliklerini yığmıştı. Rumların sözüne hiçbir güven yoktu... Hatta Türkiye'nin en güçlü kuvvetlerinden biri olan 28'inci Tümen'i üç gemiye yüklenip (silahlariyle birlikte tam teçhizatlı şekilde) bir gecede Kıbrıs'a çıkartılmıştı... Son derece tehlikeli bir işti ve Ankara'da çok kişi sabaha kadar uykusuz geçirdiler. Bir casusluk olayı 28'inci Tümen'in mahvına sebep olabilirdi.

Türk birlikleri durmuşlar, ancak yine de ufak ilerlemeler tespit ediliyordu. Özellikle başta Karara bölgesindeki CEP'in 29 sabahı alınması çok gürültü çıkarttı. Bu dönemdeki ilerlemelerin az olmasına rağmen, B.M. Barış Gücü birdenbire tutumunu değiştirmişti. Barış Gücü yetkilileri, «Türkler göçmenleri sürüyor, halkı kaçırıyor, ilerliyorlar» gibi siyasî demeçler vermeye ve açıklamalar yapmaya başlamışlardı. Bunun en önemli nedeni, Türk komuta heyetinin Barış Gücü'nü Ada'nın kuzeyine kabul etmemesiydi. Barış Gücü'nün her açıklaması ise dünya basınında büyük tepki yaratıyor ve «Türkler hâlâ ilerliyor» şeklinde yansıyordu... Oysa 22 Temmuz - 29 Temmuz arasındaki genişlemenin yanında, iki Cenevre arasındaki genişleme çok küçük idi...

Ateş-kes ihlallerinin devamı, Türkiye'nin Ada'ya devamlı asker çıkartması, Ateş-kes hattının çizilmesi çalışmalarında devamlı anlaşmazlık çıkması, dünya basınının artık tamamen Türkiye'nin aleyhine dönmesiyle sonuçlanmıştı. Rum propaganda makinesinin çok iyi çalışması, Türklerin bu konuda büyük beceriksizlikleri, Ordu Komutanlarının gazeteciye olan allerjileri, işgal eden (ne kadar haklı nedenlerle yapılmışsa yapılsın) kuvvetlere karşı duyulan genel antipati, göçmen duru-

muna düşen ve canını-malını kaybedenlere acıma hissi ve nihayet Rum hayranlığı bazı yabancı gazeteleri BARBAR TÜRKLER diye manşet atmaya kadar götürmüştü. Rumlar bu propagandayı son derece akıllı bir şekilde kullanıyor ve besliyordu. Türk bölgelerine sokulmayan yabancı gazetecilere, oradan kaçıp geldiğini söyleyen Rum ailelerin abartarak anlattıkları hikâyeler malzeme oluyordu... Irza geçme hikâyeleri, talanlar vs vs.. Bu havanın yaratılmasından Türkiye'nin sanki hiç haberi yoktu. Kılını bile kıpırdatmıyordu.

Sonuç hemen göründü ve Avrupalı liberaller dahi, sağcı Karamanlis'i Sosyal Demokrat Ecevit'e tercih ediverdiler. Ecevit, tüm aksi çabalarına rağmen istilacı ve savaşçı nitelikte görünüyordu.

Tabii bu yöne giden dünya basını da, en küçük ateş-keste Türkiye'yi suçluyor, olayların devamlı sorumlusu olarak Türk askerlerini gösteriyordu.

Ankara giderek antipatikleşmeye başlamıştı. Aslında bunu tamamen önlemeye imkân yoktu. Her yerde bu böyle olmuştu. Ancak derecesi azaltılabilirdi...

ATİNA'NIN TUTUMU SERTLEŞİYOR

Atina tutumunu sertleştiriyordu.

Günler geçtikçe açıkça anlaşıldı ki, İkinci Cenevre'de ne kadar parlak bir anlaşma imzalanırsa imzalansın, yine de içerde «sattınız» denecekti. Bu damgadan kurtulmanın imkânı olmadığı açıkça anlaşılmıştı. Karamanlis hükümetinin de böyle bir yükü kaldırmasına imkân görülmüyordu.

Kıbrıs'ta ateş hâlâ kesilmemiş, durmadan Türklerin ilerleme yaptıkları haberleri veriliyor ve ordu istihbaratı özellikle Barış Gücü'nün raporlarından faydala-

nıp «Türklerin muazzam bir takviyede bulundukları-nı» hükümetin önüne getiriyordu. Türkiye'nin ikinci bir harekâtından büyük şüphe duyuluyor, ancak kesin bir yargıda bulunulamıyordu.

Dünya'da Yunanistan büyük bir prestije ulaşmıştı. Hem basın, hem de diğer ülkeler artık Karamanlis'i açıkça destekliyor ve Türkiye'den hoşnutsuzlukla söz ediyorlardı... Mavros, partisinden gelen tepkileri dikkate alınca, hiçbir anlaşmaya imza atamayacak durumda olduğunu görmüştü... Cenevre'ye üç gün kala Dışişleri Bakanı sert bir demeç verip savaşı açtı: «Hâlâ ateş kesilmedi. Ben bu durumda Cenevre'ye nasıl giderim? Türkiye anlaşmayı devamlı ihlal ediyor.»

Atina Cenevre'ye katılmamayı ciddi olarak düşünüyordu. Aradan bir gün geçmeden, Turan Güneş «Yunanlılar Türk köylerini hâlâ boşaltmadılar. Anlaşmaya aykırı davranıyorlar» diye cevap veriyor ve Ecevit de, İkinci Cenevre'nin yapılamama olanağından söz ediyordu.

Karamanlis ve Mavros, büyük dış prestijlerine de güvenerek iç politikada daha uzun vadeli hesaplar yapma olanağı buluyorlardı.

Ankara ile Atina'nın amaçları değişikti. Aynı radyo dalgasında konuşmuyorlardı... Biri Kıbrıs'taki siyasî amacına mutlaka varmak, diğeri ise iç rejimini kurtarmak istiyordu. Ecevit'in tüm çağrıları, tüm yaklaşımları da bu kargaşalık arasında kaybolup gidiyordu. İç çekişmeler öylesine büyümüştü ki, derine inebilecek bir değerlendirmeye vakit yoktu... Askerî polis şefi Yuannides, Savunma Bakanı Averof'un bürosuna kadar girip tehdit ediyor... Cumhurbaşkanı Gizikis'in ayrılması sorun oluyor, ordu ve poliste kanun yetersizliğinden

istenilen tayin ve temizlikler yapılamıyordu. Atina cadı kazanı gibi kaynıyordu.

Sovyetler Birliği, Atina'ya bu arada kesin bir teminat verdi ve meseleyi Uluslararası foruma (Birleşmiş Milletler) getirdikleri takdirde destekleyeceklerini açıkça bildirdi. Zaten Mavros tek çıkış noktası olarak meseleyi başından beri Birleşmiş Milletlere götürmekte fayda görüyordu.

Böylece Atina'da büyük bir diplomatik faaliyet başladı. Kimden olursa olsun destek aranıyordu... Türkiye, Güvenlik Konseyine şikâyet edildi ve NATO Konseyinin olağanüstü Dışişleri Bakanları toplantısı yapıp, Kıbrıs'taki durumu görüşmesi istendi. Ancak ağustos başında hiçbir Bakanı Brüksel'e toplayamayacağını bilen Luns, bu teklifi resmen «hasır altı» etti. Atina'nın NATO'ya ve Luns'a karşıt tutumunun başlangıcı da bu olay oldu.

Ve en önemlisi, İngiltere'den hayatî bir istekte bulunuldu... İkinci Cenevre'nin başlamasına birkaç gün kala, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Vlahos, İngiliz Büyükelçisini ziyaret edip, hava desteği istedi.

— Türkler devamlı takviye yolluyorlar. Bizim kuvvetlerimiz ise zayıf durumda, Ada'da dengeyi kurabilmek için 20 bin asker ve zırhlı göndermek istiyoruz. Bize hava koruması sağlar mısınız? (1).

İngiltere, Yunanistan'ın bu talebine, Callaghan'ın cevabını derhal bildirdi:

— Başından beri taraf tutmak istemeyen İngiltere, böyle bir harekete girişemez.

Yunanistan için Batı'dan gelecek yardım ümidi yoktu. İşte bundan sonra, Doğu blokunun desteğiyle işin

(1) Atina'daki İngiliz diplomatlarının bana anlattıkları bir gelişmedir bu...

Birleşmiş Milletlere götürülmesi kararlaştırıldı. Uluslararası platforma aktarılmalıydı.

Fakat Amerika ve özellikle İngiltere (Amerika, Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye - Yunanistan - Kıbrıs ile sorumlu Bakan Yardımcısı Hartman'ı acele Lefkoşa, Ankara ve Atina'ya yolladı), Atina'ya ikinci Cenevre'ye gitmeyi ve meseleyi derhal B.M.'ye getirmemeyi kabul ettiler. Hatta Callaghan iki gün önceden «Ben gidiyorum. İsteyen gelir» şeklinde konuşup, son dakikada ortaya çıkacak sürprizleri önlemeye çalıştı. Batı ülkeleri, B.M.'nin aktif bir rol oynamasına, Sovyetleri işe karıştırmamak için karşı çıktılar.

Makarios unsuru da kendini giderek hissettiriyordu. Mavros, Makarios'un mutlaka geri dönmesinde ısrar ediyordu. Karamanlis'in Başpiskopos'a karşı antipatisi bilinen bir gerçekti. Ancak Londra'dan gelen haberler hiç de iç açıcı değildi... Başpiskopos, kendi onayı olmadan yapılacak herhangi bir anlaşmayı kabul etmeyeceği gibi, Klerides ve Karamanlis'i «vatan haini» ilân edeceğini açıkça belirtmişti. Zaten karışık olan iç durumda, bir de Makarios'un ithamları o gün için tehlili (hiç değilse rahatsız edici) sayılırdı. Mavros da aynı şekilde düşünüyor ve Makarios olmadan hiçbir anlaşmanın Kıbrıs halkınca benimsenmeyeceğini belirtiyordu.

Mavros, Cenevre'ye gitmek üzere Yunanistan'dan harekete hazırlanırken, yukarıda saydığım iç ve dış nedenlerle Karamanlis hükümeti 2'nci Konferansta «HİÇBİR ANLAŞMA İMZALAMAMA» kararı almıştı (1). Birinci Cenevre'nin ateş-kes ile ilgili maddelerinin uygu-

(1) Atina diplomatik çevreleri ve hükümet yetkilileri bunu bana açıklamışlardır.

lanması, tampon bölge gibi geri bırakılmış ve bir türlü saptanamamış maddelerin tamamlanmasından başka bir şeye yanaşmamak niyetindeydi Mavros. Türkiye'yi dünya kamuoyunda böylece afişe ettikten ve oradaki kuvvetlerini de tampon bölgeyle sardıktan sonra, anayasal meselelerin tümünü Denktaş - Klerides görüşmesine bırakmayı kararlaştırmıştı. O görüşmelerin ise ne kadar süreceği, ne zaman biteceği belli değildi... Bittiği devredeki gelişmelere göre de, yeni bir değerlendirme yapılabilirdi.

İşte Mavros «işi uzatma» politikasıyla Cenevre'ye hareket etti.

MSP'NİN TUTUMU

Klerides Atina'ya ancak 9 saatliğine gelip dönerken (daima karşı darbe olasılığı vardı), Denktaş da Ankara'da, Kıbrıs'a verilecek temel çözüm formülünü konuşuyordu. Denktaş için, denize açık, büyük bir bölge Türk toplumunun güvenliği için çok iyi olurdu. En ince detayına kadar konuşuldu... Çeşitli alternatif planlar da hazırlandı.

Ancak asıl sorun MSP idi. Erbakan ve arkadaşları, kesinlikle taksim konusunda ısrar ediyorlardı. Zaten Birinci Cenevre'ye giderken de ihtilaf çıkmış, Türk heyeti kesin bir talimat verilmeden ayrılmıştı.

Bu defa, CHP'nin federasyon tezi ile MSP'nin taksim tezleri tam manasıyla çarpıştı. Ecevit, devamlı olarak taksimin Türk menfaatlerine dünya politikası bakımından neden zararlı olduğunu anlatmaya çalışıyor, ancak dinletemiyordu.

Müslüman Türk ordusu Fetih hakkını kullanmıştı... Bu hak ondan geri alınamazdı.

Sonunda Güneş ve Barutçu, MSP'lilere COĞRAFİ FEDERASYON tezinin bir «orta yol formülü olduğunu» anlattılar ve zorla ikna edebildiler.

Güvenlik Kurulu, arkasından Hükümette yapılan tartışmalar, iki ayrı yönetimin yaşayacağı bağımsız federatif Kıbrıs tezini saptadı.

Bu işin görünüşü, bir de içi var tabii.

Dışişlerinde tüm eksperler kafalarını kaldırıp haritaya baktıkları zaman devamlı aynı sözü söylüyorlardı:

«Kontrol altında tutulan yer, isteklerimizle orantılı genişlikte değil.» Üstelik ateş-kes ihlalleriyle küçük küçük yürümeler işleri zorlaştırıyordu.

Büyük çoğunluğu, her şeyden habersiz, durmadan yığılan askerî kuvveti endişeyle izliyordu. Ankara'da dört beş kişinin dışında yapılan hazırlıkların gerçek anlamını anlayan yoktu... Yabancı elçiliklerin askerî ataşeleri ve NATO'daki eksperler fena halde şüphelenmeye başlamışlardı. Zira bu kadar küçük bir bölgeye bu derece büyük oranda asker yığmanın mutlaka bir sebebi vardı. Piknik yapılmayacağına göre de, Türkiye bir şeyler hazırlıyordu.. Bir bölümü ise «Türkiye İkinci Cenevre'de askerî kuvvetini göstererek konuşacak» diyordu.

Kimse, Genelkurmay Başkanı Sancar'ın 2 Ağustos günü Türk Silahlı Kuvvetlerine yayınladığı mesajı manalandıramıyordu: Kıbrıs'ta, Ordunun görevi henüz bitmedi (1).

Ecevit ve hükümet, Yunanistan'ın tutumunu sertleştirmeye başladığını, meseleyi Cenevre dışına çıkartmak istediğini anlamışlardı.

---

(1) 3.8.1974 tarihli MİLLİYET.

6 ağustos salı

İKİNCİ CENEVRE'YE DOĞRU

Güneş, Cenevre'ye hareket etmek üzereydi artık... Başbakanın yanına gitti. Genel olarak nasıl bir strateji saptanacağını konuştular:

— Genelkurmay ikinci harekât için tüm hazırlıklarının iki, en geç üç güne kadar tamamlanacağını söylüyor. O zamana kadar Yunanlılara kesin önerilerimizi vermeli ve cevaplarını almalıyız.

— Tutumlarında sertleşme artıyor.

— Turan bey, bölgedeki asker sayısı giderek artıyor. Birliklerin etrafının da mayınlanmaya başladığını biliyorsunuz. Uzun süre beklememize imkân yok. Eğer aylarca sürecek konferanslar oyununa düşersek, Kıbrıs harekâtı kesin amaçlarına vardırılamamış olur... Veya bu arada bir sürpriz hava hücumu dar bölgedeki binlerce askerin kaybına yol açar.

— Nasıl haberleşeceğiz?

Ecevit, Güneş'in kızı Ayşe'nin tatile çıkmak istediğini biliyordu. Parolayı hemen saptadı:

— Ayşe tatile çıkıyor, sözüm Silahlı Kuvvetlerin hareketi anlamına gelir. Telefonların dinlenebileceğini düşünsek dahi, kimsenin dikkatini çekmez.

— Kabul.

Güvenlik Kurulu ve Genelkurmay'a da aynı şeyleri söylemişti: Yunanistan, Türk köylerini boşaltmadı. Cenevre'de hiçbir sonuç çıkarılmazsa yürüyeceğiz.

Askerler dünden hazır bekliyorlardı.

Cenevre'ye hareket edileceği gün, endişeleri artıran bir istihbarat raporu geldi Kıbrıs'tan: Rumlar, ateş-kes hattı civarına mayın dökmeye başlamışlardı.

Türk ordusu, Turan Güneş'in deyimiyle «Açık hava askeri müzesine» konmak üzereydi. Fazla vakit kalmamaya başlamıştı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

8 AĞUSTOS PERŞEMBE
14 AĞUSTOS ÇARŞAMBA

DOĞMADAN ÖLEN BİR KONFERANS

8 Ağustos Perşembe

İkinci Cenevre Konferansı 8 Ağustos günü başlayacaktı... Sabahtan itibaren her iki başkentte iç tüketim için demeçler veriliyor ve ardı ardına heyetler yine Cenevre'nin yolunu tutuyordu... Yine aynı uçağa düşmüştük Yunan heyeti ile. Bu defa suratlar ve konuşmalar çok daha değişikti. Rumca anlamamama rağmen tutumların sertleştiği gibi bir hava sezinliyordum.

Nitekim Cenevre Havaalanına iner inmez her iki Bakan da, bu defa dış tüketim için hazırladıkları konuşmalarında tutumlarını hemen ortaya çıkarıverdiler.

Sayıları, birinci konferanstakine oranla neredeyse yarı yarıya azalan yabancı muhabirlerin Mavros'a soruları, sempatik, yumuşak ve görüşlerini paylaşır havadaydı... Türk Bakana ise her soru «neden hâlâ durmuyorsunuz, neden ateş kesmiyorsunuz?» gibi sertlik taşıyordu. Dünya için şeklen önemli olan «ateşin kesilmesiydi.» Yoksa kimsenin boşaltılmayan Türk köylerinden haberi yoktu. Ben o basın toplantıları sırasın-

da, özellikle birinci konferansı takip etmiş olanlarla konuşmalarımda, köylerin boşaltılma konusuna hiç önem vermediklerini açıkça anlamıştım. Anlaşmanın hazırlanması sırasında dahi hazır olanların konuya uzaklığı böyle olursa, bir de ülkelerinde olayları ajanslardan takip eden ve yorum yazan basını düşünün. Türkiye köylerin boşaltılması konusunu yeteri kadar dünyaya anlatamamıştı. Bu açıkça ortadaydı. Dünya basınının gözünde Türkiye, imzaladığı anlaşmanın hükümlerine dahi uymayan ve ilerlemeye devam ederek dünyaya meydan okuyan bir ülke haline gelmişti.

Mavros konuşmasında Türkiye'yi sert bir şekilde suçladı ve konferansa geliş amacını ortaya attı: Burada öncelikle birinci Cenevre anlaşmasının uygulanması ele alınacaktır. Önce Türkler verdikleri sözü yerine getirsinler, ondan sonra diğer noktalara geçilebilir.

Güneş ise, Türk köylerinin boşaltılmadığını ve hâlâ bu köylere baskıların devam ettiğini uzun uzun anlatıp, Yunanistan'ı anlaşmaları uygulamamakla suçladı.

Tam bir kör düğüm oluşuvermişti yeniden.

Her iki tarafın söylediği birbirini tutmuyordu.

Güneş'in heyetine verdiği hükümet direktifi bu kez son derece kesindi:

1) Anayasal soruna, nihaî çözüm ile ilgili bir prensip kararı mutlaka alınmalı ve toplum liderlerine bundan sonra iş bırakılmalıdır.

2) Konferansın haftalarca, aylarca hiçbir sonuç almadan devamına imkân yoktur. Askerî birliklerimizin ve Türk kontrolü altındaki bölge dışında bulunan Türklerin güvenlikleri açısından oyalama taktiklerine düşmemeli, belli kısa bir süre içinde önerilerimiz karşısında Yunan tutumu belli olmalıdır.

3) Eğer isteklerimizden hiçbiri kabul edilmezse ikinci harekât yapılacaktır.

Ecevit ikinci harekâta lüzum kalmadan işin halledilebileceği kanısını, azalmakla birlikte hâlâ taşıyor ve son denemelerini yapıyordu. O da Yunanistan'daki iç karışıklık nedeniyle olumlu bir cevap alamayacağını anlamıştı. Fakat Ada'daki harekâtı yarı yolda bırakamaz ve binlerce Türkü, gittikçe kötüleşen bir durumda kaderlerine terk edemezdi. Konferansın ilk gününden itibaren demeç üstüne demeç veriyordu: «Kıbrıs'ta coğrafî temele dayanan bir federal devlet kurulmadıkça varılacak anlaşmalar kâğıt üzerinde kalacaktır.. Böyle radikal bir çözümü, Yunan idaresinin de en makul çözüm şekli olarak karşılayacağını ümit ediyorum... Vakit geçirtecek oyalamalar sadece Kıbrıs toplumları arasındaki ilişkileri değil, Türk - Yunan ilişkilerini de çok ters etkileyebilir. Kaybedecek vaktimiz yoktur (1).

Türkiye, ikinci harekâtından önce son şans tanıyordu.

Ada'daki durum gerçekten içler acısı bir hal almıştı. Birkaçı dışındaki Türk köyleri devamlı abluka altında, Limasol'da ve Magosa'daki Türkler stad veya surların içine sıkışmış vaziyette yaşıyorlardı. Türk birliklerinin sayısı öylesine büyümüştü ki, etraf postal kokusundan geçilmiyordu. Bir manevraya kalkışılsa asker birbirini dahi vurabilirdi.

CALLAGHAN - GÜNEŞ

İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan B.M.'deki odasında Güneş'i bekliyordu. Konferans öncesi ilk önemli görüşmeydi.

(1) 9 Ağustos 1974, MİLLİYET.

Konferans hakkında Callaghan'ın da önemli kuşkuları vardı. Yarım saat içinde başlayacak olan konferanstan önce Mavros ile konuşmuş, arkasından da Güneş'i görüp durumu anlamak istemişti:

— Anlaşmanın çok az yeri uygulanabilmiştir... Bu arada aldığım haberlere göre, Türk birlikleri Lefkoşa'da önemli bir ilerleme daha yapmışlar. Bu ilerlemeler ne zaman duracak Mr. Güneş?

— Yunanlılar Cenevre deklerasyonunu sadece tek yönlü yorumluyorlar. Sanki sadece ateş-kes maddesi varmış gibi bir tutum içindeler. Oysa deklerasyonun başka maddeleri de vardır... Köylerin boşaltılması gibi. Bu koşullar yerine getirildiği takdirde Türk birlikleri de duracaktır. Şu durumda, Türk toplumunun üçte ikiye yakın bir bölümü Rumların insafına terk edilmiş durumdadır. Eğer geçen toplantıda ısrarla istediğimiz tampon bölge kabul edilseydi işte bunlar önlenebilirdi.

— Ancak bunların hepsi birbirine bağlıdır. Güvenlik sağlanırken ateş-kes'e uymak gerekirdi. Siz durabilirseniz, Rumların da bu köyleri boşaltması kolaylaşır.

Callaghan'ı asıl ürküten konu Sovyetler Birliği'nin tutumuydu. Güneş'e Yunanistan'ın burada sonuç alamazsa meseleyi Uluslararası foruma aktarabileceğinden söz etti. Sovyetlerin Güvenlik Konseyi Başkanlığını ellerinde tuttuklarını ve Moskova'ya bulanık suda balık avlama fırsatı verilmemesi gerektiğini belirttikten sonra «Rusların çıkarları ile sizin ve Yunanistan'ın çıkarları aynı değildir» dedi. Burnuna kokular geliyordu:

— Yaptığınız harekât başarılı oldu ve zafer kazandınız. Ada'daki birliklerinizin, işgal altında tuttukları bölgeyi istedikleri anda, istedikleri kadar genişletebileceklerini de biliyoruz. Şimdi ateş-kese uyacağınıza dair

bir açıklama yaptığınız takdirde, görüşmeler çok daha olumlu hava içinde başlayabilir. Buna yanaşmazsanız ve mesele sürüncemede kalırsa, Yunanistan Birleşmiş Milletler'e gidecektir. O zaman sizin istediğiniz anayasal düzeni kurmak da güçleşir. Yunanlıların konuyu o tarafa itmesini önlemek istiyorsanız bu açıklamayı yaparsınız. Atina'nın meseleyi Birleşmiş Milletlere götürme çabalarını önlemeliyiz.

Güneş Türkiye'nin, konunun B.M.'ye götürülmesinden yana olmadığı gibi, Sovyetler Birliği'nin de işe karışmasında hiçbir fayda görmediğini ve birliklerinin bugün için herhangi bir işgal niyetinde bulunmadığını hatırlattı:

— Yeni toprakları kontrol altına almak konferansı halletmez. Ancak ateşi kestiğimi ilân eden bir beyanla konferansa başlayamam. Yunanlılar üzerlerine düşen görevi yapmazken, benden çıkıp, «Şimdiye kadar ateş-kese uymadık bundan sonra uyacağız», anlamına gelecek bir deklerasyon istenmemelidir. Yunanistan isterse meseleyi B.M.'ye götürsün. Bunu önlemek için taviz vermem. Açıkça yürüttükleri kampanya ve şantaja neden boyun eğeyim? Yunanlılar köylerimize saldırırken özür mü dileyelim kendilerinden? İkinci maddenin (ateş-kes maddesi) üçüncüden (köylerin tahliyesiyle ilgili) önce yazılmış olması, o maddeye bir öncelik vermez. İkincinin, üçüncüden daha önemli olduğu anlamına gelmez. Saldırıya uğrayan bir insanın, öldüğü zaman şehit olup cennete gideceğini bilse dahi, kendisini korumasından normal bir şey olamaz sanırım... Köyler boşaltılmadan, ateş-kes meselesinin tartışılmasını kabul edemem. Anlaşmanın hiçbir anlamı kalmaz.

Callaghan, sözlerden çok hareketlerin önemli olduğunu ileri sürüp, akşamki toplantıda hâlâ halledilme-

miş meselelerin ele alınmasını teklif etti... Artık heyetler salonun önüne gelmişlerdi zaten... Sesleri duyuluyordu.

Son kaygısını da söylemeden edemedi:

— Beni gittikçe daha fazla kaygılandıran nokta, Ada'daki askerî gücünüzün, Türk toplumunun güvenlik ihtiyacının çok üstünde bulunmasıdır. Giderek de artıyor...

— Buna rağmen hâlâ güvenliği tam olarak kuramadığımızı görüyoruz. Ben hükümetin yerinde olsam, bu akşam bir iki alay daha göndertirdim!

İLK TOPLANTI

Görüşme uzadığı için toplantının başlangıcı 19.00'a kalmıştı.

Heyetler yerlerine otururken gerginlik hemen farkediliyordu. Bir hafta önce ayrılırkenki yumuşak hava gitmiş ve sert bakışlar almıştı yerini.

Senaryoya göre, cumartesiye kadar Bakanlar genel prensipler üzerinde tartışacak, ondan sonra da, cumartesi günü Klerides ile Denktaş'ın katılmasıyla konferans «toplumlararası» müzakereye dönüşecekti... Ancak ateşkes ve köylerin boşaltılması meseleleri bütün bu gelişmeleri değiştirivermişti...

Yine de nezaket el sıkışmaları yapıldı. İlk resimler çekildi ve kapılar kapatıldı.

Ölü doğmuş olan İkinci Cenevre konferansı resmen başlamıştı.

İlk sözü Callaghan aldı. Bir elinde ilk Cenevre deklerasyonu, «Bakalım hangi noktalarda anlaşmaya vardık» diye madde madde okumaya başladı:

— «Bazı maddelerde ufak ilerlemeler gördüyse de, bazılarında hiçbir şey yapılamadı. Ateş-keste başarısızlık tamdır ve kuvvetler işgalleri altındaki alanları genişletmişlerdir. Ateş-kes hattının tespit çalışmaları hâlâ tamamlanamamış, ancak şimdi haber aldığıma göre, yarın öğleye kadar kesin bir sonuç çıkabilecektir. Üçüncü madde, Türk köylerinin derhal boşaltılmasından söz ediyorsa da, gerçekleşmemiştir... Bu arada Türk köylerine yapılan B.M. yardımlarının günde 6 tonun üzerine çıkarılması gerekir. 4'üncü paragrafta (askerî personelin geri çekilmesi) değil ilerleme, gerilemeler dahi görülmüştür.

Beyler, Birinci Cenevre deklerasyonu uygulanamamıştır. Biz burda ateş-kese ilişkin konuları derhal halletmeli ve cumartesi günü bize katılacak olan Denktaş ile Klerides'e, Anayasal sorunları çözme yolunda yardımcı olmalı, yol göstermeliyiz. Azınlık ve çoğunluğun bazı haklara sahip olması gereklidir. Azınlık güvenlik içinde yaşamalı, çoğunluk da tehdit altında olduğu inancından kendini sıyırabilmelidir. Önümüzdeki sorunlar çok güçtür. Her şeyden önce Ada'nın bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünü sağlamalıyız. Şimdi Ada'da ateş-kese uyma ve Türk köylerinin boşaltılmasını hemen sağlayabilirsek, toplum liderlerine olumlu bir çalışma imkânı yaratmış oluruz. Kıbrıs meselesinin derhal çözülebileceğini düşünmek güçtür. Toplumlararası görüşmeler 6 yıl sürmüş, yine de bir şey elde edilememiştir. Biz burada TEMELLERİ saptar ve bir ay sonra buluşmak üzere ayrılırız. Dönüşümüzde kaydedilen gelişmeleri değerlendirir ve toplum liderlerine siyasî bir yön sağlarız. Konu eylül veya daha önce de B.M.'ye gidebilir. Biz bundan önce toplanır, ateş-kes, Türk köylerinin boşaltılması ve esir mübadelesi gibi konularda yapı-

lan gelişmeleri gözden geçirip B.M. Genel Sekreterine bir raporla sunabiliriz. Bunu söylediğim gibi yapabilirsek zorluklar sona erer, aksi halde Kıbrıs'ta ne olacağını tahmin edebiliriz: Sorumluluğumuz da büyük olur».

Callaghan, her iki tarafın da hangi noktalar üstünde durduğunu bildiğinden, ateş-kes hattı ile Türk köylerinin boşaltılmasını aynı anda yürütmek, böylece ilerleme sağlamak istiyordu.

Mavros hemen müdahale etti. Konferansın daha başında kötümser bir havada görünmek istememesine rağmen, kendi yönünden çıkan zorlukları anlattı. Birinci Cenevre'den ayrılırkenki ümitli havayı ve anlaşmanın ne anlama geldiğini söyleyip devam etti.

— Cenevre deklerasyonu, Türk birliklerinin oldukları yerde kalacaklarını kesinlikle saptamıştı... Hatta bu hattın çizilmesinin birkaç saat içinde tamamlanabileceğini söylüyordunuz. Ancak saldırgan hareketlerin sonu gelmedi. Bugün önümüze getirilecek olan hat, anlaşmanın imza günü sayılan 30 Temmuzdan daha da ileri bir hat olacaktır. Bu mesele halledilmeden, anlaşmanın diğer maddelerine inilemez... Mr. Güneş, bana lütfen cevap verebilir misiniz?... Türk Silahlı Kuvvetlerinin işgali altında bulunan bölgeyi Birinci Cenevre konferansı sırasında 100 kilometre daha genişlettiği yanlış mıdır? Bu gelişme sırasında iki Rum köyü daha birliklerinize düşmüş müdür? Sorularıma evet ya da hayır diye bir cevap bekliyorum.

Mavros bütün ağır toplarını Güneş'e yöneltmiş ve giderek artan bir tempoda Türk Bakanı hırpalıyordu. Biraz ileri gittiğini düşünmüş olacak ki:

— Suçlamalarımı şu veya bu kişiye yöneltmek istemiyorum. Zihniyeti suçluyorum. Rumlar SİLAH TEH-

DİDİ ALTINDA geleceklerini düzenlemeye çağrılmaktadır. Halen Akdeniz'deki bir Ada'nın üzerinde 4 Kıbrıslı Türk'ü korumak için 1 Türk askeri bulunmaktadır. Deklerasyonun imzalandığı günden bugüne kadar, Ada'ya 10 bin yeni asker sevkedilmiştir. Bu durumda, her toplantıda yeni bir ateş-kes hattı mı tespit edeceğiz? diye sözlerini tamamladı.

Mavros, 1'inci Cenevre'deki kararların uygulanacağına dair, Türkiye'nin kesin güvencesi olmadığı takdirde, hiçbir konuyu görüşemeyeceğini belirtiyordu.

Tabii herkesin gözleri Güneş'e döndü. Yunanlıların tutumlarındaki değişiklik nasıl belli oluyorsa, Güneş de değişik ve sert bir tutuma kayıyordu, yavaş yavaş:

— M. Mavros durmadan ateş-kes ihlallerinden söz etmektedir. Şu anda ateş-kes hattının tespiti konusunda sadece iki yer kalmıştır. (Lapta-Karavas) bunun dışındaki çalışmalar tamamlanmıştır. Demek ki, abartıldığı gibi bir ihlal olmamıştır. 30 Temmuzdan bu yana ilerleme olmamıştır... Yine unutuluyor galiba, ateş-kese neden sadece Türk kuvvetleri uyacakmış? Benim elimde de bu ihlallerle ilgili uzun bir liste var. Bunu okuyayım mı istiyorsunuz?.. Şimdi gelen haberde Baf bölgesindeki Aydın ve Dağaşan köylerinin Rum kuvvetlerine düştüğü bildiriliyor. Magosa'da kaleye sığınmış olanlar kendi silahlarıyla savunmalarını yapmaya çalışıyorlar. Ne kadar direnebilecekleri belli değil... Limasol'daki durumu hepiniz biliyorsunuz. Türk köylerinden hiçbiri, ne bir tek köy, ne bir tek mahalle boşaltılmıştır... Eğer anlaşmaya uyulacaksa, hep beraber uyulur. Yoksa sayın Mavros'un dediği gibi, 2'nci maddenin uygulanması için 3'üncünün yapılması gerekçesi mantık dışıdır. 6 yıl süren toplumlararası görüşmelerde

bir sonuç alınamamıştır. 6 yıl belki Kıbrıs tarihi için kısa bir süre ise de, insan hayatı için oldukça önemlidir. Artık şu anda yaşayanları düşünmeliyiz. Onların sorunlarına eğilmeliyiz. Ben de M. Mavros'a bir soru soruyorum: Yunanistan Türk köylerinin yarından itibaren boşaltılacağını söyleyebilir mi?

Callaghan araya girdi hemen:

— Türklerin ilerledikleri ortadadır. Türk hükümeti kuvvetlerine DUR emri vermiş midir? Bir de mücahitlerin, bugün öğleden sonra Lefkoşa'daki harekâtları var ki bu da endişe vericidir. Kimin ilk olarak ateş açtığını, tespit etmek çok zordur. Ayrıca M. Mavros'a sorarım, Türk köylerinin boşaltılıp boşaltılmadığını nasıl anlayacağız? Ateş-kes hattının aşılıp aşılmadığını anlamak daha kolay da, diğerini tespit güç. Benim üzerinde durduğum, sözden çok, somut ilerlemeler kaydedebilmemizdir.

Güneş:

— Türk hükümeti ateş-kese uyacağını bildirmiş ve gereken emrini vermiştir. Ancak ateş-kes tek taraflı uygulanamaz. Bundan dolayı Türk hükümetinin emirleri zorunlu bir neden olmadıkça, geçerlidir. Anayasa meselelerine geçmek için birkaç Türk köyünün göstermelik boşaltılması yetmez. 80 bini aşkın Türk, Rum tehdidi altında yaşamaktadır... Hangi köyün işgal altında olduğunu ise B.M. dahil herkes biliyor.

Callaghan, tarafların ön şartları ileri sürmelerinin konferansı çıkmaza iteceğini söyledi ve istihbaratından gelen bir bilgiyi verdi:

— Ateş-kes hattının tartışmalı olduğu kesim (Lapta-Karavas) dışında Türk birlikleri halen ilerlememektedirler. Bu durumda yarına kadar bir değişiklik olmaz-

sa, hat kesinleşecektir. M. Mavros şimdi bizi Türk köylerinin boşaltılması konusunda aydınlatabilir mi?

Mavros gülerek konuşmaya başladı. Birinci Cenevre'deki tutumunun aksine, bir orta yol bulup çıkmazdan kurtulmayı aramak yerine, artık kesinlikle HAYIR deyip, kestirip atıyordu:

— M. Güneş'in konuşmasından «burada alınan kararların Türkiye dışında herkesi bağlayacağı» kanısını edindim. Üstelik sorularıma doğru dürüst cevap da vermemiştir. Köyler neden boşaltılmıyor diyorsunuz. Türk birlikleri 30 Temmuzdan bu yana 35 kilometrekare işgal etmişlerdir. Gereken emirler demek ki verilmemiş. Yoksa Türk ordusu, hükümetinin sözüne aykırı mı hareket ediyor? Türk hükümeti bu 35 kilometrekareyi tahliye ettiği takdirde biz de köyleri boşaltırız... Gözden kaçan nokta, halen Ada'ya Türk birliklerinin gidişinin devam ettiğidir. Bütün bu güç artışı, sadece Türk toplumunun güvenliği için midir, yoksa TÜRKİYE'NİN BAŞKA NİYETLERİ Mİ VARDIR?

Aslında Mavros'un ileri sürdüğü 35 kilometrekarelik genişleme, tüm direnme için çok yetersizdi. Güneş hemen bunu yakalayıverdi:

— Mavros kendi ağzıyla açıklamış oldu. 35 kilometrekare genişlenmiş. Sorarım size Türk birliklerinin kontrolü altında tuttuğu bölgeye oranla 35 kilometrekare nedir? Koskocaman bir HİÇ. Zira oradaki kuvvetlerin gerçekten ilerlemé niyeti olsaydı, herhalde metreyle ölçülen ilerlemeler değil, yüzlerce kilometrelik genişleme yapabilirlerdi. Bunu hepiniz de biliyorsunuz. Karşıdan havan yağmuru altında bırakılan bir ordu «Cenevre'ye Güneş imza attı, ayıp olur vurmayalım» mı diyecektir? Rumların ateşlerinin listesi burada işte. 35 kilometrekarelik bir ilerleme, Türk köylerinin işgal altında tutul-

masını gerektirecek kadar yeterli bir sebep midir? Yunanlıların «Türkler üzerlerine ateş açıldığı zaman dahi mukabelede bulunmasınlar, o zaman köyleri boşaltırım» demek istiyorsa, pek kısa zamanda Ada'daki Türk toplumu, dolayısiyle Kıbrıs sorunu diye bir şey kalmayacaktır... Türk bölgelerinin tamamen ve derhal boşaltılmasından başkaca söyleyecek sözüm yoktur.

Mavros, bu defa dünya basınını örnek gösterdi:

— Siz ne kadar ilerlemedik derseniz deyin, dünya basını bunun aksini iddia etmektedir.

— M. Mavros burada gazete haberlerine dayanıp anlaşma yapacaksak, çok komik oluruz.

Callaghan işlerin başlangıçta çıkmaza girmesi karşısında, ünlü İngiliz «Böl ve idare et» taktiğine başvurdu ve anlaşmazlık konularının küçük komitelere aktarılmasını teklif etti:

— Komiteler çalışır, biz de yarın yapacağımız ikili toplantılarda, tampon bölge, Havaalanı ve anayasa meselelerine gireriz... Üç komite kuralım: 1) Esirlerin değişimi, 2) Ateş-kes hattı ve ihlaller, 3) Türk köylerinin boşaltılması. Bu komiteler bize yarın çalışıp MUTLAKA bir belge getirsinler. Zaten ateş-kes hattı yarın bitiyor. Dolayısiyle bir ilerleme olup olmadığını daha iyi tespit edebiliriz.

Mavros:

— Bizi gerçekten düşündüren nokta, ateş-kes hattının hangisi olacağıdır. 30 Temmuz günkü hat mı, yoksa bugünkü mü? Önümüzdeki hafta Türk heyeti karşımıza yeni bir ateş-kes hattı ile gelirse ne olacak?

Callaghan, ilk hattın ancak yarın saptanabileceğini ve bundan sonraki ilerlemelerin inkâr edilemeyeceğini söylerken, Güneş patladı:

— Kontrolumuz altında 400 kilometrekarelik bir sa-

ha vardır. Buna 35 kilometrekare eklendiğini kabul etsek dahi yüzde onluk bir genişleme sayılır. Rumlar acaba aynı oranda bir harekette bulunmuş mudur? Ateşkes hattının yüzde sekseni saptanmıştır. Yunanlılar ise bir tek köy boşaltmamıştır. Bırakın bu Türk ilerlemesi gerekçesini... İnandırıcı olamıyorsunuz. Üstelik, bölgede birlikleri bulunmadığını söyleyen İngiliz ve Yunanlıların, Türk ilerlemeleriyle ilgili bu derece sıhhatli bilgileri nasıl elde ettiklerini de merak etmeye başladım doğrusu.

Mavros hiçbir şey dinlemiyor ve hatlar üzerinde ısrar ediyordu:

— Yarın saptanacak hattı kabul etsek dahi bir şey değişmez ki. Daha önce de, hem 22 hem de 30 Temmuzda hat saptanmamış mıydı?

— Ancak Mr. Mavros, bu defa Türk - Yunan ve İngiliz eksperlerin saptayacakları hattır bu...

— Biz bunu 30 Temmuz sınırlarına dönülmesi kaydiyle kabul edebiliriz.

— Belki ideal bir hat olmayacaktır. Ancak elimizde somut bir çizgi belirecektir. Türkiye de bu hattı kabul edeceğini belirtiyor... Esirler sorununda zannedersem bir ilerleme var. Geriye Türk köylerinin boşaltılması kalıyor ki, buna ilişkin bir sistem bulunmalıdır. Ortaklaşa bir liste hazırlanır ve B.M. gözetiminde boşaltmaya gidilebilir.

Güneş işlerin uzamaya başladığını anlamıştı:

— Sistem hazırlanmasına gerek yok ki. Birinci Cenevre anlaşması bunun ilkelerini ve yöntemini açıkça veriyor ve «Köylerin derhal ve tamamen» boşaltılmasını öngörüyor. Haftalarca sürecek bir uygulamayı kabul edemeyiz... Hangi köylerin işgalde olduğunu bizim kadar Yunanlılar da biliyor...

— Mr. Güneş ortaklaşa hazırlama kelimesini yanlış kullandım galiba, siz bir liste hazırlayın, Yunanlıların bir itirazı varsa söylesinler... Böyle bir çalışmayı M. Mavros'un kabul edeceğini sanıyorum.

Mavros kabul etti ancak, Cenevre'ye geldiği ilk günden beri söylediği bir noktaya tekrar değindi:

— Klerides ve Denktaş gelmeden bizim anayasal sorunlara değinmemiz doğru olmaz. Üç ülkenin, Kıbrıs için, gerçek Kıbrıslılar burada yokken bir elbise dikmeleri doğru değildir. Kendi kaderlerine kendileri sahip çıkmalılardır. Üçlü toplantıyı öbür güne erteleyelim.

Güneş ise vakit kaybetmeden anayasal soruna inilmesi gerektiğini, Ankara'nın bunu istediğini çok iyi biliyordu:

— Şimdiden uzatma çabaları hissediyorum... Kabul edemeyeceğim nokta, bu konferansın kokuşması ve 6 yıl süren toplumlararası görüşmelere dönüştürülmesidir. Listeler hazırdır. Köyler hemen boşaltılabilir. Zaten ateş - kes hattı yarın tamamlanacaktır... Dolayısiyle biz anayasal sorunlara inebiliriz.

— M. Güneş yeniden öncelik tartışmasına giriyor. Güneş için köylerin tahliyesi, bizim için ateş-kes önem kazanıyor... Halen çatışmalar devam ederken, ateş-kes meselesi ikinci plana atılabilir mi?

Callaghan orta yol bulmakta gecikmedi:

— Her ikisi aynı anda konuşulmalı. Daha olmazsa hangisinin daha önce ele alınacağını bulmak için kur'a bile çekeriz (gülüşmeler). Yarın komiteler çalışırken, biz de Havaalanı meselesini ikili görüşmelerde ele alalım. Ada'nın dünya ile bağlantısı bu şekilde kopuk devam edemez.

— Kabul...

Türk heyetine göre, Yunanistan resmen «ipe un sermeye» başlamıştı. Aslında her iki taraf da, kendi görüş açısından haklıydı. İstekleri birbirine çok ters düşüyordu o kadar. Ankara başından beri hep aynı noktaya dikkati çekiyor ve «Gelin masada bu işi halledelim. Aksi halde Ada'daki durumu bu şekilde bırakamam. Köylerin tümü ablukada ve Türk birliklerine devamlı saldırı yapılıyor. Gerçekçi şekilde, hiç değilse temelde anlaşalım» diyor, Yunanistan ise içerdeki büyük problemler ve karışıklıklar içinde «Önce ateş-kese, uy. Hattı çizip etrafına B.M. kuvvetlerini yerleştir. Ondan sonra konuşalım.» görüşünü ileri sürüyordu.

Birinci gün konferansın nereye doğru gittiği bu ilk toplantıda ortaya çıkmıştı. Türk heyetinde belirli bir sıkıntı başladı. Durmadan «Bizim kaybedecek bir şeyimiz yok kardeşim. Bekleriz» demelerine rağmen, için için kaygılanmaya ve ellerinin ayaklarının diplomatik masaya bağlanmaya başlandığını hissediyorlardı.

Yunanistan Ada'daki Türk birliklerini oldukları yerde hapsettikten sonra, «Anayasayı ancak Kıbrıslılar yapar, biz dışardan etkileyemeyiz. Başkaları için biz-ler fikir öne süremeyiz» deyip ya konferanstan çekilecek, Birleşmiş Milletlere gidecek veya yine yıllarca sürecek bir toplumlararası konferans başlayacaktı... Sonunda ne sonuç alınır, nereye varırdı iş, bilinmezdi. İşte Türk heyetinin kuşkusu buydu ve bu kuşku artıyordu.

9 Ağustos Cuma

Sabah radyoyu açınca, dünyanın yerinden oynadığını gördüm. Kıbrıs'ın K'sından bile söz edilmiyordu. Nixon istifa etmiş, Watergate meyvelerini vermişti. Amerikan toplumu, kendi sistemini kemirmeye başlamıştı...

Oysa, Cenevre'de savaş dişlisi yağlanmaya başlamış ve Ankara'daki kıpırdanmalar giderek artıyordu... Genelkurmay yine içine kapanıvermişti. Hiçbir haber çıkmaz olmuştu.

Bu cuma günü, SON'un BAŞLANGICI idi. Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliğinden Cenevre'ye, Türkiye'nin ikinci bir müdahaleye hazırlanmakta olduğuna dair «çok gizli bir telgraf» gönderiliyordu. Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği bunu nereden anlamıştı bilemiyorum... Askerî bir değerlendirme olsa gerek. Ancak dikkatimi çeken, Genelkurmay'da tanıdıkları olan bazı Türk gazetecilerine de, yine aynı gün «Ada'ya yollanmış olan özel muhabirlerin hemen geri çekilmemesinin faydalı olabileceğinden» söz edilmişti. İkisi arasında bir paralel kurmamak elimde değil...

Bugün ayrıca Türkiye'nin, Yunanistan'ın tutumunu anlaması, Amerika'nın araya girmesi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Waldheim başta olmak üzere herkesin Cenevre'ye doluşması günüdür.

Sabah gazetecilerin dahi haberleri olmadığı sırada, bir komite toplantısı yapılıyordu: Türk köylerinin işgalden kurtarılması için yöntem hazırlayacak Komiteydi bu.

Türk delegasyonunun odasında buluşan heyetler, genellikle askerî uzmanlardan kurulmuştu. Sadece Türk heyetine Ecmel Barutçu başkanlık ediyordu.

İngiliz delege uzun uzun neden toplanıldığını anlattı. İlk tepki Ecmel Barutçu'dan geldi:

— Ben doğrusunu söyleyeyim, bu toplantıdan hiçbir şey anlamadım. Bir defa neden toplandığımızı hâlâ bilmiyorum. Burada işgallerin kalkması için bir yöntem aranacak diyorsunuz. Buna hiç lüzum yok ki. Şimdi Yunan Dışişleri Bakanı telefonu açar ve köylerin boşaltılmasını emreder ve bu iş kapanır.

Yunanistan hiç oralı değildi. İngilizler ise devamlı olarak arayı bulmaya çalışıyorlardı:

— Mr. Barutçu gelişmeleri biliyoruz, ancak yine de görüşme yapmakta fayda var. Örneğin Barış Gücü temsilcisi dışarda bekliyor. Bize faydalı bilgi verebilir.

— Ne lüzum var Barış Gücü temsilcisine...

— Çalışmalara katkısı olabilir. Durumu daha iyi anlayabiliriz...

— Hâlâ anlaşılamıyor galiba, meselemiz köylerin tahliyesidir. Buna Barış Gücü hiçbir katkıda bulunamaz... Çok ısrar ederseniz, sadece köylerin durumunu anlatması şartıyla kabul edeyim.

Türklere olan sevgisiyle tanınmış Barış Gücü temsilcisi, Goriçek, o toplantıya geldiğine de geleceğine de pişman oldu herhalde... Konuşmasının yarısından itibaren genel gelişmeleri anlatmaya ve köylere değinmemeye başlamıştı. Barutçu birden sinirlendi:

— Bunların konumuzla hiç ilgisi yoktur. Sayın temsilcinin artık devam etmeye ihtiyacı kalmamıştır.

Yunan heyeti bunun üzerine ilk önerilerini ortaya attılar:

— Türkiye bize işgal ve abluka altında olduğunu iddia ettiği köylerin listelerini versin. Biz bunları önce Atina'ya, oradan da Lefkoşa'ya yollayalım. İncelensin ve gerçeklere uyup uymadığı saptansın. Ondan sonra Atina kanalıyla geri gelecek olan bu yeni liste üzerinde tartışmalarımıza devam edelim.

Barutçu işte o zaman derhal kuşkuya düştü ve itiraz etti:

— Sekiz günden beri, bir, iki göstermelik tahliyeden başka bir şey yapmadınız. Listelere ne lüzum var. Ama ısrar ediyorsanız derhal verelim. Ortaya atılan bu teklifin köylerin tahliyesinden çok uzatma taktiği olduğunu anlamış bulunuyorum... Ya tahliyeye derhal karar verirsiniz veya ben çıkıyorum bu toplantıdan... dedi ve masanın üzerindeki kâğıtları toplamaya başladı.

Bundan ilkönce İngilizler paniğe düştüler... Callaghan'dan kesin direktif almışlardı:

— Aman Mr. Barutçu, yarına kadar Mr. Callaghan bir belge hazırlamamızı istedi. Hem de gece yarılarına kadar çalışma pahasına. Lütfen sinirlenmeyin.

— Yarın Bakanlara rapor vermeye lüzum yok. Burada rapor vereceğiz diye tutup boş yere vakit harcatıyorsunuz...

— Mr. Barutçu yanlış anlıyorsunuz. Bizim de bu konuda yeteri kadar bilgimiz yok. Mr. Callaghan da öğrenmek istiyor.

— Neden listeler birdenbire önem kazanıverdi anlamıyorum. Atina'ya bir telefon edilmesi meselenin tamamını halleder. Bunlar Yunanlıların uzatma taktikle-

lerinden başka bir şey değildir, diyerek Barutçu yerine oturdu..

Öğleye kadar bu münakaşalar ve Barutçu'yu ikna etme çabası devam etti. Sonunda İngiliz Delegasyon Başkanı, öğleden sonra devam edilip edilmemesini sordu.

Yunanlılar kabul ettiler hemen. Ecmel durumdan yeteri derecede emin değildi ve Bakan ile görüşüp dikkatini çekmek istiyordu:

— Ben gelip gelmeyeceğim hakkında kesin bir söz veremem. Zira köyler tahliye edileceği yerde, durmadan iş uzatılıyor. Eğer mutlaka bir rapor göndermek istiyorsanız, bizim görüşümüzü de bunun altına ekler ve o şekilde yollarsınız. Ancak Yunanistan boşaltacağına dair bize bir güvence verirse o zaman gelirim.

HARTMAN SAHNEDE

Ankara'da, Ecevit, durumun tehlikesinin farkına varmış ve Güneş'e «sıkıştırma» yapıp Yunanistan'ın bir an önce masaya oturtulması gerektiğini söylemişti... Sabahtan itibaren Güneş ziyaretçi yağmuruna tutulmuştu.

11.00'de Kissinger'in temsilcisi, iki Cenevre arasında üç başkenti de dolaşan Hartman ve yardımcısı Oakley, Dışişleri Bakanını ziyaret ettiler...

Hartman konuşmaya başlar başlamaz, Kissinger'in Dışişleri Bakanı kalmaya devam edeceğini ve Amerika'nın görüşlerinde hiçbir değişiklik olmayacağını söyledi. Güneş memnuniyetini belirttikten sonra, üç başkenti dolaşmış bulunan Hartman'ın neler düşündüğünü sordu.

Hartman:

— Kesin kanıma göre, Yunanistan Türkiye ile uzun süreli bir dostluk üzerinde duruyor. Ancak çatışmaların devamı, kamuoyu baskısını arttırmakta, dolayısiyle siyasi taviz verme olanakları kaybolmaktadır. Üstelik hükümetinizin yaptığı açıklamalar, Yunan kamuoyunu yatıştırmıyor, tersine kışkırtıyor... Türk köylerinin boşaltılmamış olmasını da üzüntü verici görüyorum.

Güneş müdahalenin Türk toplumunun güvenliği için yapılmasına rağmen, bugünkü durumun ne derece kötü olduğuna işaret ettikten sonra, ilk talebini öne sürdü:

— ... Türk köyleri meselâ 24 saat içinde boşaltılmalıdır. O zaman samimiyetlerine inancımız artar.

Hartman, Atina'daki temaslarından edindiği kanıyı açıkladı ve yeni yönetimin Ada'daki subaylar üzerinde henüz tam bir kontrole sahip olamadığını söyledi. Atina, eski Cunta lideri Yuannides taraftarı olan bu subayları kontrol altına alabilmek için Ada'ya bir grup kendi taraftarı yeni subay ve komutan yollamış, ancak ordu ile ilişkilerinde önemli güçlükler çıkmıştı.

Güneş ısrarla, meselenin uzatılmaması üzerinde durdu ve ateş-kes ihlalleri konusundaki görüşlerini tekrarladı:

— Bu arada dünya kamuoyunun Cenevre deklerasyonunun diğer maddelerini unuttuğunu görüyorum. Yunanlılar gerçekten çok başarılı bir kampanya yürütüyorlar.

Hartman'ın görüşü aynı değildi... Sovyetlerle de temas etmiş, «Ada'ya dışardan müdahale olmaması ve sorunun toplum liderleri tarafından çözümlenmesi» üzerindeki görüşlerini dinlemişti. ABD temsilcisine göre, dünya kamuoyunu Makarios'cular ile Sovyetler etkiliyordu. Yunanistan'ın bu konuda büyük bir rolü yoktu.

Güneş, Mavros'un konuşmalarını birden hatırladı ve Yunanistan'ın, kendine Sovyetler Birliğini destekçi olarak seçtiğini anladı. Demek Makarios da, arada kaybolmamak için sahneye çıkma çabalarındaydı... Bu defa Hartman'ı köşeye itmeye başladı... Kıbrıs meselesinin Birleşmiş Milletlere götürüldüğü takdirde, Sovyet - Amerikan menfaatleri çatışacak, birçok ülkenin, özellikle Arapların, tutumlarında ister istemez, değişiklik olacaktı. Böylece Rusya hem Kıbrıs konusunda, hem de bölgedeki etkisini arttırabilecekti. Grupların karşı karşıya gelmesi Amerika'nın menfaatine değildi. Oysa Türkiye Ada'nın bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünü garanti etmiş ve durum Ankara'da Sovyet Büyükelçisine bildirilmişti. Türkiye'yi ilgilendiren Türk toplumunun durumu idi. Dolayısiyle tutum, Sovyetlere ters düşmezdi...

— ... Karamanlis'in bizimle iyi ilişkiler sürdürmek istediğine inanıyoruz. Ancak sadece inanmakla iş bitmiyor. Karamanlis cesur kararlar alamazsa, işler sürüklenecek ve Kıbrıs uluslararası yeni bir kargaşalığa yol açabilecektir. Zira Rusya'nın baskıları artacaktır. Siz Ortadoğu ülkeleriyle yumuşamaya girdiğiniz bir sırada, böyle bir sorun ortaya çıkınca bölünmeler olacaktır. Mesele bizim olduğu kadar, halledilmediği takdirde sizin de sorununuzdur.

Hartman da Sovyetler Birliğinin işe girmesi ve meselenin B.M.'ye aktarılmasına karşıydı... Bunun için de Ada'daki güvenliğin kurulmasını tek çıkış noktası olarak görüyordu. Yani prensipte bir anlaşma ortaya çıkarsa, Sovyetlerin söyleyecek fazla sözleri kalmazdı:

— ... Klerides'e bir tek alternatif vermek yerine, bir komite kurulsun ve çeşitli alternatifler ele alınsın.

Klerides, görüşmemizde meselâ «kantonal sistem» deyiminde ısrar etti. Bu sistem içinde önerdikleri de, sizin görüşlerinize oldukça yakın. Denktaş'ın toplumlararası görüşmelerde ileri sürdüğü noktaları kabule yanaşıyor.

— Klerides neden bu önerileri darbeden önce kabul etmemiş? O zaman yapsaydı, şimdi burada nefes tüketmezdik... ANA HATLARI İLE TEMEL PRENSİBİ KOYMAK VE İÇ STATÜ ÜZERİNDE ANLAŞAMAMAK KONFERANSIN BAŞARISIZLIĞI ANLAMINA GELİR. Yunanlılar ve Rumlar sadece prensibini kabul etsinler, ayrıntılarını sonra da görüşebiliriz. Kıbrıs için dünya kadar teklif incelenmiştir. Bugün geriye bir teki kaldığı için bunun üzerinde duruyoruz. Artık karar vakti gelmiştir.

Hartman da aynı kanıdaydı:

— İyi anlayabildimse hızlanmak gerekiyor. Bakanlar temel yöntemleri bir iki güne kadar saptayıp, detayları eksperlere bırakabilirler... Bir ay sonra da bir araya gelip gözden geçirebilirsiniz (Callaghan'ın sözleri ile aynı idi).

— Siyasî tercih şarttır. Ceza Kanunu, vergi filan gibi detayların da hallini istemiyorum. Sonra olabilir... Karamanlis'in suçu yoktur bu işte... Asıl suçlu albaylardır. Onu kamuoyu baskısından kurtarabilmek için, gerekli manevrayı da yapabiliriz. Ancak ana hatlarda bir anlaşmadan vazgeçemeyiz.

Güneş, tutumunu artık açıkça belli etmişti. Yunanistan'ın iç durumundan doğan zorlukları anlıyor, ancak bunun hiçbir anlaşmaya girilmemesi için bir gerekçe olarak kabul ettirilmesini istemiyordu. Mümkün olduğu kadar esnek davranmaya hazırdı...

Bu arada Barutçu sabahki toplantıdan çıkıp Bakanın yanına gelmişti... Durumu uzun uzun anlattı. Yu-

nanistan'ın tutumundan çok kuşkulanmıştı. Bataklığa girilmek ve elleri - ayaklarının bağlanması anlamına geliyordu bu...

Güneş, Hartman'a söylediğini tekrarladı:

— Öğleden sonraki toplantıya git ve kendilerine köylerin boşaltılması için 24 saat süre ver.

Ankara ile de konuşup, Hartman görüşmesini anlattı... Başbakan Ecevit, hemen hemen aynı saatlerde ABD Büyükelçisi Macomber'i kabul etmiş ve ondan da aynı şeyleri dinlemişti: Amerika, Türkiye'nin esnek hareket etmesini istiyordu.

Ancak Yunanistan'ın da yumuşayacağına dair hiçbir belirti görülmediği gibi, Atina giderek sertleşiyor, dünya kamuoyu baskısı artıyor ve her şeyden önemlisi, Ada'daki Türk birliklerinin etrafında mayınlama gittikçe gelişiyordu. Askerler devamlı şikâyet ediyor ve «Ateş ettirmiyorsunuz. Bu duruma çok dayanamayız. Durum tehlikelidir. Mayınlanan bölgeden kaçamayacağımıza göre, bir hava hücumuna uğrasak binlerce askerimiz gider. Canlı bir hapishaneye sokuyoruz kendi kendimizi» diyorlardı... Durum gerçekten iç açıcı değildi... En kısa zamanda gerçek niyetlerin anlaşılması gerekiyordu. Kesin sürelerle bu oyalamanın durdurulması gerekiyordu.

BARUTÇU'NUN TEHDİDİ

Barutçu gerçekten öğleden sonraki toplantıya girdi ve (İkinci harekâtı bilmiyordu), büyük bir tehdit attı ortaya:

— Biraz önce Lefkoşa'dan gelen haberlere göre, ateş-kes hattı küçük iki nokta hariç (Havaalanı ve Lefkoşa'daki bir yol), tamamlanmış durumdadır. Harita-

lar ve eksperler Cenevre'ye hareket etmek üzeredir. Demek ki, 2'nci madde uygulanmış olmaktadır... Oysa köylerin durumu ortada. Sizlere 24 saat süre veriyorum. Eğer bu 24 saat içinde, buradan Türk köylerinin boşaltılması için bir EMİR gitmediği takdirde, sonradan çok pişman olacağınız olaylarla karşılaşacaksınız.

Gerçekten ateş-kes hattı tamamlanmıştı... Barutçu bu iki gelişmeyi birbirine bağlarken, yine de esnek davranmış ve 24 saat içinde tahliye yerine 24 saat içinde tahliyenin emrinin verilmesini istemişti. Türkiye bunu daha bir garanti olarak kabule yanaşıyordu. Yunanlıları fazla sıkıştırmak yerine, konferansı kurtarmak çabasıydı Ecmel'inki... Oysa hiçbir şeyden haberi yoktu. Birkaç gün sonraki gelişmeleri bilmiyordu.

Öğleden sonra, Komitelerin çalışmaları devam ederken Güneş'i Waldheim, özel temsilcisi Guyer ve Kıbrıs'tan gelen Munoz aradı. Türkiye'nin B.M. Barış Gücü'nün çalışmaları hakkındaki şikâyetleri bir yana, Genel Sekreter de kuşkuluydu. Hem konferanstaki B.M. mevcudiyetini daha geniş şekilde göstermek, hem de Callaghan'a yardımcı olmaktı amacı.

Güneş, Callaghan'ın işleri ağırdan almaya başladığını ve Türkiye olarak hem anlaşmanın uygulanmasından, hem de Barış Gücü'nün çalışmalarından dolayı uğradığı hayal kırıklığını anlattı. Waldheim, Barış Gücü'nün yeteri kadar askere sahip olmadığını, çeşitli ülkelere çağırıda bulunduklarını söyleyince, Güneş «Müslüman ülkelerden de asker alınabileceğini» önerdi. Peki, Barış Gücü sözcüsünün açıklamaları neydi? Havaalanını korumak görevi ne zaman B.M.'ye verilmişti? Aydın ve Dağaşan köyleri Rumların eline düşerken nere-

deydiniz? Magosa'da Türkleri zırhlı araçlarla neden surlara yeniden sürdünüz?

Waldheim'i iyice hırpalıyordu... Genel Sekreter dayanamadı:

— Ne yapmamızı istiyorsunuz, Türk köylerini boşalttırmak için silahlı mücadeleye mi girelim? Barış Gücü'nün görevi insanî ve aynı zamanda da siyasidir. Mesela Kuzey bölgelerine sokmuyorsunuz bizi.

Güneş konuşmayı uzatmadı ve «İyi ki girmiyorsunuz. Böylece Güneydeki katliamları önleyebilecek askeriniz kalır.» deyip ayağa kalktı.

Konuşma bitmişti.

Komitelerdeki çalışmalar da pek parlak sayılmazdı. Esirlerin değiştirilmesi zaten önemli bir sorun değildi... Ateş-kes hattının haritalarını getirecek olan İngiliz Kraliyet Ordusunun uçağının çok geç hareket edebildiği ve geceyi Malta'da geçirdikten sonra, ancak ertesi gün inebileceği haberi, Türk heyetinin midesini bulandırdı. Onlar acele edilmesi için çırpınırken, uçağın geç kalışından söz ediliyordu....

Oysa İngilizler çok ince bir taktik uygulamışlardı. Türkiye'nin 24 saatlik sürelerini uzatabilmek için, uçağı geciktirmişlerdi. Ateş-kes hattında kalan bir iki noktanın halledilmesinden sonra bu 24 saatin başlatılmasını düşünmüşlerdi.

Benim o devrede bu kadar ince düşünecek halim yoktu tabii. Yine aynı çarkın içine düşmüştüm. Bu defa, bir de Almanya'daki Avrupa kalıbına haber ve yorum yetiştirmek derdi binmişti. Artık iki makinenin başına oturuyor ve bandı, İstanbul'a veren teleksten geçince doğruca Almanya bürosuna bağlı olana sokuyordum. Tam bir cambazlıktı.

9 ağustos cuma

Aslında konferans birincisi kadar heyecanlı geçmiyor ve krizden krize atlanmıyordu, ancak genel ve devamlı bir tıkanıklık göze çarpıyordu...

Cuma öğleden sonra, Denktaş ile Klerides arka arkaya Cenevre'ye indiler.

Ecevit artık son çağırılarını yapmaya başlamıştı: Coğrafi temele dayanmayan çözüm olamaz. Kıbrıs'taki Rumlar kendilerini yönetemezlerken, Türk toplumunu onlara emanet etmemiz sözkonusu değildir. Türk köyleri işgal altında tutulmaya devam edilirken, Türk birliklerinin çevresi mayınlanıyor. Herhalde dünya şimdi, tampon bölge konusundaki iyiniyetli ısrarımızı daha iyi anlamıştır... İçinde bulunulan durumu, İngiliz ve Yunanlıların objektif bir değerlendirme sonucunda anlayışla karşılayacaklarını umuyoruz... Klerides bile bazı kuvvetleri kontrol edemediğini açıklamış bulunuyor... (1).

Yunanistan'da ise, harıl harıl iç temizlikle uğraşılıyordu. Orduda değişiklik yetkisi, Cumhurbaşkanından alınıp Savunma Bakanına veriliyor, böylece hükümetin gerekli tayinleri yapıp, ordu içinde duruma hâkim olabilme yeteneği artıyordu. Ancak durmadan komplo haberleri etrafta dolaşıyordu. Askerler, Karamanlis'in ne tip bir temizliğe gireceğini bekliyorlardı... Eskileri mahkemeye sevkedecek miydi? Toplu tutuklamalar olacak mıydı? Karamanlis ise yavaş yavaş kontrolünü arttırıyordu. Kıbrıs ile ilişkileri sert bir tutum içine girmesi, birçok çevredeki eleştirileri azaltmıştı. Rejim, yine de tam manasiyle oturmuş değildi. Atina'daki bir yabancı

(1) 10 Ağustos 1974, MİLLİYET.

diplomatın sözlerine bakılırsa, o anda devlet çarkının ancak yüzde 35'i hükümetin elindeydi.

Ecevit'in istekleri, dikkat çekmeleri, önerileri bu gürültü içinde kaybolup gidiyor veya değerlendirilse dahi, cevaplandırılamıyordu.

Küçük bir kartopu büyüyerek tepeden aşağıya inmeye başlamıştı.

ÖNEMLİ BİR GÖRÜŞME

Bu 9 Ağustos Cuma gününün en önemli görüşmesi, akşam 18.00'de Callaghan ile Güneş arasında geçti.

Güneş, Amerikan - İngiliz görüşleri arasındaki benzerliğe dikkati çekti ve Türkiye'nin istenildiği kadar esnek hareket etmeye hazır olduğunu söyledi:

— Türkiye'nin bir tek isteği vardır. O da temel prensibin kabulüdür. Yani buradan ayrılırken, hiç değilse iki bölgeyi belirleyecek çizgiyi, sadece ana hatlariyle çizebilmektir. Ben yardımcı olmaya hazırım. Yunan ve Rumların kamuoyu önünde güç duruma düşmemeleri için ne yapmamız gerektiğini de konuşuyorum. Örneğin, teklifi ben değil de Denktaş verebilir. Ancak, Türkiye'den «bir şeye karar vermeme» kararı alınmasını istememelisiniz. Bizim bilmek İSTEDİĞİMİZ BU KONFERANSTA BÖLGESEL MUHTARİYET PRENSİBİNİ, BÖLGELERİN ÇİZİMİYLE kabul edip etmeyecekleridir. Bu durumu boş yere uzatmaya hiç lüzum yoktur.

Callaghan'ın bilmek istediği ise, Türkiye'nin ne kadar toprak talebinde bulunacağı idi. Halen işgal altındaki bölgeyle yetinilebilir miydi?

— Mr. Callaghan, Türk kuvvetlerinin kontrolü altında tuttuğu yer, Türk toplumunun nüfus ve toprak

mülkiyeti ile karşılaştırıldığı zaman, Ada yüz ölçümünün 1/25'i kadardır. Bu gayet tabii yetersizdir.

— Daha fazla yer istiyorsunuz. Mesela Magosa buraya dahil mi?

Callaghan, bir genişleme halinde, Türk ordusunun gideceği yerleri öğrenmeye çalışıyordu.

— İsimler üzerinde durmaya lüzum yok. Sadece bu bölgenin kuzeyde ve Türk toplumunun ekonomik ve güvenlik ihtiyaçlarına cevap verecek büyüklükte olması yeterlidir. Tek devlet unsurunu kabul ettiğimize göre, savunma, para, bütçe gibi konuların bir merkezden yürütülmesi düşünülebilir. Ancak yönetimlerin muhtariyetleri geniş kapsamlı ve aralarında sürtünmeleri kaldıracak nitelikte olmalı.

Callaghan, Makarios'un giderek etkisini arttırdığını biliyordu. Başpiskopos'un Üniter devlet konusundaki tutumu açıktı, hatta son aldığı bilgilere göre Karamanlis ve Klerides'e açıkça «Federasyona imza atılırsa hepinizi suçlarım» demişti. Klerides'e fazla baskı yapmak, Başpiskopos'un geri dönmesine yol açabilirdi.

Güneş, kelimeler üzerinde durmadığını, herkesin istediği ismi koyabileceğini, tüm sorunun ikili idare prensibi üzerinde döndüğünü belirtti:

— Makarios'un hoşuna gitmeyecek diye meseleyi sürüncemede bırakamayız.

— Bu konferansta söylediklerinizi elde edemezseniz ne yapacaksınız?

— Ne olacağını ben bilemem. Ona Türk Hükümeti karar verir. Cenevre'de bulunmayan çözümü başka yerlerde aramaya başlamadan önce konferansın nasıl sonuçlanacağını kesinlikle öğrenmemiz gerekir.

Callaghan, şüphelerinin doğru çıkmaya başladığını anlamış olsa gerekti:

— Bence, Ada'da öylesine çok kuvvetiniz var ki, bu durum devam ettikçe, genişleme niyetinde olmadığınızı karşı tarafa inandırmak güç. İngiltere bugün sadece bir garantördür. Yunanlılar da Rumları korumak amaciyle Ada'ya kuvvet sevketmek isteyeceklerini unutmayın. Biz, çatışmalarla işin çözülmesine karşıyız. Ada'da, Türk toplumuna denize çıkışı sağladınız. Artık durabilir ve askerlerinizin sayısını indirip, anlaşma zemini hazırlayabilirsiniz. Bu sayede Mavros'a da ezilmeden ülkesine dönme imkânı vermiş oluruz. Unutmamanız gereken bir nokta daha var: Kıbrıs'ta yaşayacak olan iki toplum vardır. Geleceklerini ancak kendileri saptayabilirler. Biz Cenevre'den ayrılalım ve bir ay içinde tekrar dönüp gelişmeleri değerlendirelim.

— Mr. Callaghan, bu konuda bizim başımızdan yeteri kadar deneme geçti... İşte toplumlararası görüşmeler... İşte 1960 Anayasası. Sözlerine inanmamakta haklıyım galiba. Karamanlis başa geldiğinden beri, Kıbrıs'tan çok, Türk - Yunan dostluğuna önem verdiğimizi tekrarlıyoruz. Hiçbir Yunan devlet adamını, özellikle M. Mavros'u kötü durumda bırakmak istemedik ve aleyhlerinde bir tek kırıcı söz söylemedik. Ancak sözlü güvencelere HAYIR. Kuvvetlerimizi azaltmaya hazırız, ancak devlet statüsünün temel ilkelerini saptamalıyız. Sonra iki lider kendi kaderlerini çizebilirler. Kesin sonuç alınınca da askerlerimizi çekeriz.

Callaghan, istediğini öğrenmişti. Kalkarken yine uyarısını tekrarladı ve «Çözüme gitmek istiyorsanız, niyetinizi ortaya koyacak şekilde hareket edin... Bir miktar asker çekmeniz sizin için zarar getirmez... Bir de elde ettiğiniz bölgedeki genişlemeleri durdurun.» dedi.

Güneş birden sinirleniverdi:

— B.M. Genel Sekreterinin elindeki haritaya biraz

daha iyi bakmanızı tavsiye ederim. Türk birlikleri 30 Temmuz - 7 Ağustos arasında ilerlemek şöyle dursun, B.M. sayesinde bazı bölgelerde gerilemiştir dahi.

«BİG JİM» TELAŞTA

Callaghan, oradan çıkıp önce Mavros, arkasından da Klerides ile uzun uzun konuştu... Arkasından Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Waldheim ve nihayet (İngiliz Dışişleri sözcüsüne göre) Kissinger ile görüştü.

Big Jim tam anlamiyle telaşa düşmüştü. Zira Yunanlılar da tam karşıt görüş içindeydiler. Diğer taraftan Makarios giderek artan bir baskı unsuru haline gelmişti. Mavros ile olan yakın ilişkileri sayesinde, Cenevre'deki müzakereleri günü gününe takip etmeye başlamıştı. Karamanlis ile aralarındaki soğukluk, yumuşamasına rağmen hâlâ devam ediyordu. Mavros, tüm gücüyle Başpiskoposu destekliyor ve Makarios, ikinci Cenevre görüşmelerinde hiçbir anlaşmanın imzalanmamasını istiyordu (1).

Makarios için bir anlaşma imzalanması, Cumhurbaşkanlığının sonu sayılırdı. Tek çıkar yol, dünya kamuoyu baskısını devamlı olarak Türkiye üzerinde tutabilmekti.

Mavros, bu cuma günü Türkiye'nin İkinci Harekâta hazırlandığı hakkında raporlar alıyor, ancak böyle bir riske girebileceğini sanmıyordu. İngiltere ve dünya kamuoyunun, özellikle Birleşmiş Milletler'de karşılaşa-

(1) Olaylardan sonra, Atina'da görüştüğüm Sayın Mavros, Başpiskopos'un tüm görüşmeleri yakın bir ilgiyle nasıl takip ettiğini ve Atina ile ilişkilerini bana anlatmıştı. Değerlendirmelerimi bu bilgiye dayandırdım.

cağı eleştirilerin Ankara'nın tutumunu etkileyeceğini tahmin ediyordu. Bir taraftan da, NATO Konseyinde, diğer müttefiklere, Türkiye'nin muhtemel tutumu hakkında Yunan delegesi sert bir uyarıda bulunmuştu. Mavros, dünya kamuoyunun baskısına fazla önem veriyordu.

Erbakan'ın dediği gibi «mübarek cuma günü» bu karışık hisler, ancak artan bir sinirlilik içinde kapandı.

10 Ağustos Cumartesi

O gün, Klerides ve Denktaş'ın da katılmasıyla İkinci Cenevre «genişleyecekti».

Konferansın, Kıbrıslı Türk Toplumları Liderleriyle BEŞLİ hale gelişi, Mavros'a «İşte anayasal sorunlar Kıbrıslılar varken ele alındı» diyerek istediğini yaptırma imkânı sağlatacak ve nihayet Türkiye, önerisini resmen ortaya koyabilecekti. Güneş, böylece bu gün bir sonuç alabilecek veya hiç değilse bir sonuç alıp alamayacağını iyice anlayacaktı.

İşte bu hava içinde heyetler B.M. sarayına gittiler... Gitmesine gittiler de bir türlü toplantının başladığı haberi çıkmadı. Bizim de artık sabrımız taşmaya başlamış, kendi aramızda «Yahu ne olacaksa olsun da bitsin şu iş» diye konuşur olmuştuk.

İşin kokusu çok geçmeden ortaya çıktı.

İngilizler, Klerides ile Denktaş'ı bir arada oturtmak, önlerine de «Kıbrıs Cumhuriyeti» levhası koydurtmak istiyordu. Hatta levhalar hazırlanmış, Allah'tan toplantıdan birkaç dakika önce farkedilivermişti. Dünya kamuoyuna karşı bunun anlamı «İşte Kıbrsı'ta tek devlet vardır» idi. Tabii Türkiye'den hemen itiraz çıktı: Birinci Cenevre deklerasyonunda iki toplumdan söz edilmemiş miydi? Şimdi bu tutumun manası yoktu...

Tam yedi saat, evet tamı tamına YEDİ saat bunun

tartışması yapıldı. Formül üzerine formül çıkarılıyordu: «Klerides'in önüne, Devlet Başkanı yazalım, Denktaş'ın levhasına da Türk Toplumu temsilcisi diyelim, yan yana değil de, karşılıklı otursunlar, Klerides'e Kıbrıs toplumu ve Devlet Başkanı diyelim. Denktaş'a Türk Toplumu Lideri diyelim...» vs.. vs.

Türkiye devamlı olarak, birine Türk toplumu, diğerine de Rum toplumu temsilcisi levhası konulmasında ısrar ediyordu... Artık öğleye yaklaşılmış ve konu üzerinde anlaşmaya varılamamıştı. Her iki taraf da tutumundan vazgeçmiyordu.

Bir ara Halûk Ülman, Türk delegasyonunun odasına geldi ve «Haydi gidelim» dedi.. «Mademki kabul etmiyorlar, gidelim ve başka yerde bekleyelim.»

Türk heyetinin toplantıyı terkettiği kanısı, işte bu toplu halde dışarı çıkıp bir otomobile doluşup uzaklaşmalarından sonra yayılıverdi. Buna rest çekmek diyordu bizimkiler... Ama bu restleri fazla uzun sürmedi, zira karşı taraf resti gördü.

Saraya Plenipotentiel (tam yetkili) bir de temsilci bırakılmıştı: Ömer Akbel. Güneş'in Özel Kalem Müdürü olan Akbel. Dışişlerinin genç ve parlak ekibindendi.

Türk heyeti çıkıp peynirleriyle meşhur Gruyer adlı bir lokantaya gitti... Gitmesine gitmişti ancak arkasından «Aman geri dön» diye kimse koşmuyordu.

Mavros «Bir levha için gürültü çıkarılmaz» diye ateş püskürüp, oteline dönüyor... Callaghan Sarayda kalıyor, Türk heyeti ise prensip yönünden haklılığına inanmış halde yemek yiyordu.

Türk heyetini aramaya başlattı Callaghan... Yok... Yok. Nerede olduklarını öğrendiği zaman ise sinirlendi. O sırada yanında bulunan bir İngiliz diplomatın anlattığına göre, «Callaghan adeta sinir krizi geçirecek du-

ruma girmişti. Türk heyetinin bu hareketine müthiş sinirlenmişti. Elinde olsa, toplantıyı bırakıp, o gün dönebilirdi.»

İngiliz Dışişleri Bakanı işte bu günün öğleden sonrasında ünlü tehdidini yaptı. Türkiye'nin niyetlerinden şüphesi her geçen gün artmış ve dünya kamuoyu baskısıyla Ankara'nın ikinci bir harekâtını önleme operasyonuna girmişti... İngiliz gazetecilerine kendi yaptığı brifing'te, Türkiye'yi sert bir şekilde konferansı baltalamakla suçladıktan sonra, «Ada'ya Gurka askerleri gönderileceğini» açıkladı ve devam etti:

— Türkiye şu anda Ada'da 348 kilometrekarelik toprağı kontrol altında tutuyor. Ancak buraya geldikleri günden beri, kendilerine gereken toprakların çok daha geniş olduğunu ileri sürüyorlar. Mavros ve Klerides bir ödün vermedikleri takdirde, Türk birliklerinin ani bir hareketle, masa başında elde edemediklerini Kıbrıs'ta elde etmeleri muhtemeldir.»

Callaghan artık Türkiye'ye karşı SÖZLÜ bir savaş açmıştı...

— Biraz önce Savunma Bakanına mesaj yolladım ve İngiliz Üslerindeki Fantom uçaklarıyla, sonradan yollanan askerlerin geri çekilme işleminin durdurulmasını istedim.

Daha bitmedi. Callaghan Birleşmiş Milletleri de hareketlendirmişti...

— Waldheim ile konuştum. Barış Gücü kuvvetlerinin Türk birliklerinin karşılarına mevzilenmesini ve muhtemel bir harekâtı önlemelerini istedim. Şunu da açıkça söyleyeyim ki, Barış Gücü'ndeki bir tek İngiliz askerine ateş açılırsa, İngiliz Üslerindeki birliklerimiz ve uçaklarımız İngilizlerin hayatlarını korumak için ha-

rekete geçeceklerdir... Başbakan Wilson ile görüştükten sonra Savunma Bakanı Roy Mason'a durumu ilettim.»

İngiltere açıkça Kıbrıs'taki Türk birliklerine karşı askerî bir harekâta gireceğini söylüyordu.

ANCAK dikkat. Bu brifing'deki sözler Bakana atfen yazılmayacak, «yüksek yetkili bir İngiliz kaynağına atfen» verilecekti! Callaghan tehdidini basın yoluyla yapmayı, kendini açıkça ortaya atmamayı tercih ediyordu. Bu formül Bakanlarla basın arasında sık sık kullanılan bir formüldü. Kimin söylediğinin bilinmesine rağmen, isim verilmediği için daima yalanlama imkânı yarattığından tercih edilirdi. Brifing'den çıkar çıkmaz Callaghan'ın sözlerini bana aktaran İngiliz meslekdaşım da aynı nokta üzerinde durmuştu: «Aman sakın Bakana atfen verme, çok zor durumda kalırız.»

Dikkatimi çeken asıl nokta, Callaghan'ın brifing dağılırken bir İngiliz gazetecisinin «Bize şu anda söylediklerinizi Turan Güneş'e de bildirdiniz mi?» sorusuna verdiği cevaptı:

— Bu da sizin göreviniz.

Callaghan'ın Türkiye'yi basın yoluyla tehdit etmek istediği açıkça ortadaydı. Hatta bir gün sonra BBC'nin muhabirlerinden birini çağırıp «Dünkü söylediklerimi yayınladınız mı?» diye sorduğunu da yine İngiliz meslekdaşlarımdan duydum.

Callaghan'ın birinci Cenevre konferansındaki «Ya kabul edin, ya gidiyorum» ültimatomundan sonra yaptığı bu ikinci tehdit, Türkiye'de antipati toplamasına yetti de arttı bile... Zaten İngiliz basınının Kıbrıs'tan yaptığı yayınlar, hassas Türk kamuoyunda derin bir yara açmıştı, şimdi de Bakandan çıktığı anlaşılan bu sözler yeri yerinden oynattı. Callaghan her iki hareketinde de sinirlerine hâkim olamadığından «lüzumsuz» şe-

kilde Ankara'ya karşı çıkmıştı. Üstelik her ikisinde de sertliği, İngiltere'nin Ankara nezdindeki prestijini ve ağırlığını azalmaktan ileri gidemedi... Zira Ankara, İngiltere'nin Türkiye'ye savaş açabileceğine bir gün dahi inanmamıştı.

Callaghan'ın sabrı taşmıştı. Yunanlılar işi uzatıyor, Türkler durmadan restler çekerek tansiyonu yüksek tutuyordu. Karşılıklı görüşlerde öylesine büyük bir fark vardı ki, konferanstan bir sonuç çıkabileceğine inancı azalmıştı. Türkiye'nin ikinci bir harekâta girişeceği hakkında, artık kesin bilgiler gelmişti. Waldheim'a, Barış Gücü'nü nasıl harekete geçirilebileceğinin araştırılması teklifinde bulunmuş, hatta Kongo olayları sırasındaki dosyanın çıkartılıp incelenmesini istemişti. Barış Gücü'nün böyle bir hareketine Sovyetler Birliğinin kesinlikle karşı çıkacağını da biliyordu. Rusya, içinde Doğu blokundan hiçbir asker bulunmayan Barış Gücü'nün bu yolda kullanılmasına ilke olarak karşıydı. Ancak yine de Ankara'ya gözdağı verilmeliydi.

Callaghan'ın hemen Kissinger ile görüşüp ciddi duruma yardımcı olmasını istediğini açıklayan İngiliz basın sözcüsü de, Türkiye'nin kötü niyetlerinden söz ediyordu.

Aslında konferans levhalar meselesinden kopmazdı... Ancak İngiltere, bu tip baskılarla Türkiye'yi biraz daha masada tutup, vakit kazanmak istiyordu.

Cumartesi öğleden sonra olmuş ve Sarayın her tarafı kapanmıştı. Kızgın bir güneş Cenevre'yi kavuruyor, etrafta çıt çıkmıyordu. Kafeterya, bar, PTT hepsi hepsi kapalıydı. Günde 8 saat bomboş bir koridorda nöbet tutmaktan melankoli geçirmeye başlayan ve durmadan kendi kendine konuşan sarayın özel polisi André'nin garip garip sesler çıkaran kedisi, o güne kadar ne oldu-

ğunun bir türlü farkına varamayan hayret bakışlı iki teleks memuresi ve sıcaktan uyuklamaya başlayan birkaç İngiliz gazeteci... İşte o kadar, koskoca sarayda in cin top oynuyordu...

Aaaaa unutuyordum, bir de «Tam yetkili temsilci» Ömer Akbel.

Akbel sabahtan beri Türk Delegasyonu odasında bekliyordu. Arada bir dışarı çıkıyor ve gördüğü diplomatlara «Levhalar konusunda müzakere için hazırım» deyip yine içeri kapanıyordu. Ama ne gelen var, ne giden. «Tam Yetkiyle Masa Sıfatlarını Hazırlama Komisyonu Türk Temsilcisi» Akbel, saatler geçtikçe yorgunluktan perişan hale düşmüştü. Her taraf kapanmış, yiyecek, içecek bir şey yok... Misyonda da kimse kalmamıştı. Olsa şoförlerle bir şey getirtebilecekti kendine... Koridorlarda kendi ayak seslerini dinliyor ve müşterilerini bekliyordu. Ama ne gelen vardı, ne de giden...

Karşı taraf Türklerin restini görmüştü.

Ankara'da gelişmelerden devamlı haberdar edilen Ecevit, liderleri toplayıp durumu anlatıyor ve Cenevre'deki tıkanıklığın nedenlerinden söz ediyordu. Durum kritikleşmiş ve Türkiye'nin yeniden harekete geçebileceği bir ortam belirmişti.

Demirel dışarı çıkarken gazetecilere «Sayın Başbakan bilgi verdiler, söyleyeceğim bundan ibarettir» derken, Feyzioğlu ve Bozbeyli çok memnun olduklarını açıklıyordu.

Arada gazetelere aksetmemiş bir gelişme olmuş ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Kayacan'ın süresi uzatılmadan emekliye ayrılması kararlaştırılmıştı. Bunun derhal açıklanmamasının nedeni de, Deniz Kuvvetlerinden bir komutanın ayrılışı üzerine dedikodulara yol

açılmak istenmemesiydi. Kayacan, Genelkurmay için «ağırlık» yaratmaya başlamıştı. Haziranda Çandarlı'ya refakat edecek olan zırhlıların çıkışına şahsen emir vermiş ve Kocatepe olayında Genelkurmay Başkanının bir mektubuyla Deniz Kuvvetlerinin haklı olduğunu saptattırmıştı (1). Kayacan'ın, Kıbrıs harekâtından sonra emekliye sevkedilmesi kamuoyunda Kocatepe'nin batmasına bağlanmışsa da, gerçekler Genelkurmay'ın iç gerekleri arasında yatıyordu. Kanundaki bir boşluk emekliliğine sebep olmuştur. Kayacan cebinde emeklilik kâğıdı, kimseye bir şey söylemeden hazırlıkları denetliyordu.

Saat 16.00'ya doğru, Callaghan'ın devamlı olarak aradığı Türk heyeti misyona döndü. Klerides de, «Pek-âlâ levhasız toplanalım önemli değil» demişti...

Başta Kissinger olmak üzere, yeni Başkan Ford ve 14 NATO ülkesinin Ankara'daki Büyükelçileri birbiri arkasından Dışişlerine gelip veya mesaj yollayarak «konferans koparılmamalıdır. Biz Kıbrıs'ta ikinci bir harekâta karşıyız. İlişkiler gerginleşip, yeni bir karışıklığa yol açabilir. Sovyetler Birliğinin tepkisi ve işe karışması hiçbirimizin lehine olmaz» diyorlar ve devamlı şu cevabı alıyorlardı: Kıbrıs'a gösteriş için veya toprağımız az olduğundan, genişlemek amacıyla çıkmadık. Siyasî nedenlerimiz vardı. Yunanlılara baskı yapın, konferansa ciddi şekilde otursunlar.»

17.30'da Beşli Konferans açıldı. Ayrı ayrı masalar bir daire şeklinde toplanmıştı. Daireye İngiliz heyetinin masasıyla başlayarak salonda Yunanistan, Klerides, Türkiye ve Kıbrıs Türk Heyeti... Bu oturuş şekli de epey güç ve karışık formüllerle bulunmuştu, ancak üze-

(1) Sözü edilen mektup halen Kayacan'da bulunmaktadır.

rinde fazla ısrar edilmedi. Kıbrıs'ta iki toplum olduğu (1'inci Cenevre deklarasyonunda belirtildiği gibi) böylece gösterilmek istenmişti.

Callaghan son derece sinirli bir şekilde, tatsız gelişmeler nedeniyle ancak bu saatte toplanılabildiğini ve ateş-kes hattı ile ilgili haritalar da geldiğine göre, esas konulara girilebileceğini söyledi. Akşam saat 20.30'da dağılınabilir ve ertesi sabah yeniden devam edilirdi.

Güneş, vakit kaybetmek istemiyordu artık. Haritaların gelmesiyle ateş-kes hattının birkaç kilometrelik bölümü hariç tamamının halledildiğini, oysa Türk köylerine hiçbir işleme girişilmediğini belirttikten sonra yapılacağını bildiği İkinci Harekâtın hukukî zeminini açıkladı:

— ... Buraya geldiğimiz günden beri de Türk köyleri hakkında bir karar çıkmadı... Bu durumda TÜRKİYE KENDİNİ CENEVRE DEKLERASYONU İLE YUNANİSTAN'DAN DAHA FAZLA BAĞLI ADDEDEMEZ.

Yunan hükümetinin deklerasyonla yüklendiği sorumluluklardan kaçtığını ileri sürdü ve çağırısını yaptı:

— ... Birinci Cenevre deklerasyonunun 5'inci maddesi çerçevesinde, buraya gelirken iki meseleyi ele alacağımızı saptamıştık. Birincisi Türk toplumunun güvenliğini tam olarak sağlamak, ikincisi ise iki toplum temsilcisi ile Ada'da anayasal bir düzen kurmak. Anayasal düzen üzerinde konuşulacağını imzalarımızla saptamıştık. Şimdi, birinci meselenin başarılamadığını görüyoruz. Hiç değilse ikinci maddeye geçelim ve her iki temsilci görüşlerini açıklasınlar. Belki görüşlerindeki ortak noktaları çıkarabiliriz.

Mavros derhal müdahale etti. Konferansı anayasal konularda üçlü klüp halinden çıkartmak ve işin içine Rumları daha da sokmak istiyordu:

— M. Güneş, Türk köylerindeki durumdan şikâyet ediyor. Oysa listeler halen inceleniyor. Bu, 24 saatlik ültimatomlarla halledilecek iş değildir. Üstelik dikkatinizi çekerim, köyleri Yunan subayları işgal etmemiştir. Rum Millî Muhafız Gücü kontrolü altındadır. Bunlar Yunan hükümetine bağlı değildir. Dolayısiyle Rum Millî Muhafız Gücünün Türk köylerini boşaltmasında benim hiçbir yetkim yoktur. İşlemin nasıl uygulanacağını Klerides'e sormak lâzım.

Güneş, bu sözlerin altında Yunanistan'ın aradan sıyrılıp her şeyi Klerides'e bırakmak ve sonu gelmeyecek bir dialoğu açmak amacı yattığını anladı:

— M. Mavros meseleleri devamlı karıştırmaya çalışıyor. Hangi Türk köyü işgal altındadır, hangisi değildir diye bir soruşturmaya lüzum var mı? Kim, kimin nerede olduğunu çok iyi biliyor... Üstelik buradaki kararlarımız Rum yönetiminin onayından geçip uygulanacaksa, bunların değerleri şimdiden kalkıyor demektir. Buna da biz uzatma taktikleri diyoruz işte...

Callaghan zaten Güneş'e sinirlenmişti. Hem onu biraz hırpalamak, hem de tartışmaları rayına oturtmak istedi:

— Mr. Güneş, sizin tutumunuzda çelişkiler var. Daha önce Türk bölgeleri derhal boşaltılsın derken, şimdi anayasal meselelere eğilelim diyorsunuz... Bu arada Havaalanından hiç söz etmiyorsunuz.

— Türk köylerini boşaltma niyetinde olmadıklarını açıkça gördük. İsrardan ne çıkar, hiç değilse vakit kaybetmeden anayasaya geçelim.

— Bu konuyu nasıl ele alacağız?

Klerides geldiğinden beri dikkatle konuşmaları dinliyordu. Konferansa son darbesini indirdi:

— Türk Dışişleri Bakanını merakla dinledim. Cenevre deklerasyonunun 5'inci maddesi açık değil. Kıbrıs'ta kurulacak yeni hükümet 1960 Anayasasına mı dayandırılacak? Türk ordusu müdahalesini garanti anlaşmasına göre yaptıysa, 1960 Anayasası düzenini yeniden kurmayı amaçlıyor demektir. O zaman da 1960 Anayasasına ve bu yasanın getirdiği düzene hürmet etmelidir. Böyle bir tefsir yapılamayacaksa, Türk müdahalesinin başka amaçları var demektir. Biz, 1960 Anayasasının öngördüğü esaslar çerçevesinde, Türk ve Rumlardan oluşacak bir hükümet kurmaya hazırız. Eğer 1960 Anayasasında değişiklik yapılmasını istiyorsanız BUNUN SİLAH TEHDİDİ ALTINDA YAPILMAYACAĞI BİLİNMELİDİR.

Callaghan derhal bu somut tutumu genişlettirdi:

— Teklifiniz, bazı değişikliklerle beraber, 1960 Anayasasına dönülmesi midir?

— Önce 1960 Anayasasına dönüleceği kabul edilir. Eğer değişiklikler isteniyorsa onu da biz kendi aramızda yaparız. BU KONFERANSIN KIBRIS ANAYASASINA GETİRİLECEK DEĞİŞİKLİĞİ KONUŞMAYA YETKİSİ YOKTUR.

İşte bu kadar. Konferansın Türkiye bakımından bitişi bu cümleyle adeta kesinleşmişti... Bundan sonrası son denemelerle geçecekti.

Turan Güneş konferanstan ümidini kesmişti. Özellikle birinci Cenevre konferansında, 1960 Anayasasına karşıt görünmek istememiş, sık sık «artık yepyeni bir gerçek var ortada» sözlerini etmişti. Ancak 2'nci Cenevre'ye gelindiğinde talepleriyle, 1960 temeline artık dönüş olmayacağını resmen ortaya koyuyordu. Bu gerçeği İngiltere, Amerika, hatta özel konuşmalarda Yunanlılar da kabul ediyorlardı. Fakat herkesin bir ara unut-

tuğu, Makarios reddediyordu. Klerides de adeta mahkum idi.

Callaghan ülkesini aradan kurtarmak ve Türkiye'yi sıkıştırabilmek için Klerides'i hemen destekledi:

— İngiltere, bağımsız bir ülkenin Anayasasında değişiklik yapmasını öneremez. 1960 Anayasası hazırlanırken, kolonileri bırakma devresindeydik ve Kıbrıs'a karşı sorumluluklarımız vardı. Ancak bugün 353 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ve Cenevre deklerasyonu ile bağlıyız.

Büyük devletlerin işlerine geldiği zaman kimseye sormadan yüklenip, işlerine gelmediği zaman da bırakıverdikleri sorumluluktu bu... Özel sözlerle, resmî sözlerin arasındaki ikilik insanı âdeta ürkütüyordu.

DENKTAŞ - KLERİDES TARTIŞIYORLAR

Bundan sonra Denktaş ile Klerides uzun uzun tartıştılar, Callaghan da hiç müdahale etmeden içlerini boşaltmalarına yardımcı oldu:

— ... Yıllardır Türklerin ezilmesine yol açan 1960 düzenine geri dönemeyiz. Sampson darbesinin bir ders olacağını zannediyorduk. Olmadığını görüyoruz. 1960'dan beri ıstırap içinde yaşıyoruz. Kıbrıs'ı ve toplumu koruyamayan bir anayasa kâğıttan ibaret kalır. Artık canımızdan korkmadan yaşamak istiyoruz... Binlerce Türk askerinin köylerimizi silahlarıyla korumaya devam edecekleri bir düzen değil, Türk toplumunun güven içinde yaşayacağı bir yer istiyoruz.

Mavros'un bir ara müdahalesi, Denktaş'ı daha kamçıladı... Mavros Klerides'in görüşlerini destekliyordu:

— Lütfen bana söyleyebilir misiniz, burada bulunuşumuzun hukukî nedenini? Garantör devlet olarak

mı, yoksa bir savaşın galip ve mağlûpları olarak mı toplandık? Biz buraya, karşı taraftan gelecek her türlü teklifi kayıtsız şartsız konuşmaya tank tüfek tehdidi altında ültimatomlar almaya gelmedik. Bugün Kıbrıs'ta 1960 Anayasası yürürlüktedir ve hiçbir toplum bunun iptal edildiğini söylememiştir. İdeal bir anayasa olmamasına rağmen yürürlüktedir. Anlaşmalar garantör ülkelere yeni bir anayasa yapma veya mevcudu değiştirmek yetkisi tanımaz.

Mavros fena halde sinirlenmiş ve kesin, sert bir tutum içine girmişti... Böyle şey olmazdı:

— Yunan hükümeti ancak, bu konudaki tek yetkili sayılan iki toplumun üzerinde anlaşacağı çözümleri kabul edebilir. Ada'nın bir bölümünü işgal etmek, sonra dünyayı hiçe sayarak ilerlemek gibi oldubittilerle Kıbrıs sorunu çözümlenemez. Silah gölgesinde bir bağımsız devlete zorla anayasa kabul ettirilemez...

Yunanistan, Klerides ve İngiltere 1960 Anayasasının devam ettirilmesi konusunda birleşmiş oluyorlardı... Denktaş'ın eski hatıraları canlanmıştı, boşanıverdi:

— Ben buradaki konuşmalara hiç şaşırmadım Mr. Callaghan. Hepsini yıllardır tanıyorum. İçlerinde büyüdüm. Sözlerinde durmazlar. Bunun eziyetini de 15 yıldır biz çekiyoruz. Klerides, konferansın yetkisini kabul etmediğini söylüyor... O halde neden geldi? Mavros'un durumu daha da kötü, garantör olarak oturduğu konferansta imzaladığı bir anlaşmanın mürekkebi dahi kurumadan inkâr ediyor... 1960'a dönelim diyorlar. O devrede neler çektiğimizi biz biliriz. İçlerinde yine en iyisi Klerides'tir. Hiç değilse insaflıdır. Bunların bir de katil takımı vardır ki, onlarla kimse başa çıkamaz.

Klerides'e dönüp «Yalan mı söylediklerim» diye sordu ve devam etti:

— 1963'te 103 Türk köyünü boşalttırdılar. 24 bin Türk yerlerinden edildi. 1967'de imhaya çalıştılar. Devamlı baskı altında yaşadık. Anlaşmayı yürürlüğe girdiğinin üçüncü yılından itibaren bozdular. Türk memurlara maaş vermediler, karantinaya aldılar... Bir köye tankerle su getirtebilmek için 24 ay beklediğimizi biliriz... Bunlar yetmiyormuş gibi devamlı Enosis korkusu, dolayısiyle ölüm korkusu içinde yaşadık. Toplumlararası görüşmeler sırasında dahi Klerides bana, Enosis'i açıkça reddedemeyeceklerini söylemiştir. Yunan subayları 1967'de zorla çıkartılmış, bir süre sonra yeniden geri dönmüştü. Yunanistan ile devamlı Enosis komplosu içinde yaşadıklarını sağır sultan bile biliyor... Veee şimdi bize «yine eski düzene dönelim» deniyor. HAYIR... Ben artık garanti istiyorum. Artık korkusuz yaşamak istiyorum. Garanti de TOPRAKLA olur. Artık anlamalılardır ki Enosis rüyası bitmiştir. Artık anlamalılardır ki korku devremiz bitmiş ve her şey değişmiştir. Zira arkamızda Türkiye vardır... Sözüne inandığınız insandan hiçbir şey almaz ve borç verirsiniz. Az inandığınızdan senet veya rehin alırsınız. Hiç inanmıyorsanız banka mektubu da yetmez, o zaman ipotek yaptırırsınız. Biz şimdi o durumdayız. Burası tapudur ve kaydettirmek istiyoruz. Bu konferansta temelde anlaşma olmazsa, ileride hiç olmaz. Toplumlararası görüşmelerde yıllarca aynı şeyleri söyledim. Klerides bugün kabul ettiklerini, ne yazık ki söylemek için 11 yıl bekledi... Biz coğrafî esasa dayanan, güvenlik içinde yaşayabileceğimiz bir bölge ve idarede de taksim istiyoruz. Gerisi hayaldir. 1960 Anayasasına dönüş gibi...

Bir saate yakın konuşmuştu. Susunca, salondaki sessizlik bir süre devam etti. Konuşması Callaghan'ı dahi etkilemişti... Klerides aslında bu gerçeği kabullen-

meye hazırdı, ancak elleri kolları bağlıydı. Verdiği cevapta, o da Taksim'den korktuklarını, Türklere karşı ayırım politikası güdülmediğini, yıkılan evlerin onarılmasına rağmen Türklerin geri dönmediklerini ve Rumları kendi bölgelerine sokmadıklarını uzun uzun anlattı... Ancak tutumunda değişiklik yapmasına imkân yoktu:

— İdareyi taksim etmek bir sınır meselesi çıkaracaktır. Ada'nın bir bölümünü elde ettikten sonra, istedikleri zaman Taksim'e gidebilecekleri gibi, Ada'nın diğer bölümünü de elde etmeye çalışacaklardır.

İki toplumda yıllardan beri yaratılmış olan uçurum ve karşılıklı duyulan haklı ŞÜPHELER yine beliriyermişti... Her iki toplum da hatalar işlemiş, zaman zaman iyiniyetle ileri sürülen birçok yapıcı teklifi reddetmişlerdi.

Güneş için artık durumu toparlamaktan ve işi bitirmekten başka çare yoktu.

— M. Mavros ortada bir galip veya mağlup yoktur. Türkiye'nin Kıbrıs harekâtı neden sizi küçük düşürüyor anlayamıyorum. Bu histen kurtulmanız için ne yapmalıyız... Ortada iki ayrı görüş var. Birini biz, diğerini siz daha geçerli görüyorsunuz. Tartışalım diyoruz. Klerides şimdi de konferansın yetki meselesini ortaya attı Eğer bizim gibi esneklik göstermez ve ısrar ederse, konferans soruna bir çözüm bulamayacak demektir... Yeniden nereye gideceği belli olmayan bir toplumlararası görüşme maratonuna geçilmesi yersizdir. Yıllar bunu ortaya koymuş, Klerides ile Denktaş'ın şahsî dostlukları dahi meseleyi halletmeye yetmemiştir. Bundan sonra da yetemez. Yıllardır çözüm yolları denendi. Ortada bir bu kaldı... İşte iki lider de burada, yarın pazar olmasına rağmen buluşsunlar ve ortak bir anlaşma ara-

sınlar. Bulabilirlerse ne âlâ kabul ederiz. Bulamazlarsa, hiç değilse burada anlaşamadığımız kesinlikle ortaya çıkmış olur.

Gecenin onbuçuğuna gelinmişti. Herkes kabul edip salondan çıkarken, Klerides son denemenin de başarıya ulaşma şansının olmadığını şu sözlerle belirledi:

— Bu teklifi kabul ediyorum, ancak konferansın anayasal konuları görüşme yetkisi olmadığında hâlâ ısrarlıyım.

Güneş, gazetecilerin bulunduğu salona (koridorlarda iki defa kaybolduktan sonra) mosmor çıktı:

— «Bu iş burada biter arkadaşlar!» dedi.

Konferansın batacağına kanaat getirmişti. Hem yabancı hem de Türk gazetecilere demeçler verdi, ancak yukarı çıkar çıkmaz söylediği «Bu iş burada biter» sözünü tekrarlamadı bir daha. Ağzından kaçmış olacaktı... Haluk Ülman devamlı arkasında duruyor ve gazetecilerle konuşmasını dikkatle dinliyordu. Fazla uzatmaması için kolundan çekti.

— Çocuklar fazla söylenecek söz yok. Adamlar hâlâ uzatıyorlar işi. Son bir şans daha verdik. İki toplum lideri konuşacaklar aralarında, bir anlaşmaya varamazlarsa konferans dağılacak.

Eh ne yapalım, dağılsın... Kimsenin kafasında ikinci bir harekât geçmiyordu. Şüphelenen yabancılar dahi «Bu derece büyük cesaret kimsede olamaz. Dünyaya meydan okumak anlamı vardır bunun içinde» diyorlardı.

DENKTAŞ - KLERİDES İLİŞKİLERİ

Güneş saraydan ayrılırken, Klerides ile Denktaş

barda karşılıklı içki içip konuşuyorlardı... Garip bir ilişkisi vardı bu iki insanın. Öğrencilik devresinden beri birlikteydiler... Hem meseleleri biliyorlardı, hem de birbirlerinin ne düşündüklerini. Klerides mantıklı ve yumuşak bir insandı. En güç anlarda dahi birbirlerine yardımcı olmaya çalışmış iki insandı bunlar. İngilizler dahil herkes Denktaş ile Klerides'in bir gün Ada'yı yöneteceğini söylerlerdi... Yılların verdiği bir alışkanlıkları vardı. İkisi de Kıbrıslıydı... İkisi de Kıbrıslı gibi düşünüyordu. Salondaki gerginlik çoktan unutulmuş, Rumca sohbete dalmışlardı:

— Rauf sizinkilerin yaptıkları da fazla doğrusu, işgal altındaki Rum köylerinden kadınları toplamışlar, iki hafta sonra Lefkoşa'da bıraktılar.

Denktaş gülmeye başladı:

— Yahu şu Türk askerinin büyüklüğünü görüyor musun? Kadınlarınızı topluyor ve kendi bölgesinde alakoyacağına, yine sizin erkeklerinize iade ediyor. Ne büyüklüktür bu be kardeşim.

— Yarın bana ne getireceksin?

— Yarın olsun görürsün.

— Rauf, durum oldukça ciddi. Benim bu konferansı kabul etmem imkânsız.

— Bu akşam yapılan konuşmaları iyice bir değerlendir, yarın konuşuruz.

Durum artık açıkça ortaya çıkmıştı...

Güneş, Ülman'ı çağırdı:

— Ne dersin Haluk, bu konferanstan bir şey çıkar mı?

— Hiç zannetmiyorum. Klerides'in gelişiyle işler daha da kötüleşiyor.

— Ankara'ya durumu haber vermek yerinde olur.

— Bence de...

Sahra telefonunun öbür ucu bu defa Bakanlar Kurulu odasına bağlanmıştı. Kabine toplantı halindeydi ve durum tartışılıyordu. Deniz Baykal çıktı:

— Nedir durum?

— Bence bu konferanstan hayır yoktur Deniz. Bir türlü isteklerimizi dikkate almak istemiyorlar ve tek çıkar yol olarak, toplumlararası müzakereleri önümüze sürüyorlar. İngiltere de artık bu fikre yanaşıyor gibi. Ne kadar esnek olursak olalım somut bir sonuç elde edileceğine inanmıyorum. Konferans benim için bitmiştir. Çareleri başka yerde aramak lâzım.

Bu konuşma harekâtın 12 ağustos günü başlaması anlamını taşıyordu. Hazırlıklar tamamdı.

YEŞİL IŞIK YAKILMIŞTI...

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra, Ankara'da hükümet, Cenevre'de de Türk heyeti birden büyük bir baskı altına giriveriyordu...

ON BİRİNCİ SAAT YAKLAŞIYOR

11 Ağustos Pazar

Sabah İntercontinental Otelinde küçük bir masada, gazetecilerin artık çok iyi tanıdıkları birkaç kişi kahvaltı ediyordu. Oldukça erkendi.

Haluk Ülman, hareketli bir şekilde, Ecevit ile sabah yaptığı konuşmayı anlatıyordu... Bir ara aklına bir şey gelivermiş gibi durdu ve başını yana eğip en sempatik haliyle, karşısında oturan Güneş'e yaptığı bir unutkanlığı affettirmek için seslendi:

— Hay Allah, Turan ağabey tamamen unutuyordum yahu... Bülent bey, Turan'a söyle Ayşe tatile çıkmak istedi, hazırlıkları tamam. Senin işlerin uzayacaksa gitmesini söyleyeceğim, dedi. Karışıklık arasında söylemeyi unuttum kusura bakma.

Güneş, birden diriliverdi âdeta. Gözlüklerinin üzerinden sordu:

— Ne zaman çıkacakmış?

Ülman o kadarını bilmiyordu. «Sadece bunu söyledi Bülent bey» dedi.

— Sormadın mı kardeşim?

— Sormadım doğrusu... Ağabey başımdaki işleri biliyorsun yahu, kafa mı kalıyor insanda. Zaten Bülent

beyin o kadar iş arasında bir de Ayşe'nin tatiliyle uğraşmasını doğrusu garip karşıladım. Kızma amma, Ayşe'nin problemi mi kaldı telefonda söylenecek?

Bu işe en çok Nermin hanım (Turan beyin eşi) içerledi. Ne oluyordu bu çocuklara? Başbakandan izin istemenin anlamı var mıydı yani?

— Turan nedir bu kuzum. Daha dün akşam konuştum, bana hiç bahsetmediler. İnsan Bülent beye sorar da annesine söylemez mi? Artık bir çeki düzen vermeli bu işe...

Güneş, Nermin hanımın söylediklerini dinlemiyordu bile... Derdi Ülman ileydi...

— Nerminciğim bir dakika müsaade et canım... Haluk, ne zaman gideceğini söylemiş olmasın.

— Söylemedi dedim ağabey...

Güneş yerinden fırlayıp yukarı odasına çıktı... Ankara ile konuşmaya.

Konferansın çıkmayacağı Ankaraca saptanmış ve Ecevit o gün 7 saat süreyle komutanlarla bir toplantı yapmıştı... Ancak toplantı arasında iki defa Amerikan Büyükelçisinin görüşmeye gelmesi ve Kissinger'in devreye girdiği haberleri, bir şeylerin değiştiğini gösteriyordu. Büyükelçi Macomber bir mesaj getirmişti...

AMERİKA KONFERANSIN KOPMASINA KARŞI...

Ankara'da faaliyet birdenbire artıvermişti...

Ecevit ABD Büyükelçisi Macomber ile konuşuyor, Kissinger'in telefonlarına cevap veriyor ve arkasından kabine toplantısına giriyordu...

Kissinger durumun farkındaydı ve Türkiye'nin

ikinci harekâta hazırlandığını biliyordu. Bunu Ecevit'e de söyledi:

— Elinizdeki bölgeyle yetinmek istemeyeceğinizi biliyorum... Ancak konferans masasında halledilmesi daha iyi olur. Yunanistan'a bir alternatif daha tanıyın. Onların görüşlerini de dikkate almak yerinde olur.

— Benim başından beri çabam, meseleyi konferans yoluyla halletmek. Ancak karşı taraftan bir parça anlayış görmedim. Ordumu da orada hapis tutamam daha fazla.

— Mr. Ecevit, Klerides kantonlu bir federal devleti kabule yanaşıyor. İki bölgeli önerinizle birlikte, bir de çok kantonlu öneri ileri sürerseniz kabul edebilirler.

Ecevit'in uzun vâdede böyle bir önerinin getireceği sürtüşmeler hakkında kuşkusu vardı:

— Mr. Kissinger, her kantonda güvenliği sağlamak üzere kuvvet bulundurmamız gerekecek. Rumlar bunu kabul etmiş gibi görünseler dahi, sonradan olmadık güçlükler çıkaracaklardır. Biliyorum. Oysa ben Kıbrıs'ta nihaî çözümün sürekli barış getirecek bir çözüm olmasını, o nedenle de net bir coğrafi ayırıma dayanmasını istiyorum.

— ... Biz de bu önerinin kabul edilmesi için hem taraflar, hem de Callaghan ile temas edeceğiz. Elimizden geldiği kadar destekleyeceğiz.

— Bakanlarımla görüşeyim. Ayrıntıları ve güvenceleri çok iyi saptamak ve sağlama bağlamak şartıyla böyle bir öneriyi düşünebilirim.

Aynı konuşma ABD Büyükelçisi Macomber ile de yapıldı.

Ecevit bu öneriyi getirirken, dünyaya Türkiye'nin iyiniyet jesti yaptığını göstermek, hem de ikinci harekâtı önleyeceğini düşünerek kabulleniyordu. Askerî ha-

rekâtın dünya kamuoyunda son derece ters tepkiyle karşılanacağını biliyordu. Ancak başka yolu yoktu.. Kıbrıs'ta kesin sonuç almadan işi bırakamazdı. Bu da ya askerî veya konferans yoluyla gerçekleşecekti. Konferansta gerçekleşmesi, Türkiye'nin çıkarlarına (diğer ülkelerle ilişkiler yönünden) daha uygun düşerdi... Ancak güvenceleri sağlama bağlamak gerekliydi.

Genelkurmay'da bazı Bakanların da katıldığı çalışmalarda altı kantonun yaklaşık yeri saptandı. Hepsi denize açık kantonlardı bunlar. Sınırların nereden geçeceğinin ise, Cenevre'de Denktaş ve ekibince saptanması kararlaştırıldı... Ancak Erbakan bu arada Karadeniz Ereğlisi'nde hafta tatili yapıyordu. Acele Ankara'ya çağırtıldı. Gelinceye kadar da beklendi.

Durum kendisine anlatıldı.

Erbakan memnun oldu:

— ... *Kantonlardan fırlayacak Müslüman Mehmetçiğin Ada'nın tümünü alması daha kolay olur.*

... diyor ve gülümsüyordu.

HARTMAN, GÜNEŞ'E GELİYOR

Sabahın 9.00'unda da Kissinger'in özel temsilcisi Hartman, Güneş'e geldi. Cenevre'de de aynı mesaj verilecekti: Mutlaka bir şeyler yapılması gerekiyordu.

Güneş:

— Kıbrıs sorununun değil, ancak konferansın sonuna yaklaşıyoruz. Konferansta olduğu gibi, dışarıda da hava son derece elektrikli. Bugünkü Türk gazeteleri İngiltere'nin Türkiye'yi tehdit ettiği imalarıyla dolu yazılar neşretti. Herkes Türk birlikleriyle uğraşıyor.. En kötü yaklaşım da bu zaten. Birleşmiş Milletler'e götürmekle bizi korkutmaya çalışıyorlar. Zaman artık çok

önemli bir unsur olmaya başladı. Ada kaynıyor. Mavros ve Klerides'in sert tutumları bizi şaşırttı doğrusu. İngiltere işin içinden sıyrılmak istiyor. Kıbrıs'ın Commonwealth ülkesi olduğundan dem vuruyor.

Hartman, aynı anda Ankara'ya da gönderilen Kissinger mesajını verdi. Güneş dikkatle okumaya başladı. Sabah Başbakan da bundan söz etmiş ve «Kbinede bunu görüşeceğiz. Size haber veririm.» demişti. Kissinger tek bir plan ile yetinilmeyip, meselâ Yunanlıların kabul edebileceği «çok kantonlu teklif» gibi bir alternatif daha hazırlanmasını istiyordu. Yunan ve Rumların köşeye sıkıştırılmaması için, mutlaka bir çıkış noktası bulunmasını öneriyordu. Bu arada Karamanlis ile de görüştüğünü ve Yunanlılardan da işgal altındaki Türk köylerini boşaltmaya başlayacağı konusunda garanti aldığını söylemişti. Kissinger kopan ipuçlarını yeniden birleştirmek için yine devreye girmişti. Watergate'in salladığı Amerika'daki iç işlerle uğraşırken, bu konuda acaba ne dereceye kadar etkili olabilirdi?..

Güneş «Mesajda bir çözümün bulunabileceğinden söz ediyor, Mr. Kissinger, ancak zaman alabilir diyor. Biz bunun kısa olmasını istiyoruz» dedi.

Hartman da, Türk birlikleri üzerindeki hassasiyetin farkında olduğunu kabul etti, ancak Klerides ile Mavros'un durumları da vardı ortada:

— Mavros ve Klerides, görüşlerinizi zorla kabul ettirmeye çalıştığınıza ve aksi halde Ada'da tekrar yürüyeceğinize inanıyorlar. Toplumlararası görüşmelere devam etmek istiyorlar. Sizin istediğinizi kabul etmek demek, Klerides'in istifası demektir. Makarios tarafından baskı altında tutuluyor. 1'inci Cenevre konferansında zaten iki toplumun varlığından söz ediliyor. Bu nok-

tayı biraz daha genişletip birkaç hafta aradan sonra tekrar buluşun.

— Biz bu toplumlararası görüşmelerden ne çıkacağını tecrübelerimizle çok yakından biliyoruz. Dün akşam, toplumlararası görüşmelerde reddettikleri birçok noktayı kabul edebileceklerini söylediler. Demek ki o zaman Ada'da askerimiz olsaymış, isteklerimizi kabul edeceklermiş. Bir daha aynı fasit dairenin içine giremeyiz.

— Ancak Sovyetlerin ne yapacağını bilmiyorsunuz. Çok önemli bir unsurdur.

— Mr. Hartman, Ada'da Türk askerinin bulunması görüşme şartlarını değiştirmiştir. Buna gözlerimizi yumamayız. Ben Türk kamuoyuna «dostlarımızla çatışmamak için yeniden toplumlararası görüşmeleri kabul ettim» diyemem.

— Çok kantonlu bir alternatif daha vermeniz, görüşmeleri çözebilir. Makarios ve Klerides kabul edebilirler. Yunanistan'ın da böyle bir şeye evet demesi mantıklı gelmiyor mu?

— Ben bu öneriye şahsen karşıyım. Türk toplumunu yine bölüp, dağıtacak ve serpiştireceğiz. İki bölge derken güvenlik unsurundan hareket ediyorduk. Bu defa her kantonun denize açık olması ve her kantonun Türk Silahlı Kuvvetleriyle korunması yoluna gitmekten başka yol kalmayacaktır. O zaman daha karışık bir durum ortaya çıkacaktır. Yürütülmesi daha güç olacaktır. Bence öyle bir teklifi de kabule yaklaşmayacaklardır. Zira benim hissim, bunların hiçbir şeyi imzaya yanaşmak istemedikleridir. Sonra neden biz diğerlerinin iç işlerine göre prensiplerimizi ayarlayalım. Neden kendimizi Cenevre anlaşmasına diğerlerinden daha fazla bağlı sayalım. Rum Millî Muhafız Gücü'nü kontrol edemiyoruz diyorlar ve başına bir general ta-

yin ettiklerini söylüyorlar. Olur mu canım... Ben kalkıp, bir generalim, Ada'yı işgale karar vermiş, vallahi kontrol edemiyorum diyebilir miyim? Cenevre anlaşması uygulanmazken, bundan sonrakilerin uygulanacağı hakkında kim garanti verir bana?

Hartman, Cenevre anlaşmasına Atina ve Lefkoşa'nın yeterli önemi vermediklerinden Amerika'nın da haberi olduğunu ve gerekli girişimlerde bulunulduğunu söyledi, ancak Türkiye'nin de tutumunda esneklik şarttı:

— İdarî otonomi prensibini kabul ettikten sonra, karşı tarafı fazla baskı altına almadan, garantörlerin de katılacağı toplumlararası görüşmeler yoluyla bir çözüm aranması en yararlı yoldur.

— Kamuoyunda sıkışmasınlar ve hükümetleri tekrar Cunta'nın eline geçmesin diye ilkelerimizden vazgeçmeksizin esnek davranmayı ben de istiyorum. Ancak onlar genel sertliklerinde ısrar ederlerse konferans dağılır. Yunanistan zaten birinci anlaşmayı uygulamadığına göre, ben de kendimi bağlı saymam. İngiltere'ye gelince; Ada'ya birkaç Fantom uçağı yollayarak bir çatışmayı önleyeceğini sanıyorsa yanılıyor. Onlar için önemli olan Ada'daki çıkarları ve üsleridir.

— Hem Mr. Callaghan, hem de Klerides ile görüştüm. Hepsine «her şeyi bir kenara bırakın bir formül bulun» dedim. Ancak bu formülün, uyulması gerekli bir ültimatom şekline dönüştürülmesini meseleyi halledecek bir çözüm olarak görmüyorum.

Güneş, Amerika gibi tüm NATO ülkeleri ve Ortak Pazar dönem başkanı Fransa tarafından ısrarla önerilen «başka formüller deneyin» çağrılarına kesin cevabı hükümetin vereceğini ve halen Ankara'da toplantı ha-

linde olduklarını söyledi, tek istediği buradan temel bir söz alabilmekti:

— Konferans bir sahnedir. Bütün çalışmalar kuliste olur. Ben 15 gün sonra toplanmak üzere bu konferansı kesip, işleri eksperlere havale etmeye hazırım. Hatta kamuoyuna hemen açıklanmasa dahi. Ancak ESASLARI 15 gün sonra elde edebileceğimiz sonucuna varılmış olduğunu burada gitmeden görmem şarttır.

ECEVİT SIKINTIDA

Ecevit aslında sıkıntıdaydı. Ada'dan gelen haberler giderek kötüleşiyordu. Türk köylerinden alınan yardım feryatları artmış ve en önemlisi Türk birlikleri artık tamamen hapsedilmiş durumdaydı. Her türlü saldırıya karşı açık bekleşiyorlardı. Komutanlar arasında da heyecan belirmiş, durmadan «Bülent bey ne olacaksa olsun, durum tehlikeli. Çok kayıp veririz. Ya anlaşma yapılsın veya bırakın biz yürüyelim» diyorlardı.

Ege'den gelebilecek tüm uçak saldırılarına karşı tedbir alınmıştı ancak, bir top atışı, binlerce şehit ile sonuçlanabilirdi. Birlikler top menzili içindeydiler. Sayıları 40 bine yaklaşmıştı. Herkeste derin bir kaygı başlamıştı.

Ecevit de kaygı içinde bu son denemeye giriyordu. Olmazsa harekât başlayacaktı. Bu durumda işin askıda kalması felâketle sonuçlanabilirdi.

SON BİR DENEME daha yapılıyordu. Ancak fazla vakit yoktu...

Ecevit Cenevre'ye haber yolladı:

Anlaşma 24 saat içinde olmalı veya İkinci Harekât başlamalıdır..

O gün sabah yapılması düşünülen resmî toplantıdan vazgeçilmiş, Denktaş - Klerides görüşmesiyle yetinilmişti. Callaghan da, toplantıyı zorluyarak Kissinger'in çalışmalarını engellemek istemiyordu. Ancak ipin ucunu kaçırdığının farkındaydı. Onun için de, konferans bitmişti. Bundan sonra, büyük kâğıtları oynayıp, ilerisi bakımından bir sonuç çıkartmaya çalışabilirdi o kadar.

Türk delegasyonu ise bütün öğleden sonrayı çalışarak geçirmişti. Ankara'dan gelen kanton planı kimseyi memnun etmemişti. Başta Denktaş olmak üzere, tüm diplomatların suratları asılıvermişti.

Güneş, iki öneri verilmesini istedi:

— İki coğrafî bölgeli öneriyi Denktaş, Klerides'e versin. Biz de bu çok kantonlu planı Yunanistan ve İngiltere'ye verelim. Kesin hatlarını çizelim.

Bu çalışmalar çok kısıtlı bir çerçeve içinde geçiyordu. Barutçu, Kırca, Ülman, Denktaş, Örek (Kıbrıs Türklerinin Savunma Bakanı) ve iki Genelkurmay danışmanı, Ankara'nın harita üzerindeki onayının alınmasından önce duyulmasını istemiyordu Güneş.

Ancak bu gizlilik dışarda devam etti de, içeride fazla sürmedi...

Bu gidiş gelişler sırasında, Denktaş ile Klerides otelde karşılıklı oturmuşlar görüşüyorlardı. B. M. sarayının önü, nerden koku aldıkları bilinmeyen gazeteci ordusuyla dolmuştu yine.

Denktaş'ın, Kissinger önerilerinden veya Türkiye'nin ikinci bir müdahale yapma niyetinden haberi yoktu... Kıbrıs'tan son gelen haberler konusunda Klerides'

in dikkatini çekmek istiyordu. Bir taraftan da, Güneş' in sinirliliğinden şüphelenmişti: (1)

— Bak, Magosa'da 10 bin kişi surlarda ekmeksiz, susuz yaşıyor. Serdarlı'dan kaçıp Gönendere'ye sığınan 4 bin kişi perişan durumda. Devamlı gelen telgraflar da durumun dayanılmaz olduğunu bildiriyorlar... Dün akşam Güneş'in konuşmasına dikkat ettin mi? Türkiye kendini birinci Cenevre'ye bağlı hissetmiyor... Bunun altında çok şey yatabilir. Ada'da durumu çok iyi biliyorsun. Bak ikimiz de Kıbrıslı'yız. Ne kadar az kan dökülürse, o kadar çabuk unutulur. Buradaki durum, gelecekteki liderliğimizi düşünmemizi önlüyor. Görevimiz çok ağır bunu anlıyorum... İlerde belki ikimize de «Korktular» diyeceklerdir. Zarar yok. Aklını başına al ve şu coğrafi iki bölgeyi kabul et.

Klerides, Denktaş'ın sözlerini çok iyi anlamıştı. Eziklik ve sıkıntı içindeydi. Her an Lefkoşa'dan bir darbe haberi bekliyordu. Sampson'un tehditlerinden, Makariosçuların baskılarından geçilmiyordu ve durumu tam bir sallantı içindeydi:

— Rauf, ben Güneş'in ne demek istediğini uzun uzun değerlendirdim ve anladım. Haklı olduğu görüşleri var. Ancak ben her şeye hâkim değilim ve bunu sen de biliyorsun. Buna rağmen, hemen Kıbrıs'a telefon edip işgalleri kaldırmalarını söyleyeceğim. Birçok yerden kaldıramayacaklardır. Zira Eoka-B teşkilâtı söz dinlemiyor. Üstelik bazı köylerdeki ablukamız gerçekten korumak içindir. Eoka-B'nin gözü dönmüş durumda.

— Pekâlâ Türk birliklerinin etrafına döşenen mayınlar ne olacak?

---

(1) Konuşmaların özeti verilmiştir.

— Doğrusunu istersen bizim elimizde o kadar mayın olacağını dahi tahmin etmiyorum.

— Temelde bir anlaşmaya varabilir miyiz?

— Bunu benden isteme Rauf, kabul etmeme imkân yok.

Atina'da da, Ankara'nın hareketleri ve diplomatik gidiş gelişler dikkat çekmişti. Savaş Konseyi ilk defa toplandı. Ancak toplantı başlamadan önce Atina içindeki tanklar dışarı çıkartıldı. Karamanlis'in, o anda Türkiye ile savaşa girecek gücü yoktu. Türkiye ile savaşmak demek, sonuçlarını bir kenara bırakın, ordunun yeniden sahneye dönmesi anlamına gelirdi. Bir taraftan da Türkiye'nin bu durumdan faydalanmak isteyebileceğini hesaplıyordu. Ancak eli kolu bağlıydı... Genel tedbirler gözden geçirildi. 12 Ada'lardaki korunma kuvvetlerinin arttırılması gibi...

Gece, Callaghan'ın isteği üzerine üç Bakan başbaşa bir lokantada yemek yediler... Konuşmalar devamlı aynı nokta etrafında dönüp dolaşıyordu... O sırada ben Kissinger'in mesajı ve önerilerini heyetteki bir arkadaştan duymuş, arkasından Haluk Ülman'dan bunu doğrulatmıştım. Ancak detayını bilmiyordu. Bir ara Müftüoğlu'nu otelinden aradım. Gerçekten yalan söylemekten çekinen bir insandı. Dolayısiyle sıkıştırdığım takdirde, detay çıkabilirdi... Meğer Müftüoğlu benden daha dertliymiş. Türkiye'nin kantonlu bir teklif hazırladığını delegasyonda duyunca deliye dönmüş. Nasıl olurdu? Türk kanıyla sulanmış Kıbrıs elden gidiyordu. Detay vermedi bana, sadece:

— Kardeşim, M. Ali, delegasyonda bazı şeyler dönüyor. Benden gizliyorlar. Henüz liderim ile görüşeme-

dim. Aradım bulamadım. Yarın kendisiyle görüşeceğim. Eğer ondan habersiz bir şey yapılıyorsa, sana söyleyecek çok şeyim olacaktır. Şimdilik susmayı tercih ediyorum» dedi.

Gecenin 01.00'i olmuştu...

İntercontinental Oteline gittim. Meğer bütün altın madeni oraya toplanmış. Tam takım Türk delegasyonu Güneş'in yemekten dönmesini bekliyordu.

Barutçu artık uykudan düşmek üzere, Kırca arada bir dolaşıp açılıyor ve Ülman en ciddi haliyle vitrinleri seyrediyor.

Ülman'ı kızdırmak geldi içimden:

— Sevgili Ülman, Müftüoğlu çok kızgın. Koalisyon bozulabilir.

— Ne oldu be kardeşim yine? Vallahi şu halimize bak. Ölü gibiyiz, bir de bu işlerle mi uğraşacağız. Ne olmuş ki?

— Erbakan'a soracakmış yarın. Ondan gizli bir şeyler yapıyormuşsunuz. Eğer Erbakan'ın da haberi yoksa, hoş durumlarla karşılaşılmayacak demektir. Gönlünü alsan iyi olur.

— Yahu gizlimiz ne ola ki bizim. Bugüne kadar bir tek gizli şey yaptık mı, özellikle koalisyon ortağından gizleyelim.

— Vallahi bilmem. Ben sizi uyarıyorum.. Nedir kuzum bugünkü telaşlı çalışmalar?

— Bu gece yazmayacağına söz ver söyleyeyim.

Saatime baktım 01.45. Türkiye'de 03.45. Nerdeyse sabah olacak...

— Söz!.

— Yarın Türkiye, yeni bir teklifle karşılarına çıkacak.

SON DENEME...
TÜRKİYE'NİN BÜYÜK ÖDÜNÜ

12 Ağustos Pazartesi

Sabahtan itibaren, Türk ve Yunan - Rum delegasyonları arasında bir kovalamaca başladı... Önerileri resmen iletme, bunların reddedilişi... Süre vermeler.. vs.. vs.

Bir gün önceki çalışmalar tamamlanmış ve ortaya iki ayrı plan çıkmıştı. İKİ BÖLGELİ FEDERATİF plan (Ek: V'de tam metin) Denktaş tarafından, KANTONLU PLAN da (Ek: VI'da tam metin) Türkiye tarafından önerilecekti.

Barutçu'nun bu yeni duruma canı çok sıkılmıştı. Kanton şeklini Yunanistan ve Rumlar mutlaka kabul edeceklerdi, zira bu şekilde hem Türkiye'nin muhtemel bir hareketi önlenmiş olacak, hem de istenildiği kadar uzatılabilecekti işler...

Güneş de hiç memnun değildi. İstemiye istemiye yollatıyor ve durmadan «ya kabul ediverirlerse» diye Haluk Ülman'a dert yanıyordu.

Denktaş sabah, B.M. sarayında Klerides ile buluştu.

Klerides, Denktaş'ın verdiği planı kabul etmiyordu.

— Ben bunu resmen alamam dedim sana...

— Pekâlâ kardeşim o zaman gayri resmi al.

Kâğıdı Klerides'in kucağına atıyor, o bu defa alıp masanın üzerine bırakıyor... Bir köşe kapmacadır oynanıyordu. Sonunda Denktaş zorla Klerides'in eline kâğıdı tutuşturdu:

Limnitis - Lefke'den çıkıp, Lefkoşa'nın Türk kesiminden geçip Magosa'nın Türk bölgesini içine alarak, şehrin limanında biten bir hatla Ada ikiye bölünmüştü. Toprakların yüzde 34'ünü kapsayan bir parça idi bu. Anlaşmada da, iki liderin 1960 Anayasasının değiştirilmesi gereğinden söz ediliyor. Kıbrıs'ın iki otonom yönetim ile iki ayrı toplumun varlığı gözönünde bulundurularak yapılacak toplumlar arası müzakerelerin, federatif bir hükümet şekliyle sonuçlanması isteniyordu. Konferans, Dışişleri Bakanları seviyesinde tekrar 15 Eylülde toplanabilirdi.

Klerides bunu uzun uzun okudu. Dudaklarında acı bir tebessüm:

— Rauf bunu ben değil, hiç kimse, ne arkadaşlara ne de halka kabul ettiremez... Olamaz... İmkânsız bir şey. Kıbrıs'ı hem ikiye bölüyorsun, hem de göçmenlerle bir temerküz kampına çevirmek istiyorsun.

— Dikkat et, bunu kabul etmezsen çok kan dökülür sonra.

— Baksana yahu Magosa limanını bile almışsın.

— Liman için ortak bir yönetim düşünebiliriz. Zaten bu sınırlar tartışma konusudur.

— Ben de coğrafi bir zeminin faydalı olabileceğini düşünüyorum. Ancak bugün kabulü imkânsızdır. Bırak biraz süre versinler. Sen Güneş'i ikna edebilirsin.

— Sen değil misin ki federasyonun faydalı olabileceğini düşünen? Şimdi neden korkuyorsun?

— Bunu kabul edersem Lefkoşa'ya dönemem. Halkıma ihanet etmiş olurum. Üstelik ben kabullensem, onlar reddederler ve yıllarca sürecek bir gerilla savaşı başlar. Durumu anla ve biraz vakit bırakmaları için Türkleri ikna et.

— Unutma ki bizim de acelemiz var. Papazın dönmeyeceğine kimse garanti veremez. Onun dönüşü ise her şeyi berbat edecektir. Sürüncemede bırakıldığı takdirde neler olduğunu sen de biliyorsun.

— İmkânsız Rauf. Bu teklifi Yunanistan da kabul etmez. Onlar etmedikçe ben hiç kabul etmem. Kıbrıs'ın çıkarları için bu planın faydalı olduğuna da inanmıyorum. Çok daha geniş otonomi verelim, iç işlerde serbesti tanıyalım, ancak bunu benden isteme. Kıbrıs'ı elimle ikiye bölemem.

Konuşmaların arasına Callaghan da girdi. Planın ana hatlarından zaten haberi vardı, ancak Denktaş bir daha görüşlerini en ince detayına kadar anlattı.

Klerides tutumundan şaşmıyordu. Zaten öğle üzeri, İntercontinental Otelindeki odasında benimle yaptığı uzun bir görüşmede de aynı noktalarda ısrar etmişti: Evet Türk toplumunun güvencesi sağlanmalı ve daha geniş bir otonomi verilmeliydi, ancak bu Ada'nın ikiye bölünmesiyle gerçekleşemezdi. Halkın kabul etmeyeceği bir sistem yaşayamazdı...

Klerides tutumunda çaresiz veya şanssızdı demek daha doğru olur. Bir taraftan artık dayanılmaz hale gelen Makarios'un Londra'dan telefonlarla yaptığı tehditler ve Kıbrıs'taki son derece karışık durum, onu tek yola itiyordu: RED.

12 ağustos pazartesi

İKİNCİ PLAN

İkinci plan, yani Dışişlerinin zorla hazırladığı kantonlu plan, tüm uğraşılara rağmen Yunanlılara verilemiyordu. Otelde bulunamamışlardı. Klerides de yoktu yerinde. Sonunda akşamüstüne doğru zorla bulunan bir Yunan diplomata imza karşılığı MEKTUP gibi verilebildi. Klerides'in de kapısının altından atılmakla yetinildi.

Akşam 18.00'de beşli toplantının yapılması konusunda bir gece öncesinden üç Dışişleri Bakanı anlaşmışlardı... Hep beraber saraya gidildi ve beklenmeye başlandı... Güneş, Denktaş ve diğer diplomatlar aralarındaki sohbeti çok uzatmadılar tabii. Yunanlılar ve Rumlar ortada görünmüyorlardı.

Saat 19.00'da Callaghan'ın Güneş ile özel bir görüşme yapmak istediği haberi geldi... Rumlar Türk önerilerini inceliyorlardı.

Callaghan:

— Mr. Güneş, Denktaş tarafından verilen planı gördüm. Klerides Ada'nın boydan boya ikiye ayrılmasını pek kabul edemez.

— Teklifin sadece ana hatlarının saptanması ve çizginin çizilmesi isteniyor. Hatta çizginin prensip yönünden oralardan geçmesinin kabulü de yeterli sayılabilir. Detayları kendi aralarında yapabilirler.

— Bu çizgiyi dahi çekemezler.

— Uzlaşmaya gidebilmek için bir başka teklif de hazırladık. Bir ana bölge ve beş kanton. Hatta burada sadece ana bölgenin sınırlarının çizilmesi ve kantonlarla birlikte tüm Türk toplumuna bırakılacak toplam yüz ölçümü oranının saptanması dahi bizi tatmin eder. Kantonların kesin sınırları ise kısa bir süre sonra, diğer

noktalarla birlikte ele alınabilir. Önemli şehir ve limanlara el koymak gibi bir niyetimiz yok. Yunanlılar ana bölgeyi derhal boşaltırlar...Bundan sonra da esneklik göstermediğimizi söyleyemezsiniz... Üstelik dikkat edin, bu konferans başarısızlıkla kapanırsa, Kıbrıs meselesi müttefikleri karşı karşıya getirebilir. Anlaşamayacaksak, mesele olduğu gibi kalsın. Uluslararası ilişkileri ve ortamı karıştırmayalım.

— Bütün mesele Klerides'in durumudur. Derhal kabul edemez. Mutlaka düşünme payı istiyecektir. Eğer burada imzasını atacak olursa, Kıbrıs'a döner dönmez iktidardan düşer.

— Eğer bu mesele bu akşama kadar halledilmezse ben de düşeceğim. Devlet adamları düşmek pahasına da olsa, bazı risklere ülkelerinin çıkarları için katlanmalıdırlar.

— Yunanistan'ın iç durumu da çok tehlikeli. Teklifinize bu akşam bir cevap verebileceklerini sanmıyorum. Böyle bir cevap iç güçlükler çıkaracaktır. Karamanlis hükümetinin tehlikeye girebileceğini dahi söyleyebilirim.

— Karamanlis hükümetinin düşeceğini zannetmiyorum... Düşse dahi iktidara gelecek aşırıların denenmesini de geçirdik. Cunta açık örneğini verdi. Türkiye'ye saldırmayı planlıyordu. Cesaret edemedi ve düştü. Müttefiklerimiz artık Yunanistan'la Türkiye arasında bir seçim yapmalılardır. Beş günden beri çalışmaların çıkmaza girmemesi ve havanın kızışmaması için çalıştık... Ne var ki Türk kamuoyu da bir sonuç alınmasını bekliyor. Anlaşamayacak isek, herkes sorumluluğunu yüklensin.

Callaghan bu kantonal sistemi benimsemişti. Kis-

singer gerekli uyarıyı yapmıştı İngiliz Dışişleri Bakanına. Güneş'ten siyasî güçleri nasıl ayıracağını sordu:

— Bağımsız, egemen ve toprak bütünlüğüne sahip federal Kıbrıs Devletinin ortaklaşa saptanacak ve uygulanacak bir hukuk anlayışı, dış politikası, maliyesi, millî parası, ulaşım şebekesi olacak. Toplumlar bunu kendi aralarında saptayabilirler.

— Pekâlâ Türk askerleri ne olacak?

— Yeni kurulacak düzen onların mevcudiyetine ihtiyaç göstermeyecektir, Mr. Callaghan. Zira güvenlik tam manasiyle yerleşebildikten sonra geri döneceklerdir.

Callaghan bu akşam toplantı yapılmasına çalışacağını, bunun için de Klerides ve Mavros ile konuşacağını söyleyip ayrıldı.

O dışarı çıkarken, Hartman içeri giriyordu: Saat tam 19.30 olmuştu.

Güneş, Hartman'a da son planı açıkladı:

— Mr. Hartman, müttefiklerimizin önerisi üzerine çok kantonlu yeni bir plan hazırlayıp karşı tarafa gönderdik. Ayrıca tüm NATO üyesi ülkeler ve AET nezdinde de bu girişimimizi belirttik. Denktaş'ın iki bölgeli teklifi Klerides tarafından reddedildi. Callaghan kesin söylememekle birlikte kantonal teklifi beğendi zannedersem... Artık mesele burada tamamlanmalıdır. Ana kantonun derhal saptanması konusundaki ısrarımız devam etmektedir. Tartışmaya girmeye bile niyetimiz yok... Tehditleri biz savurmadık, darbeyi de biz yapmadık. Sorun halledilemezse belki buraya başka bir Türk Dışişleri Bakanı gelir, ancak onun şartları benimkinden hem daha ağır, tutumu da daha katı olur.

— Kesin olarak ne istiyorsunuz?

— Bu akşam bu işin bitmesini.

— Klerides burada imzaladığını Ada'da uygulayamayacaksa ne faydası var.

— Bu akşam kabul edilmeyen 15 gün sonra da edilmez.

— Sonra ne yapacaksınız?

— Benim görevim şu anda Cenevre ile sınırlıdır. Herkesin kendi sorumluluğunu yüklenmesi ve bir başka çözüm yolu olup olmadığının araştırılması gerekir sanırım.

— Esasların bu akşam bitmesinde ısrar ederseniz konferans başarısızlıkla kapanır. Biz burada barışçı bir çözüm bulunabileceğine inanmıştık. Eğer Türkiye tek taraflı harekete geçerse, bunu üzüntüyle karşılarız.

— Sonucun ne olacağını bilemiyorum. Şimdiye kadar vakit geçirmekle uğraştılar. Burada sadece ana kantonun (ki Ada'nın yaklaşık yüzde 17'sini kapsıyordu) çizilmesini istemek herhalde fazla bir şey değildir.

— Bizim bir çözüm yolunu zorla kabul ettirmemizi mi söylemek istiyorsunuz?...

— Yoo kesinlikle hayır. Hiç kimseden ne böyle bir şeyi istemeye hakkımız, ne de niyetimiz var... Konferansı bir oldubitti yaratmamak için bu dakikaya kadar kesmedim. Artık bir yol ayırımına geldik, herkes sorumluluklarını yüklenmelidir.

ECEVİT'İN ESNEKLİĞİ

Güneş, tutumunu açıkça İngiltere ve Amerika'ya bildirmiş, Yunan ve Rumlardan ne istendiğini de böylece ortaya koymuştu.

Aslında Türkiye iki bölgeli federasyon tezini kendi eliyle yıkma pahasına tehlikeli bir iyi niyet jesti yapıyordu.

Mavros ve Klerides'in «Kabul, prensip olarak bu kantonal sistemi onaylıyoruz. Ancak derhal oturup bu ana kantonun çizgisini konuşmaya başlayalım. Zira bazı köyleri size veremeyiz» deyivermeleri, Türk heyetinin korkusu idi. Böyle bir teklif reddedilemeyeceği için de. oturulacak masa başından ne zaman kalkılacağı bilinemezdi. Uzatmaya başladıkça da, Bakanlar gitmek isteyecekler ve mesele eksperlere kalacaktı... Türkiye bu duruma girdikten (aradan haftalar, hatta aylar geçip olayın sıcaklığı geçtikten) sonra, hayır olmadı beğenmedim ben yürüyorum, diyemezdi. Dünya kamuoyu işte o zaman çok daha kesinlikle karşısına çıkar ve baştan beri yürütülen «haklılık» mantığı çöker, işler tam anlamıyla sürüncemeye girerdi.

Türkiye neden Kıbrıs'a çıkmıştı? Bir haksızlığı tamir etmek için.. Hem de Rusya dahil herkesin alkışları arasında... Bir bölgeye yerleşmişti. Ancak bu küçücük bir bölgeydi. Türk toplumu hâlâ dışarda inliyordu. Yani ikinci harekâtın yapılmaması veya Rumların masada bir anlaşmaya yanaşmamaları, tüm Kıbrıs harekâtının uzun vadede kesin bir felâketle sonuçlanması anlamına gelebilirdi.

Ada'daki durumdan ve askerî değerlendirmelerden dünya kamuoyunun haberi yoktu ki... Türkiye işte bundan dolayı ikinci harekâtının gerekçelerini doğru dürüst anlatamamak ve tempoyu arttırarak isteklerini dünya kamuoyuna aktaramamanın cezasını çekip, İkinci Cenevre konferansında «sert bakışlı ültimatomcu bir ülke» durumuna düşmüştü.

Ecevit bu önemli esnekliği neden gösterdi?

«Dünya'ya Türkiye'nin işgal peşinde koşmadığını, muzaffer komutan edasıyla çözüm yollarını mağluplara zorla kabul ettirmek niyetinde olmadığını, haklı ne-

denlerle bu tedbirleri istediğini ortaya koymak içindi... Tüm müttefikleri karşısına almamak içindi. Zaten Sovyetler kesin bir tutum almışlardı, hiç değilse müttefikler köşeye itilmemeliydi... Dünya kamuoyunda Türk'ün doğruluk prestiji kurtarılmalıydı» (1).

Bir de Ecevit'in «Belki son dakikada durumu anlarlar ve askerî harekâta ihtiyaç kalmaz» yolundaki çabası buna eklenince, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlara «kaçırılmaz bir fırsat» veriyordu.

Türk heyetinden durumu iyi değerlendirebilenler dut yemiş bülbül gibi kalmışlardı. Yunanlıların uyanıp kabul etmemeleri için adeta dua ediyorlardı... İkinci harekâtın ne zaman olacağını 1-2 kişi dışında hâlâ kimse bilmiyordu.

(1) Bülent Ecevit'in kitap ile ilgili olarak, benimle yaptığı özel konuşmalarından.

13 Ağustos Salı

Gecenin 03.00'ünde işlerimi bitirip yatabilmeme rağmen, sabah 06.30'da yorgunluktan adeta sallanarak kalkıp, İntercontinental Oteline gittim. Artık işin sonuna gelindiğini hissediyordum, ancak ikinci bir harekâtı aklımdan dahi geçirmiyordum. Böyle bir hareketin macera olacağını düşünüyordum. Tüm dünyayı karşımıza alabilecektik. Kıbrıs harekâtının başındaki olumlu hava tamamen değişmiş ve genel hava Türkiye'nin aleyhine dönmüştü. Türk hükümetinin bu durumda, böylesine cesaret ve risk dolu bir harekete girişebileceğini sanmıyordum. Çekirge bir defa sıçramıştı, ancak ikincide adamı durduruverirlerdi. Bu defa elde edilenler de kaybedilebilirdi... Yunanistan'ı böylesine köşeye sıkıştırmanın sonucu felaketle bitebilirdi.

Bunları sadece ben düşünmüyormuşum. O anda, Ankara'daki birkaç kişi dışında birçok insan aynı fikirdeydi. Olayların içinde yaşayanlar dahil... Hatta sonradan öğreniyorum... Ülman ile Müftüoğlu, Ecmel Barutçu'yu (1) köşeye çekip, «Yahu sen ne diyorsun? Dünyadan gelecek baskı büyük olabilir mi?» diye endişelerini açıkça ortaya koyup Barutçu'dan fikir sormuşlar. Başından beri Dışişlerinden Kıbrıs meselesinin «bı-

(1) Türkiye, Komitede Yunanistan'a verdiği 24 saatlik sürenin bir daha üzerine gitmedi.

çakla kesilmedikçe» halledilemeyeceğini, kangrenleşeceğini savunan Barutçu'nun cevabı:

— Çok büyük baskılar olacak, tepkiler gelecek. Hatta takbih edecekler. Sıkıntılı devreler geçireceğiz. Ancak akıllı bir politika ve etkili bir planlamayla sonunda Türkiye de, Yunanistan da çok kârlı çıkacaktır. Zira Kıbrıs meselesi temelinden halledilecek,» şeklinde olmuştu.

07.30'da kimseleri bulamayacağımı zannediyordum, meğer yanılıyormuşum. Otelin dışındaki parkta Denktaş yürüyüş yapıyordu.

Başladık beraber dolaşmaya. Havadan sudan konuşmaya.. Karnım acıkınca dayanamadım ve kahvaltı teklifiyle Rauf beyi içeri sürükleyebildim... Son derece rahat bir hali vardı. Önerilerin belki kabul edilebileceğini anlatıyor ve «Bülent bey bu adamları tanımıyor ve esnek davranıp, işi masada halletmek istiyor. Oysa bu heriflere inan olmaz kardeşim. Bunlarla medeni şekilde konuşmaya imkân yoktur. Bunun en iyi örneklerini ben geçirdim başımdan yıllardır. Klerides mantıklı bir teklifi kabul edip gider, arkasından Makarios efendi reddediverirdi. Yani sürüklerlerdi. Toplumlararası müzakereye bir defa düşüldü mü imkân yok kurtulamayız. Hele ben Papazın dışarda kalacağına pek inanmıyorum. Bak görürsün aynı çıkmaza düşüreceklerdir bizi...»

Meğer Denktaş'ın hiçbir şeyden haberi yokmuş. İkinci harekâtı o ana kadar ondan da saklamışlar.

09.30 civarında hole girdim... Ana baba günü... Çok ta komik bir manzara vardı. Bir köşede Güneş, etrafındaki yabancı gazetecilere görüşlerini açıklıyor, en fazla üç metre ileride de Mavros bir başka grup gazeteciyle Türkiye'nin politikasını şikâyet ediyordu. Za-

man zaman birbirlerini göstererek, «İşte şunu şunu söyledi» filan dahi diyorlardı...

Birleşmiş Milletler sarayının önü de gazeteci istilasına uğramıştı. Ülman kapıda gözükür gözükmez, etrafını yüzlercesi sarıverdi... Ülman hâlâ: «Yahu yapmayın, sıkıştırmayın. Durumumu görüyorsunuz. Gece uykı uyuyamadım» diyor, ancak sorular başlayınca cevapsız da bırakamıyordu. Müftüoğlu da yanındaydı. Ülman herhalde onu kollamayla görevlendirilmişti... Ne de olsa koalisyon ortağı... Müftüoğlu o gün gelen yeni tabancasını da almıştı yanına.

— «Tarihte siyasî cinayetler görülmüştür. Bakanı ve Denktaş'ı özel polisler koruyordu, ancak bizi kimse korumuyordu. Tedarikli olmak lâzımdı. Delegasyondan istettim. Müsteşar Reşat bey getirdi... Ben de cebime yerleştirip gittim.»

Herhalde Meclisten kalma bir endişeydi... Bana bunu olaylardan çok sonra anlatırken dahi bir «siyasî cinayete» inanmış hali vardı.

Güneş içeri girerken «Bugün göreceğiz» demekle yetindi. Bir gece önce Callaghan'a, işin 24 saat içinde, yani bu akşam 22.00'ye kadar bitmesi gerektiğini açıkça söylemişti.

Toplantının saat 10.00'da başlaması gerekiyordu. Oysa dakikalar geçiyor ve haber gelmiyordu. Mavros içeri girerken etrafına doluşan gazetecilere ilginç yeni bir gelişmenin ilk haberini verdi: «Yarım saat sonra durum belli olacaktır. Bu akşam toplanacağımızı zannetmiyorum. Belki yarın akşam veya öbür sabah yeniden buluşabiliriz.»

Gazetecilerin «Ecevit bu akşama kadar süre tanıdı. Ankara açıklama yaptı» yolundaki sorularını da gülerek cevapladı: «Ecevit kendi kamuoyunu tatmin ede-

bilmek için çok konuşuyor. Neredeyse öğleyin ne yiyeceğimize ve benim toplantılara girip girmeme bile karışacak.»

Ecevit, Güneş'in Callaghan'a verdiği süreyi de kamuoyuna açıklamıştı Ankara'da... Neden yine «sıkıştırma» ihtiyacını duymuştu? Kriz diplomasisini geliştirmenin yeni bir adımı mıydı?

Yunanlıların tekliflerin hiçbirini kabul etmeyeceklerini öğrenince, son bir denemeyle Kissinger çözebilir ve Atina'yı ikna edebilirdi. Her şeyin 13 Ağustos akşamı biteceğini devamlı tekrarlıyordu... Adeta Washington'a açık bir çağırıda bulunuyordu: Ya araya girip Atina'yı ikna edin veya ben harekete geçiyorum.

Aynı sorulara, olaylar sonrasındaki görüşmemizde şöyle cevap verdi:

12 Ağustos gecesi gibi bir gece daha geçiremezdim. Zira Ada'daki Türk birliklerinin durumu çok tehlikeli olmuştu. Bir tek uçak hücumu büyük kayıplarımıza yol açabilirdi. Nihai hedeflerimize varmadan, uluslararası çağırıya uymuş (teknik zorunluklarla) ve ateşi kesmiş-tik. Ancak işin bitmediğini hepsi biliyordu. Masa başında anlaşmak veya kendi başımıza hareket etmek alternatifleri vardı. Bunu da başta sayın Kissinger olmak üzere, herkese açıkça belirtmiştim. Tüm iyiniyetli uğraşıların hiç sonuç vermediğini görünce yürümekten ve gerçek hedeflerimize kendi başımıza gitmekten başka çare yoktu. İşte bundan dolayı artık dayanılmaz hale gelen 13 Ağustos günü mutlaka kesin cevabın verilmesi için ısrar ettim.»

Ecevit bu çağrılarını tekrarlarken, üç defa Cumhurbaşkanı ile görüşüyor, Genelkurmay'da arka arkaya toplantılara giriyor, Atina'dan çağrılan Büyükelçi Gürün'den bilgi alınıyordu. Ankara'da olağanüstü bir

çalışma başlamıştı. Başbakan, bir gece önce toplanması beklenirken, Yunanlıların gelmemesiyle ertelenen konferanstaki Rum tutumundan açıkça şüphelenmeye başlamıştı. Yunanistan Ada'ya büyük bir takviye gönderebilirdi. Zaten 12 Adalarda yığınak yapıldığı haberleri resmen doğrulanmıştı...

Yunanistan boş durmuyordu. Kesin olarak tahmin edememesine rağmen, Türkiye'nin muhtemel bir «Konferanstan çekilme» hareketine karşı diplomatik taarruzunu hazırlıyor ve ortamı yaratıyordu: Güvenlik Konseyi beş üyesine resmen müracaat, tüm dost ülke büyükelçilerine mesaj ve NATO'ya bilgi verip Türkiye'yi suçluyordu. Ancak Türkiye'nin bu cesareti gösterip göstermeyeceği konusunda hâlâ tam bir teşhis yapamamıştı.

CALLAGHAN'IN BASKILARI

Birleşmiş Milletler, Callaghan'ın baskısıyle Barış Gücü'nü «yüksek alarma» geçirmişti. İngiltere'den 450 komando yollanmış ve Gurka birliği Kıbrıs'a ulaşmıştı. Aslında Gurkaların gidişi altı ay öncesinden planlanıp hazırlanmış, ancak Callaghan'ın bu beceriksiz manevrası da Türk kamuoyunun İngiltere'ye ve Callaghan'a bazen dereceyi aşarcasına büyük tepkisiyle karşılaşmıştı.

Callaghan biliyor muydu? İkinci harekâttan şüphesi ortadaydı. Ancak Kissinger'i araya sokarak ve B.M. tehditleriyle bundan vazgeçirebileceğini sanıyordu. Türkiye'nin bir blöf peşinde koştuğunu zannediyordu. Bu düşüncesinin aynı gün akşamüstü 23.00 civarına kadar devam ettiğini bana bir İngiliz diplomat dostum söylediği zaman inanamadım. Ancak zabıtları görünce hak

verdim. Callaghan da, Türkiye'nin bu cesareti göstereceğine inanmıyor veya inanamıyordu.

Bu cesarete ve kararlılığa inanan bir tek kişi vardı: Kissinger. Ada'daki durumu en ince ayrıntılarına kadar bildiği, Ecevit'le yaptığı her telefon konuşmasında belli oluyordu. Askerî ihtiyaç ve gereklerin değerlendirilmesini de herkesten iyi yapıyordu. Türk ordusunun ilerlemekten başka çıkar yolu olmadığını, o da görüyordu, ancak diplomatik yolların mutlaka sonuna kadar denenmesini istiyordu. Tuzağa düşmüş bir haldeki 35-40 bin kişilik ordu yerinde duramazdı. «Haklısınız» diyordu Kissinger. Ancak bu gerçekleri acaba Callaghan'a aktarıyor muydu? Zira Amerikan delegasyonu ve temsilcilerinin tutumuyla Callaghan'ın tutumu arasında son gün artık belirli bir çelişki görülmeye başlandı. Callaghan devamlı olarak dünya kamuoyundan söz ediyor, Ada'daki duruma hiç değinmiyordu (1).

Mavros'un saraya gelirken gazetecilere sızdırdığı «yeni gelişme» haberi, Callaghan tarafından Güneş'e toplantıdan hemen önce getirildi. İngiliz Dışişleri Bakanı, Mavros ve Klerides ile uzun bir görüşme yapmıştı. Türk önerilerinin incelenmesi için Yunanlılar ve Rumlar süre istiyorlardı:

— Her ikisinin de coğrafî zemin esasını (kantonlu teklifi) kabul edeceklerini zannediyorum. Kesin hiçbir şey söylemediler. Ancak yüzde 34 oranında bir top-

(1) Ecevit, telefon konuşmalarının değerlendirmesini yaparken bana «Kissinger'in, Callaghan'ın tutumundan hoşnut olmadığını, bu tutumuyla işleri çıkmaza soktuğunu düşündüğünü hissediyordum» dedi. Kissinger - Callaghan arasındaki bu tutum farklılığt, bir süre sonra Amerikan basınına da aksettirilmiştir.

rağın size bırakılmasına yanaşmıyorlar. Halkın değiş tokuşu, ekonomik yatırımlar çok düşündürüyor onları.. Bana sorarsanız, altı yerine tek Türk bölgesi galiba daha iyi olur... Ancak bir istekleri var: Her ikisi de, merkezleri ile danışmak ve yarın akşam 18.00'de tekrar buluşmak üzere dönmek istiyorlar.

Bu yepyeni bir durum idi. Güneşin beyni çalışıyor ve bunun altında yatanı araştırıyordu.

Bu isteğin gerekçesi sadece 24 saatlik Türk ültimatomunu kırmak mıydı? Yoksa bir oyalama mı yatıyordu altında?...

— Ecevit Türkiyenin ültimatom vermediğini, sadece cevap beklediğini söyledi... 24 saat yeterli bir düşünme süresidir zannedersem. Üstelik teklifimiz ilk defa bugün belirmedi. Günlerdir sözünü ediyoruz.

Güneş kesin kararı kendisinin veremeyeceğini biliyordu. Zira iyice hesaplanmadan verilecek bir cevap Türkiyeye pahalıya mal olabilirdi.

— Mr. Callaghan derhal Ankara ile temas edip durumu bildireceğim. Klerides coğrafî federasyonu temel ilke olarak kabul edecekse, sınırları bu akşam konuşabiliriz... Ancak mutlaka Lefkoşaya gitmesi gerekiyorsa, Türk özerk bölgesinin, Adanın yüzde 30'u üzerinde kurulacağını, Devlet Başkanı olarak açıklasın ve öyle hareket etsin.

Güneş, hiç değilse temelde bir şeyler alabilmek istiyordu. Callaghan ise, Klerides'e manevra kabiliyeti sağlamak ve konferansı kopartmamak peşinde koşuyordu. Geçecek süre içinde belki yeni durumlar belirebilir ve Ankara tutumunu daha da esnekleştirebilirdi.

— Mr. Güneş, Klerides'den böylesine bir açıklamayı nasıl beklersiniz? Bu tutumunuzun anlamı, görüş-

meleri engellemektir. İşin sonunda savaşla bitebileceğini düşünmüyor musunuz?

Güneş sonun ne olacağını çok iyi biliyordu ve karşı taraftan hiçbir şey çıkmayacağına da inanmıştı:

— Müdahale ettiğimiz günden beri tezimizin ne olduğu biliniyor. Prensiplerini ilk günden itibaren söyledik. Klerides ise geldiği gün konferansı yetkisiz saydı ve en küçük bir esneklik göstermedi.

— Dönüşlerinde belki yetki sahibi olabilirler.

Güneş buna hiç inanmıyordu. Burada kabul edilemeyenin başkentlerde kısa bir görüşme sonunda kabul edilmesine nasıl inanabilirdi?

— Klerides pazarlık gücünü arttırmak istiyorsa, bizimle temel ilkede pazarlık edemiyeceğini ve o konuda ödün vermeyeceğimizi bilmelidir.

— Klerides ile Mavros'a yarın akşam dönüp toplantıya katılmalarını önereceğim.

— Gitmelerine mani olamam tabii. Ancak şimdi veya dönüşlerinde reddetmeleri arasında bir fark yok.

— Ben de Londra'ya gitmek istiyorum. Yarın akşam sınır sorununu ele alalım.

— Hükümetime danışmam lâzım. Burada söylediklerim benim şahsî fikirlerimdir. Klerides'in temel ilkeyi kabulü halinde yarın akşama erteleme belki olabilir.

— Zaten bu ilkeyi kabul etmesi demek, danışmaya ihtiyacı olmadığı anlamına gelir... Mr. Güneş Ada'da 35 bin askeriniz var. Süre tanıyacak derecede güçlüsünüz.

— Eğer Klerides gerçekten danışmak istiyorsa, Lefkoşa yerine Londra'ya gitmelidir. Makarios orada...

— Klerides kendi grubuna bunu kabul ettirebilirse, Makarios karşı çıkamaz.

— Ankara'yla görüştükten sonra durumu size bildireceğim.

— Mr. Ecevit'e benim tarafımdan, Mr. Mavros ile Mr. Klerides'in dönüşlerinde konuya ciddi şekilde eğilmeye ve tartışmaya niyetli olduklarını söylemenizi özellikle rica ederim.

MANEVRA MI?

İşte ortaya çıkan yeni durum...

Süre isteyerek Yunanistan son derece önemli bir manevraya girmişti.

Bu, gerçekten bir manevra mıydı? Eğer kendilerine bu süre tanınsaydı, geri dönüşlerinde Türk önerilerini kabul edebilirler miydi?

Bu sorular hâlâ soruluyor. Cevapları olaylardan çok sonra üç yerde aradım: Londra, Atina ve Lefkoşa. Görüştüğüm yüksek seviyeli yetkililerin tümü şüpheli olduklarını söylediler. Örneğin İngiliz Dışişleri Bakanlığındaki İngiliz diplomatlar (ki Lefkoşa'nın havasını da çok iyi biliyorlardı) «Klerides geri gitseydi dahi Türk planını kabul edemezdi. O günkü hava içinde değil sadece iktidarı, başını bile kaybederdi. Lefkoşa'da müthiş aleyhte bir hava esiyordu. Makarios, derhal karşı çıkacaktı. Lefkoşa'daki etkisi çok büyümüştü. Onun üzerinden atlanamazdı.» dediler.

Aynı soruyu M. Mavros'a da sordum:

— «Türkiye yürümeye kararlıydı. Neyi kabul edersek edelim mutlaka yürüyecekti. Klerides, 36 saat isterken, tek başına hareket etmeyip arkadaşlarıyla danışmayı amaçlıyordu. O sırada herhangi bir anlaşmayı Makarios'dan başka kimse Rum halkına kabul ettiremezdi. Makarios'un reddedeceği bir karar kesinlikle alı-

namazdı. Halkın ona büyük inancı vardı... Yunanistan başından itibaren, Rumların kabul edecekleri her türlü formülü destekleyeceğini söylemişti. Karar Rum toplumunundu.»

Klerides Cenevre'deki görüşmemiz sırasında bu soruyu cevaplandırmıştı:

— ... Hakların kabul etmedikleri formüller yürümez. Süre verildiği takdirde, Denktaş ile Kıbrıs'da oturup konuşur, görüşleri alır ve buraya döndüğümüzde «işte biz bunu istiyoruz» diyebiliriz. Silah altında ve Cenevre'de anlaşma olmaz.»

Her şey Makarios'un tutumuna bağlanıyordu yani... O ne diyordu? Çok yakın bir danışmanı olarak bilinen Kipriyanu'nun bana New York'ta söyledikleri şunlardı:

— Makarios, Ada'nın bölünmesi ve halkların bir yerden bir yere transfer edilmesini hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini, gerekirse bunun için savaşacağını, gayet açıkça tüm ilgililere bildirmişti...

İşte bu ünlü soruya bulabildiğim cevaplar.

Tabii bu cevaplar o gün bilinmiyordu. Cenevre ve Ankara'da, süre istemenin bir propaganda zemini yaratabilmek amacıyla girişilen bir manevradan ileri gitmediği fikri, o sıralarda yapılan Denktaş - Klerides görüşmesindeki konuşmalar öğrenilince kuvvetlendi.

Bu buluşma Callaghan'ın önerisiyle yapılıyordu. «Klerides de bir teklif yapsın» diye ısrar etmişti Big Jim. Zira Rumlar ve Yunanlılar Türk tekliflerine hiçbir karşı öneride bulunmuyorlar ve sadece «Bu konferans Kıbrıs için elbise dikemez» diyorlardı. Callaghan bu şekilde karşılıklı dialoğu canlandırmak istiyordu.

13 ağustos salı

Klerides elinde bir daktilo sayfalık teklifi ile gelince, bu defa Denktaş almak istemedi: «Hem konferans yetkisiz diyorsun, hem de bana teklif getiriyorsun.» Yine ufak bir kovalamaca sonunda kabullendi.

Teklif şöyleydi: (Tam metin EK: VII)

Kıbrıs Anayasa düzeni iki toplumlu statüsüyle devam edecek, ancak toplumların güvenliği ve birlikte yaşamalarını sağlamak amacıyla gözden geçirilecekti. Devlet işleri merkez hükümetçe yürütülecek, Başkanlık sistemi devam edecek, otonom idareler ise verilecek yetkilerini kendilerinin çoğunlukta bulunduğu köyler veya çok köyün bulunduğu bölgelerde kullanacaklardır...

— Yahu bu bizim toplumlararası görüşmelerde isteyip de, o zaman vermediğiniz yetkilerden başka bir şey değil ki...

— Bu kadarını dahi verebilmem, iyiniyetimi göstermez mi?

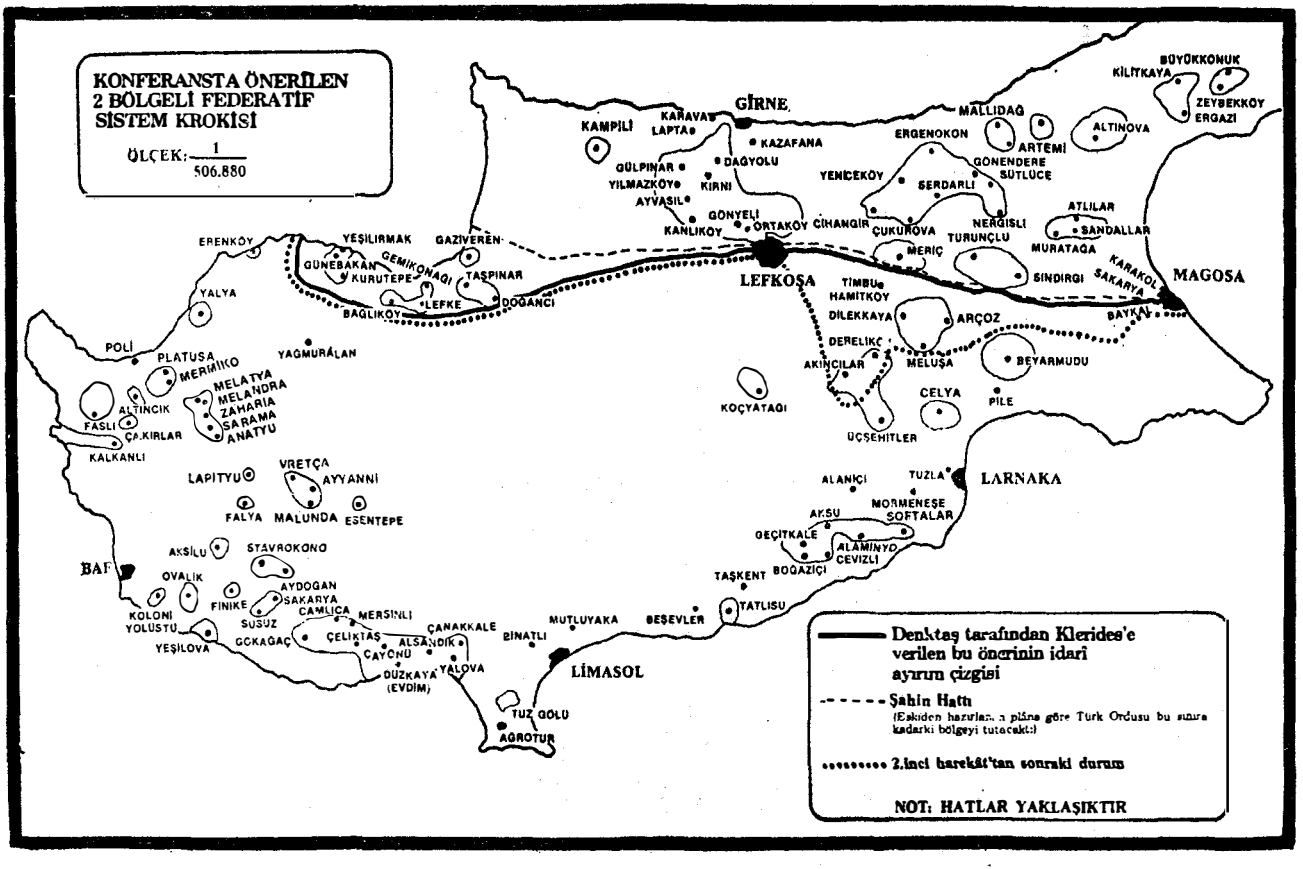
— Anlamıyor musun, Kıbrıs'ta kan döküldü, yıllardır kabul ettirilemeyen güvenceli bir düzen için buraya kadar gelindi. Herhalde müdahale, toplumlararası müzakereleri sonuçlandırmak için yapılmadı. Bunu nasıl kabul ederim ben?

— Rauf, Baspiskopos'un, Eoka-B'nin durumunu çok iyi biliyorsun.

— Bak dikkat et çok kan dökülecek. Yazık olacak günahsız insanlara... Anlayamıyorum neye güveniyorsunuz da bu derece sert bir tutum içindesiniz!

— Bu iş ancak vakitle halledilebilir. Yavaş yavaş, alıştıra alıştıra halka kabul ettirebilirim.

— Hayır tam tersi. Bu iş burada halledilebilirse olur, yoksa sürünüp durur.

KONFERANSTA ÖNERİLEN
2 BÖLGELİ FEDERATİF
SİSTEM KROKİSİ
ÖLÇEK: 1/506.880
GİRNE
KAMPILI
KARAVAS
LAPTA
KAZAFANA
DAGYOLU
GÜLPINAR
YILMAZKÖY
KIRNI
AYVASIL
KANLIKOY
GÖNYELİ
ORTAKÖY
CIHANGIR
ÇUKUROVA
MERİÇ
YEMİCEKÖY
ERGENOKON
MALLIDAG
ARTEMİ
GONENDERE
SÜTLÜCE
SERDARLI
ALTINOVA
BÜYÜKKONUK
KILIÇKAYA
ZEYBEKKÖY
ERGAZI
ATLILAR
SANDALLAR
MURATAGA
NERGİSLİ
TURUNÇLU
SINDIRGI
KARAKOL
SAKARYA
BAYKAL
MAGOSA
ERENKÖY
YEŞILIRMAK
GAZIVEREN
GÜNEBAKAN
KURUTEPE
GEMIKONAGI
TAŞPINAR
LEFKE
DOĞANCI
BAĞLIKÖY
YALYA
LEFKOŞA
TIMBU
HAMITKÖY
DILEKKAYA
ARÇOZ
DERELIK
AKINCILAR
MELUŞA
BEYARMUDU
CELYA
PILE
ÜÇŞEHITLER
KOÇYATAGI
POLİ
PLATUSA
MERMIKO
YAGMURALAN
MELATYA
MELANDRA
ZAHARIA
SARAMA
ANATYU
ALTINCIK
FASLI
ÇP.KIRLAR
KALKANLI
LAPITYU
VRETÇA
AYYANNI
FALYA
MALUNDA
ESENTEPE
ALANÇI
TUZLA
LARNAKA
AKSU
MORMENEŞE
SOFTALAR
GEÇITKALE
ALAMINYO
CEVIZLI
BOĞAZIÇI
TAŞKENT
TATLISU
BEŞEVLER
MUTLUYAKA
BINATLI
ÇANAKKALE
MERSINLI
AKSILU
STAVROKONO
BAF
OVALIK
AYDOGAN
SAKARYA
FINIKE
CAMLICA
KOLONI
YOLUSTU
SUSUZ
ÇELIKTAŞ
ALSANDIK
YEŞILOVA
GÖKAGAÇ
ÇAYCNU
DÜZKAYA
(EVDIM)
YALOVA
LİMASOL
TUZ GÖLU
AGROTUR
Denktaş tarafından Klerides'e verilen bu önerinin idari ayırım çizgisi
Şahin Hattı
(Eskiden hazırlanan plâna göre Türk Ordusu bu sınıra kadarki bölgeyi tutacaktı)
2.inci harekât'tan sonraki durum
NOT: HATLAR YAKLAŞIKTIR

— İmkânsız bir şey bu... Ben de, Türk toplumuna daha geniş otonomi sağlayacak bir federatif sistemden yanayım. Ama bugün ben Lefkoşa'ya dönüp «Arkadaşlar, Ada'yı böldük, Türklere yüzde 34'ünü bıraktık. Oradaki vatandaşlar da evlerini terkedecekler» diyemem. Vatan haini olurum böyle bir şey yaparsam.

— İlerde yapabilecek misin sanki?

— Yeterli bir sürede daha kolay ve daha az yara açılarak olabilir. Ama tepeden inme bir anlaşmaya ben imzamı koymam.

YUNANİSTAN'DAN SESLER

Klerides'in Lefkoşa'ya gitse dahi Türkiye'nin isteklerini Bakanlarına kabul ettiremeyeceği kesinlikle açıklığa çıkmıştı...

Arkasından bir haber, bir de açıklama geldi... Atina radyosu, Türk köylerinin boşaltılması ve ablukaların kaldırılmasının durdurulduğunu bildiriyordu. En dikkati çeken işaret buydu... Haber ise, Paris'teki Yunan Büyükelçiliğinin resmî bir bildirisiydi. 13 Ağustos tarihli AFP ajansının 1245 No.lu bülteni, Cenevre'deki AFP bürosunun teleksinden geçerken, Ülman'ın «Yazık bitti bu iş» demesini tam olarak değerlendirememiştim.

Yunan Hükümeti, Kıbrıs'ın bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve Üniter bir devlet (Türk tezinin tam karşıtı) niteliğini korumasını desteklediği belirtildikten sonra, şunları açıklıyordu: 1) Yunan Hükümeti, Başpiskopos Makarios'u Kıbrıs'ın seçimle başa gelmiş Cumhurbaşkanı olarak tanımaktadır. 2) Yunanistan, Kıbrıs'ın tamamen askerden arınmasına öncelik vermektedir. 3) Yunan Hükümeti, ilk atılacak acil adımın, Kıbrıs'ı işgal

etmiş olan Türk birliklerinin geri çekilmesi olduğunu düşünmekte ve bu gerçekleştiği takdirde, Yunan askerlerini de geri çekmeye hazır olduğunu belirtmektedir. 4) Türkiye, B.M.'nin 22 Temmuzda, Cenevre Konferansı'nın da 30 Temmuzda çizdiği ateş-kes hatlarını devamlı olarak ihlal etmiş ve Türk birlikleri işgalleri altındaki Erenköy bölgesindeki Rumları işkenceye varan hareketlere girişmişlerdir.

Makarios, Mavros'un da desteği ile ağırlığını koymuştu.

Cenevre'deki heyetin, bu verilerden sonra «süre isteği» konusundaki görüşü kesinlik kazanıverdi: İngiltere'nin de desteği ile Yunanlılar büyük bir manevra çevirecekler. Başkentlere gidip «devamlı süre isteyerek» konferansı erteletecekler, bu arada da Ada'ya kuvvet çıkartacaklar. Süre isteği bir defa verildikten sonra, dünya kamuoyu düşünülerek, reddedilememe durumuna düşülecek ve aleyhte bir hava yaratılacağı gibi, Ada'daki birlikler tehlikeli durumlarını devam ettireceklerdir. Harekât, bir defa verilecek bir süreden sonra belki de tekrar başlatılamayacaktı.

Cenevre'deki Türk heyetinin kesin düşüncesi buydu... Kuş, eller arasından kaçıvermek üzereydi.

KİSSİNGER TELEFONDA

Ankara'da ise bambaşka konuşmalar geçiyordu.

Kissinger yine telefon başındaydı:

— Yunanlılar ve Rumlarla devamlı temas halindeyim. Mr. Callaghan ile de görüştüm. 36 saat istemlerinde ısrar ediyorlar. Önerilerinizi, verdiğiniz şekilde kabul etmelerinin güçlüklerini anlattılar.

— Orduyu daha fazla bekletemeyeceğimi defalarca size belirttim. Devamlı uzatmalara giremem.

Ecevit, 36 saat isteminin temelinde büyük bir propaganda ve konferansı uzatma niyetinin yattığına inanmıştı. Rumlar yıllarca dünyaya «36 saat istedik vermediler» diyerek çok etkili bir propaganda yapacaklarını hissetmişti. Böyle bir manevranın mutlaka cevaplandırılması gerekirdi.

HAYIR diyerek yürünemezdi.

Kissinger'e yepyeni bir öneride bulundu:

— Temel hedefi (kantonlu veya iki bölgeli önerilerden birini) prensip olarak kabul ettiklerini açıklasınlar... Aynı anda Türk Silahlı Kuvvetlerinin halen elinde bulundurduğu bölgenin etrafından (Lefkoşa - Girne'den, Magosa'nın Türk kesimi dahil olmak üzere) bir tampon bölge saptansın. Ada'nın yüzde 17 - 18'ini kapsayan bölgedeki askerlerini hemen çeksinler ve idaresini Kıbrıslı Türklere bıraksınlar... Oraya müzakereler süresince biz de asker sokmayacağız.. Bu konuda güvence verebilirim. O zaman diğer kantonların sınırlarının saptanması için bekleyebiliriz.

— Bu önerinizi kabul ederlerse 36 saat tanır mısınız?

— 36 saat değil, 36 gün dahi bekleyebilirim. Askerden arınmış bölgenin derhal boşaltılması şartiyle tabii. Aksi halde bekleyemem.

Türkiye meselenin konferans masasında kansız çözülmesi için bir adım daha atıyordu.

Kissinger bu tutumdan memnun oldu. Gerçekçi ve yapıcı bir öneriydi:

— Ben derhal temasa geçiyorum. Sonuç belli olana kadar harekâta girişmemenizi rica ederim.

— Cevaplarını bu gece bildirmeleri gerekir.

Ecevit Yunanlıların çok güzel bir manevralarına, aynı dikkatle cevap vermişti. Kabul etmeseler dahi dünya kamuoyunda kullanabilecekleri en önemli kozlarını ellerinden alıyor (1), kabul ettikleri takdirde ise, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ivedi kaygıları bir süre için gideriliyordu. Küçücük bölgeye sıkışmış olan ordu, etrafındaki birlikler çekilince ateş tehdidinden kurtulup ferahlayacak, güvenliği artacaktı. Aynı zamanda, Serdarlı ve Magosa'da tutsak durumundaki binlerce Türk rahatlayacaktı. Bu önerinin garantisi de vardı: Rumlar tutumlarını değiştirdikleri takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri askerden arınmış bölgeyi bir günde kan dökmeden kontrol altına alabilecekti. Karpas'da kalan Rumlar da, Güneyde baskı altında tutulacak Türklerin güvencesi olabilecekti.

Genelkurmay ile birlikte hazırlanmış bir plan idi.

Kissinger bu telefon konuşmasından sonra, geniş bir diplomatik faaliyete girdi. Herkesi teker teker dolaştı. Kabul edilmesinin Yunanlılara ve özellikle Kıbrıslı Rumlara sağlayacağı avantajları anlattı.

Kissinger'in bütün gün devam eden bu çabasına, (güvenlik kuşağını kabul ettirme) Callaghan katılmadı (2). Tarafsız kalmayı ve bunun yerine Türkiye'ye baskı yaparak harekâtın durdurulması için çaba gösterilmesi yolunu tuttu.

---

(1) Türkiye son önerisini (tampon bölge) dünyaya gerektiği kadar duyuramadığından, 36 saatin verilmediği propagandası etkili şekilde yapılmıştır.

(2) Callaghan'ın bu konuda olumsuz tutumu, Yunanlıları ve Rumları ikna etmek için çaba göstermemesi, Amerikalılara göre İkinci Türk harekâtının başlamasına yol açan nedenlerden biri olarak sayılmaktadır.

Karamanlis'in ve Klerides'in olumsuz cevapları Washington'a ulaştığı zaman Washington'da öğle vaktiydi.

Dışişleri sözcüsü Bob Anderson basın toplantısında, Türkiye tarafından «yeşil ışık,» Yunanistan tarafından «görüşmeye devam» anlamına çekilen, resmî bir açıklama yaptı: (1).

«Amerika, Kıbrıs müzakerelerinde aktif bir rol oynamaktaydı. Başkan ve Dışişleri Bakanı konuyla ilgili olarak devamlı temas halindeydiler. Dışişleri Bakanı son 24 saat içinde, Başbakan Ecevit ile dört defa telefonda görüştü. Mr. Callaghan ile de telefonla konuştu. Başbakan Karamanlis ile mektupla temas etti. Kıbrıslı liderlerle görüştü. Amerika'nın resmî pozisyonu şudur: Türk toplumunun durumu çok geniş güvenlik ve iyileşme gerektirmektedir. Onlara daha geniş bir otonomi verilmesini destekledik. Taraflar, bir veya daha fazla otonom Türk bölgelerini müzakere etmektedirler. Diplomasi yollarının tümü henüz tamamen kullanılmamıştır. Bundan dolayı ABD, askerî bir harekâta başvurmanın doğrulanmadığı görüşündedir. Taraflara, Amerika'nın bu açıklama çerçevesinde hareket edeceğini bildirdik.»

Kissinger bilardo masasında kalan toplardan birine vurmuştu... Acaba nişanladığı top deliğe girecek miydi?

PAROLA : ZAFER

Ankara artık harekâtın gece mutlaka başlayacağına inanmıştı... Genelkurmay'dan gerekli emir çoktan çıkmıştı: «... değiştirilmediği takdirde, ikinci harekât

(1) 13.8.1974 ABD Haberler Merkezi Bülteninden.

14 Ağustos Çarşamba sabaha karşı 03.00 den itibaren (Cenevre saatiyle 05.00) başlayacaktır. Parola: Zafer, hedefler daha önceden saptananlardır..»

Geriye, işin en zor yönlerinden biri kalıyordu: Konferans nasıl kesilecek? Bu sorunu en çok düşünen Güneş'ti aslında:

— Kardeşim .ne yapacağım ben şimdi? Konferanstan nasıl çıkılır bilmem ki. Köy çocuğuyuz biz. Kapıyı vurup mu gideceğim, kâğıtları mı atacağım? Bana bir şekil söyleyin» diye diplomatları sıkıştırıyordu. Onlar nereden bilsin?

Ankara'nın üzerinde durduğu en önemli nokta «Toplantının önerilerimiz kabul edilmediği takdirde, mutlaka, en geç Türkiye saatiyle 01.00'de (Cenevre saatiyle 03.00) bitirilmesi...» idi.

Cenevre'de Türk heyeti Callaghan'a, 36 saat meselesinin akşamki toplantıda ele alınabileceğini söyledi ve 19.00'da buluşulması kararlaştırıldı.

Güneş'in derdi daha da büyümüştü:

«Kardeşim bu kadar saat ben ne konuşabilirim» diyordu. Artık bunun son toplantı olacağı delegasyonun tamamınca öğrenilmişti.

Türk kamuoyu, Türk gazetecileri ve dünya basını hiçbir şeyin farkında değildi. Satırların arasındaki gizli anlamları çıkarma yeteneği artık kaybolmuştu. Krizin en sert anında «hava yumuşuyor» diye yorumlar çıkıyor, yumuşadığı zaman ise «tehlike var» havası yayılıyordu. Ecevit'in konuşmaları, devamlı olarak «Konferansa baskı yapmak... Ordunun ağırlığını koymak» şeklinde yorumlanıyordu...

13 ağustos salı

SON SAATLER

Tarihi oturum 19.00'da başladı.

Dünya suspus olmuş, Cenevre'yi dinliyordu adeta... Aşağıdaki yüzlerce gazeteci koltuklara uzanmış, barı doldurmuş, sanki delegeleri rahatsız etmek istemiyorlarmış gibi fısıldaşarak konuşuyorlar... Teleks ve telefon gürültüleri kesilmiş, memurlar uyuklamaya başlamıştı... Ankara'da rahatsız birtakım insanlar merakla son dakikada çıkabilecek bir gelişmenin haberini bekliyor, Başbakanlık koridorlarında sararmış suratlı bakan-memur karışımı bir kalabalık rölanti oynatılan filmlerdeki gibi yavaş yavaş yürüyordu... Atina da kopacak fırtına öncesindeki gibi sakindi.

Çıt çıkmıyordu...

Bu sırada bir odaya girmiş beş kızgın adam, arkalarındaki yardımcıların farkında bile olmadan pazarlık yapıyorlardı: Tüm pazarlık küçük bir Ada'nın paylaşılmasıydı. Kim daha maharetle işini yürütebilecek ve pastanın daha büyük bölümünü elde edecekti. Her biri bir başka prensibe bağlanıyor, her biri kendilerine göre haklı gördükleri başka başka gerekçelerle hareket ediyordu. Ancak ortada büyük bir gerçek var idiyse, o da Kıbrıs'ın paylaşılmasından başkası değildi... Şu veya bu şekilde, şu veya bu ülke tarafından.

Bu paylaşmadaki aktörler ise, tam bir «sağırlar» diyaloğu sürdürmüşlerdi bugüne kadar. Ayrı ayrı dalga boylarından konuşuyorlardı. Devamlı bir şüphe içinde hareket etmişler ve gerçekleri görememişlerdi.

Asıl suçlu olanlar ise, o odanın içinde değildi. Kıbrıs'ı bugünkü duruma iten, katliamları destekleyen, komplolar kurup bugünkü olaylara gerekçe hazırlayan ideolojiler, küçük ve büyük hesaplar peşinde yıllardır

koşmuş veya koşturulmuş veya koşmaya itilmiş veya şartlandırılmış liderlerdi... yöneticilerdi.

Ortada tek ezilen, oradan oraya itilen, hep halk... günahsız ve olayları bilinçsiz şekilde seyretmeye şartlandırılmış halk idi.

Girne açıklarındaki renksiz, küçük Rus mayın tarama gemisi, tüm dinleme cihazlarını çıkarmış etrafı tarıyordu...

Kissinger de bilardo masasında, vurduğu topun gidişini seyrediyordu.

İlk sözü Güneş aldı:

— Her şeyden önce, Türkiye olarak bu akşamki toplantıdan ne beklediğimizi anlatayım. Sayın Denktaş planını Mr. Klerides'e iletti. Biz de bir başka plan hazırladık, yazılı olarak taraflara da bildirdik. Biraz sonra yeniden açıklayacağım. Daha önce M. Mavros'a bir sorum var: Atina radyosu Türk köylerinin boşaltılması işleminin durdurulduğunu açıkladı. Bunu doğruluyabilir misiniz?

Mavros:

— Türk işgali altındaki Rumların durumları belirlenmediği için durduruldu.

Güneş:

— Demek ki doğru...

Callaghan:

— Havaalanı konusunda da ben size bir teklifte bulunmuştum. Mr. Mavros kabul etti, ancak sizden hâlâ bir cevap yok. Mr. Güneş, şimdi açıkça cevap vermelidir.

Güneş :

— Size prensip onayımı vermiştim. Teknik perso-

nele ihtiyacım var. Gelir gelmez çalışmalar başlayacaktır. Bunu da gayet iyi biliyorsunuz.

Klerides:

— Rum bölgelerinden binlerce göçmen ortaya çıkmıştır. Bunlar evlerine dönemeyecekler midir?

Güneş:

— Günahsız insanlar için sorunlar doğmuştur. Bunu kabul ediyorum. Ancak önce Cenevre anlaşmasının uygulanması daha doğru olmaz mı? Üstelik Türk göçmenlerden hiç söz etmiyorsunuz.

Mavros:

— Ateş-kesin ilk tarihine (22 Temmuz) kadar 3 bin, Cenevre deklerasyonu hazırlanana kadar 12 bin, bugüne kadar geçen sürede de 10 bin kişi daha göç etmek zorunda bırakılmıştır. Kendilerinden hiç haber alınamayan 5 bin kişiyi daha buna eklersek, tam 30 bin Rum göçmen çıkıyor karşımıza.

Güneş:

— 30 bin kişinin 500 bin nüfuslu Rum toplumundaki oranı ile 20 bin Türk göçmeninin, 120 bin kişilik Türk toplumuna oranı arasında büyük bir fark vardır. Bu insanlar üstelik 1963'ten beri göçmen durumundadırlar.

Callaghan:

— Bu konferans başarısızlığa uğrarsa, esirler ve Türk bölgelerini artık ele alamayız.

Bozuk plak gibi tekrar edilen sözlerle Güneş, büyük bir ateş altına itilmişti. Devamlı olarak hırpalanıyor ve bu defa göçmenler meselesiyle sıkıştırılıyordu. Konferans stili olarak Yunanlılar ve İngilizlerin tutumları çok iyiydi... Tartışmalar uzadıkça uzadı... Nihayet Klerides talebini çıkardı ortaya:

— Ben anayasa ile ilgili konuların 48 saat ertelenmesini teklif ediyorum. O arada Türk önerilerini inceleyebilirim. Göçmenler ve diğer konulara konferans eğilebilir (1).

Callaghan:

— 48 saat sonra anayasa meselelerini görüşmeyi kabul ediyor musunuz?

Klerides:

— EVET. 48 saat sonra anayasa meselesini görüşmeye hazır olacağım.

Mavros:

— Benim de 36 saate ihtiyacım var (uçak saatleri nedeniyle). Atina'ya gidip hükümetimle görüşmeliyim. Bitsios burada kalıp devam edebilir.

Güneş bu usule kesinlikle karşı çıktı. Konferans ya batmalı veya bir sonuç vermeliydi:

— Biz birinci Cenevre sırasında, ikinci safhada anayasal meselelerin konuşulacağını tespit etmemiş miydik? Mavros birinci günkü toplantıda bize açıkça «Anayasal meseleler Klerides gelince konuşulsun» teklifini yapmamış mıydı? Üstelik önerilerimizin şaşılacak hiç yönü yok. Dünya kamuoyu en ince detayına kadar bilmektedir... NATO ve AET ülkelerine, müttefiklerimize dahi yolladık. Oysa şimdi anayasa meselelerini tartışacak durumda olmadıklarını, bu konferansın yetkisiz bulunduğunu söylüyorlar, vakit bulamadıklarını belirtiyorlar. Beklenmeyen bir öneride bulunmadım ki... Bunları kabul veya reddedebilirsiniz, ancak erteleyemezsiniz.

Callaghan:

---

(1) Uçak saatlerinin uyuşmaması nedeniyle, biri 48, diğeri 36 saat istiyordu. 36 saat sözünü basına ilk defa Mavros açıkladığı için, genel olarak 36 saat istendiği şeklinde bilinir.

— Mr. Güneş, Birinci Cenevre toplantısında Bakanlar Kurulunuz toplandı diye bir araya gelememiş, beklemiştik. Şimdi de Kleridesi'n isteği kabul edilmelidir.

Güneş:

— Klerides, konferansın yetkili olup olmadığını mı danışmaya gidecektir?

Klerides:

— Kıbrıs bağımsızdır. Kimse dışardan Anayasa kabul ettiremez. Ancak çözüm bulunmasına yardımcı olabilmek için, görüşlerinizi dinleyebilirim.

Callaghan:

— İngiltere de bağımsız Kıbrıs devletine dışardan bir anayasa kabul ettirilmesine karşıdır, ancak bütün önerileri tartışmaya hazırız.

Acaba Birinci Cenevre'de neredeydiler? Asıl Kıbrıs'ın geleceği orada çizilmişti. O zaman Büyük Britanya sadece seyirci mi kalmıştı? Yoksa şartlara göre mi tutumunu değiştiriyordu?

Mavros:

— Mr. Güneş'e geçen gün bir soru sorduk ve cevabını 10 saatte alabildik Ankara'dan. Şimdi böylesine önemli bir konuda bize 24 saat bile tanınmıyor. Cenevre'de bulunduğumuz süre içinde 4 günümüzün boş geçeceğini bilseydik, çoktan başkentlere gider, görüşmelerimizi tamamlar ve dönerdik. 20 yıllık bir bunalımdan sonra 48 saat verilmemesi normal sayılamaz.

Güneş:

— Yanlış anlama var yine galiba... Önerilerimi kabul edin demiyorum. Sizleri tartışmaya çağırıyorum. Bazılarında anlaşmaya varılır, bazılarında varılamayabilir. O zaman belirli bir danışma devresi ayırabiliriz. Ancak her şeyden önce M. Mavros ile Klerides'in görüşlerini öğrenmek istemek herhalde suç değildir.

Güneş, karşı tarafı kesin cevaba zorluyordu.

Mavros:

— Öneriniz elimizde. Eğer mutlaka konuşmak istiyorsa Güneş'i dinlerim, ancak Yunan hükümeti adına bir görüş ileri süremem. Kıbrıs'a zorla «Anayasa dikmek» isteniyor. Bu gerçekleşse bile ölü doğmuş bir anayasa olur. Böyle önemli bir konferansı bir taraf 36 saat ertelemek ister, karşı taraf ise kabul etmezse, sonucun ne olacağını herkes kolaylıkla tahmin edebilir.

Güneş:

— Anayasa konusunda konferans yetkisizdir, diyorlar, sonra danışmaya gitmek istiyorlar. Kıbrıs bağımsızdır diyorlar, Rum Millî Muhafız Gücünün başına yeni bir Yunan generali gönderildiğini açıklıyorlar. Söyleyebilecekleri bir şey yoksa, benim de önerimi tekrarlamama lüzum yok...

Denktaş artık dayanamadı:

— Çok lüzumsuz şeylerden söz ediyoruz. Ben Ankara, Klerides de Atina'yla temas ediyordu devamlı. Toplumlararası görüşmeler böyle yürümedi mi?... İsteğimiz Akdeniz'de bir İsviçre yaratabilmektir... Bizim de şu anda, bir hafta içinde göçmen sayımız 45 bine ulaştı... Bir toplum diğerinden korkarsa yaşayamaz. Biz korkuyoruz. Geçmişteki olayların sonucudur bu korku... Ben bir Türküm ve Kıbrıslıyım. Türkiye'nin desteği olmadan ayakta duramam. Klerides için de durum aynıdır ve onun arkasında da Yunanistan vardı... Bu iş ancak onların yardımıyla çözülebilir... Artık çeşitli bahaneleri bir kenara bırakıp yeni bir düzen kuralım... Kıbrıs Rum toplumu, Türklerle el ele verip şu Enosis rüyasından vazgeçmelidir artık... Bunu başaramazsak, çok değil, birkaç yıl sonra yeni bir konferans toplanacak,

ancak o zaman ölülerimizin sayısı artmış olacak. İşte benim söyleyeceklerim bu kadar.

Söylediklerinin gerçek payı çoktu... Çoktu amma, aynı durumda Denktaş olsa acaba imzalayabilir miydi?

Callaghan:

— Denktaş'ın söylediklerine büyük ölçüde katılıyorum. Ancak bu konferansın başarısızlıkla sonuçlanmasından da çok endişeliyim. Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararı çerçevesindeki bu toplantı, 1960 Anayasasının düzeltilmesi ve iyileştirilmesi dışında daha geniş bir yetki taşımamaktadır... Bundan sonra yapılacak çalışmalar gerçekten toplumları ilgilendirir. Türkiye'nin hatalı bir yola gittiğini görüyorum... Bu akşam mutlaka bir sonuç isteniyorsa, buna ben de hazır değilim. Klerides'in süre istemekte hakkı vardır ve ben de onu destekliyorum... Mr. Güneş bu sözlerimi unutmayın.

BUGÜN KIBRIS ORDUNUZUN ESİRİDİR, ANCAK YARIN ORDUNUZ ADA'NIN ESİRİ OLACAKTIR.

Hava birdenbire gerilivermişti. Callaghan'ın sözleri kolay kolay bir Dışişleri Bakanının sarfedeceği cinsten değildi. Ancak o hava içinde üzerinde fazla durulmadı. Normal zamanda ilişkilerin kopmasına kadar gidilirdi... Güneş cevap bile vermedi. Türk delegasyonundan hafif bir iki ses yine de duyuldu: «Türk ordusu çikolata asker değildir..», «Delirdi mi bu adam yahu!..» Allahtan konuşmalar fısıltı halinde ve Türkçeydi.

Klerides ve Mavros son bir defa daha sordular.

Klerides:

— Uçağım beni bekliyor. Toplumlar arasında insanlar ölüyor. Aslında çatışmaların asıl nedeni de, Zürih'te üç kişinin bir araya gelip 3 günde yaptığı anayasa değil midir? Baskı sonucu tekliflerden birini kabul etsem

dahi, uygulanamayacağına göre ne fayda getirir? Ankara'da gazetecilere «Bu iş bu akşam ya Cenevre'de biter veya Kıbrıs'da Ordu bitirir» denmiş. Cevabınızı bekliyorum.

Mavros:

— Güneş hangi noktaların esas ilke olduğunu açıklasın. Bundan sonra Klerides gidip, yarın öğleden sonraki toplantıya gelsin ve hangisini de reddedeceğini belirtsin... Hayır, mutlaka bu akşam isteniyorsa, bunun adına ÜLTİMATOM denir ki, kimse kabul etmez.

Güneş'in ilave edeceği hiçbir şey kalmamıştı. Durum kesinlikle ortaya çıkmıştı artık:

— Biz ültimatom vermedik. Ankara bu akşama kadar bir cevap istemektedir. Bunun anlamı da İkinci Cenevre Konferansının başarısızlıkla sonuçlanıp sonuçlanmayacağının belirmesidir.

Güneş, Yunanlılara bir kart daha açtı...

— ... Siz de bana bir öneride bulunabilir ve 24 saat içinde cevap vermemi isteyebilirsiniz, ama bu hiçbir zaman ültimatom anlamı taşımaz. Üstelik bugüne kadar da bir tek teklifinizi almadım.

Callaghan hemen araya girdi... SON'a yaklaşılıyordu zira:

— O halde ara verelim saat 22.00'de tekrar toplanalım ve Güneş'in önerilerini dinleyelim. Bakalım bir bölümünü mü, yoksa tamamını mı kabul edebileceğiz.

Oturum kalktı...

YUNANİSTAN YANLIŞ OYNUYOR

Türk heyeti ne kadar konferansın o gün orada kopmasını arzuluyorsa, Yunanlılar da aynı şekilde arzuluyorlardı. Aksini istemiş olsalardı, Türkiye'yi son anda kıskıvrak bağlayabilirlerdi. Mavros'un kalkıp «Prensip

olarak kabul, ancak bizim de bir karşı teklifimiz var. Bu geceden itibaren görüşmeye başlayabiliriz» dese, her şey durabilirdi. Ordu yerinden kıpırdayamaz ve Türk Dışişleri Bakanı da parmağını oynatamazdı. Dünya kamuoyunda Türkiye'nin elleri kolları bağlı kalabilirdi... Amma Mavros konferansın kesilmesini ülkesinin veya Rum toplumunun çıkarlarına daha uygun görmüş olacak ki, tutumunu değiştirmedi... Konferansın batışına adeta yardımcı oldu... Esneklik gösterse, prensip yönünden kabul etseydi, İngiltere dünya kamuoyunu ayaklandırır ve Türkiye durdurulabilirdi...

Ancak Yunanistan satranç masasında bir defa kararını vermişti... Kaleyi oynatacaktı... Ecevit «istersen geri alabilirsin» demiş, amma o günün koşulları o taşın oynanmasını gerektiriyordu... Belki de gerilemek için vakit çok geçti.

Türk ordusunun yürüyeceği biline biline verilen bir karardı bu... Soğukkanlı bir şekilde hem de ikinci harekâta bilerek gözünü yumuyor ve ırktaşlarının ölümüne arkasını dönüyordu...

Ah yok mu şu siyasî zorunluklar...

İki oturum arasında bizler olup bitenleri çözmek için çırpınıyorduk. Ülman bir ara yanıma geldi «Benim bildiğim Ecevit bu 36 saati kabul etmez arkadaş» dedi. Birden şaşırmıştım... Olayların, Ülman kadar içinde değildim tabii... O çok daha heyecanlıydı. Baskıları çok daha hissediyordu:

— Biz mücadele içinde bugüne kadar gelmiş insanlarız. Bu büyük baskıya Ecevit dayanır bence, zira 36 saatin verilmesi Türkiye'nin yararına olmadığı artık kesinlikle bellidir.

— Haluk dünyaya boş veriyor muşunuz gibi bir haliniz var.

— Yahu biz İnönü'yü devirmiş, İnönü ile mücadele etmiş insanlarız.

— Aman gözünü seveyim, Uluslararası mücadele ile İnönü mücadelesi arasında çok fark vardır.

— Hayır Mehmet Ali. Sen daha çok gençsin ve bunu anlayamazsın. İnönü'yü devirmek, İngiltere'yle savaşmaktan zordur!

Arada, Ankara ile son temaslar yapıldı... Yemek yendi ve son derece gergin bir hava içinde tekrar buluşuldu.

— Saat 01.30'da bitmeli bu iş.

— Demesi kolay. Ne yapalım yani?

— Süreyya Paşa Genelkurmay'la konuşmuş mu?

— Evet «Aman gecikmeyin» demişler. «Bilinen saattedir» demişler.

— Denktaş'a rica edin biraz uzun konuşsun...

— ... Tabii konuşurum, ancak ne diyeyim?

— 1500'lerden başla işte.

— Nasıl başlayayım? O zamanlar biz ezilen tarafta değildik ki!

Koridordan içeri girilirken, Türk misyonundaki genç diplomatlardan Engin Ansay'ı, Mavros kolundan yakaladı ve Rumca bir şeyler anlatmaya başladı... Hem de cevap isteyen bir hali vardı...

Ansay dayanamadı:

— Mr. Mavros Yunan delegasyonu şu anda salona giriyor...

Mavros dikkatlice bakınca Ansay'ın Yunanlı olmadığını anladı... Güneş'e aynı şeyleri ilk Cenevre deklerasyonunun imzasından sonra söylememiş miydi?.. «Şunlara bakın, tanımayan kim Yunanlı, kim Türk ayı-

ramaz. Biz birbirimize daha yakınız. Daha benzeriz. İngilizler ise apayrı. Gelin birlikte halledelim şunları...»

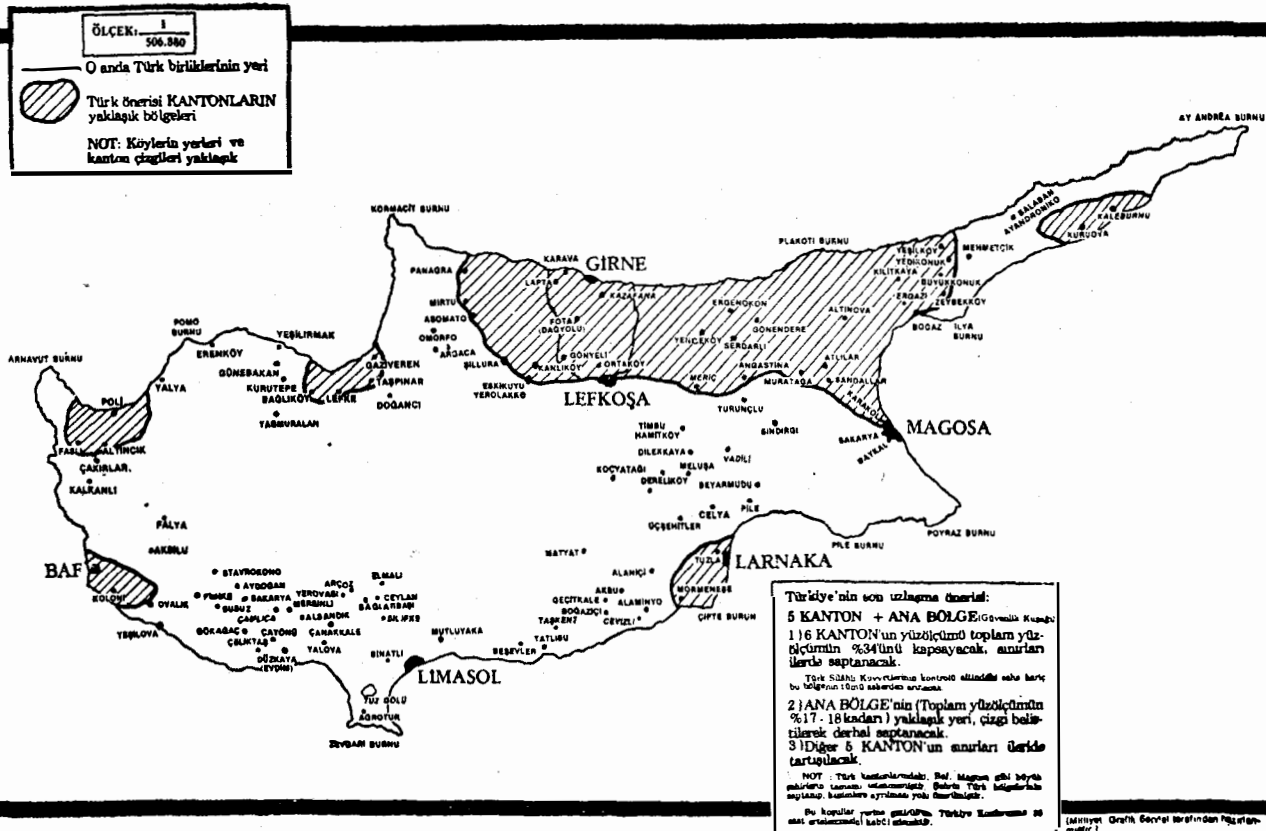
GÜNEŞ KONUŞUYOR

— Son Türk önerisini size özetle açıklayacağım. Bu gece nasıl bir sonuca bağlanmasından yana olduğumuzu da anlatacağım. İki özerk idare öngörüyor ve kolaylık olsun diye de federal sistem, diyorum. Böylece Yunanlıların TAKSİM korkusu da giderilmektedir. Bir değil, birçok Türk ve Rum kantonu kurulabilir. Ayrıca, iki toplum halkına istedikleri bölgede yaşama imkânı da sağlanabilir. Sınırların tümünü bu akşam saptamaya gerek yok. Toplam yüz ölçümünün yüzde 34'ünün Türk kantonlarına bırakılacağı saptanır ve yüzde 17'lik oranı kapsayacak ana kantonun sınırları belirlenir. Burası bir TAMPON BÖLGE olur. Çizgiyle olmasa dahi idarî hat şeklinde ortaya konur. Bu ana kanton askerden arındırılır. (Türk Silahlı Kuvvetlerinin ellerinde tuttuğu bölge hariç) Rum Millî Muhafız Güçleri tarafından 24 saat içinde boşaltılır. İdaresi Kıbrıs Türk yönetimine bırakılır. Bundan sonra diğer kantonların sınırlarının çizimi ve diğer detayların saptanması için bir süre sonra toplanabiliriz. Sınırların tümü de tartışılabilir.

Türkiye böylece tampon bölge önerisini ortaya atıyordu. Hemen tespit edilecek olan toprağı, yüzde 17'ye kadar indiriyordu... Bundan daha esnek davranamayacağını da açıkça ortaya koyuyordu. Rum birliklerin çekilecekleri bölgeye Türk Silahlı Kuvvetleri de girmeyecekti.

Güneş devam etti:

— Şimdi uygulama konusunda bir de metin sunu-

ÖLÇEK: 1/506.880
O anda Türk birliklerinin yeri
Türk önerisi KANTONLARIN yaklaşık bölgeleri
NOT: Köylerin yerleri ve kanton çizgileri yaklaşık
AY ANDREA BURNU
KORMACİT BURNU
GİRNE
LEFKOŞA
MAGOSA
LARNAKA
LİMASOL
BAF
PAFOS
KARAVA
PANAGRA
LAPTA
MİRTOU
ASOMATO
OMORFO
AKSACA
ŞİLLURA
ROTA (DAĞYOLU)
GÖNYELİ
KANLIKÖY
ONTAKÖY
ESKİKUYU YEROLAKKO
PLAKOTİ BURNU
YEŞİLKÖY YEDİKONUK
KİLİTKAYA
MEHMETÇİK
BÜYÜKKONUK
ERDAZİ
ZEYBEKKÖY
KALEBURNU
KURUDOVA
SALAMİS AYANDRONİKO
ERGENOKON
GÖNENDERE
SERDARLI
YENİCEKÖY
ALTINOVA
BOĞAZ
İLYA BURNU
ATILLAR
BAHÇALLAR
MURATAĞA
ANGASTİNA
MEMİÇ
TURUNÇLU
BİNDİRGİ
SAKARYA
BAYRAK
TİMBU HAMİTKÖY
DİLEKKAYA
VADİLİ
KOÇYATAĞI
MELUŞA
DERELİKÖY
BEYARMUDU
ÇELYA
PİLE
ÜÇSEMİTLER
PİLE BURNU
POYRAZ BURNU
MATYAT
ALANİÇİ
AKBU
GEÇİTKALE
ALAMİNYO
BOĞAZİÇİ
TAŞKENT
CEVİZLİ
TUZLA
MORMENEKŞE
ÇİFTE BURUN
TATLISU
BEŞEVLER
MUTLUYAKA
BİNATLI
TUZ GÖLÜ
AKROTİR
ZEYBAR BURNU
ARNAVUT BURNU
POMO BURNU
YEŞİLIRMAK
ERENKÖY
GÜNEBAKAN
KURUTEPE
BAĞLIKÖY
LEFKE
GAZİVEREN
TAŞPINAR
DOĞANCI
YALYA
POLİ
YABANURALAN
FABLUS
ALTINCIK
ÇAKIRLAR
KALKANLI
PALYA
AKBULU
STAVROSONO
AYDOĞDU
FİNİKE
SAKARYA
SUSUZ
ÇAMLICA
BALBANDIK
ARÇOŞ
YEROVASİ
BEREKLİ
SALİNİS
ELMALI
CEVLAN
BAĞLARBAŞI
KOLONİ
OVALIK
YEŞİLOVA
BÖCKAGAÇ
ÇAYÖNÜ
ÇİLİKTAŞ
ÇANAKKALE
YALOVA
DÜZKAYA (EVDİM)
Türkiye'nin son uzlaşma önerisi:
5 KANTON + ANA BÖLGE (Güvenlik Konseyi)
1) 6 KANTON'un yüzölçümü toplam yüzölçümün %34'ünü kapsayacak, sınırları ilerde saptanacak.
Türk Silâhlı Kuvvetlerinin kontrolü altındaki soha hariç bu bölgenin ilânı sekerden sonra.
2) ANA BÖLGE'nin (Toplam yüzölçümün %17 - 18 kadar) yaklaşık yeri, çizgi belirtilerek derhal saptanacak.
3) Diğer 5 KANTON'un sınırları ilerde tartışılacak.
NOT: Türk kaynaklarında, Bel. Magusa gibi büyük şehirlerin tamamı istenmemekte (Sebebi Türk bölgelerinin sağlanıp, kontrolün eyrilmada yok önemliğidir.
Bu koşullar yerine getirilmiş, Türkiye Konferansa 20 saat ertelenmesini kabul edecektir.
(Milliyet Grafik Servisi tarafından hazırlanmıştır.)

yorum (Tam metin EK: VI) Bundan daha esnek davranamayız.

Türkiye uygulama şartlarını da yumuşatmıştı.

Klerides ve Mavros hiç tereddüt dahi etmediler:

Klerides:

— Bu teklifleri kabul veya red, hatta müzakere dahi edecek durumda değilim. Ancak bu planın Ada'nın gerçeklerine uymadığını söyleyebilirim... Ecevit iktidara geldiğinden beri federasyon sözü etmiştir, fakat coğrafî zemin kasdetmemişti. İlk defa bu konferansta karşımıza çıktı. Bundan dolayı 48 saat istiyorum... İkiye ayrılın diyorsunuz, ancak sonuçlarını düşünmüyorsunuz.

Mavros :

— Ortaya bir plan sunmanız, bizim cevap vermemiz anlamına gelmez... Mesele etraflıca görüşülmeden bir sonuca gidilemez. Hükümetimle görüşmeden cevaplayamam.

Son Türk önerisi de bu şekilde RESMEN reddediliyordu.

Bundan sonra uzun uzun, daha önce biliniyordu, bilinmiyordu konuşmaları başladı... Aslında hiç önemli değildi. Zira mesele «Müdahaleden sonraki gerçeğin, yani Türk toplumuna müdahale sonucunda toprak verme prensibinin» kabulü veya reddiydi. Yunanlılar ve Rumlar «Hayır bir şey vermiyoruz çık git» diyorlar, Türkler ise «Bunca yıl bizi ezdiniz. Şimdi ben haklı bir gerekçeyle Ada'ya çıktım. Elim boş dönüp, Türk toplumunu yine aynı durumda bırakmam» diyorlardı... Pastanın paylaşılmasıydı mesele...

Güneş konuştukça konuşuyordu... Derken Denktaş aldı ve bir saate yakın konuştu... Sonunda Haluk Ül-

man, Osman Örek vasıtasiyle Denktaş'ın önüne bir kâğıt yollamak zorunda kaldı: Aman Rauf bey yeter.

Bir ara, saat artık 24.00'ü geçmişti. Dışardan biri gelip Callaghan'ın kulağına bir şeyler fısıldadı... Big Jim, eliyle işaret ederek:

— Bir tek şey sormak istiyorum Mr. Klerides, Denktaş'ın daha geniş otonomi isteğini kabul ettiğinizi söylediniz, yani iki toplum esasını mı kabullenebileceğinizi söylüyorsunuz?

— Evet. Ancak diğer önerileri değil.

— 48 saat sonra döndüğümüzde Güneş'in tüm önerilerine cevap verecek durumda olacak mısınız?

— Bunları sadece evet veya hayır diye cevaplandırabilirim.

Callaghan bundan sonra 15 dakika dışarı çıktı. Telefonla konuşmuştu. Geri döndüğünde konferansı onun da bıraktığı hemen anlaşılıverdi... Artık ısrar etmiyordu... Türkiye'nin harekâtı konusunda kesin bir bilgi mi gelmişti? Kissinger ile mi konuşmuştu? Hiçbir zaman öğrenemedim. Güneş:

— Denktaş ile bizim teklifimiz arasındaki yegâne fark, birinin tek, diğerinin çok kantonlu olmasıdır. Klerides bunu reddetmişti. Şimdi toplum düzenini konuşabileceğini söylüyor. Hem M. Mavros, hem M. Klerides'e soruyorum, ne evet ne hayır cevabı alabiliyorum... Sürenin sonunda karşımıza başka bir Dışişleri Bakanının gelmeyeceğini kim garanti eder? Oysa bir an önce isyasî bir karar gerekir.

— Mr. Güneş, İngiltere bu meseleyi sizin kadar biliyor. Meseleye askerî bir çözüm bulunamaz. Birlikleriniz ilerler, Kıbrıs kana boyanır, toplantılarda yerimizi başkaları alabilir, ancak Kıbrıs meselesi bugün ne ise aynı kalır.

— Ben askerî yolun tek çıkar yol olduğunu söylemedim.. Sadece 48 saat içinde karşı tarafın görüşlerinin değişebileceğine inanmadığımı anlatmaya çalışıyorum.

Mavros:

— Türkiye silah tehdidi altında bize, Güvenlik Konseyi ve garanti anlaşmasında bulunmayan bir hususu kabul ettirmeye çalışıyor... Denktaş'a soruyorum, Klerides danışmalarda bulunmadan karar verebilecek durumda mıdır? Tek başına hareket edebilir mi?... Bu şartlar altında konferans daha fazla devam edemez. Durum bir rapor ile derhal Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine aksettirilmelidir.

Denktaş:

— Mr. Mavros, ben Klerides'in yerinde olsaydım ve coğrafî zeminin Türk toplumunun güvenliğini sağlayacağına inansaydım, her türlü riski göze alıp, bu teklifi kabul ederdim. Ama kendisi bu inanca sahip değil. Kimse de kendisini zorlayamaz.

Saat 01.00 olmuştu. Callaghan birdenbire «Kahve arası verelim» dedi. Aynı anda da Güneş saatine baktı ve hemen cevapladı: «Çok uzamaması ricasiyle kabul ediyorum.»

— İşinize geldiği zaman çok uysal insan oluyorsunuz!

Aslında uysallıktan değil, vakti geçirmekten korkuyordu Güneş. Konferansın bir an önce kesilmesi gerekirdi... Aklında da durmadan Kissinger'in açıklaması yatıyordu. Coşkun Kırca'yı çağırdı:

— Yahu sen şu Yunanlı ile bir konuşsana, Kissinger'in mesajından haberdarlar mı? Adamlar hâlâ yürüyeceğimize inanmıyorlar galiba...

Acele adımlarla içeri girilirken, Kırca iyi tanıdığı

B.M. nezdindeki Yunan delegesini dışarı çağırıyordu... Barın kenarına gittiler:

— Ekselans, Kissinger'in bugünkü basın deklerasyonunu okudunuz mu?

— Evet.

— Ne anladınız?

— Diplomatik yolların hâlâ bitmediğine dikkati çekiyor, askerî harekâta karşı çıkıyor.

— Amma başka şeyler de söylüyor... Türk toplumuna daha geniş otonomi ve haklarından söz ediyor... Bakın ekselans, Türkiye bu deklarasyonu nasıl yorumladı biliyor musunuz?

— Nasıl?

— Türk toplumu daha çok hak ve otonomiye sahip olmalıdır. Görüşmeler devam etmektedir. Ancak bu görüşmelerde bu ilkeler kabul edilmezse, Türkiye yürüme hakkına sahip olur.

— Bence öyle değil.

— Ekselans, ben size ne diyorum? Biz bunu böyle yorumladık diyorum. Yorumlayan ile yürüyecek olan aynı kişilerdir. Bakanınızın bir daha dikkatini çekin.

— Peki söyleyeyim.

İki diplomat ayrı ayrı kapılardan girip yerlerine oturdular. Mavros kulağına söylenenleri dinledi, dinledi ve sert bir şekilde başını salladı.

Israrla «taşının» yerini değiştirmiyordu.

Son dikkati çekme de fayda vermemişti...

— Türkler ateş-kesi yüzlerce defa ihlal ettiler... Devamlı olarak genişlediler. Ondan sonra Cenevre deklarasyonuna uymadık diye bizi eleştiriyorlar. Anlaşmalara her tarafın aynı derece sahip çıkması gerekir.

Tavuk mu yumurtadan çıkmıştır, yumurta mı tavuktan?

13 ağustos salı

— Yunanlılar Türk köylerini boşaltmamışlardır.

— Türkler ültimatom veriyor.

— Ültimatom değil, görüş isteğidir.

— ... Kimse beni Atina'ya dönmekten alıkoyamaz. Dönüşümde sizleri bulabilirsem oturup konuşuruz. Savaş istiyorsanız, o başka.

EVET, bu artık incir çekirdeğini doldurmamaya başlayan fasit daire içinde hep aynı sözler tekrarlanmaya başlanmıştı... Sesler ve bağırışmalar, güzel cümleler, sert yumruklar sanki yavaş yavaş arka plana doğru kayıyor ve uzaktan bakılınca odadaki beş kızgın adamın sesleri azalıyordu. Hareketler hâlâ görünüyordu. Ancak yerlerini başka aktörlere bırakmak üzere olduklarının ya farkında değillerdi veya öyle görünmek istiyorlardı...

14 AĞUSTOS ÇARŞAMBA

Saat 01.45 : «Zafer parolasının yollanmasına sadece 45 dakika kaldı.»

Güneş:

— Son bir defa daha görüşümüzün üç ana noktasını özetleyip, kabul edip etmediğinizi soruyorum. 1) Ada'da bölge esasına dayalı yeni bir düzen kurulmasını, 2) Ada'nın yüzde 34'ünü kapsayacak şekilde, Magosa'nın ve Lefkoşa'nın Türk kesimleri dahil Batıya doğru uzanan bir hattın kuzeyinde kalacak bölgenin bir bölümünün 24 saat içinde diğer kantonların tamamının ise mesela üç gün içinde Kıbrıs Türk yönetimine devretmeyi, 3) Türk birliklerinin işgali altında bulunan bölgenin Batısında bir güvenlik bölgesi kabul ediyor musunuz?

Söyleyeceklerim bundan ibarettir.

Saat 01.47: Sessizlik

Son perdenin son replikleriydi bunlar artık...

Klerides :

— Ancak 48 saat sonra görüşümü belirtebilirim.

— Bu esasları şu anda kabul edemeyeceğinizi mi söylüyorsunuz?

Klerides :

— Hayır, sözlerimi lütfen zapta geçirin. Teklifinizi

reddetmiyorum. 48 saat sonra cevap verebileceğimi söylüyorum.

Mavros :

— Garantör devletler Kıbrıs'a bir anayasa kabul ettiremezler.

Saat 01.50: «Zafer parolasının yollanmasına 40 dakika kalmıştır.»

Türk heyetinde saatlerine bakanlar çoğalmıştı. Hatta bazıları kapı üstündeki saati görebilmek için eğiliyor ve kaç dakika kaldığını hesaplamaya çalışıyorlardı... Kuşku, harekâtın konferans resmen kapanmadan başlamasıydı. Konuşmalar beklenenden çok uzamıştı... «Çabuk olsun Bakan, kardeşim. Durmadan müdahale ediyor» «İstersen sen gidip söyle...»

Callaghan arkasına yaslanmış, yorgun bir sesle:

— Perşembe sabahı toplantıya gelebilir misiniz Mr. Güneş?

Güneş rahatsız, ancak işi koparmanın sorumluluğunu psikolojik yönden üstünden atmış şekilde:

— Aldığım cevaplar olumsuzdur. Bence buradaki görevimiz artık bitmiştir.

Yapabileceği tek şeyin, Türkiye'yi mümkün olduğu kadar «kötü niyetli göstermek» olduğunu anlamış bir Callaghan:

— Sizinle aynı fikirde değilim. İncelemek istediklerini söylüyorlar.

Saat: 02.55. «Yarım saat kaldı.»

Güneş:

— Klerides'in tutumu konferans başından beri aynı. Bu değişmediği için sonuç alamadık, bundan sonra da alamayacağız. Klasik sürüncemede bırakma taktiğidir bu... Bizim için konferans bitmiştir ve herkes sorumluluğunu yüklenmelidir.

Çaresizlik içinde çırpınan ve başına gelecekleri anladığından, kendisini destekleyen iki dostuna el uzatan Klerides:

— Güneş'in teklifi dün akşam (12.8.1974) ilk defa elime geçti ve ilk defa bir süre istedim... Diğer iki garantöre resmen soruyorum: Sizce konferans gerçekten bitmiş midir? Türk ordusunun yeni bir harekâtı karşısında ne yapacaksınız?

Saat: 02.10. «Yirmi dakika kalmıştır Zafer parolasının verilmesi için...»

Üzerinde güneş batmayan, ülkelerin bağımsızlıklarına dokunulmasına karşı çıkan, daima haklıyı destekleyen (!) Büyük Britanya'nın Dışişleri Bakanı James Callaghan:

— Büyük Britanya, Birleşmiş Milletler emrine yeni birlikler vermiştir. Bir ilerleme halinde sonucun ne olacağı Birleşmiş Milletlere aittir. Kissinger ve AET ülkelerinin belirttiği gibi diplomatik yollar henüz kapanmamıştır. Bu durumda tüm sorumluluk, harekâta geçecek ülkeye aittir.

Saat 02.15. Soydaşlarını biraz daha az can, mal ve toprak kaybını önlemek yerine iç nedenlerin getirdiği şartları kabul eden Yunanistan'ın Dışişleri Bakanı Georges Mavros... Başkalarının hataları sonunda ortaya çıkan bir olay karşısında karar vermeye çağırılan, görmüş geçirmiş, ne olacağını çok iyi değerlendirebilen, ancak yeteri gücü bulunmadığına hayıflanan ve en önemlisi zaman zaman kendini gerçekten zengin zanneden insanların sesiyle:

— Muhtemel bir askerî harekâtla karşı karşıyayız. Ben de Mr. Kissinger ve Mr. Callaghan'ın görüşlerine katılıyor ve «diplomatik yolların» tükenmediğine inanıyorum. Güneş'in bizim görüşlerimize katılmaması üzün-

tü vericidir. Geriye kalan tek yol, meseleyi Güvenlik Konseyine götürmektir.

Mavros'un sesi biraz daha dramatikleşti...

— ... Kıbrıs meselesini, nereden gelirse gelsin, zor kullanarak halletmeye kalkmak hatalıdır... Kıbrıs sorunu, ancak silah tehdidi altında toplanmayan konferanslarda çözümlenebilir.

Saat 02.18. Elli yıllık tarihinde bağımsızlık isteyenlere devamlı arkasını çeviren, sadece sınırlarını korumakla yetinen, ağabeylerinin söylediklerini onaylayan dış politikasını şahsiyetli hale getirmesine rağmen, son derece karışık ortama düşen Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Turan Güneş... Yıllardan beri hor görülen, iki misli güçlü olmasına rağmen becerikli sınıf arkadaşının eski şüphe dolu hareketleriyle kaygı sahibi olmuş ve nihayet haklılığına yüzde yüz inanmış ve ilk defa kararsızlıktan kurtulmuş insanların sesiyle ağır ağır...

— Kıbrıs meselesi 20 yıldır, Türk toplumuna yönelmiş Rum silahları ve Türkiye'nin muhtemel müdahalesi tehditleri arasında görüşüldü... Anayasasına göre 800'ü Türk, iki bin kişilik bir ordusu olması gereken Kıbrıs'ta Türk Silahlı Kuvvetlerini bunun defalarca üstünde bir güç karşıladı... Toplumlararası müzakerelerin hangi şartlar altında yapıldığını unutup, şimdi Türk tehdidinden söz ediyorsunuz... Eğer gerçekten orduyla işi halletmek isteseydik, 2'nci Cenevre'nin toplanmasını ister miydik?.. Tüm diplomatik yolların tükenip tükenmediğinin cevabını ise sizlere bırakıyorum... Buradaki müzakereleri bilenler, Türkiye'nin işi sadece askerî yoldan halletmek istediğini söyleyemez... Cenevre'yi hemen terkedecek dahi değilim... Birleşmiş Milletler'e rapor etmek meselesi ise gayet basit... Herkes ayrı ayrı istediğini söyleyebilir.

Saat 02.20. ZAFER PAROLASININ GEÇERLİ OLMASINA ON DAKİKA KALDI.

Callaghan:

— Perşembe sabahı toplantıya dönecek miyiz?

Klerides :

— Evet.

Mavros:

— Evet.

Denktaş :

— Türkiye gelirse ben de katılırım.

Güneş :

.....

Güneş : ..... (zabıtlarda bir cevap görülmemiştir.)

Saat 02.30. ZAFER PAROLASI BAŞLAMIŞTIR... ZAFER PAROLASI BAŞLAMIŞTIR...

Saat 02.35

BULLETİN (Yıldırım)

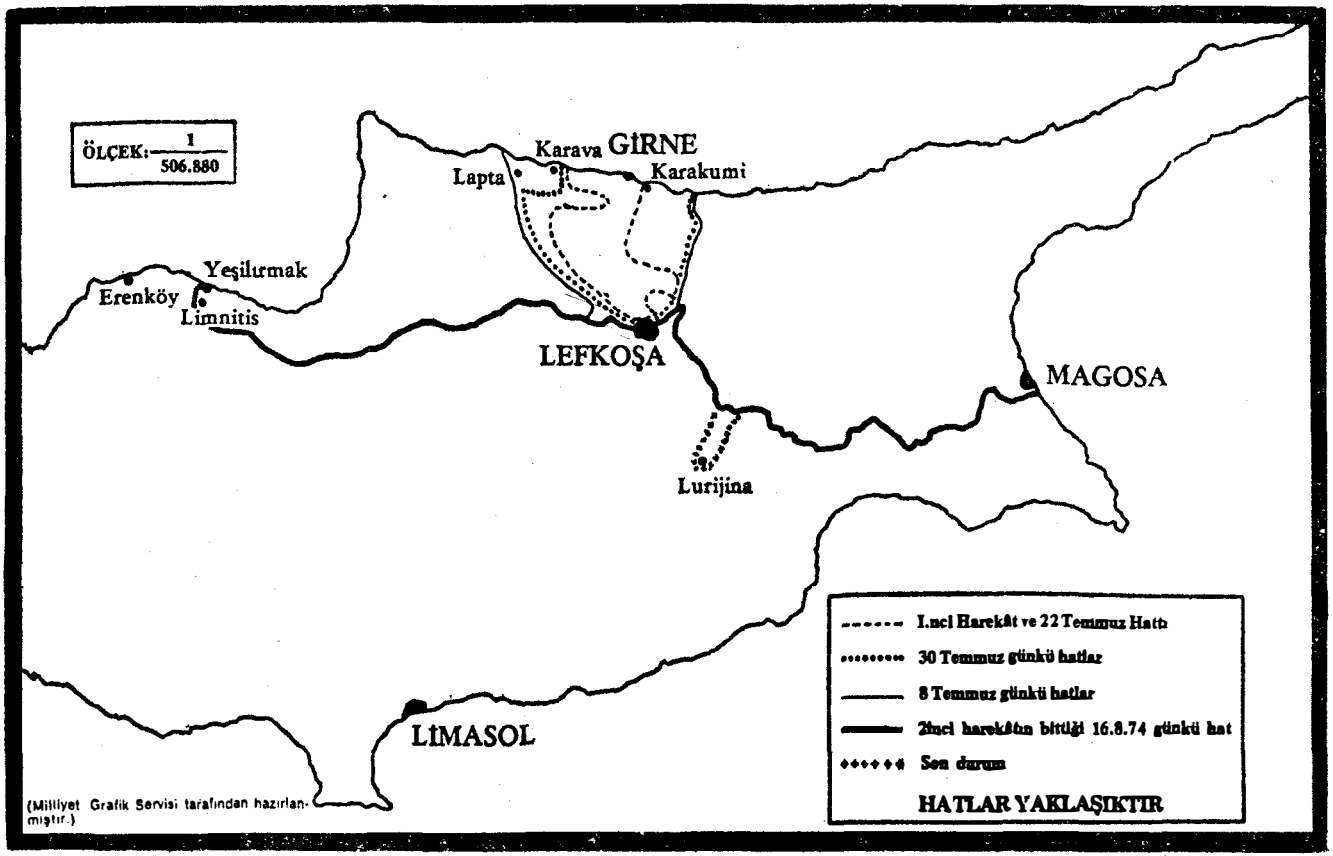
Lefkoşa - Alacakaranlıkla birlikte Türk kuvvetleri her yönden harekete geçmişlerdir. Londra saatiyle 04.30' da başlayan harekâtta - Türk Hava Kuvvetleri önemli Rum mevzilerini bombalamaya, Türk tankları büyük bir hızla ilerlemeye başlamışlardır. Ada'nın her tarafında birden çarpışmalar görülmektedir..

UPİ/04.50/BLC243

BULLETİN (Yıldırım)

YUNANİSTAN - NATO

Cenevre - İsviçre (AP) Yunan Dışişleri Bakanı George Mavros Çarşamba sabahı Kuzey Atlantik Teşkilâtının, iki üyesi arasındaki anlaşmazlığı önleyememesin-

ÖLÇEK: 1/506.880
Karava
GİRNE
Lapta
Karakumi
Yeşilırmak
Erenköy
Limnitis
LEFKOŞA
MAGOSA
Lurijina
LİMASOL
I.nci Harekât ve 22 Temmuz Hattı
30 Temmuz günkü hatlar
8 Temmuz günkü hatlar
2inci harekâtın bittiği 16.8.74 günkü hat
Son durum
HATLAR YAKLAŞIKTIR
(Milliyet Grafik Servisi tarafından hazırlanmıştır.)

den dolayı «Artık mevcudiyetini yitirdiğini» söylemiştir. Mavros Yunanistan'ın Batı askerî örgütünün artık üyesi olmadığını açıklamıştır (more)

URGENT (Acele)

Cenevre - İsviçre (AP) — Türkiye, Cenevre Konferansının başarısızlıkla kapanması üzerine tek taraflı harekete geçmek zorunda kaldığını açıklamıştır. Türk Dışişleri Bakanı Güneş tarafından yapılan resmî açıklamada, Türkiye'nin garantör devlet olarak Ada'da hukukî bir düzen kurmak ve Kıbrıs'ın bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve Türk toplumunun varlığının bir daha tehdit edilmeyecek şekilde kurulması için harekete geçtiğini belirtmiştir. Güneş, Yunanistan'ın Türkiye'yi zor duruma sokmak için işi uzatma taktiklerine başvurduğunu söylemiş ve «Konferans bitmeliydi. Sanıyorum ki doğru hareket ettik. Diplomasi susmuş, silah konuşmaya başlamıştır... Bir Rumun hayatının bir Türkün hayatından daha kıymetli olduğu anlayışını kabul edemeyiz» demiştir.

W127

Lead Cyprus (2 KW 126)

UPI... Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bugün 07.30 GMT'de toplanmış ve on dakika içinde, İngiltere tarafından ortaya konan «ateş-kes» kararını onaylamıştır...

Ankara'da Türk Başbakanı Bülent Ecevit «Türk kuvvetlerinin, Kıbrıs'ın bir bölümünü Kıbrıslı Türk toplumu için kontrol altına alacaklarını» söylemiştir.

«Türkiye, İkinci Barış Harekâtının başladığını açıklarken, Lefkoşa ve diğer bölgelerdeki hedeflere Türk

uçakları bombalarını bırakmaktadır... Kıbrıs Rum kuvvetleri süratle geri çekilmektedir...

(İsviçre radyosunun 08.00 yayınından)

Second lead NATO (W091)

Brüksel (AP) — Kuzey Atlantik Teşkilâtı dün, çarşamba günü, Yunanistan'ın örgütü terk etme kararı üzerine olağanüstü toplantıya çağırılmıştır... Tatilde bulunan Genel Sekreter Luns, toplantı saatine yetişememiştir... Amerikan Büyükelçisi Rumsfeld de Washington'da bulunduğundan görüşmeye katılamamıştır...»

Undated - Lead Cyprus 2 (Associated Press)

... Cenevre konferansı, Türklerin toplantıyı terketmeleri üzerine kesilmiştir... Türkiye'nin iki federal devlet kurulması yolundaki teklifini ele almayı reddedip 48 saatlik düşünme payı isteyen İngiltere ve Yunanistan'ın teklifleri, Türkiye tarafından reddedilmiştir...

(14 Ağustos bülteninden)

BİTTİ

EPİLOG

... O gece Güneş cevap dahi vermeden, heyetiyle beraber dışarı fırlamış ve arabaya binip oteline çekilmişti... Kapının etrafında yüze yakın Yunanlı toplanmış ve anayasal haklar konusunda çok hassas olan İsviçre polisinin dikkatli bakışları arasında, Türkiye aleyhtarı gösteri yapıyorlardı: Katil Türkiye... Katil Amerika... Çek elini Kıbrıs'tan... Barbarlar...

Mavros ve Callaghan oldukça uzun bir basın konferansı düzenleyip görüşlerini, Türkiye'yi en sert biçimde suçlayıp, sorumluluğun Ankara'da olduğunu belirterek, açıklarlarken, Türk heyetinden birkaç kişi geride kalmıştı... Bundan sonrasını bana Müftüoğlu anlattı:

«... dışarıya bir çıktık ki, kıyametler kopuyor. Bizim arabada bayrak yoktu, ancak göstericilerin önünden geçmek zorundaydık. Ben hemen tabancayı çektim ve göstericilerin tarafındaki (sol arka) yere oturdum. Güneş'i ortaya aldık, sağ tarafta da Ülman oturdu... Yavaş yavaş hareket ettik ve öğrencilerin önünden geçtik... Elim tetikteydi. Amma onlar da tanımadı bizi...»

Cenevre'de bir gün daha kaldık... Yunan heyetinin bir daha geri dönme ihtimaline karşı... Fakat sonunda

15 Ağustos günü özel uçak geldi ve bu defa sessiz sedasız Cenevre'yi terk ettik.

Uçakta Müftüoğlu durmadan şiirler yazıp Denktaş'a veriyor. O da Bayrak radyosunda okutturacağını söylüyordu...

Mehmet Ali BİRAND

NOT : Kıbrıs harekâtından sonraki dönemde (1974-1979) neler olduğunu merak ederseniz, M. ALİ BİRAND'ın DİYET adlı ikinci kitabında tüm ayrıntılarıyla bulabilirsiniz.

EK: I

GARANTİ ANDLAŞMASI

Bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Yunanistan, Türkiye ve Büyük Britanya ve Şimalî İrlanda Birleşik Krallığı.

I. Kıbrıs Cumhuriyetinin, Anayasasının Temel Maddeleri ile kurulan ve düzenlenen bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınması ve idame edilmesinin müşterek menfaatleri iktizasından olduğunu mülahaza ederek.

II. Bu anayasa ile ihdas edilen düzene riayeti sağlamak maksadiyle işbirliği yapmayı arzu ederek, aşağıda gösterildiği üzere anlaşmaya varmışlardır:

Madde I:

Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin idamesini ve aynı zamanda Anayasasına riayet edilmesini sağlamayı taahhüt eder.

Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasî veya iktisadî birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla, herhangi diğer bir devlet ile birleşmeyi veya Ada'nın taksimini, doğrudan doğruya veya dolayısiyle, teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilân eder.

Madde II:

Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, Kıbrıs Cumhuriyetinin bu andlaşmanın 1'inci maddesinde gösterilen taahhütlerini nazara alarak, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini ve aynı zamanda Anayasanın Temel Maddeleri ile kurulan nizamı tanırlar ve garanti ederler.

Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, aynı şekilde, kendi-

lerini ilgilendirdiği nispette, Kıbrıs'ın herhangi diğer bir devlet ile birleşmesini veya Ada'nın taksimini, doğrudan doğruya veya dolayısiyle, teşvik etmek gayesini güden herhangi bir hareketi yasak etmeyi taahhüt eder.

Madde III :

Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyetinin tesisi zamanında Birleşik Krallığın hükümranlığında kalan bölgelerin bütünlüğüne riayet etmeyi ve bugün Lefkoşa'da imzalanan Kıbrıs Cumhuriyetinin tesisine dair andlaşmaya uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kendisine tanınacak olan hakların Birleşik Krallık tarafından kullanılmasını ve onlardan istifade edilmesini garanti etmeyi taahhüt ederler.

Madde IV :

Bu andlaşmanın hükümlerine bir riayetsizlik halinde, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, bu hükümlere riayeti sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt ederler.

Müşterek veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde, garanti veren üç devletten her biri, bu andlaşma ile ihdas edilen nizamı tekrar kurmak münhasır maksadı ile harekete geçmek hakkını muhafaza eder.

Madde V :

Bu andlaşma imzalanması tarihinden itibaren yürürlüğe girer. Bu andlaşmanın asıl metinleri Lefkoşa'da muhafaza edilecektir.

Yüksek Akit Taraflar, bu andlaşmayı, en erken zamanda, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 102'nci maddesine uygun olarak Birleşmiş Milletler Sekreteryası nezdinde kaydettireceklerdir.

EK : II

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİNİN 20.7.1974 TARİH ve 353 SAYILI ATEŞ-KES KARARININ TAM METNİ

Güvenlik Konseyi,

Kıbrıs'taki son gelişmelerle ilgili olarak Genel Sekreterin 1779. Toplantıda sunduğu raporu dikkate alarak,

Kıbrıs 6. Başkanının ve Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve diğer üye ülkelerin temsilcilerinin demeçlerini de dikkate alarak,

Ada'daki son gelişmelerle ilgili olarak yaptığı bugünkü toplantısında,

Şiddete baş vurulması ve hâlâ kan dökülmesini derin bir üzüntüyle karşılayarak,

Uluslararası barış ve güvenlik için ciddi bir tehdide yol açan ve bütün Doğu Akdeniz bölgesinde fevkalâde infilaka müsait bir durum yaratan bu durumdan ciddi endişe duyarak,

Uluslararası andlaşmalarla kuruluş ve garanti altına alınmış Kıbrıs Cumhuriyetinin Anayasa düzeninin yeniden iadesi gereğinin de aynı ölçüde üzerinde durarak,

4 Mart 1964 tarih ve 186 sayılı (1964) Güvenlik Konseyi Kararı ile aynı konuda Güvenlik Konseyince daha sonra alınan kararları hatırlatarak,

Birleşmiş Milletler Yasasının 24. maddesi uyarınca Uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesindeki başlıca sorumluluğunu müdrik olarak,

1. Bütün ülkeleri Kıbrıs'ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye çağırır,

2. Halihazır çatışmaya taraf olan bütün ilgilileri, ilk tedbir olarak, bütün çatışmaları durdurmaya çağırır ve durumu daha da vahimleştirecek herhangi bir hareketten kaçınmalarını ve azami teenni ile hareket etmelerini ister,

3. Kıbrıs Cumhuriyetine birinci icra paragrafına aykırı olarak yapılan yabancı askerî müdahaleye derhal son verilmesini talep eder.

4. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunda talep ettikleri de dahil olmak üzere, uluslararası andlaşmaların verdiği izinle Kıbrıs'ta bulunanlar dışında Kıbrıs Cumhuriyetindeki bütün yabancı askerî personelin gecikmeksizin geri çekilmesini talep eder.

5. Bölgede barışın ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden teessüsü için gecikmeksizin müzakerelere girişmeler ve Genel Sekretere bilgi vermeleri için Yunanistan'a, Türkiye'ye ve Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığına çağrıda bulunur.

6. Görevin yerine getirilebilmesi için bütün tarafları Birleşmiş Milletler Barış Gücüyle işbirliğine çağırır.

7. Durumu sürekli olarak izlemeyi kararlaştırır ve en kısa zamanda barışçı şartların iadesini temin maksadiyle diğer tedbirlerin alınması için uygun göreceği tarzın rapor vermesini Genel Sekreterden ister.

(Resmî Türkçe tercümeden alınmıştır.)

EK : IV

TÜRKİYE, YUNANİSTAN VE BÜYÜK BRİTANYA VE KUZEY İRLANDA BİRLEŞİK KRALLIĞI DIŞİŞLERİ BAKANLARI BİLDİRİSİ

1. Türkiye, Yunanistan ve Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Dışişleri Bakanları 25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasında Cenevre'de müzakerelerde bulunmuşlardır. Bakanlar, 16 Ağustos 1960'da Lefkoşa'da imzalanan milletlerarası andlaşmaları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararını dikkate alarak Kıbrıs'taki durumu makul bir süre zarfında yeniden tanzim edecek ve ayarlayacak tedbirlerin, âcil olarak, devamlı olacak şekilde harekete getirilmesinin önemini kabul etmişlerdir. Bununla beraber Bakanlar, ilkönce, bazı âcil tedbirlere ihtiyaç olduğunda mutabık kalmışlardır.

2. Üç Bakan, durumu istikrara kavuşturmak için karşı karşıya bulunan Silahlı Kuvvetlerin Kıbrıs Cumhuriyetinde 30 Temmuz 1974 günü 22.00 (Cenevre) saatinde kontrolleri altında bulundurdukları bölgeleri genişletmemeleri gerektiğini beyan etmişlerdir. Bakanlar, gayri nizamî olanlar da dahil, bütün kuvvetleri tüm saldırgan ve hasmane faaliyetlerden kaçınmaya davet etmişlerdir.

3. Üç Dışişleri Bakanı aşağıdaki tedbirlerin derhal yürürlüğe konulması sonucuna varmışlardır:

a) Yukarıdaki ikinci maddede belirtilen gün ve saatte, Türk Silahlı Kuvvetlerince işgal edilen bölgenin bittiği yerden itibaren, genişliği Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık temsilcileri tarafından, Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP) ile bil-

istişare, kararlaştırılacak bir güvenlik bölgesi kurulacaktır. Bu bölgeye, giriş yasağına nezaret edecek olan Birleşmiş Milletler Barış Gücü hariç hiçbir kuvvet girmeyecektir. Güvenlik bölgesinin büyüklüğü ve mahiyeti tespit olunana değin iki kuvvet arasındaki mevcut bölgeye hiçbir kuvvet girmemelidir.

b) Yunan veya Kıbrıs Rum kuvvetlerince işgal edilen bütün Kıbrıs Türk bölgeleri derhal tahliye edilecektir. Bu bölgeler Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından korunmaya devam edilecek ve daha önceki güvenlik tertiplerine sahip olacaklardır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin kontrolü dışında kalan diğer Türk bölgeleri, bir Birleşmiş Milletler Barış Gücü güvenlik bölgesi tarafından korunmaya devam olunacak ve evvelce olduğu gibi, kendi polis ve güvenlik kuvvetlerini idame ettireceklerdir.

c) Karma köylerdeki güvenlik ve polis görevleri Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından yürütülecektir.

d) Son muhasemat sonucunda tutuklanan askerî personel ve siviller mümkün olan en kısa zamanda ya mübadele edilecektir, ya da milletlerarası Kızılhaç Komitesi'nin nezareti altında serbest bırakılacaklardır.

4. Üç Dışişleri Bakanı, Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının mümkün olan kısa sürede uygulanması hususunu yeniden teyid ederek, ilgili bütün tarafların kabul edebileceği âdil ve sürekli bir çözüm çerçevesinde ve Kıbrıs Cumhuriyetinde barış, güvenlik ve karşılıklı itimat teessüs ettiği ölçüde Kıbrıs Cumhuriyetindeki Silahlı Kuvvetler sayısı ile silah, mühimmat ve diğer harp malzemesinin uygun zamanlarda ve kademeli şekilde azaltılmasına müncer olacak tedbirlerin geliştirilmesinde mutabık kalmışlardır.

5. Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve güvenliğinin idame ettirilmesiyle ilgili sorumluluklarını derin şekilde müdrik olarak, üç Dışişleri Bakanı, Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararında öngörüldüğü gibi, müzakerelerin aşağıdaki hususları gerçekleştirmek amacıyla mümkün olan en az gecikmeyle devamını kararlaştırmışlardır.

a) Bölgedeki barışın iadesi.

b) Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden tesisi.

Bu amaçla, müzakerelerin 8 Ağustos 1974'de Cenevre'de de-

vamı üzerinde anlaşmışlardır. Bakanlar aynı zamanda, anayasaya ilişkin görüşmelere, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumları temsilcilerinin de erken bir safhada katılmaları üzerinde mutabık kalmışlardır. Görüşülecek anayasal sorunlar arasında, 1960 anayasasının Cumhurbaşkan Yardımcısı'na tanıdığı görevleri deruhte etmesi suretiyle anayasal meşruiyete derhal dönülmesi yer alacaktır. Bakanlar, Kıbrıs Cumhuriyetinde fiiliyatta Türk ve Rum olmak üzere iki muhtar idarenin mevcut bulunduğunu not etmişlerdir. Bu durumdan çıkarılabilecek sonuçlara halel gelmemek üzere Bakanlar, adı geçen idarelerin mevcut bulunması sonucu doğan sorunları gelecek toplantılarında gözden geçirmeye mutabık kalmışlardır.

6. Üç Dışişleri Bakanı, bu bildirinin muhtevasının Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderilmesi ve kendisini bildiri ışığında gereken tedbirleri almaya davet hususunda mutabık kalmışlardır. Bakanlar, aynı zamanda bu bildirinin hükümleri yerine getirilirken Kıbrıs Cumhuriyetindeki bütün ilgililer tarafından tam işbirliği gösterilmesi zarureti üzerindeki kanaatlerinde ısrar etmişlerdir.

YUNANİSTAN, TÜRKİYE VE BÜYÜK BRİTANYA VE KUZEY İRLANDA BİRLEŞİK KRALLIĞI DIŞİŞLERİ BAKANLARININ DEMECİ

Yunanistan, Türkiye ve Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Dışişleri Bakanları bugünkü tarihli bildiriye katılmalarının 1960 Garanti Andlaşması'nın yorumlanması ve uygulanması veya bu andlaşmadan doğan hak ve vecibeleri hakkındaki görüşlerini hiçbir surette haleldar etmediğini tasrih etmişlerdir.

4. Aynı muhtar bölgeye dahil kantonlar arasında serbest dolaşım merkezi hükümet tarafından garanti edilecektir.

5. Merkezî hükümetin yetkileri, devletin iki toplumdan oluştuğu göz önünde tutularak saptanacaktır.

6. Yeni anayasal düzen yürürlüğe girinceye kadar var olan Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum yönetimleri birlikte ülkede hayatı normalleştirecek ve dengeyi sağlayacak tedbirleri alacaklar, şiddet ve ayırım hareketlerinden kaçınacaklardır.

(Aslı İngilizce olan resmî metinden tercüme edilmiştir.)

EK : V

12 AĞUSTOS GÜNÜ, TÜRK TOPLUMU LİDERİ DENKTAŞ'IN KIBRIS RUM TOPLUMU LİDERİ KLERİDES'E VERDİĞİ «COĞRAFİ FEDERASYON» TEKLİFİ

1. Bay Glafkos Klerides ve Bay Rauf Denktaş, 30 Temmuz 1974 Cenevre Bildirisi çerçevesi içinde 10-12 Ağustos 1974'de görüşerek geçmişteki trajik olayların tekerrür etmemesi için, Rum ve Türk toplumlarının devamlı, birlikte, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, sulh içinde ve hür olarak, her iki tarafın da güvenceliğinin korunacağını temin edecek asgarî şartları temin etmek için, anayasal düzenin esasından gözden geçirilmesi gerekliliğinde mutabık kalmışlardır.

2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde halen uygulanmakta olan iki muhtar idarenin bulunduğu göz önünde tutularak, anayasal düzenin gözden geçirilmesi, aşağıdaki esas unsurlara dayanan federal bir hükümet sistemiyle sonuçlanmasında mutabık kalmışlardır:

a) Kıbrıs Cumhuriyeti iki milletten kurulmuş bağımsız bir devlet olacaktır.

b) Cumhuriyet, tarafların coğrafi hudutları dahilinde tam kontrollü ve muhtar iki federal devletten meydana gelecektir.

c) Merkezi hükümete verilecek yetkiler tayin edilirken, devletin iki milletten meydana geldiği göz önünde tutulacak ve merkezi hükümet, yetkilerini ona göre kullanacaktır.

d) Kıbrıs Türk Federal Devleti, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yüzölçümünün yüzde 34'ünü kapsayacak, Batı'dan Doğu'ya, Limnitis - Lefka'dan başlamak üzere, Lefkoşa ve Magosa'nın Türk kesim-

lerinden geçerek, Magosa'da (limanda) son bulan hattın kuzeyindeki bölgeyi kapsayacaktır.

3. Cumhuriyet'in nihai anayasal düzeni ile ilgili karar alınıncaya kadar iki muhtar idareler yukarıda açıklanan kendi bölgeleri dahilinde bütün idari işlerin sorumluluklarını deruhte edecekler ve cumhuriyetin içinde hayatı normalleştirecek ve dengeyi sağlayacak adımları atarken, şiddet ve ayırım hareketlerinden kaçınacaklardır.

4. Bay Denktaş ve Bay Klerides ayrıca:

a) Türkiye ve Yunanistan temsilcilerinin katılmasiyle Lefkoşa'da yukarıda ön görülen anayasal yapı ile ilgili görüşmelere başlayacaklarına ve,

b) Varılan sonuçları Cenevre'de 1 Eylül 1974'te yapılacak olan toplantıda, Yunanistan, Türkiye, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Dışişleri Bakanlarına rapor edeceklerine mutabık kalmışlardır.

(İngilizce olan aslından çevrilmiştir.)

EK : VI

TÜRKİYE'NİN «KANTON» TEKLİFİ

1. Kıbrıs Cumhuriyeti iki toplumdan kurulu bağımsız bir devlet olacaktır.

2. Cumhuriyet, altı kantonlu muhtar bir Kıbrıs Türk bölgesi ve iki kantonlu muhtar bir Kıbrıs Rum bölgesinden meydana gelecektir:

a) Muhtar Kıbrıs Rum bölgesi:

i) Ana Kıbrıs Rum bölgesi

ii) Kıbrıs Rum Karpassia bölgesi

b) Muhtar Kıbrıs Türk bölgesi.

i) Ana Kıbrıs Türk bölgesi: Batı'dan Doğu'ya hudutları bir hatla tayin edilerek Panagra - Myrtou - Asatamos - SKYLLOURA - YEROLAKKOS - Lefkoşa'nın Türkler tarafından tutulan kesimi - MORA - ANGASTINA - YENAGRA - MARATHA - STYLLOS «Fresh Water Lake»i (Tatlı Su gölü) içine almak üzere - Magosa'nın Türk kesimi, Kuzey - Doğu'da GALOUNIA'yı dışarda bırakan, KOMİ KERİR, AYIOS, FYSTATHIOS'u içine alan, GASTRIA'yı dışarda bırakan bir hatla.

ii) Lefke Türk bölgesi

iii) Polis Türk bölgesi

iv) Baf - Türk bölgesi

v) Larnaka Türk bölgesi

vi) Karpas Türk bölgesi

Muhtar Kıbrıs Türk bölgesinin yüzölçümü, Kıbrıs'ın yüzölçümünün yüzde 34'ünü kapsayacaktır.

Ana Kıbrıs Türk bölgesi dışındaği diğer Türk kantonlarının yüzeyi ve hudutları bu bildiriye iliştirilecek olan maddelerin tayin edeceği yöntem ve süre içinde kararlaştırılacaktır.

Muhtar Kıbrıs Türk bölgesinin ana bölgesini, Yunan askeri kuvvetleri, Rum Millî Muhafız Gücü denilen kuvvetler ve diğer gayri resmi Rum kuvvetleri adı geçen bildirinin imzalanmasından 48 saati geçmeyecek süre içinde terk edeceklerdir. Kıbrıs Türk idaresi bölgenin idaresini, güvenliğini ve düzenini derhal deruhte edecektir.

3. Coğrafi hudutları dahilinde her kantonun tüm kontrolü kendi idarelerine ait olacaktır.

EK : VII

KIBRIS RUM LİDERİ KLERİDES'İN 13.8.1974 GÜNÜ, RAUF DENKTAŞ'A VERDİĞİ «KIBRIS PLANI»

1. Kıbrıs'ın anayasal düzeni, bağımsız, egemen, üniter bir cumhuriyet çerçevesi içinde Rum ve Türk toplumlarının birlikte yaşamalarına dayanan iki toplumlu karakterini koruyacaktır.

2. İki toplumun hür kabulü ve faal işbirliği ile anayasal düzen, uygun bir şekilde yeniden gözden geçirilerek, iki tarafa da güven sağlayacaktır.

3. Aşağıdaki 5'inci paragrafta öngörüldüğü veçhile, üzerinde anlaşmaya varılan merkezi idarenin devlet işlerine dair görev ve yetkileri ile bilumum diğer konularda yetkili iki tarafın otonom cemaat idarelerinin yetkileri arasında, alınacak müessesevi tertipler çerçevesinde, iki cemaatin beraberce yaşaması sağlanacaktır (1).

4. Merkezî hükümetin yapısı Cumhurbaşkanlığı rejimi olmakta devam edecektir.

5. Rum ve Türk toplumu idareleri, yetki ve görevlerini veya Rumdan müteşekkil köylerde ve belediyelerde kullanacaklardır. Toplum idaresi için adı geçen köyler veya belediyeler, toplum idareleri tarafından gruplandırabilirler. Aynı amaçla karışık köylerde, hangi toplum çoğunluğu teşkil ediyorsa, o toplumun idaresi altına girecektir.

6. Toplum idareleri için kanun yapma yetkisi Temsilciler Meclisi'nde bu amaç için konsey halinde ayrı ayrı toplanan Rum veya Türk temsilcilerine verilecektir.

(Tam metin, İngilizce aslından çevrilmiştir.)

---

(1) Daha iyi anlaşılabilmesi için, bu paragraftan çıkan anlamı da okumakta fayda vardır: Merkezî idarenin devlet işleriyle ilgili görev ve yetkileri vardır. Diğer geri kalan konularda cemaat idareleri yetkilidir. Bu görev dağılımı dolayısiyle, Devletin müesseselerindeki değişiklikler veya tertipler, daima «iki toplumun bir arada yaşaması»nı öngörecek şekilde olacaktır.

OTUZ SICAK GÜN

Yakın Türk tarihinin en önemli "otuz günü" 15 Temmuz-14 Ağustos 1974'de yaşandı. Türkiye Kıbrıs'a asker yolladı. Birinci Kıbrıs Harekâtı Türkiye'nin bundan sonraki tüm iç yaşantısını, tüm dış politik ve ekonomik ilişkilerini etkiledi.

Böylesine önemli bir dönüm noktasının tüm ayrıntıları bu kitapta ilk defa açıklığa kavuştu. Ankara'da kararın nasıl ve hangi toplantıda alındığı; komutanlarla hükümetin, hükümetle muhalefet liderlerinin görüşmeleri, belge niteliğindeki tutanaklarla dökümü; Kissinger-Ecevit telefon diplomasisi ve en sonunda Cenevre konferansının resmi tutanaklarıyla dökümü, 30 SICAK GÜN'de işleniyor. 10'uncu baskıya giren bu kitap hiçbir yalanlama ya da düzeltme almadığı gibi, Rum ve Yunan basınında çevrilerek yayınlanan tek kitaptır.

Gazeteciler Cemiyetinin 1976 yılı Başarı Ödülünü kazanan 30 Sıcak Gün, Türk yakın tarihiyle ve önemli bir olayın perde ardıyla ilgilenen herkesin okuması gereken nitelikte bir eserdir.

Mehmet Ali BİRAND

1964 yılından bu yana Milliyet Gazetesinin diplomatik muhabirliğini yapan M. Ali Birand, Türk basınının en çok uluslararası konferans, toplantı ve olay izleyen gazetecilerinden biridir. Türk-Yunan ilişkileri başta, Türkiye'nin dış politikasında en yetkili yazarlardan biri olarak nitelendirilen Birand, bu ilk kitabını Rum, Yunan, Amerikalı, İngiliz ve Türk yetkililerle konuşarak, belgeleri inceleyerek hazırlamıştır. Gazetecilik dalında beş ödülü olan Birand'ın, 30 Sıcak Gün'den sonraki dönemdeki gelişmeleri de aynı şekilde yansıtan DİYET adlı bir kitabı, Türkiye-AET anlaşmalarının belgelerle içyüzünü açıklayan BİR PAZAR HİKÂYESİ adlı yapıtı vardır. 12 EYLÜL, SAAT: 04.00 adlı son kitabıyla da "1984 Sedat Simavi Vakfı-Kitle Haberleşmesi Ödülü"nü kazanan Birand, evli ve bir çocuk babasıdır.

KDV Dahil Fiyatı: 2000 Lira